ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βρυξέλλες, 26.2.2020
SWD(2020) 512 final

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Έκθεση χώρας - Κύπρος 2020

που συνοδεύει το έγγραφο

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΟΜΑΔΑ

Ευρωπαϊκό Εξάμηνο 2020: Αξιολόγηση της προόδου σχετικά με τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, την πρόληψη και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών, και αποτελέσματα των εμπεριστατωμένων επισκοπήσεων βάσει του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1176/2011

{COM(2020) 150 final}

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σύνοψη 4

1. Οικονομική κατάσταση και προοπτικές 10

2. Πρόοδος σχετικά με τις ειδικές ανά χώρα συστάσεις 21

3. Σύνοψη των κύριων ευρημάτων της εμπεριστατωμένης επισκόπησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών 29

4. Προτεραιότητες όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις 36

4.1. Δημόσια οικονομικά και φορολογία 36
4.2. Χρηματοπιστωτικός τομέας 43
4.3. Αγορά εργασίας, εκπαίδευση και κοινωνικές πολιτικές 55
4.4. Ανταγωνιστικότητα, μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις 69
4.5. Περιβαλλοντική βιωσιμότητα 82

Παράρτημα Α: Συνοπτικός πίνακας 89

Παράρτημα Β: Ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους από την Επιτροπή και δημοσιονομικοί κίνδυνοι 99

Παράρτημα Γ: Τυποποιημένοι πίνακες 100

Παράρτημα Δ: Επενδυτική καθοδήγηση σχετικά με το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης για την περίοδο 2021-2027 για την Κύπρο 109

Παράρτημα Ε: Πρόοδος ως προς την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) 111

Βιβλιογραφία 117

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1: Βασικοί οικονομικοί και χρηματοοικονομικοί δείκτες – Κύπρος 19
Πίνακας 2.1: Αξιολόγηση της εφαρμογής των ειδικών ανά χώρα συστάσεων του 2019 24
Πίνακας 3.1: Μήτρα αξιολόγησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών - Κύπρος 34
Πίνακας 4.2.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας για όλες τις τράπεζες της Κύπρου 45
Πίνακας 4.4.1: Επιλεγμένοι δείκτες σχετικά με την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων, 2019 (% των επιχειρήσεων) 73

Πίνακας Γ.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικών αγορών 100
Πίνακας Γ.2: Βασικοί δείκτες του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων 101
Πίνακας Γ.3: Δείκτες αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης 103
Πίνακας Γ.4: Δείκτες κοινωνικής ένταξης και υγείας 104
Πίνακας Γ.5: Δείκτες επιδόσεων των αγορών προϊόντων και δείκτες πολιτικής 105
Πίνακας Γ.6: Πράσινη ανάπτυξη 107
Πίνακας Ε.1: Δείκτες μέτρησης της προόδου της Κύπρου ως προς τους ΣΒΑ 112

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.1: Αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ και συνεισφορές 10
Διάγραμμα 1.2: Τουριστικές αφίξεις και τουριστικά έσοδα 11
Διάγραμμα 1.3: Νέα και καθαρά νέα δάνεια για αγορά κατοικίας 14
Διάγραμμα 1.4: Εξελίξεις στις τιμές των κατοικιών 14
Διάγραμμα 1.5: Βασικές εξελίξεις στην αγορά εργασίας 15
Διάγραμμα 1.6: Πραγματικές σταθμισμένες συναλλαγματικές ισοτιμίες 16
Διάγραμμα 1.7: Δημοσιονομικό ισοζύγιο και ακαθάριστο χρέος γενικής κυβέρνησης 17
Διάγραμμα 2.1: Συνολική πολυετής υλοποίηση των ΣΑΧ 2011-2019 έως σήμερα 21
Διάγραμμα 4.1.1: Προβολή του δημόσιου χρέους (% ΑΕΠ) 37
Διάγραμμα 4.1.2: Έσοδα από φόρους που σχετίζονται με το περιβάλλον 41
Διάγραμμα 4.2.1: Ιδιωτικό χρέος, ποσοστό του ΑΕΠ 49
Διάγραμμα 4.2.2: Αποθέματα ιδιωτικού χρέους 49
Διάγραμμα 4.2.3: Μεταβολές του δείκτη ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ και κατανομή 49
Διάγραμμα 4.2.4: Απόθεμα ιδιωτικού χρέους και απόθεμα ΜΕΔ 50
Διάγραμμα 4.2.5: Κατανομή του χρέους των νοικοκυριών 51
Διάγραμμα 4.2.6: Επιμέρους στοιχεία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών 51
Διάγραμμα 4.2.7: Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση 52
Διάγραμμα 4.2.8: Καθαρή δανειοληψία/δανειοδότηση ανά τομέα 53
Διάγραμμα 4.2.9: Ποσοστό αποταμίευσης νοικοκυριών 53
Διάγραμμα 4.2.10: Ζήτηση, παραγωγή και εμπορικό ισοζύγιο 54
Διάγραμμα 4.3.1: Προσωρινή απασχόληση, μερική απασχόληση και αυτοαπασχόληση (χωρίς υπαλλήλους) — ποσοστό απασχόλησης 58
Διάγραμμα 4.3.2: Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (2005-2018) 61
Διάγραμμα 4.3.3: Κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού για τα παιδιά ηλικίας κάτω των έξι ετών (%) (2010-2018) 62
Διάγραμμα 4.3.4: Συμμετοχή ενηλίκων στη διά βίου μάθηση ανά επίπεδο ISCED. (2010-2018) 66
Διάγραμμα 4.3.5: Κατανομή πληρωμών απευθείας από τους ασθενείς για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη 67
Διάγραμμα 4.4.1: Επενδύσεις ανά κατηγορία 70
Διάγραμμα 4.4.2: Συντελεστές παραγωγικότητας 73

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΛΑΙΣΙΩΝ

Πλαίσιο 2.1: Πρόγραμμα της Επιτροπής για τη στήριξη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην Κύπρο 25
Πλαίσιο 2.2: Κονδύλια και προγράμματα της ΕΕ για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων και την προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην Κύπρο 27
Πλαίσιο 4.3.1: Παρακολούθηση των επιδόσεων βάσει του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων 57
Πλαίσιο 4.4.1: Επενδυτικές προκλήσεις και μεταρρυθμίσεις στην Κύπρο 71
Πλαίσιο 4.5.1: Μετάβαση σε ένα πιο βιώσιμο και απαλλαγμένο από τον άνθρακα αναπτυξιακό μοντέλο (ιδίως στους τομείς της ηλεκτρικής ενέργειας και των μεταφορών) 86

ΣΥΝΟΨΗ

Η οικονομία της Κύπρου εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από μεγάλες οικονομικές ανισορροπίες, οι οποίες ενδέχεται να υπονομεύσουν τις μεσοπρόθεσμες οικονομικές προοπτικές της αν δεν αντιμετωπιστούν. Οι έντονες ανισορροπίες της Κύπρου είναι αποτέλεσμα της κρίσης του 2013 και περιλαμβάνουν υψηλά αποθέματα ιδιωτικού, δημόσιου και εξωτερικού χρέους και μη εξυπηρετούμενων δανείων. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει επίσης να επιταχυνθούν οι μεταρρυθμίσεις σε βασικούς τομείς για την προσέλκυση επενδύσεων που ενισχύουν την παραγωγικότητα, για τη διαφοροποίηση της οικονομίας και για την προώθηση μακροπρόθεσμα περιβαλλοντικά βιώσιμης ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς. ([1])

Η οικονομική ανάπτυξη έχει παραμείνει ανθεκτική μέχρι σήμερα, αλλά αναμένεται να επιβραδυνθεί κατά τα επόμενα έτη. Η αύξηση του ΑΕΠ, η οποία προβλέπεται να ανέλθει σε 3,2 % το 2019, παρέμεινε ισχυρή, υποστηριζόμενη από την ανθεκτική εγχώρια ζήτηση. Εν τω μεταξύ, ο αντίκτυπος των καθαρών εξαγωγών ήταν αρνητικός, γεγονός που αντικατοπτρίζει το λιγότερο ευνοϊκό εξωτερικό περιβάλλον. Η ανάπτυξη της οικονομίας αναμένεται να συνεχιστεί, αν και με βραδύτερους ρυθμούς, με ποσοστό περίπου 2,8 % το 2020 και 2,5 % το 2021, λόγω των αναμενόμενων ασθενών επιδόσεων της παγκόσμιας οικονομίας. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι έντονα αρνητικό και αναμένεται να επιδεινωθεί σε περίπου 10 % του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2019-2021 λόγω της μείωσης των εξαγωγών και της αύξησης των εισαγωγών στο πλαίσιο της ισχυρής εγχώριας ζήτησης. Η ανεργία μειώθηκε στο 7,5 % το 2019, που είναι το χαμηλότερο ποσοστό μετά το 2011, και αναμένεται να μειωθεί περαιτέρω. Ο πληθωρισμός παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα και η τάση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί την επόμενη διετία.

Η Κύπρος αναμένεται να σημειώσει σημαντικό δημοσιονομικό πλεόνασμα το 2019. Το ονομαστικό δημοσιονομικό ισοζύγιο αναμένεται να σημειώσει εκ νέου πλεόνασμα το 2019 (άνω του 3,5 % του ΑΕΠ) και να παραμείνει πλεονασματικό το 2020 και το 2021, καθιστώντας δυνατή τη σημαντική μείωση του χρέους. Για να διασφαλιστεί η δημοσιονομική βιωσιμότητα στο μέλλον, οι εξελίξεις στον τομέα των δαπανών θα πρέπει να παρακολουθούνται προσεκτικά, ιδίως ενόψει των πιθανών μελλοντικών κινδύνων για την ευρωστία των εσόδων.

Η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του αναπτυξιακού μοντέλου της Κύπρου απειλείται από την αύξηση των εξωτερικών αβεβαιοτήτων και την καθυστέρηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η ανάπτυξη βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε συγκεκριμένους τομείς, όπως ο τουρισμός, η κατασκευή κατοικιών με ξένα κεφάλαια και οι υπηρεσίες που συνδέονται με αλλοδαπές εταιρείες, οι οποίοι είναι ευάλωτοι σε δυνητικές αρνητικές εξωτερικές εξελίξεις. Είναι ανάγκη να βελτιωθεί η περιβαλλοντική βιωσιμότητα του τουρισμού και να διαφοροποιηθεί περαιτέρω αυτός ο τομέας. Γενικότερα, οι επενδύσεις υστερούν σε τομείς που θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη δομή της κυπριακής οικονομίας και να αυξήσουν τη δυνητική ανάπτυξή της, όπως ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η E&A, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, οι βιώσιμες μεταφορές και η κυκλική οικονομία. Παράλληλα, για να εξασφαλιστεί ότι η ανάπτυξη ωφελεί όλες τις πληθυσμιακές ομάδες, απαιτούνται περισσότερες επενδύσεις στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, στην εκπαίδευση ενηλίκων, στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα και στην υγεία.

Συνολικά, η Κύπρος έχει σημειώσει περιορισμένη ([2]) πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή των ειδικών ανά χώρα συστάσεων του 2019.

([1]) Η παρούσα έκθεση αξιολογεί την οικονομία της Κύπρου με βάση την ετήσια στρατηγική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη βιώσιμη ανάπτυξη, που δημοσιεύτηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2019. Στο εν λόγω έγγραφο, η Επιτροπή καθορίζει μια νέα στρατηγική για την αντιμετώπιση όχι μόνο των βραχυπρόθεσμων, αλλά και των πιο μακροπρόθεσμων προκλήσεων για την οικονομία. Αυτή η νέα οικονομική ατζέντα για την ανταγωνιστική βιωσιμότητα βασίζεται σε τέσσερις παραμέτρους: περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αύξηση της παραγωγικότητας, δικαιοσύνη και μακροοικονομική σταθερότητα. Ταυτόχρονα, η Επιτροπή δημοσίευσε την έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης, η οποία σηματοδοτεί την έναρξη του όγδοου γύρου της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών. Στην έκθεση αυτή διαπιστώθηκε ότι απαιτείται εμπεριστατωμένη επισκόπηση για την Κύπρο, η οποία παρουσιάζεται στην παρούσα έκθεση.

([2]) Οι πληροφορίες σχετικά με τον βαθμό προόδου και τα μέτρα που έχουν ληφθεί ως ανταπόκριση στις εισηγήσεις ακολουθητέας πολιτικής σε κάθε αντίστοιχο επιμέρους τμήμα μιας ειδικής ανά χώρα σύστασης παρουσιάζονται στον ανακεφαλαιωτικό πίνακα στο παράρτημα Α.

Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος ως προς:

- τη βελτίωση της διακυβέρνησης των κρατικών επιχειρήσεων·
- τη διευκόλυνση της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων·
- την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και την ένταξη περισσότερων νέων στην απασχόληση και την κατάρτιση·
- το εθνικό σύστημα ασφάλισης υγείας·
- την ενεργειακή απόδοση και την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές·
- τη βελτίωση της Ε&Α· και
- τη βελτίωση της πρόσβασης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση.

Η Κύπρος έχει σημειώσει περιορισμένη πρόοδο ως προς:

- τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης·
- την καταπολέμηση του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού·
- τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος· και την αύξηση της συμμετοχής των εργοδοτών και των μαθητευόμενων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση·
- τη βελτίωση της οικονομικής προσιτότητας της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας·
- την εστίαση της σχετικής με τις επενδύσεις οικονομικής πολιτικής στους τομείς των βιώσιμων μεταφορών, της διαχείρισης των αποβλήτων και των υδάτων, της ψηφιοποίησης και των ψηφιακών δεξιοτήτων·
- τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος και της πειθαρχίας στις πληρωμές·
- τη θέσπιση αξιόπιστου συστήματος για την έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ακίνητης περιουσίας· και
- την επίσπευση των μεταρρυθμίσεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς και τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας των εισαγγελικών αρχών.

Η Κύπρος δεν έχει σημειώσει καμία πρόοδο όσον αφορά:

- τις ιδιωτικοποιήσεις.

Η Κύπρος αντιμετωπίζει κάποιες προκλήσεις σύμφωνα με τους δείκτες του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων που υποστηρίζει τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων. Το ποσοστό ανεργίας των νέων και ο αριθμός των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης παραμένουν πολύ υψηλά. Επιπλέον, το χάσμα απασχόλησης μεταξύ των φύλων παραμένει ευρύ. Το κατά κεφαλήν πραγματικό ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών εξακολουθεί να είναι χαμηλότερο από τα επίπεδα του 2008 και σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2018. Το σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος συνέβαλε στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Θα πρέπει να καταβληθούν περαιτέρω προσπάθειες για την ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων και την ενθάρρυνση της αναβάθμισης των δεξιοτήτων και της επανειδίκευσης.

Η Κύπρος έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την επίτευξη των εθνικών στόχων της στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Πέτυχε τους στόχους της για τις δαπάνες Ε&Α και το μερίδιο της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στο συνολικό ενεργειακό μείγμα. Η Κύπρος έχει υπερβεί τους στόχους της όσον αφορά την ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τη μείωση του ποσοστού σχολικής διαρροής («πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου»). Ωστόσο, η κατανάλωση ενέργειας παρέμεινε αμετάβλητη και, ελλείψει πρόσθετων μέτρων, το γεγονός αυτό υπονομεύει την ικανότητα της Κύπρου να επιτύχει τους στόχους της για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Το ποσοστό απασχόλησης αυξήθηκε και η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός μειώθηκαν, αλλά κατά τα φαινόμενα ο στόχος δεν μπορεί να επιτευχθεί.

Η Κύπρος σημειώνει σχετικά χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Ειδικότερα, υστερεί στους στόχους που αφορούν το περιβάλλον (ΣΒΑ 2, 6, 7, 12, 13, 15), την ισότητα των φύλων (ΣΒΑ 5) και την εκπαίδευση (ΣΒΑ 4), με εξαίρεση το επίπεδο ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η Κύπρος σημειώνει σχετικά καλές επιδόσεις στον τομέα της καλής υγείας και ευημερίας (ΣΒΑ 3) ([3]). Τα κύρια ευρήματα της εμπεριστατωμένης επισκόπησης που περιέχονται στην παρούσα έκθεση και οι σχετικές προκλήσεις πολιτικής έχουν ως εξής:

- **Παρά την αξιοσημείωτη πρόοδο που επιτεύχθηκε τα τελευταία δύο χρόνια, το απόθεμα των μη εξυπηρετούμενων δανείων παραμένει υψηλό.** Στα μέσα του 2019, το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως προς το σύνολο των δανείων του τραπεζικού τομέα ήταν 33,5 %, δηλαδή παραμένει ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ. Η αποτελεσματική χρήση του νομικού πλαισίου, μεταξύ άλλων όσον αφορά τις κατασχέσεις και την αφερεγγυότητα, είναι ουσιαστικής σημασίας για την περαιτέρω μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, την ενίσχυση της πειθαρχίας στις πληρωμές και την αντιμετώπιση των στρατηγικών κακοπληρωτών. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, συμπεριλαμβανομένου του αυξανόμενου μεριδίου δανείων εκτός του τραπεζικού τομέα, πρέπει να εξυγιανθούν. Αυτό ισχύει ιδίως για τα δάνεια που κατέχει η κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων (ΚΕΔΙΠΕΣ). Οι καθυστερήσεις και οι οργανωτικές προκλήσεις στον φορέα αυτόν πρέπει να αντιμετωπιστούν για να εξασφαλιστεί η επιτυχής εξυπηρέτησή τους. Είναι επίσης σημαντικό να ενισχυθεί η εποπτεία των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων.

- **Η κερδοφορία του τραπεζικού τομέα εξακολουθεί να υφίσταται σημαντικές πιέσεις.** Μολονότι το ποσοστό επισφαλών δανείων που κατέχουν οι τράπεζες αναμένεται να μειωθεί το 2020 μέσω των πωλήσεων μη εξυπηρετούμενων δανείων, τα χαμηλά περιθώρια επιτοκίων, η πλεονάζουσα ρευστότητα και το υψηλό κόστος λειτουργίας εξακολουθούν να ανακόπτουν την κερδοφορία των τραπεζών.

- **Το χρέος του ιδιωτικού τομέα, αν και μειώνεται παραμένει υψηλό.** Οι δείκτες χρέους τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών μειώνονται. Η μείωση αυτή διευκολύνεται από την ονομαστική αύξηση του ΑΕΠ, τις διαγραφές επισφαλών δανείων, τις αποπληρωμές σε μετρητά και τις συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία. Τα νομικά πλαίσια για την αφερεγγυότητα και τις κατασχέσεις και το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ αναμένεται να συμβάλουν στη μείωση του χρέους του ιδιωτικού τομέα. Η έναρξη διεξαγωγής ηλεκτρονικών πλειστηριασμών το 2019 αναμένεται να διευκολύνει τη διαδικασία κατάσχεσης. Η ανάκαμψη της αγοράς κατοικίας θα μπορούσε να συμβάλει στη μείωση του ιδιωτικού χρέους, αλλά οι υφιστάμενες ανεπάρκειες του συστήματος έκδοσης και μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας περιπλέκουν τις διαδικασίες κατασχέσεων και παρεμποδίζουν την πώληση ακινήτων που διακρατούνται ως εξασφαλίσεις.

- **Από το 2019 και μετά προβλέπεται σταθερή μείωση του δημόσιου χρέους.** Μετά την αύξησή του το 2018 λόγω των μέτρων στήριξης της πώλησης και της ομαλής εκκαθάρισης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί στο 82 % του ΑΕΠ έως το 2021, κυρίως λόγω των σημαντικών ονομαστικών πλεονασμάτων και της σταθερής οικονομικής ανάπτυξης που αναμένονται. Ωστόσο, σύμφωνα με την ανάλυση δημοσιονομικής βιωσιμότητας της Επιτροπής, κίνδυνοι εξακολουθούν να ελλοχεύουν. Ειδικότερα, το δημόσιο χρέος, που παραμένει σε υψηλά επίπεδα, και ο συνδυασμός του μεγάλου ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του υψηλού ιδιωτικού χρέους

([3]) Εντός του πεδίου εφαρμογής της νομικής του βάσης, το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο μπορεί να συμβάλει στον προσανατολισμό των εθνικών οικονομικών πολιτικών και πολιτικών απασχόλησης προς την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών μέσω της παρακολούθησης της προόδου και της διασφάλισης στενότερου συντονισμού των εθνικών προσπαθειών. Η παρούσα έκθεση περιλαμβάνει ενισχυμένη ανάλυση και παρακολούθηση των ΣΒΑ. Σε νέο παράρτημα (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε) παρουσιάζεται στατιστική αξιολόγηση των τάσεων όσον αφορά τους ΣΒΑ στην Κύπρο κατά την τελευταία πενταετία, με βάση το σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ που έχει καταρτίσει η Eurostat.

καθιστούν την Κύπρο ευάλωτη σε δυνητικούς χρηματοπιστωτικούς και οικονομικούς κλυδωνισμούς. Εντούτοις, οι σχετικά χαμηλές μεσοπρόθεσμες ανάγκες χρηματοδότησης μετριάζουν τους κινδύνους ως έναν βαθμό.

- **Παρά τη σχετική βελτίωση στον τομέα αυτό, η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση εξακολουθεί να αποτελεί βασική αδυναμία, ιδίως λόγω της σημαντικής διεύρυνσης του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών**. Η θέση παραμένει ιδιαίτερα αρνητική και το διευρυνόμενο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών παρεμποδίζει την περαιτέρω βελτίωσή της. Η θέση είναι ακόμα πιο αρνητική εάν εξαιρεθούν οι συνιστώσες της που θα μπορούσαν να επηρεαστούν από σημαντικά αρνητικά αποτελέσματα αποτίμησης σε περίπτωση παγκόσμιας κάμψης της οικονομίας (καθαρές άμεσες ξένες επενδύσεις και καθαρές μετοχές χαρτοφυλακίου).

- **Η δυνητική ανάπτυξη αναμένεται να αυξηθεί μεσοπρόθεσμα.** Η προβλεπόμενη αύξηση του εργατικού δυναμικού και οι αυξημένες επενδύσεις αναμένεται να αποτελέσουν τους κύριους μοχλούς του υψηλότερου δυναμικού ανάπτυξης. Η τεχνολογική πρόοδος αναμένεται επίσης να έχει μια μικρή θετική συμβολή μετά από μακρά περίοδο αρνητικών επιδόσεων. Ωστόσο, η συνεχιζόμενη εστίαση στις επενδύσεις σε κατοικίες, οι δυσκολίες που εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις όσον αφορά την πρόσβαση σε χρηματοδότηση, το υψηλό επίπεδο χρέους του ιδιωτικού τομέα και οι αδυναμίες του επιχειρηματικού περιβάλλοντος θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν την ανάπτυξη και την παραγωγικότητα μακροπρόθεσμα.

Ορισμένα άλλα κρίσιμα οικονομικά ζητήματα που αναλύονται στην παρούσα έκθεση καταδεικνύουν ιδιαίτερες προκλήσεις για την κυπριακή οικονομία, και συγκεκριμένα:

- **Εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα.** Οι χαμηλές περιβαλλοντικές επιδόσεις της χώρας αποτελούν μείζον πρόβλημα. Η διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων είναι αναποτελεσματική και η μετάβαση προς μια κυκλική οικονομία μόλις άρχισε. Παρότι έχει λάβει ορισμένα μέτρα, η Κύπρος εξακολουθεί να είναι ευάλωτη στην κλιματική αλλαγή λόγω της ξηρασίας και της λειψυδρίας. Ταυτόχρονα, η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των κρατών μελών με τις υψηλότερες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου κατ' άτομο. Η βιώσιμη κινητικότητα είναι εξαιρετικά σημαντική για την Κύπρο, λόγω του μεγάλου και αυξανόμενου μεριδίου των εκπομπών από τις μεταφορές. Παρά το τεράστιο δυναμικό της χώρας όσον αφορά την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές, και ιδίως την ηλιακή ενέργεια, οι επενδύσεις στον τομέα αυτόν υστερούν σημαντικά και η οικονομία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στα ορυκτά καύσιμα. Για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και του μακροπρόθεσμου δυναμικού της οικονομίας είναι απαραίτητο να καταβληθούν αποφασιστικές προσπάθειες για τη μετάβαση σε ένα πιο φιλικό προς το κλίμα αναπτυξιακό μοντέλο. Η πρόταση της Επιτροπής για έναν Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης στο πλαίσιο του επόμενου πολυετούς δημοσιονομικού πλαισίου για την περίοδο 2021-2027 περιλαμβάνει Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, ειδικό καθεστώς δίκαιης μετάβασης στο πλαίσιο του InvestEU και νέο μηχανισμό δανειοδότησης του δημόσιου τομέα σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Αποσκοπεί να διασφαλίσει τη δίκαιη μετάβαση της ΕΕ προς την κλιματική ουδετερότητα βοηθώντας την Κύπρο να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες. Στο παράρτημα Δ προσδιορίζονται οι κύριες προτεραιότητες για στήριξη από το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, με βάση την ανάλυση των προκλήσεων μετάβασης που περιγράφονται στην παρούσα έκθεση.

- **Το δικαστικό σύστημα εξακολουθεί να πλήττεται από σοβαρές ανεπάρκειες που υπονομεύουν την αναγκαστική εκτέλεση των συμβάσεων.** Οι χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες και η ανεπαρκής αναγκαστική εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων βλάπτουν το επιχειρηματικό περιβάλλον και αποτρέπουν τις τράπεζες από το να χρησιμοποιήσουν τα διαθέσιμα νομικά εργαλεία για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η αντιμετώπιση

αυτών των ανεπαρκειών θα συμβάλει επίσης στην ενίσχυση της πειθαρχίας όσον αφορά τις πληρωμές στη χώρα. Οι προετοιμασίες για τη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος προχωρούν, αλλά δεν υπάρχουν ακόμη απτά αποτελέσματα.

- **Η αγορά κατοικίας συνολικά έχει ανακάμψει, αλλά ο τομέας είναι διχασμένος.** Η αγορά κατοικίας ανακάμπτει στηριζόμενη στην έντονη εξωτερική ζήτηση για νέες πολυτελείς κατοικίες, η οποία οφείλεται κυρίως στα προγράμματα παραχώρησης υπηκοότητας και άδειας διαμονής σε επενδυτές. Αντίθετα, η εγχώρια ζήτηση για στέγαση και η ζήτηση για υφιστάμενα ακίνητα παραμένει χαμηλή. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζεται επίσης στις διαφορές στην εξέλιξη των τιμών των κατοικιών μεταξύ νέων και υφιστάμενων κατοικιών και μεταξύ περιοχών.

- **Η αγορά εργασίας εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προκλήσεις.** Παρά τα μέτρα που έχουν ληφθεί σε αυτόν τον τομέα, υπάρχουν ακόμα περιθώρια για την ευθυγράμμιση των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης με τις βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ. Επιπλέον, η αποτελεσματικότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης απειλείται, δεδομένου ότι οι πρόσθετες προσλήψεις πραγματοποιούνται μόνο βάσει βραχυχρόνιων συμβάσεων. Η έλλειψη πόρων και το γεγονός ότι η συναφής νομοθεσία εξακολουθεί να εκκρεμεί αποτελούν εμπόδια στην επίτευξη περαιτέρω προόδου για τη μείωση της αδήλωτης εργασίας.

- **Οι μεταρρυθμίσεις των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης αντιμετωπίζουν σημαντικές προκλήσεις.** Οι σχετικά υψηλές δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση δεν αποτυπώνονται στα παρατηρούμενα αποτελέσματα, όπως κατέστη προφανές από τα πρόσφατα αποτελέσματα του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών. Η ανεπαρκής στήριξη της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υπονομεύει τα δυνητικά υψηλά μακροπρόθεσμα οφέλη των ποιοτικών υπηρεσιών παιδικής φροντίδας και λειτουργεί αποτρεπτικά για την απασχόληση ή την αναζήτηση εργασίας. Η βελτίωση των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων και των δεξιοτήτων, καθώς και η αύξηση της συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων και στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, είναι ουσιαστικής σημασίας για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στο μέλλον.

- **Ο τομέας της υγείας βρίσκεται σε διαδικασία ριζικής μεταρρύθμισης.** Το νέο εθνικό σύστημα ασφάλισης υγείας αναμένεται να αυξήσει την αποδοτικότητα και την οικονομική προσιτότητα του τομέα της υγείας, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες επιχειρησιακές προκλήσεις. Η μεταρρύθμιση προσφέρει μια κρίσιμη ευκαιρία για στοχευμένες επενδύσεις, μεταξύ άλλων στη βελτίωση της δημόσιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και στην ανάπτυξη της ηλεκτρονικής υγείας. Η μεταρρύθμιση πρέπει να εφαρμοστεί προσεκτικά με στόχο τη μείωση των δημοσιονομικών κινδύνων.

- **Τα οικονομικά στοιχεία δείχνουν ότι οι φορολογικοί κανόνες της Κύπρου χρησιμοποιούνται για σκοπούς επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού.** Η απουσία παρακράτησης φόρου στην πηγή, ο σχεδιασμός των κυπριακών κανόνων περί φορολογικής κατοικίας νομικών προσώπων και τα προγράμματα παραχώρησης υπηκοότητας και άδειας διαμονής σε επενδυτές είναι ανησυχητικά. Εκτός από την υλοποίηση ευρωπαϊκών και διεθνώς συμφωνημένων πρωτοβουλιών, η Κύπρος ανακοίνωσε ορισμένα μονομερή μέτρα. Κάποια από αυτά είναι η θέσπιση παρακράτησης φόρου στην πηγή επί των πληρωμών μερισμάτων, τόκων και δικαιωμάτων σε χώρες του ενωσιακού καταλόγου μη συνεργάσιμων περιοχών φορολογικής δικαιοδοσίας, η θέσπιση κριτηρίου φορολογικής κατοικίας με βάση τη σύσταση της εταιρείας και η επανεξέταση του πλαισίου ενδοομιλικών συναλλαγών ώστε να ληφθούν υπόψη οι συστάσεις σχετικά με τις ενδοομιλικές συναλλαγές του σχεδίου του ΟΟΣΑ για τη διάβρωση της βάσης και τη μετατόπιση των κερδών.

- **Οι ανεπάρκειες στον δημόσιο τομέα πλήττουν το επιχειρηματικό περιβάλλον.**

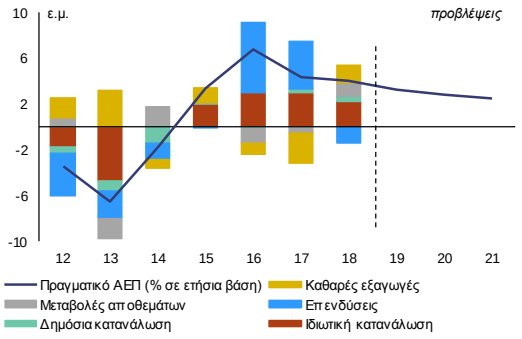
Εξακολουθούν να εκκρεμούν καίριες μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ο αντίκτυπος των προσπαθειών που καταβάλλονται για τη βελτίωση της διακυβέρνησης και της δημοσιονομικής παρακολούθησης των κρατικών επιχειρήσεων δεν έχει γίνει ακόμα αισθητός. Οι ιδιωτικές επενδύσεις, μεταξύ άλλων σε βασικές επιχειρήσεις κοινής ωφελείας, θα μπορούσαν να διευκολυνθούν μέσω ιδιωτικοποιήσεων και απλούστευσης των διαδικασιών. Η διαφθορά γίνεται αντιληπτή ως πρόβλημα από τις επιχειρήσεις και η ψήφιση της εκκρεμούσας κρίσιμης νομοθεσίας για την καταπολέμηση της διαφθοράς, καθώς και η επιτάχυνση της εφαρμογής του εγκριθέντος σχεδίου δράσης είναι ουσιαστικής σημασίας για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Οικονομική ανάπτυξη

Η οικονομική ανάπτυξη παραμένει ισχυρή, αλλά επιβραδύνεται εν μέσω ενός ολοένα και πιο απαιτητικού διεθνούς περιβάλλοντος. Μετά τη σημαντική αύξηση κατά 4,1 % που σημείωσε το 2018, το πραγματικό ΑΕΠ επιβραδύνθηκε τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2019 σε 3,3 % (κατόπιν εποχιακής προσαρμογής), αντικατοπτρίζοντας το υποτονικό διεθνές περιβάλλον, ενώ η εγχώρια ζήτηση παρέμεινε σταθερή. Σύμφωνα με τις χειμερινές προβλέψεις της Επιτροπής του 2019 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α), εκτιμάται ότι η οικονομική ανάπτυξη θα μετριαστεί περαιτέρω το τέταρτο τρίμηνο του 2019 λόγω αντίξοων εξωτερικών παραγόντων, ενώ η ετήσια ανάπτυξη προβλέπεται ότι θα ανέλθει σε 3,2 % (βλ. διάγραμμα 1.1.).

Διάγραμμα 1.1: **Αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ και συνεισφορές**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η ιδιωτική και η δημόσια κατανάλωση στηρίζουν την ανάπτυξη. Η κατανάλωση των νοικοκυριών εξακολούθησε να αυξάνεται βασιζόμενη στην έντονη αύξηση της απασχόλησης και τη μέτρια αύξηση των μισθών. Ο χαμηλός πληθωρισμός ενίσχυσε επίσης την πραγματική αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών. Η ιδιωτική κατανάλωση αναμένεται να εξακολουθήσει να στηρίζει την ανάπτυξη μεσοπρόθεσμα. Η δημόσια κατανάλωση αναμένεται επίσης να ενισχύει ολοένα και περισσότερο την ανάπτυξη κατά την περίοδο των προβλέψεων. Αυτό οφείλεται στη σταδιακή αποκατάσταση των περικοπών των μισθών του δημόσιου τομέα που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, καθώς και στις δημόσιες δαπάνες για το νεοσυσταθέν εθνικό σύστημα ασφάλισης υγείας (ΓεΣΥ).

Οι επενδύσεις παραμένουν εύρωστες, αν και επικεντρώνονται κυρίως στην κατασκευή κατοικιών. Από το 2015, το πρόγραμμα παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές (κυπριακό επενδυτικό πρόγραμμα) έχει τονώσει τη δραστηριότητα κατασκευής κατοικιών. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Υπουργείου Οικονομικών, το ποσοστό των επενδύσεων σε ακίνητα/κατασκευές μέσω του προγράμματος ως προς το σύνολο των επενδύσεων σε αυτούς τους τομείς αυξήθηκε σημαντικά, από 19,5 % το 2015 σε 37,7 % το 2018 (Υπουργείο Οικονομικών, 2019α). Με βάση την ίδια μελέτη, εκτιμάται ότι ο άμεσος αντίκτυπος του προγράμματος στο ΑΕΠ είναι σχετικά μικρός, ενώ είναι αρκετά σημαντικός όσον αφορά την προστιθέμενη αξία και την απασχόληση στον κατασκευαστικό τομέα.([4])Η αναθεώρηση του προγράμματος που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2019 ([5]), με την οποία οι προϋποθέσεις καθίστανται αυστηρότερες και οι επενδύσεις ενδεχομένως λιγότερο ελκυστικές, μπορεί να οδηγήσει στην επιβράδυνση της ζήτησης για νέες πολυτελείς κατοικίες κατά τα επόμενα έτη. Άλλες επενδύσεις στον κατασκευαστικό τομέα σημειώνουν επίσης άνθηση, ιδίως σε σχέση με τον τουρισμό. Ο τομέας του τουρισμού χρηματοδοτείται και αυτός κατά κύριο λόγο με ξένα κεφάλαια, αλλά δεν συνδέεται με το πρόγραμμα παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές. Οι επενδύσεις σε μηχανήματα και εξοπλισμό ανακάμπτουν μετά την κρίση, γεγονός που καταδεικνύει σχετική αύξηση των επενδύσεων που ενισχύουν την παραγωγικότητα. Οι επενδύσεις σε εξοπλισμό μεταφορών είναι ιδιαίτερα ευμετάβλητες και είναι δύσκολο να προβλεφθούν λόγω των δραστηριοτήτων οντοτήτων ειδικού σκοπού που σχετίζονται με τη νηολόγηση πλοίων/διαγραφή πλοίων από το νηολόγιο. ([6]) Οι

([4]) Η μελέτη δεν λαμβάνει υπόψη τον έμμεσο αντίκτυπο του προγράμματος λόγω των δευτερογενών επιπτώσεων και άλλους τομείς της οικονομίας, όπως την κατανάλωση, τις επαγγελματικές υπηρεσίες και τα φορολογικά έσοδα.

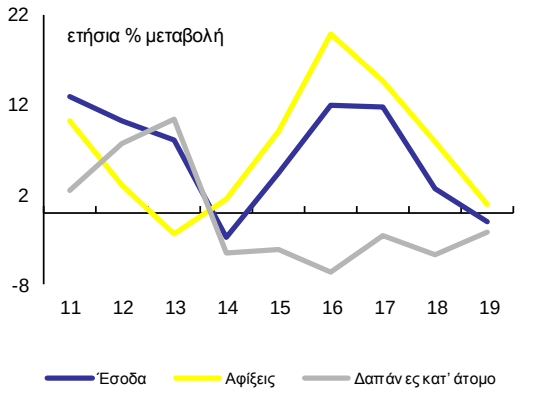
([5]) Από τον Ιούλιο του 2019, οι αιτούντες υποχρεούνται να κάνουν δωρεές [τουλάχιστον 75 000 EUR στο Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΙδΕΚ) ή σε πιστοποιημένες καινοτόμες ή κοινωνικές επιχειρήσεις και τουλάχιστον 75 000 EUR στον Κυπριακό Οργανισμό Αναπτύξεως Γης για μέτρα υπέρ της οικονομικά προσιτής στέγασης ή άλλα μέτρα στέγασης], επιπλέον της ελάχιστης επένδυσης ύψους 2 εκατ. ευρώ. Η υποχρεωτική περίοδος διατήρησης των έργων ακινήτων αυξήθηκε από 3 σε 5 έτη. Ορίστηκε επίσης ανώτατο όριο 700 πολιτογραφήσεων ανά έτος. Για τις υπόλοιπες τροποποιήσεις, βλ. (τμήμα 4.4.3)

([6]) Νομικές οντότητες εγγεγραμμένες και με φορολογική κατοικία στην Κύπρο, με λίγους υπαλλήλους και/ή χωρίς

εγχώριες τράπεζες φαίνεται μέχρι στιγμής να έχουν περιορισμένους δεσμούς με την έντονη δραστηριότητα στον κατασκευαστικό τομέα, καθώς η παροχή ενυπόθηκων δανείων παραμένει χαμηλή σε σύγκριση με τα επίπεδα πριν από την κρίση (βλ. διάγραμμα 1.3). Ωστόσο, οι εξελίξεις των επενδύσεων στον κατασκευαστικό τομέα πρέπει να παρακολουθούνται στενά, ιδίως για το ενδεχόμενο επιβράδυνσης της εξωτερικής ζήτησης και αύξησης των εγχώριων δανειοδοτήσεων.

Οι καθαρές εξαγωγές αποτελούν τροχοπέδη για την οικονομία, καθώς η δυναμική του τουρισμού επιβραδύνεται. Οι εξαγωγές υπηρεσιών, ιδίως τουριστικών —που αποτελούν βασική συνιστώσα των συνολικών εξαγωγών— εκτιμάται ότι επιβραδύνθηκαν σημαντικά το 2019. Πρόσφατα, ο τομέας αυτός αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες. Μετά την πρωτοφανή αύξησή τους τα προηγούμενα έτη, οι τουριστικές αφίξεις μετριάστηκαν και τα έσοδα μειώθηκαν το 2019 (βλ. διάγραμμα 1.2), λόγω του υποτονικού εξωτερικού περιβάλλοντος, της πτώχευσης αεροπορικών και ταξιδιωτικών εταιρειών ([7]) και του αυξανόμενου ανταγωνισμού από γειτονικές χώρες. Δεδομένης της αβεβαιότητας που περιβάλλει τις μελλοντικές εμπορικές σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και του Ηνωμένου Βασιλείου — που είναι η μεγαλύτερη τουριστική αγορά για την Κύπρο— καθώς και των υποτονικών οικονομικών προοπτικών που αναμένονται στην ΕΕ, αυτή η καθοδική πορεία αναμένεται να συνεχιστεί βραχυπρόθεσμα, ενώ προβλέπεται ελαφρά ανάκαμψη το 2021. Η αύξηση των εισαγωγών αναμένεται να συνεχιστεί λόγω της σταθερής εγχώριας ζήτησης.

Διάγραμμα 1.2: **Τουριστικές αφίξεις και τουριστικά έσοδα**

(1) Διαθέσιμα στοιχεία για τα έσοδα για τους πρώτους 11 μήνες του 2019
(2) Διαθέσιμα στοιχεία για τις δαπάνες για τους πρώτους 11 μήνες του 2019
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου

Η διαφοροποίηση του τουριστικού τομέα και η διασφάλιση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητάς του είναι ζωτικής σημασίας. Μέχρι σήμερα, η επέκταση των υπηρεσιών που σχετίζονται με τον τουρισμό στην Κύπρο έχει αποβεί εις βάρος του φυσικού περιβάλλοντος του νησιού. Παρά τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για την αύξηση του μεριδίου των υπηρεσιών οικοτουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων διοχετεύθηκε σε καταλύματα και υποδομές που θέτουν σε κίνδυνο το περιβάλλον. Εάν δεν καταβληθούν επειγόντως αποφασιστικές προσπάθειες για να εξασφαλιστεί ότι ο τομέας του τουρισμού θα καταστεί περιβαλλοντικά βιώσιμος μακροπρόθεσμα, ο τομέας αυτός κινδυνεύει να χάσει την ελκυστικότητά του και, σε τελική ανάλυση, την κερδοφορία του. Ως εκ τούτου, είναι επίσης απαραίτητο να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις που σχετίζονται με τη μετάβαση στην πράσινη ενέργεια, την αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων και την προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας (βλ. τμήμα 4.5). Επιπλέον, η εξάρτηση του τομέα αυτού από περιορισμένο αριθμό αγορών —το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ρωσία και το Ισραήλ αντιπροσωπεύουν πάνω από το 60 % των τουριστικών αφίξεων στη χώρα— τον καθιστά ευάλωτο σε πιθανές δυσμενείς οικονομικές εξελίξεις. Η αύξηση της διαφοροποίησης της αγοράς θα μπορούσε να συμβάλει στον μετριασμό των εν λόγω κινδύνων. Εν προκειμένω, είναι

παραγωγή, οι οποίες ελέγχονται από αλλοδαπές οντότητες. Χρησιμοποιούνται ευρέως για τη νηολόγηση πλοίων στην Κύπρο. Οι συναλλαγές που σχετίζονται με τη ναυτιλία στρεβλώνουν τις οικονομικές στατιστικές της Κύπρου, επηρεάζοντας σημαντικά τις στατιστικές για τις επενδύσεις, τις εισαγωγές και τις εξαγωγές. Ωστόσο, έχουν περιορισμένο μόνο αντίκτυπο στο ΑΕΠ μέσω των υπηρεσιών μίσθωσης που παρέχονται από πλοιοκτήτριες οντότητες των οποίων οι οικονομικοί ιδιοκτήτες είναι κάτοικοι Κύπρου. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις οντότητες ειδικού σκοπού και τον αντίκτυπό τους στις στατιστικές και στην πραγματική οικονομία, βλ. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α).

([7]) Η πτώχευση της Germania οδήγησε στη μείωση των αφίξεων από τη Γερμανία κατά το ένα πέμπτο. Το μερίδιο της παγκόσμιας εταιρείας αεροπορικών ταξιδίων Thomas Cook, η οποία τέθηκε υπό εκκαθάριση τον Σεπτέμβριο του 2019, αντιστοιχούσε περίπου στο 6 % της τουριστικής αγοράς της Κύπρου.

εξαιρετικά σημαντικό να αντιμετωπιστούν τα σημεία συμφόρησης στις αεροπορικές συνδέσεις.

Οι κίνδυνοι δυσμενέστερων αποτελεσμάτων επισκιάζουν τις οικονομικές προοπτικές. Οι κίνδυνοι αυτοί είναι κατά κύριο λόγο εξωτερικοί, και αφορούν συγκεκριμένα την επιβράδυνση της παγκόσμιας ζήτησης σε συνδυασμό με την αύξηση του ανταγωνισμού στον τομέα του τουρισμού. Στο πλαίσιο αυτό, η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί σταδιακά περαιτέρω σε 2,8 % το 2020 και 2,5 % το 2021 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α). Η πορεία αυτή αντικατοπτρίζει μια σταδιακή μετατόπιση προς την εκτιμώμενη δυνητική αύξηση της τάξης του 2,5 % μεσοπρόθεσμα.

Η διαφοροποίηση του αναπτυξιακού μοντέλου της Κύπρου εξακολουθεί να αποτελεί βασική πρόκληση. Η ανάπτυξη βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε τομείς που είναι ευάλωτοι σε εξωτερικές εξελίξεις, και συγκεκριμένα στον τουρισμό, σε κατασκευαστικές δραστηριότητες που χρηματοδοτούνται με ξένα κεφάλαια, ιδίως στις κατασκευές κατοικιών, καθώς και σε υπηρεσίες που συνδέονται με την σύσταση και την εξυπηρέτηση αλλοδαπών εταιρειών στο πλαίσιο του καθεστώτος των οντοτήτων ειδικού σκοπού. Αυτό είναι αναμενόμενο ως ένα βαθμό σε μια μικρή και ανοικτή οικονομία που είναι προσανατολισμένη στις υπηρεσίες. Ωστόσο, για να αυξηθεί η δυνητική ανάπτυξη της χώρας και να βελτιωθεί η ανθεκτικότητά της στις οικονομικές εξελίξεις, είναι εξαιρετικά σημαντικό να διαφοροποιηθεί η οικονομία ώστε να μετριαστούν αυτοί οι κίνδυνοι. Επιπλέον, η Κύπρος είναι ευάλωτη σε ενδεχόμενες αλλαγές του διεθνούς πλαισίου φορολογίας εταιρειών, οι οποίες θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο τον ρόλο της χώρας ως κόμβου επιχειρηματικών υπηρεσιών. Υπάρχουν νέοι αναδυόμενοι τομείς, όπως η τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι ΤΠΕ και η ενέργεια, αλλά μέχρι σήμερα ο αντίκτυπός τους στην ανάπτυξη είναι περιορισμένος. Θα ήταν σημαντικό να υποστηριχθεί η ανάπτυξη των τομέων αυτών, οι οποίοι έχουν επίσης τη δυνατότητα να ενισχύσουν τη μελλοντική παραγωγικότητα της χώρας.

Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί ότι η ανάπτυξη ωφελεί την κοινωνία στο σύνολό της. Παρά τη σταθερή οικονομική ανάπτυξη από το 2015, πολλοί νέοι βρίσκονται ακόμα εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης και μεγάλος αριθμός γυναικών εξακολουθεί να μη συμμετέχει στην αγορά εργασίας λόγω ευθυνών φροντίδας. Επιπλέον, παρότι το ποσοστό των εργαζομένων υπό καθεστώς αναγκαστικής μερικής απασχόλησης βαίνει μειούμενο, παραμένει ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ. Η αντιμετώπιση των ελλείψεων στις υποδομές φροντίδας, της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων και των αναγκών αναβάθμισης των δεξιοτήτων και επανειδίκευσης, ιδίως στους τομείς του ψηφιακού και του πράσινου μετασχηματισμού, θα συνέβαλε στο να εξασφαλιστεί ότι η ανάπτυξη ωφελεί όλες τις ομάδες του πληθυσμού (βλ. τμήματα 4.3.3 και 4.5).

Είναι εξαιρετικά σημαντικό στη νέα μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή στρατηγική να ληφθούν δεόντως υπόψη ζητήματα σχετικά με τη διαφοροποίηση, την κοινωνία και το περιβάλλον. Η νέα μακροπρόθεσμη στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη της κυπριακής οικονομίας βρίσκεται επί του παρόντος στο στάδιο της προετοιμασίας και αποτελεί μια καλή ευκαιρία για τον αναπροσανατολισμό της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Παρότι ο τουρισμός αναμένεται να εξακολουθήσει να αποτελεί τον στυλοβάτη της οικονομίας στο μέλλον, είναι ζωτικής σημασίας η οικονομία της Κύπρου να διαφοροποιηθεί περισσότερο μέσω της εστίασης σε πιο καινοτόμους τομείς που θα αυξήσουν την παραγωγικότητα, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και την κοινωνική ένταξη.

Πληθωρισμός

Οι πληθωριστικές πιέσεις παραμένουν υποτονικές. Το 2019, ο πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ ήταν 0,5 %, δηλαδή χαμηλότερος από το 2018 (0,8 %). Η εξέλιξη αυτή αποδόθηκε στην πτώση των τιμών της ενέργειας, λόγω της μείωσης των ειδικών φόρων κατανάλωσης για τα κύρια καύσιμα (από τον Δεκέμβριο του 2018) και της πτώσης της τιμής του πετρελαίου το 2019 σε σύγκριση με το 2018. Η συνεχής πτώση των τιμών των μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων συνέβαλε επίσης στον χαμηλό πληθωρισμό το 2019. Πιο συγκεκριμένα, ο παγκόσμιος ανταγωνισμός επηρεάζει τις τιμές των εισαγωγών, ενώ ο αυξανόμενος ανταγωνισμός μεταξύ των σουπερμάρκετ στην Κύπρο, η αύξηση των διαδικτυακών πωλήσεων και η ελευθέρωση των ωρών λειτουργίας των καταστημάτων και των

περιόδων εκπτώσεων ασκούν επίσης καθοδικές πιέσεις στις τιμές. Οι τιμές της ενέργειας αναμένεται να μειωθούν περαιτέρω το 2020 και το 2021 ως αποτέλεσμα της μείωσης των τιμών του πετρελαίου. Ο πληθωρισμός αναμένεται να ανέλθει σε 0,8 % και 1,2 % κατά μέσο όρο το 2020 και το 2021 αντίστοιχα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α).

Αγορά κατοικίας

Η εξωτερική ζήτηση για νέες πολυτελείς κατοικίες αποτέλεσε τη βασική κινητήρια δύναμη της ανάκαμψης της αγοράς κατοικίας στον απόηχο της κρίσης. Από το 2014 έως το 2017, οι πωλήσεις ακινήτων αυξήθηκαν κατά διψήφια ποσοστά. Το 2019 και το 2018, οι πωλήσεις ακινήτων αυξήθηκαν κατά 12,2 % και 5,8 % αντίστοιχα. Οι πωλήσεις σε αλλοδαπούς, κυρίως υπηκόους χωρών εκτός ΕΕ, αντιπροσώπευαν σχεδόν το 50 % του συνόλου των ακινήτων που πωλήθηκαν από το 2014. Οι πωλήσεις αφορούσαν κυρίως πολυτελή διαμερίσματα και βίλες στις παραλιακές περιοχές. Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2019 οι πωλήσεις αυξήθηκαν κατακόρυφα, αντικατοπτρίζοντας την απότομη αύξηση των αιτήσεων για το πρόγραμμα παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές μετά την ανακοίνωση των αναθεωρήσεων του προγράμματος τον Μάιο του 2019. Η υποχρέωση αγοράς ακινήτου αξίας τουλάχιστον 500 000 EUR από κατοίκους που επιθυμούν να ενταχθούν στο πρόγραμμα, σε συνδυασμό με την παραδοσιακή εξωτερική ζήτηση για δεύτερες κατοικίες σε έναν προορισμό διακοπών αποτελούν τους κύριους παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάκαμψη της αγοράς κατοικίας μετά την κρίση.

Αντίθετα, η εγχώρια ζήτηση για στέγαση και η ζήτηση για υφιστάμενα ακίνητα παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα. Η εγχώρια ζήτηση εξακολουθεί να παρεμποδίζεται από την υπερχρέωση στον τομέα των στεγαστικών δανείων και την περιορισμένη ζήτηση για τα υφιστάμενα ακίνητα, η οποία αντανακλάται επίσης στις μέτριες αυξήσεις των τιμών σε αυτό το τμήμα της αγοράς (βλ. διάγραμμα 1.4). Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει την ικανότητα των υπερχρεωμένων δανειοληπτών να πωλήσουν τα ακίνητά τους (τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί ως εξασφάλιση των δανείων τους) για την αποπληρωμή του χρέους τους, καθώς και την ικανότητα των τραπεζών να απαλλάξουν τους ισολογισμούς τους από τα ακίνητα (βλ. τμήμα 4.2.1). Μολονότι ο αριθμός των νέων ενυπόθηκων δανείων αυξάνεται, εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλότερος σε σχέση με την περίοδο πριν από την κρίση (βλ. διάγραμμα 1.3).

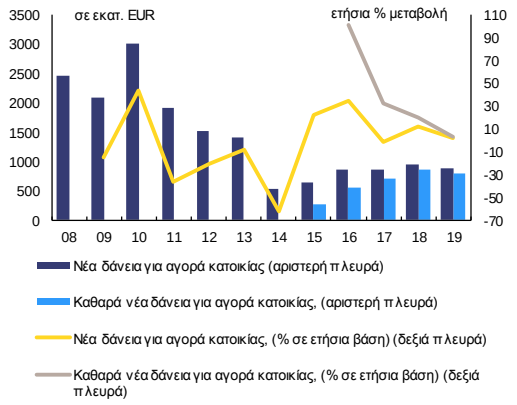
Η δραστηριότητα στον τομέα των ακινήτων αναμένεται να επιβραδυνθεί μεσοπρόθεσμα. Η εγγραφή των συμβάσεων πώλησης ακινήτων επιβραδύνθηκε σημαντικά κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2019, καθώς αυξήθηκε κατά 0,7 % σε ετήσια βάση έναντι 24,4 % το πρώτο εξάμηνο του έτους, τάση που πιθανόν να αντικατοπτρίζει τη μείωση των αιτήσεων για το πρόγραμμα παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει περιορισμένη ανάπτυξη του τομέα βραχυπρόθεσμα, καθώς η ανάκαμψη της εγχώριας ζήτησης είναι μικρή.

Οι τιμές των κατοικιών αυξάνονται, αλλά μέχρι στιγμής σε περιορισμένο μόνο βαθμό. Οι τιμές των κατοικιών αυξήθηκαν για τέταρτο συναπτό έτος (βλ. διάγραμμα 1.4), αλλά παραμένουν χαμηλότερες από τα επίπεδά τους πριν από την κρίση. Η αύξηση είναι μεγαλύτερη για τις νέες κατοικίες, ενώ η εξωτερική ζήτηση προκαλεί σημαντικές διαφορές τιμών μεταξύ των περιφερειών. Σε ό,τι αφορά την αποτίμηση, οι μέθοδοι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αποτίμηση των τιμών των κατοικιών δεν καταδεικνύουν σημαντική υποεκτίμηση (η συνολική διαφορά αποτίμησης εκτιμάται σε -4,6 ποσοστιαίες μονάδες), αλλά η ανάλυση δεν λαμβάνει υπόψη τα διαφορετικά τμήματα της αγοράς. ([8]) Η πιθανή επιβράδυνση της εξωτερικής ζήτησης και η μεταπώληση των ακινήτων που αγοράστηκαν μέσω του προγράμματος παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές μετά την υποχρεωτική περίοδο διατήρησής τους, καθώς και η αύξηση των πωλήσεων εξασφαλίσεων από τράπεζες και εταιρείες εξαγοράς πιστώσεων (βλ. τμήμα 4.2.1) αναμένεται επίσης να περιορίσουν

([8]) Η ανάλυση των αποτιμήσεων των τιμών βασίζεται στον μέσο όρο τριών παραμέτρων μέτρησης: i) κενό οικονομικής προσιτότητας (απόκλιση του λόγου τιμής/εισοδήματος από τον μακροπρόθεσμο μέσο όρο του λόγου αυτού)· ii) κενό μερισμάτων (απόκλιση του λόγου τιμής/μισθώματος από τον μακροπρόθεσμο μέσο όρο του λόγου αυτού)· και iii) εκτιμήσεις των αποκλίσεων των τιμών των κατοικιών από τις τιμές ισορροπίας που δικαιολογούνται βάσει των θεμελιωδών μεγεθών της ζήτησης και της προσφοράς κατοικιών. Βλ. Philiponnet and Turrini, 2017. Στην περίπτωση της Κύπρου, εκτός από το γεγονός ότι το δείγμα που ελήφθη είναι μικρό, η ανάλυση έχει την επιφύλαξη ότι δεν λαμβάνει υπόψη την εξωτερική ζήτηση.

μεσοπρόθεσμα την αύξηση των τιμών των κατοικιών.

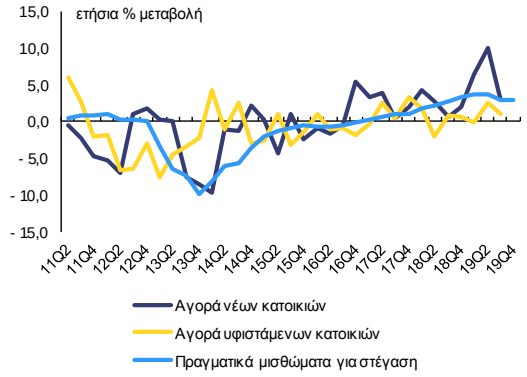
Διάγραμμα 1.3: **Νέα και καθαρά νέα δάνεια για αγορά κατοικίας**

(1) Στα νέα δάνεια περιλαμβάνονται τα αναδιαρθρωμένα δάνεια
(2) Διαθέσιμα στοιχεία έως τον Νοέμβριο του 2019
Πηγή: Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου

Οι τιμές των ενοικίων αυξάνονται και η αγορά είναι ιδιαίτερα διχασμένη. Οι τιμές των ενοικίων αυξήθηκαν κατά 3,4 % το 2019. Η αγορά ενοικίασης ακινήτων αποτελείται από δύο κατηγορίες ακινήτων και δύο σύνολα κανόνων. Τα ακίνητα που κατασκευάστηκαν πριν από το 2000 υπόκεινται σε νόμο περί ενοικιοστασίου, ο οποίος περιορίζει τις αυξήσεις των ενοικίων. Αρχικά, ο νόμος επέτρεπε την αύξηση των ενοικίων έως και κατά 14 % κάθε δύο χρόνια, αλλά, μετά την κρίση, όλες οι αυξήσεις των ενοικίων απαγορεύονται. Για τα ακίνητα που κατασκευάστηκαν από το 2000 και μετά, οι όροι ενοικίασης καθορίζονται από την αγορά, δηλαδή οι όροι της σύμβασης μίσθωσης δεν υπόκεινται σε κανέναν περιορισμό. Το αυξανόμενο κόστος στέγασης, κυρίως σε παραλιακές περιοχές λόγω του προγράμματος παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές, έχει πιέσει την κυβέρνηση να εξαγγείλει πολιτικές για οικονομικά προσιτή στέγαση και να αυξήσει τα επιδόματα ενοικίου για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού (βλ. τμήμα 4.3.2).

Διάγραμμα 1.4: **Εξελίξεις στις τιμές των κατοικιών**

Πηγή: Eurostat

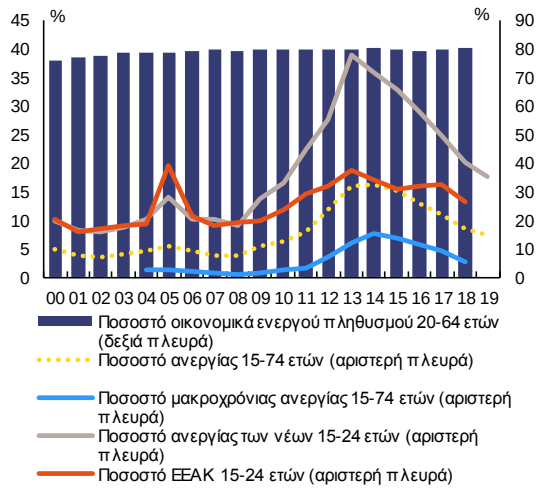
Αγορά εργασίας

Η ισχυρή οικονομική ανάπτυξη έχει οδηγήσει σε θετικές εξελίξεις στην αγορά εργασίας. Το 2018, η απασχόληση αυξήθηκε κατά 4,1 %, με αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης σε 73,9 %, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (73,2 %), όπως εμφανίζεται στον κοινωνικό πίνακα αποτελεσμάτων και στον ΣΒΑ 8. Η απασχόληση αναμένεται να αυξηθεί περαιτέρω κατά την περίοδο των προβλέψεων (2019-2021), αλλά με βραδύτερους ρυθμούς. Το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε σε καθοδική πορεία, αγγίζοντας το 7,5 % το 2019 και αναμένεται να μειωθεί σταδιακά στο 5,7 % το 2021, προσεγγίζοντας έτσι τα προ κρίσης επίπεδα. Η μακροχρόνια ανεργία μειώθηκε επίσης σε 2,7 % το 2018 και πλέον υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ, που είναι 2,9 %. Ωστόσο, το ποσοστό ανεργίας των νέων και το ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (ΕΕΑΚ), μολονότι βαίνουν μειούμενα, παραμένουν σε υψηλά επίπεδα, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ, καθώς ανέρχονται σε 20,2 % και 13,2 % αντίστοιχα το 2018, έναντι 15,2 % και 10,5 % στην ΕΕ. Το γεγονός αυτό μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ισότητα των ευκαιριών τώρα και στο μέλλον (βλ. διάγραμμα 1.5 και τμήμα 4.3.1).

Οι μισθοί αυξήθηκαν σταδιακά, αλλά το διαθέσιμο εισόδημα παραμένει κάτω από τα προ της κρίσης επίπεδα. Παρότι το ΑΕΠ έχει επανέλθει στα προ της κρίσης επίπεδα από το 2017, το πραγματικό ακαθάριστο διαθέσιμο κατά κεφαλήν εισόδημα εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλότερο από ό,τι το 2008. Η μέτρια αύξηση των μισθών στον ιδιωτικό τομέα εξηγείται με

βάση διάφορους παράγοντες, όπως η εναπομένουσα ανεργία, η εξασθένηση του συνδικαλισμού και ο σχετικά υψηλός αριθμός εργαζομένων σε τομείς χαμηλής ειδίκευσης και χαμηλών αμοιβών, όπως το εμπόριο, ο τουρισμός και οι κατασκευές. Η παραγωγικότητα παραμένει στάσιμη, γεγονός που ευθύνεται επίσης για τη μέτρια αύξηση των μισθών. Οι νέες μισθολογικές διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν μεταξύ εργοδοτών και συνδικαλιστικών οργανώσεων σε διάφορους καίριους τομείς (τραπεζικός, κατασκευαστικός και ξενοδοχειακός τομέας) το 2019 αναμένεται να οδηγήσουν σε αυξήσεις των μισθών τα επόμενα έτη. Οι αυξήσεις των μισθών είναι μεγαλύτερες στον δημόσιο τομέα, διότι, εκτός από τις ετήσιες αυξήσεις των μισθών λόγω της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής και των προσαυξήσεων λόγω αρχαιότητας, η κυβέρνηση θα καταργήσει σταδιακά έως το 2023 τις περικοπές των μισθών που εφαρμόστηκαν κατά την περίοδο της κρίσης.

Διάγραμμα 1.5: **Βασικές εξελίξεις στην αγορά εργασίας**

Πηγή: Eurostat

Κοινωνικές εξελίξεις

Η φτώχεια και η εισοδηματική ανισότητα μειώνονται, αλλά για ορισμένες ευάλωτες ομάδες ο κίνδυνος φτώχειας παραμένει υψηλός. Ο δείκτης κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE) και οι υποσυνιστώσες του ([9]) εξακολουθούν να μειώνονται (βλ. τμήμα 4.3.2), ως αποτέλεσμα της ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης και των μεταρρυθμίσεων στον τομέα της κοινωνικής προστασίας που θεσπίστηκαν από το 2014. Επί του παρόντος, η Κύπρος είναι μία από τις χώρες με τις υψηλότερες επιδόσεις στην ΕΕ όσον αφορά το καθαρό εισόδημα των δικαιούχων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και των χαμηλόμισθων ως ποσοστό του ορίου του κινδύνου φτώχειας. Για τους δικαιούχους ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, το ποσοστό αυτό είναι 86,7 % σε σύγκριση με 59,1 % στην ΕΕ, ενώ για τους χαμηλόμισθους 72,7 % σε σύγκριση με 42,6 % στην ΕΕ. Η εισοδηματική ανισότητα επανήλθε στα προ της κρίσης επίπεδα. Ωστόσο, το μερίδιο των φτωχότερων ανθρώπων αυξάνεται και ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού είναι υψηλότερος για τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα που έχουν γεννηθεί εκτός ΕΕ (βλ. τμήμα 4.3.2).

Εξωτερική θέση

Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση βελτιώθηκε, αλλά παραμένει πολύ αρνητική. Η θέση μειώθηκε σταδιακά από -127 % του ΑΕΠ το 2017 σε περίπου -115 % το τρίτο τρίμηνο του 2019, κατά κύριο λόγο χάρη στο αυξανόμενο ονομαστικό ΑΕΠ (επίδραση παρονομαστή) και στις μεταβολές αποτίμησης. Η θέση παραμένει αρκετά χαμηλότερα από τα επίπεδα προληπτικής εποπτείας και τα επίπεδα βάσει θεμελιωδών μεγεθών.

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Κύπρου διευρύνεται, υπερβαίνοντας τα όρια προληπτικής εποπτείας. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε σημαντικά το τρίτο τρίμηνο του 2019 σε 7,4 % (περίπου 4 % σε κυκλικά προσαρμοσμένους όρους) από 4,4 % το 2018 (ή -1 % κατόπιν κυκλικής προσαρμογής). Η διεύρυνση αυτή αντικατοπτρίζει την επιδείνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, η οποία είχε αρνητικό αντίκτυπο στα έσοδα από τον τουρισμό (βλ. διάγραμμα 1.2). Με βάση το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη σταθερή ζήτηση για εισαγωγές, διαφαίνεται περαιτέρω επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κατά την περίοδο 2019-2021. Για περισσότερες αναλύσεις, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών σχετικά με τα προσαρμοσμένα στατιστικά στοιχεία για τις οντότητες ειδικού σκοπού, βλ. τμήματα 3 και 4.2.4.

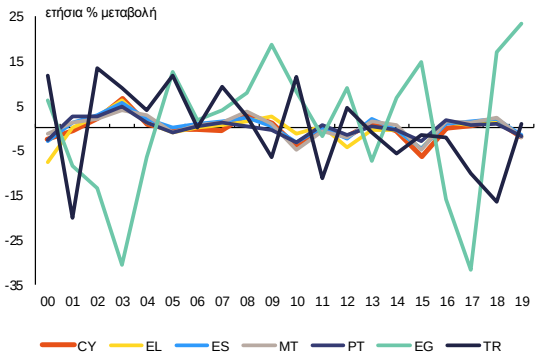
([9]) Οι συνιστώσες αυτές είναι ο κίνδυνος φτώχειας, η σοβαρή υλική στέρηση και το ποσοστό των νοικοκυριών με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας.

Ανταγωνιστικότητα

Η Κύπρος αναμένεται να διατηρήσει την ανταγωνιστικότητα κόστους από το 2019 και στο εξής, αλλά τα μερίδια αγοράς μειώνονται. Μετά από σημαντική υποτίμηση κατά τη διάρκεια της κρίσης, η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία αυξήθηκε το 2018, ενώ από το 2019 και μετά εκτιμάται ότι η υποτίμηση θα συνεχιστεί (βλ. διάγραμμα 1.6). Παρόλα αυτά, εκτιμάται ότι το 2019 τα μερίδια αγοράς μειώθηκαν λόγω του εντεινόμενου ανταγωνισμού κόστους από γειτονικές χώρες, όπως η σημαντική υποτίμηση της τουρκικής λίρας κατά τα τελευταία έτη. Η τάση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί κατά τα επόμενα έτη. Επιπλέον, οι διακυμάνσεις του ρωσικού ρουβλίου και της λίρας στερλίνας επηρεάζουν και αυτές την κυπριακή οικονομία λόγω των ισχυρών εμπορικών και επενδυτικών δεσμών με αυτές τις χώρες.

Οι αυξημένες κοινωνικές εισφορές αυξάνουν το κόστος εργασίας. Μολονότι το 2018 το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος παρέμεινε σε γενικές γραμμές σταθερό και κάτω από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, το 2019 σημείωσε αύξηση λόγω των υψηλότερων εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, σε συνδυασμό με τη θέσπιση εισφορών στο εθνικό σύστημα ασφάλισης υγείας (ΓεΣΥ). Η τάση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί το 2020 και το 2021, εν μέρει λόγω των πρόσθετων αυξήσεων των εισφορών στο ΓεΣΥ το 2020 και των μέτριων αυξήσεων των μισθών που αναμένονται τα επόμενα έτη. Η θέσπιση καθολικής ιατροφαρμακευτικής κάλυψης μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό και στην παραγωγικότητα και να οδηγήσει στην αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ΟΟΣΑ, 2019α). Ωστόσο, ενδέχεται αρχικά να επιδεινώσει την ανταγωνιστικότητα του κόστους εργασίας.

Διάγραμμα 1.6: **Πραγματικές σταθμισμένες συναλλαγματικές ισοτιμίες**

Πηγή: Eurostat, Bruegel

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Ο τραπεζικός τομέας παραμένει κερδοφόρος, αλλά τα κέρδη του είναι χαμηλότερα σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ενώ η ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση. Μετά τις ζημίες που σημειώθηκαν το 2017, η κερδοφορία του τραπεζικού τομέα αποκαταστάθηκε το 2018 και συνεχίστηκε το πρώτο εξάμηνο του 2019. Συνολικά, οι τράπεζες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κερδοφορία τους λόγω των χαμηλών περιθωρίων επιτοκίων, της πλεονάζουσας ρευστότητας, του υψηλού λειτουργικού κόστους και μεγάλων αποθεμάτων μη εξυπηρετούμενων δανείων. Καθόλη τη διάρκεια του 2019, η πρόοδος ως προς τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων επιβραδύνθηκε. Με τη μελλοντική διάθεση περιουσιακών στοιχείων που αναμένεται να πραγματοποιηθεί το 2020, τα αποθέματα επισφαλών δανείων του τραπεζικού τομέα θα μειωθούν σημαντικά (βλ. τμήμα 4.2.3). Αντίστοιχα, τα αποθέματα μη εξυπηρετούμενων δανείων που κατέχουν οι εταιρείες εξαγοράς πιστώσεων αναμένεται να αυξηθούν. Η ενίσχυση της πειθαρχίας στις πληρωμές, συμπεριλαμβανομένης της βελτίωσης του επιπέδου χρηματοοικονομικών γνώσεων ([10]), θα συμβάλει στην ενίσχυση της βιώσιμης αναδιάρθρωσης των επισφαλών δανείων και στη διατήρηση της απομόχλευσης.

([10]) Οι σοβαρές ελλείψεις χρηματοοικονομικών γνώσεων καθιστούν τους δανειολήπτες επιρρεπείς σε σφάλματα, ακόμη και σε αθετήσεις υποχρεώσεων (Agarwal et al., 2010). Στην περίπτωση της Κύπρου, υπάρχουν ενδείξεις ότι τα επίπεδα χρηματοοικονομικών γνώσεων είναι χαμηλά (βλ. Panayiotis and Anyfantaki, 2019).

Ο αριθμός νέων δανείων σε κατοίκους εσωτερικού αυξήθηκε το 2019 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Ο ιδιωτικός τομέας εξακολουθεί να βασίζεται σε εσωτερικούς πόρους και εξωτερική χρηματοδότηση, καθώς τα νέα δάνεια από εγχώριες τράπεζες είναι περιορισμένα λόγω των μεγάλων ποσοστών μη εξυπηρετούμενων δανείων, του υψηλού χρέους και των αυστηρότερων πιστοδοτικών κριτηρίων. Ωστόσο, το πρώτο εξάμηνο του 2019, ο αριθμός των νέων δανείων αυξήθηκε κατά 6 % σε ετήσια βάση (ο ακαθάριστος όγκος των νέων δανείων ανήλθε σε 1,53 δισ. EUR το 2019, έναντι 1,44 δισ. EUR το 2018). Όπως και το προηγούμενο έτος, το μεγαλύτερο μέρος των νέων δανείων διατέθηκε σε μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, ενώ τα στεγαστικά δάνεια αντιπροσώπευαν λίγο περισσότερο από το 25 % του συνόλου των νέων δανείων.

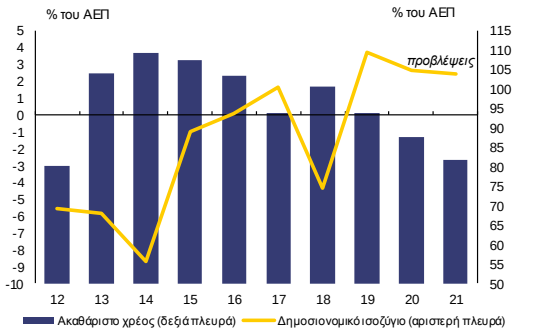
Δημόσια οικονομικά

Μετά από το προσωρινό έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης που σημειώθηκε το 2018 λόγω έκτακτων μέτρων στήριξης για την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, η Κύπρος αναμένεται να εμφανίσει σημαντικό δημοσιονομικό πλεόνασμα το 2019. Σύμφωνα με τις φθινοπωρινές προβλέψεις της Επιτροπής του 2019, το ονομαστικό δημοσιονομικό ισοζύγιο θα σημειώσει εκ νέου πλεόνασμα το 2019, ίσο με 3,7 % του ΑΕΠ (βλ. διάγραμμα1.7). Το έλλειμμα του 4,4 % του ΑΕΠ που καταγράφηκε το 2018 οφείλεται αποκλειστικά σε έκτακτες πράξεις για τη στήριξη του τραπεζικού τομέα. Οι επιδόσεις των δημόσιων οικονομικών στην Κύπρο έχουν βελτιωθεί σημαντικά από το 2014, όταν καταγράφηκε έλλειμμα ύψους 8,7 % του ΑΕΠ, γεγονός που αντανακλά τα μέτρα δημοσιονομικής εξυγίανσης που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, ιδίως για τον περιορισμό της αύξησης των δαπανών, σε συνδυασμό με τη ρωμαλέα αύξηση των φορολογικών εσόδων.

Οι δημοσιονομικές επιδόσεις αναμένεται να παραμείνουν υψηλές, αλλά προβλέπεται επιδείνωση του διαρθρωτικού ισοζυγίου. Το ονομαστικό ισοζύγιο προβλέπεται να εμφανίσει πλεόνασμα άνω του 2,5 % του ΑΕΠ το 2020 και ελαφρώς χαμηλότερο από 2,5 % το 2021, δεδομένου ότι η αύξηση των τρεχουσών δαπανών θα υπερβεί την αύξηση των εσόδων (βλ. τμήμα 4.1.2). Το διαρθρωτικό ισοζύγιο αναμένεται να παραμείνει θετικό, αλλά προβλέπεται ότι θα μειωθεί από περισσότερο από 1 % το 2019 σε λιγότερο από 1 % το 2020 και σε 0,4 % το 2021 λόγω του μεγάλου κενού παραγωγής και της αύξησης των δαπανών. Η φθίνουσα πορεία του διαρθρωτικού ισοζυγίου αναδεικνύει την ανάγκη να παρακολουθούνται προσεκτικά οι εξελίξεις στον τομέα των δαπανών, ιδίως ενόψει πιθανών μελλοντικών κινδύνων για την ευρωστία των εσόδων, όπως περιγράφεται στο τμήμα 4.1.

Ο δείκτης δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ προβλέπεται να μειωθεί σημαντικά τα επόμενα έτη. Μετά την αύξησή του το 2018 λόγω των μέτρων στήριξης των τραπεζών, ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί σημαντικά, από 101 % του ΑΕΠ το 2018 σε 94 % του ΑΕΠ το 2019 και σε 82 % το 2021 (βλ. τμήμα 4.1.1 και την ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους που παρουσιάζεται στο παράρτημα Β).

Διάγραμμα 1.7: **Δημοσιονομικό ισοζύγιο και ακαθάριστο χρέος γενικής κυβέρνησης**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Οι κίνδυνοι δυσμενέστερων αποτελεσμάτων όσον αφορά τις δημοσιονομικές προοπτικές παραμένουν. Στους σημαντικότερους κινδύνους περιλαμβάνονται: i) πιέσεις στις δαπάνες που συνδέονται με το μισθολογικό κόστος, ii) η οικονομική βιωσιμότητα του νέου εθνικού συστήματος ασφάλισης υγείας (ΓεΣΥ), iii) η πιθανή πραγματοποίηση ενδεχόμενων υποχρεώσεων από τον τραπεζικό τομέα και iv) η αβεβαιότητα όσον αφορά τη βιωσιμότητα των ισχυρών επιδόσεων των φορολογικών εσόδων. Τα θετικά ταμειακά υπόλοιπα της εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων (ΚΕΔΙΠΕΣ), η οποία ασχολείται με την απομένουσα οντότητα της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, συνιστούν πιθανότητα ευνοϊκότερων αποτελεσμάτων.

Πρόοδος ως προς την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης

Η Κύπρος σημειώνει σχετικά χαμηλές επιδόσεις ως προς την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, και ιδίως των περιβαλλοντικών στόχων. Σύμφωνα με τους δείκτες της Eurostat για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) (βλ. παράρτημα Ε), η πρόοδος της Κύπρου κατά τα τελευταία 5 έτη είναι αρκετά άνιση. Οι επιδόσεις της είναι ικανοποιητικές όσον αφορά την καλή υγεία και ευημερία (ΣΒΑ 3), παρά το γεγονός ότι η πλειονότητα των δεικτών που αποτυπώνουν τους καθοριστικούς για την υγεία παράγοντες είναι χαμηλότεροι από τον μέσο όρο της ΕΕ. Οι επιδόσεις της Κύπρου υπολείπονται του μέσου όρου της ΕΕ στους στόχους που αφορούν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της γεωργίας (ΣΒΑ 2), το καθαρό νερό και την αποχέτευση (ΣΒΑ 6), την οικονομικά προσιτή και καθαρή ενέργεια (ΣΒΑ 7), την υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή (ΣΒΑ 12), τη δράση για το κλίμα (ΣΒΑ 13) και τη ζωή στη στεριά (ΣΒΑ 15). Τα αποτελέσματα πολλών από τους δείκτες στους ανωτέρω τομείς, και ιδιαίτερα των δεικτών που αφορούν τη συγκέντρωση νιτρικών αλάτων στα υπόγεια ύδατα και τη σφράγιση του εδάφους, τα οποία ήταν ήδη ανεπαρκή, επιδεινώνονται περαιτέρω. Η εικόνα αυτή φαίνεται να συνάδει με τις επιδόσεις της Κύπρου όσον αφορά τους συντελεστές παραγωγής και ανακύκλωσης αποβλήτων, οι οποίες είναι χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ και έχουν επιδεινωθεί ακόμα περισσότερο. Οι επιδόσεις της Κύπρου έχουν επίσης επιδεινωθεί περαιτέρω στους τομείς της κατανάλωσης τελικής ενέργειας, της παραγωγικότητας των πόρων και του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής, κάτι που δεν αποτελεί καλό οιωνό για τα περιβαλλοντικά αποτελέσματά της στο μέλλον. Εκτός από το περιβάλλον, η Κύπρος παρουσιάζει επίσης χαμηλές επιδόσεις στην ισότητα των φύλων (ΣΒΑ 5) και η κατάσταση επιδεινώνεται όσον αφορά το χάσμα μεταξύ των φύλων στους τομείς της ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, του ποσοστού απασχόλησης των νέων αποφοίτων και του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού λόγω ευθυνών φροντίδας. Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται κάποια βελτίωση όσον αφορά τις μισθολογικές διαφορές μεταξύ των φύλων και τον αριθμό των γυναικών σε ηγετικές θέσεις. Τέλος, η Κύπρος παρουσιάζει επίσης χαμηλές επιδόσεις στον στόχο της ποιοτικής εκπαίδευσης (ΣΒΑ 4), παρότι το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η κατάσταση επιδεινώνεται περαιτέρω όσον αφορά τις χαμηλές επιδόσεις στην ανάγνωση και τη συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση.

Πίνακας 1.1: **Βασικοί οικονομικοί και χρηματοοικονομικοί δείκτες – Κύπρος**

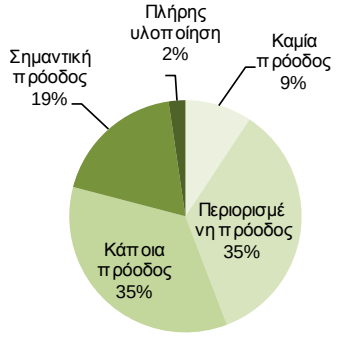
	2004-07	2008-12	2013-16	2017	2018	προβλέψεις 2019	2020	2021
Πραγματικό ΑΕΠ (σε ετήσια βάση)	4,9	0,1	0,3	4,4	4,1	3,2	2,8	2,5
Δυνητική ανάπτυξη (σε ετήσια βάση)	3,8	2,2	-0,8	2,2	2,0	2,3	2,5	2,6
Ιδιωτική κατανάλωση (σε ετήσια βάση)	6,2	0,4	0,0	4,5	3,3	.	.	.
Δημόσια κατανάλωση (σε ετήσια βάση)	2,7	2,4	-3,2	2,1	3,5	.	.	.
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου (σε ετήσια βάση)	10,0	-8,1	2,8	24,1	-6,6	.	.	.
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	3,5	1,4	6,1	8,7	4,6	.	.	.
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	5,9	-0,1	4,9	12,8	2,4	.	.	.
Συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ:								
Εγχώρια ζήτηση (σε ετήσια βάση)	6,5	-1,1	-0,1	7,6	1,3	.	.	.
Αποθέματα (σε ετήσια βάση)	-0,2	0,4	-0,3	-0,5	1,2	.	.	.
Καθαρές εξαγωγές (σε ετήσια βάση)	-1,4	0,5	0,7	-2,7	1,6	.	.	.
Συμβολή στην αύξηση του δυνητικού ΑΕΠ:								
Σύνολο εργασίας (ώρες) (σε ετήσια βάση)	1,3	1,0	-0,4	1,2	1,0	0,9	0,9	0,9
Συσσώρευση κεφαλαίου (σε ετήσια βάση)	2,0	1,4	0,2	1,3	1,1	1,4	1,5	1,6
Συνολική παραγωγικότητα συντελεστών παραγωγής (σε ετήσια βάση)	0,4	-0,2	-0,6	-0,3	-0,1	0,0	0,1	0,2
Κενό παραγωγής	4,2	-0,2	-6,6	1,4	3,4	3,9	4,0	3,7
Ποσοστό ανεργίας	4,6	7,0	15,0	11,1	8,4	7,5	6,6	6,0
Αποπληθωριστής ΑΕΠ (σε ετήσια βάση)	3,0	2,0	-1,0	1,7	1,4	1,5	1,5	1,7
Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ, σε ετήσια βάση)	2,1	2,7	-0,7	0,7	0,8	0,5	0,8	1,2
Ονομαστική αμοιβή ανά εργαζόμενο (σε ετήσια βάση)	3,7	2,7	-2,8	1,0	0,5	3,4	3,1	3,0
Παραγωγικότητα της εργασίας (πραγματική, ανά εργαζόμενο, σε ετήσια βάση)	1,4	-0,1	0,7	-0,9	0,0	.	.	.
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ, σύνολο της οικονομίας, σε ετήσια βάση)	2,3	2,8	-3,5	1,9	0,6	3,0	2,7	2,5
Πραγματικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (σε ετήσια βάση)	-0,7	0,7	-2,5	0,2	-0,8	1,5	1,2	0,8
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΚΕΑΜΠ, σε ετήσια βάση)	0,6	0,8	-4,0	2,6	0,6	-0,3	-0,1	0,5
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΕνΔΤΚ, σε ετήσια βάση)	-0,1	-0,4	-1,6	0,5	1,5	-1,9	-1,6	-0,8
Καθαρό ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών (καθαρή αποταμίευση ως ποσοστό του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος)	1,4	-0,5	-8,8	-2,8	-4,0	.	.	.
Ιδιωτικές πιστωτικές ροές, ενοποιημένες (% του ΑΕΠ)	29,4	18,5	1,0	6,7	8,4	.	.	.
Χρέος ιδιωτικού τομέα, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	244,5	308,6	342,8	304,0	282,6	.	.	.
εκ του οποίου χρέος νοικοκυριών, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	88,5	117,1	126,2	105,1	97,0	.	.	.
εκ του οποίου χρέος μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	155,9	191,5	216,6	198,9	185,6	.	.	.
Ακαθάριστο μη εξυπηρετούμενο χρέος (% του συνόλου των χρεωστικών μέσων και του συνόλου των δανείων και προκαταβολών)	.	8,9	35,3	28,9	17,4	.	.	.
Εταιρείες, καθαρή δανειοδότηση (+) ή καθαρή δανειοληψία (-) (% του ΑΕΠ)	-9,8	2,2	7,3	-2,8	5,9	-5,1	-6,6	-7,5
Εταιρείες, ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα (% του ΑΕΠ)	23,7	20,0	21,6	20,5	20,9	20,3	20,0	20,1
Νοικοκυριά, καθαρή δανειοδότηση (+) ή καθαρή δανειοληψία (-) (% του ΑΕΠ)	-7,7	-5,5	-5,6	-3,5	-5,3	-5,7	-6,0	-5,2
Αποπληθωρισμένος δείκτης τιμών κατοικιών (σε ετήσια βάση)	6,8	-4,9	-0,5	1,3	0,2	.	.	.
Επενδύσεις σε κατοικίες (% του ΑΕΠ)	10,9	8,2	4,0	5,1	5,8	.	.	.
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του ΑΕΠ), ισοζύγιο πληρωμών	.	-7,7	-2,6	-5,1	-4,4	-8,1	-10,6	-11,1
Εμπορικό ισοζύγιο (% του ΑΕΠ), ισοζύγιο πληρωμών	.	-6,4	1,7	-0,4	0,8	.	.	.
Όροι εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	-0,5	-0,4	0,3	0,8	-0,5	0,1	0,0	0,2
Ισοζύγιο κεφαλαίων (% του ΑΕΠ)	.	0,3	0,4	0,4	0,6	.	.	.
Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (% του ΑΕΠ)	.	-123,6	-153,8	-126,5	-121,3	.	.	.
NENDI - NIIP εξαιρουμένων των μέσων με μηδενική πιθανότητα αθέτησης (% του ΑΕΠ) (1)	.	-69,2	-206,7	-210,1	-176,1	.	.	.
Υποχρεώσεις IIP εξαιρουμένων των μέσων με μηδενική πιθανότητα αθέτησης (% του ΑΕΠ) (1)	.	622,7	661,6	571,2	524,6	.	.	.
Εξαγωγικές επιδόσεις έναντι προηγμένων χωρών (πενταετής % μεταβολή)	-13,5	-8,7	-4,6	15,4	14,2	.	.	.
Μερίδιο εξαγωγικών αγορών, αγαθά και υπηρεσίες (σε ετήσια βάση)	-5,6	-4,3	4,0	1,6	1,1	-3,7	-4,3	-2,8
Καθαρές ροές ΑΞΕ (% του ΑΕΠ)	.	9,1	36,4	-6,9	-34,5	.	.	.
Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	-0,9	-4,1	-3,9	1,7	-4,4	3,7	2,6	2,4
Διαρθρωτικό δημοσιονομικό ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)	.	.	1,9	1,0	1,9	1,7	0,6	0,5
Ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	60,4	60,5	106,0	93,9	100,6	93,8	87,8	81,8
Δείκτης φορολογίας προς το ΑΕΠ (%) (3)	32,2	32,3	32,8	33,3	33,8	36,2	39,2	39,5
Φορολογικός συντελεστής για άγαμο που αμείβεται με τον μέσο μισθό (%) (4)	.	.	.	9,1	9,5	.	.	.
Φορολογικός συντελεστής για άγαμο που αμείβεται με το 50 % του μέσου μισθού (%) (4)	.	.	.	7,8	7,8	.	.	.

1) NIIP εξαιρουμένων των άμεσων επενδύσεων και των μετοχών χαρτοφυλακίου.
2) Εγχώριοι τραπεζικοί όμιλοι και ανεξάρτητες τράπεζες, θυγατρικές ΕΕ και εκτός ΕΕ που ελέγχονται από το εξωτερικό και υποκαταστήματα ΕΕ και εκτός ΕΕ ελεγχόμενα από το εξωτερικό.
3) Ο δείκτης φορολογίας προς το ΑΕΠ περιλαμβάνει τεκμαρτές κοινωνικές εισφορές και, ως εκ τούτου, διαφέρει από τον δείκτη φορολογίας προς το ΑΕΠ που χρησιμοποιείται στο τμήμα για τη φορολογία.
4) Ορίζεται ως φόρος εισοδήματος επί των ακαθάριστων μισθολογικών αποδοχών συν τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που καταβάλλει ο εργαζόμενος μείον τις γενικές χρηματικές παροχές, εκφραζόμενος ως ποσοστό των ακαθάριστων μισθολογικών αποδοχών.
Πηγή: Eurostat και ΕΚΤ στις 4 Φεβρουαρίου 2020, εάν διατίθενται· Ευρωπαϊκή Επιτροπή για στοιχεία προβλέψεων (χειμερινές προβλέψεις 2020 για το πραγματικό ΑΕΠ και τον ΕνΔΤΚ, διαφορετικά φθινοπωρινές προβλέψεις 2019)

2. ΠΡΟΟΔΟΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Από την έναρξη του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου το 2011, το 56 % όλων των ειδικών ανά χώρα συστάσεων που απευθύνθηκαν στην Κύπρο έχει καταγράψει τουλάχιστον «κάποια πρόοδο». ([11]) Το 44 % των εν λόγω ειδικών ανά χώρα συστάσεων (ΣΑΧ) κατέγραψε «περιορισμένη» ή «καθόλου» πρόοδο (βλ. διάγραμμα 2.1). Πλήρης εφαρμογή και σημαντική πρόοδος έχουν επιτευχθεί σε ευρύ φάσμα μεταρρυθμίσεων, ιδίως δημοσιονομικού και χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα, που στηρίχθηκαν από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής Ευρωπαϊκής Ένωσης-Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου 2013-2016. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές καλύπτουν την πλειονότητα των ειδικών ανά χώρα συστάσεων που διατυπώθηκαν το 2011 και το 2012. Όσον αφορά τις ΣΑΧ που διατυπώθηκαν μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος, αυτές καλύπτουν ως επί το πλείστον τις συνεχιζόμενες προκλήσεις, οι οποίες αντικατοπτρίζονται επίσης στις ΣΑΧ του 2019.

Διάγραμμα 2.1: **Συνολική πολυετής υλοποίηση των ΣΑΧ 2011-2019 έως σήμερα**

* Η γενική αξιολόγηση των ειδικών ανά χώρα συστάσεων που αφορούν τη δημοσιονομική πολιτική εξαιρεί τη συμμόρφωση με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.
** 2011-2012: Διαφορετικές κατηγορίες αξιολόγησης των ΣΑΧ.
*** Η πολυετής αξιολόγηση των ΣΑΧ εξετάζει την εφαρμογή από τη στιγμή που εγκρίθηκαν για πρώτη φορά οι ΣΑΧ έως την έκθεση ανά χώρα του Φεβρουαρίου 2020.
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η διαχείριση των δημόσιων οικονομικών και το δημοσιονομικό πλαίσιο ενισχύθηκαν σημαντικά με τη θέσπιση και την εφαρμογή του νόμου περί δημοσιονομικής υπευθυνότητας και δημοσιονομικού πλαισίου, γεγονός που συνέβαλε στη διασφάλιση της διαφάνειας και της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών. Το συνταξιοδοτικό σύστημα και η ηλικία συνταξιοδότησης αναμορφώθηκαν για να εξασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του συστήματος. Οι ειδικές ανά χώρα συστάσεις σχετικά με τις κοινωνικές παροχές και το υψηλό ποσοστό ηλικιωμένων «που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας» εφαρμόστηκαν με την καθιέρωση του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος που επιτρέπει αποτελεσματικότερες και πιο στοχευμένες κοινωνικές παροχές. Η μεταρρύθμιση συνέβαλε στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Στον χρηματοπιστωτικό τομέα πραγματοποιήθηκαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις, ιδίως κατά την εφαρμογή του προγράμματος μακροοικονομικής προσαρμογής 2013-2016, κυρίως με την εναρμόνιση και την ενοποίηση της εποπτείας των τραπεζών και των συνεταιριστικών πιστωτικών ιδρυμάτων. Επιπλέον, από το 2018 οι αρχές εργάζονται για τη διαμόρφωση ολοκληρωμένης στρατηγικής μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η στρατηγική περιλαμβάνει: i) την έγκριση, το 2018, δέσμης νομοθετικών μέτρων που περιλαμβάνει τροποποιήσεις των πλαισίων εκποιήσεων και αφερεγγυότητας και του νόμου για την πώληση δανείων, καθώς και νέο νόμο περί τιτλοποιήσεων· ii) την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, η οποία βαρυνόταν με μεγάλο όγκο μη εξυπηρετούμενων δανείων (ολοκληρώθηκε το 2018) και iii) τη θέσπιση προσωρινού σχεδίου κρατικής στήριξης (ΕΣΤΙΑ) με στόχο τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων που είναι εξασφαλισμένα με υποθήκες σε πρώτη κατοικία (σε εξέλιξη). Εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις στον τομέα αυτό. Τα περισσότερα τομεακά εμπόδια στην ελευθερία εγκατάστασης και την ελευθερία παροχής υπηρεσιών έχουν αρθεί.

Θεσπίστηκαν ορισμένα μέτρα για την προώθηση της παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και τη διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος, σύμφωνα με τις σχετικές συστάσεις. Ωστόσο, η παραγωγή ενέργειας εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα ορυκτά καύσιμα. Έχουν τεθεί σε εφαρμογή μέτρα για τη βελτίωση της κατάστασης στην αγορά εργασίας μέσω της μεταρρύθμισης της

([11]) Για την αξιολόγηση των άλλων μεταρρυθμίσεων που υλοποιήθηκαν στο παρελθόν, βλ. ιδίως το τμήμα 4.

τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των μισθών, ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας με στόχο τη μείωση της ανεργίας, ιδίως μεταξύ των νέων, των μακροχρόνια ανέργων και των αποδεκτών ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, καθώς και πολιτικών για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εργαζομένων. Ελήφθησαν επίσης ορισμένα μέτρα για να καταστεί πιο ελκυστικό το σύστημα επαγγελματικής εκπαίδευσης. Από το 2017, έχει σημειωθεί πρόοδος όσον αφορά την από μακρού διατυπωμένη σύσταση για τη μεταρρύθμιση του εθνικού συστήματος υγείας, με την έγκριση του αναγκαίου νομοθετικού πλαισίου το 2017, την έναρξη της πρώτης φάσης το 2019 και τις εν εξελίξει προετοιμασίες για πλήρη εφαρμογή το 2020.

Η Κύπρος έχει σημειώσει μέχρι στιγμής περιορισμένη πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή των ειδικών ανά χώρα συστάσεων του 2019 (βλ. πίνακα 2.1). Η θέσπιση των μεταρρυθμίσεων που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης εξακολουθεί να εκκρεμεί. Εγκρίθηκαν ορισμένα μέτρα σχετικά με τη διακυβέρνηση των κρατικών επιχειρήσεων, αλλά η αποτελεσματικότητά τους δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί. Σημειώθηκε περιορισμένη πρόοδος στην αντιμετώπιση του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού, δεδομένου ότι η μεταφορά των σχετικών οδηγιών της ΕΕ βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, και έχουν απλώς εξαγγελθεί πρόσθετα μέτρα, όπως η θέσπιση παρακράτησης φόρου επί των μερισμάτων, των τόκων και των δικαιωμάτων χρήσης που καταβάλλονται σε χώρες του παραρτήματος Ι του ενωσιακού καταλόγου των μη συνεργάσιμων περιοχών φορολογικής δικαιοδοσίας.

Υλοποιούνται ορισμένα μέτρα για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ), ιδίως το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ (για την αντιμετώπιση των ΜΕΔ που είναι εξασφαλισμένα με υποθήκες σε πρώτη κατοικία) και οι ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί (για τις ιδιοκτησίες που υπόκεινται σε διαδικασίες κατάσχεσης). Η Κύπρος σημειώνει επίσης πρόοδο, αν και με αργούς ρυθμούς, στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων, ΚΕΔΙΠΕΣ. Για παράδειγμα, σημειώνονται καθυστερήσεις όσον αφορά τη σύσταση της δομής διακυβέρνησης της κρατικής εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων. Καταβάλλονται προσπάθειες για τη βελτίωση της πειθαρχίας όσον αφορά τις πληρωμές, αλλά η αποτελεσματικότητά τους μένει να διαπιστωθεί. Το νέο τμήμα αφερεγγυότητας αναμένεται να λειτουργήσει αποδοτικότερα και αποτελεσματικότερα και να προωθήσει το πλαίσιο αφερεγγυότητας. Οι προσπάθειες για την ενίσχυση της εποπτείας των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων, καθώς και των ασφαλιστικών εταιρειών και των συνταξιοδοτικών ταμείων, καθυστερούν δεδομένου ότι εκκρεμούν προς έγκριση τα σχετικά νομοσχέδια.

Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά τις προσπάθειες προσέγγισης των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Η ικανότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης ενισχύθηκε, αλλά σε βραχυπρόθεσμη βάση, με αποτέλεσμα να τίθεται σε κίνδυνο η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των υπηρεσιών. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση προχωρεί με άνισο τρόπο και τα αποτελέσματα της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών δεν είναι ακόμη διαθέσιμα. Οι υποστηρικτικές δράσεις για οικονομικά προσιτή προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα εξακολουθούν να καθυστερούν. Η πρώτη φάση του Εθνικού Συστήματος Υγείας δρομολογήθηκε το 2019, ενώ συνεχίζονται οι προετοιμασίες για τη δεύτερη φάση που προβλέπεται για τα μέσα του 2020. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν κίνδυνοι για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα.

Τα μέτρα για την προώθηση των βιώσιμων μεταφορών βρίσκονται σε αρχικό μόλις στάδιο. Εξακολουθούν να υφίστανται σοβαρές ανεπάρκειες όσον αφορά τη διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων, με αποτέλεσμα η πρόοδος να είναι περιορισμένη. Εφαρμόζονται προγράμματα επιχορηγήσεων για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και νοικοκυριά με στόχο την ενθάρρυνση της ενεργειακής απόδοσης και της χρήσης ανανεώσιμων πηγών, ωστόσο εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις. Οι αρχές ανακοίνωσαν διάφορα μέτρα για τη βελτίωση της ψηφιοποίησης και την αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων, αλλά η εφαρμογή τους εξακολουθεί να εκκρεμεί. Με την εφαρμογή της νέας στρατηγικής έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος στην έρευνα και την καινοτομία, ενώ προχωρούν οι προσπάθειες συνεργασίας πανεπιστημίων και επιχειρήσεων.

Σημειώθηκε επίσης κάποια πρόοδος όσον αφορά την πρόσβαση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση, καθώς υλοποιούνται διάφορα προγράμματα επιχορηγήσεων και χρηματοδοτικά μέσα και δημιουργείται ταμείο χρηματοδότησης ιδίων κεφαλαίων. Εκκρεμεί η θέσπιση των μέτρων για την απλούστευση και συντόμευση των διαδικασιών απόκτησης των απαραίτητων αδειών για στρατηγικές επενδύσεις. Η πραγματοποίηση ιδιωτικοποιήσεων αποδείχθηκε μεγάλη πρόκληση.

Αν και οι προετοιμασίες για τη συνολική μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος είναι σε εξέλιξη, εκκρεμούν νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που θα βελτίωναν την αποτελεσματικότητα του συστήματος. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται η ίδρυση εμπορικών δικαστηρίων, η πρόσληψη δικαστών και η διεκπεραίωση οικονομικών διαφορών. Η δημιουργία ενός αξιόπιστου και αποτελεσματικού συστήματος για την έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ακίνητης περιουσίας (π.χ. κτίρια και γήπεδα) εξακολουθεί να εκκρεμεί και η πρόοδος είναι αργή. Εφαρμόζεται σχέδιο δράσης όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς, αλλά εκκρεμεί η έγκριση βασικής νομοθεσίας. Η ικανότητα διερεύνησης υποθέσεων διαφθοράς έχει ενισχυθεί μεταξύ άλλων με την έγκριση του νομοσχεδίου για την παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων. Εξετάζονται ορισμένα μέτρα σχετικά με την ανεξαρτησία της εισαγγελικής αρχής.

Πίνακας 2.1: **Αξιολόγηση της εφαρμογής των ειδικών ανά χώρα συστάσεων του 2019**

Ειδικές ανά χώρα συστάσεις (ΣΑΧ) 2019	Συνολική αξιολόγηση της προόδου όσον αφορά τις ειδικές ανά χώρα συστάσεις του 2019: Περιορισμένη πρόοδος
ΣΑΧ1: *Να εγκρίνει βασικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό τη βελτίωση της αποδοτικότητας του δημόσιου τομέα, ιδίως όσον αφορά τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης και τη διακυβέρνηση των κρατικών οντοτήτων και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Να διορθώσει τα χαρακτηριστικά του φορολογικού συστήματος που μπορούν να διευκολύνουν τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό από άτομα και πολυεθνικές, ιδίως μέσω εξερχόμενων πληρωμών από πολυεθνικές.*	**Συνολικά, περιορισμένη πρόοδος** • **Περιορισμένη πρόοδος,** δεδομένου ότι εκκρεμεί η θέσπιση των σχετικών νόμων. • **Κάποια πρόοδος** μέσω της θέσπισης μέτρων για τη βελτίωση της εποπτείας και της υποβολής εκθέσεων. Η αποτελεσματικότητα μένει να αξιολογηθεί. • **Περιορισμένη πρόοδος** στη μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς εκκρεμεί η θέσπιση. • **Περιορισμένη πρόοδος** στην αντιμετώπιση του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού.
ΣΑΧ2: *Να διευκολύνει τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, μεταξύ άλλων με τη δημιουργία μιας αποτελεσματικής δομής διακυβέρνησης για την κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων, με τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση της πειθαρχίας στην αποπληρωμή οφειλών και με την ενίσχυση της εποπτείας εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων. Να ενισχύσει τις εποπτικές ικανότητες στον μη τραπεζικό χρηματοπιστωτικό τομέα, μεταξύ άλλων με την πλήρη ενοποίηση των εποπτικών αρχών ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών ταμείων.*	**Συνολικά, περιορισμένη πρόοδος** • **Κάποια πρόοδος** όσον αφορά τη διευκόλυνση της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων μέσω της εφαρμογής του προγράμματος ΕΣΠΑ και των ηλεκτρονικών πλειστηριασμών. Αργή πρόοδος, ωστόσο, όσον αφορά τη σύσταση της κρατικής εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τη βελτίωση της πειθαρχίας στην αποπληρωμή οφειλών. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά την ενίσχυση της εποπτείας εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων, καθώς ο νόμος βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της προετοιμασίας. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τις εποπτικές ικανότητες στον μη τραπεζικό χρηματοπιστωτικό τομέα, καθώς εκκρεμεί η θέσπιση του νόμου.
ΣΑΧ3: *Να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και να ενισχύσει την ευαισθητοποίηση και τη στήριξη της ενεργοποίησης των νέων. Να υλοποιήσει τη μεταρρύθμιση του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης, συμπεριλαμβανομένης της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, και να αυξήσει τη συμμετοχή των εργοδοτών και των μαθητευόμενων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και την οικονομικά προσιτή προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Να λάβει μέτρα για να διασφαλίσει ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας θα τεθεί σε λειτουργία το 2020, όπως έχει προγραμματιστεί, διατηρώντας παράλληλα τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά του.*	**Συνολικά, περιορισμένη πρόοδος** • **Κάποια πρόοδος**, καθώς οι μεταρρυθμίσεις προχωρούν και η αποτελεσματικότητά τους βελτιώνεται, αλλά η βιωσιμότητα των υπηρεσιών απειλείται καθώς οι επιπλέον προσλήψεις αφορούν βραχυπρόθεσμες συμβάσεις. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά μια οικονομικά προσιτή προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. • **Κάποια πρόοδος** στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, καθώς η πρώτη φάση της μεταρρύθμισης ξεκίνησε και η δεύτερη φάση βρίσκεται σε εξέλιξη. Εξακολουθούν να υπάρχουν λειτουργικοί κίνδυνοι και κίνδυνοι για τη βιωσιμότητα.
ΣΑΧ4: *Να ευθυγραμμίσει την οικονομική πολιτική σε σχέση με τις επενδύσεις στους τομείς των βιώσιμων μεταφορών, του περιβάλλοντος, ιδίως στη διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων, στην ενεργειακή απόδοση και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στην ψηφιοποίηση, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων, και στην έρευνα και την καινοτομία, λαμβάνοντας υπόψη τις εδαφικές ανισότητες εντός της Κύπρου. Να θεσπίσει νομοθετικά μέτρα για την απλούστευση των διαδικασιών απόκτησης των αναγκαίων αδειών και εγκρίσεων από τους στρατηγικούς επενδυτές. Να βελτιωθεί η πρόσβαση των ΜΜΕ στην χρηματοδότηση και να συνεχιστεί η υλοποίηση των έργων ιδιωτικοποίησης.*	**Συνολικά, περιορισμένη πρόοδος** • **Περιορισμένη πρόοδος** στον τομέα των βιώσιμων μεταφορών. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τη διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων. • **Κάποια πρόοδος** όσον αφορά την ενεργειακή απόδοση και τα μέτρα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά την ψηφιοποίηση και τις ψηφιακές δεξιότητες. • **Κάποια πρόοδος** όσον αφορά την αύξηση της ικανότητας Ε & Α. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τη διευκόλυνση των στρατηγικών επενδύσεων δεδομένου ότι εκκρεμεί η θέσπιση του σχετικού νόμου. • **Κάποια πρόοδος** όσον αφορά τη βελτίωση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση. • **Καμία πρόοδος** στα έργα ιδιωτικοποίησης.
CSR5: *Να ενταθούν οι προσπάθειες για τη βελτίωση της αποδοτικότητας του δικαστικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένων της λειτουργίας της διοικητικής δικαιοσύνης και της επανεξέτασης των αστικών διαδικασιών, της μεγαλύτερης εξειδίκευσης των δικαστηρίων και της δημιουργίας ενός λειτουργικού συστήματος «ηλεκτρονικής δικαιοσύνης». Να ληφθούν μέτρα για την ενίσχυση της νομικής εκτέλεσης των αξιώσεων και τη διασφάλιση αξιόπιστων και ταχύρρυθμων συστημάτων για την έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ιδιοκτησίας και δικαιωμάτων κυριότητας ακίνητης περιουσίας. Να επιταχυνθούν οι μεταρρυθμίσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς και να ενισχυθεί η ανεξαρτησία των υπηρεσιών δίωξης και η ικανότητα επιβολής του νόμου.*	**Συνολικά, περιορισμένη πρόοδος** • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος καθώς εκκρεμεί η θέσπιση βασικής νομοθεσίας. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά την εξασφάλιση αξιόπιστων και ταχύρρυθμων συστημάτων για την έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ιδιοκτησίας. • **Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς και την ανεξαρτησία των υπηρεσιών δίωξης, καθώς εκκρεμεί η έκδοση νομοθετικών πράξεων.

(1) Η αξιολόγηση της ΣΑΧ 4 δεν λαμβάνει υπόψη τις συνεισφορές των ταμείων συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027, δεδομένου ότι το κανονιστικό πλαίσιο στο οποίο βασίζεται ο προγραμματισμός των ταμείων συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027 δεν έχει εγκριθεί ακόμη από τον συννομοθέτη, ενώ εκκρεμεί, μεταξύ άλλων, συμφωνία για το ΠΔΠ.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Πλαίσιο 2.1: **Πρόγραμμα της Επιτροπής για τη στήριξη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην Κύπρο**

Η Επιτροπή μπορεί να παράσχει, κατόπιν αιτήματος κράτους μέλους, προσαρμοσμένη στήριξη μέσω της Υπηρεσίας Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων, προκειμένου να συμβάλει στον σχεδιασμό και την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων που ενισχύουν την ανάπτυξη. Τέτοιου είδους στήριξη έχει παρασχεθεί στην Κύπρο από το 2015, συμπεριλαμβανομένης εκείνης που παρασχέθηκε προηγουμένως στο πλαίσιο της ειδικής ομάδας στήριξης για την Κύπρο, προκειμένου να βοηθηθεί η χώρα να πραγματοποιήσει μια σειρά μεταρρυθμίσεων. Μέχρι στιγμής, έχει παρασχεθεί στήριξη σε περισσότερα από 120 έργα. Το 2019 υλοποιήθηκαν επί τόπου διάφορα έργα σε διάφορους τομείς πολιτικής.

Η Επιτροπή στηρίζει τις κυπριακές αρχές στον τομέα της διακυβέρνησης και της δημόσιας διοίκησης κατά τον σχεδιασμό ενός συστήματος προγραμματισμού του εργατικού δυναμικού, καθιστώντας δυνατή την ευθυγράμμιση της διαχείρισης ανθρώπινων πόρων από την κυβέρνηση με τις στρατηγικές προτεραιότητες της χώρας. Επίσης, παρασχέθηκε στήριξη για τη βελτίωση της διαδικτυακής παρουσίας της κυβέρνησης μέσω μελέτης για τον σχεδιασμό νέων πλατφορμών και υπηρεσιών πληροφόρησης. Όσον αφορά τη δικαστική μεταρρύθμιση, η Επιτροπή έχει στηρίξει την ανάπτυξη κριτηρίων αξιολόγησης για την πρόσληψη και την προαγωγή των δικαστών, τα οποία έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί για την πρόσληψη νέων δικαστών. Επιπλέον, το 2019 εκπονήθηκε ολοκληρωμένη μελέτη για την αξιολόγηση της σκοπιμότητας καθιέρωσης ενός ψηφιακού συστήματος ηχογράφησης στις δικαστικές διαδικασίες.

Στον τομέα της ανάπτυξης και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η Επιτροπή στήριξε τις προσπάθειες της Κύπρου για τη βελτίωση των περιβαλλοντικών επιθεωρήσεων με την παροχή ολοκληρωμένου προγράμματος κατάρτισης και ανάπτυξης. Οι κυπριακές αρχές επωφελούνται επίσης από την εμπειρογνωσία για την ανάπτυξη οικονομικής διπλωματίας. Επιπλέον, το 2019 εγκρίθηκε νέο έργο, το οποίο θα επικεντρωθεί στην ανάπτυξη μακροπρόθεσμης οικονομικής στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διεθνή ανταγωνιστικότητα. Ένα άλλο έργο, το οποίο ξεκίνησε το 2019, θα παράσχει στήριξη στις κυπριακές αρχές για την αναθεώρηση της εθνικής στρατηγικής για τη διαχείριση των αστικών αποβλήτων.

Στήριξη έχει επίσης παρασχεθεί στον τομέα της αγοράς εργασίας, της κοινωνικής πρόνοιας, της υγείας και της εκπαίδευσης. Στον τομέα της υγείας, η Κύπρος έχει επωφεληθεί από τεχνική στήριξη για τον σχεδιασμό της δυναμικότητας, με αποτέλεσμα την έναρξη της πρώτης φάσης του εθνικού συστήματος ασφάλισης υγείας (ΓεΣΥ) τον Ιούνιο του 2019. Επιπλέον, η Επιτροπή στήριξε τον κυπριακό Οργανισμό Ασφάλισης Υγείας στον σχεδιασμό μιας στρατηγικής για τη διαπραγμάτευση του προϋπολογισμού με τους παρόχους υγειονομικής περίθαλψης, με βάση τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές. Το 2019 δρομολογήθηκε νέο έργο για τη στήριξη της Κύπρου στην ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης της ειδικής εκπαίδευσης ώστε να καταστεί το σχολικό σύστημα πιο ανοιχτό. Επιπλέον, δρομολογήθηκε ένα άλλο έργο εκπαίδευσης, το οποίο θα επικεντρωθεί στην αντιμετώπιση της σταδιακής αποχώρησης των μαθητών και της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου.

Οι κυπριακές αρχές λαμβάνουν στήριξη στον τομέα της διαχείρισης των εσόδων, της φορολογικής πολιτικής και της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών, συμπεριλαμβανομένης στήριξης για τη διαχείριση των αλλαγών που απορρέουν από τις μεταρρυθμίσεις του συστήματος διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών. Η Επιτροπή υλοποίησε επίσης ένα έργο για την ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας του Υπουργείου Οικονομικών, μέσω της δημιουργίας μηχανισμών παρακολούθησης και αξιολόγησης των επιδόσεων στο πλαίσιο του στρατηγικού σχεδιασμού. Επιπλέον, το Τμήμα Φορολογίας Κύπρου έλαβε στήριξη για να προετοιμάσει την προμήθεια ενός νέου ολοκληρωμένου συστήματος φορολογικής διοίκησης.

Τέλος, οι κυπριακές αρχές συνεργάζονται με την Επιτροπή στον τομέα της χρηματοδότησης και της πρόσβασης σε χρηματοδότηση για τη βελτίωση του πλαισίου αφερεγγυότητας. Το 2019, παρασχέθηκε στήριξη για τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των δραστηριοτήτων της Υπηρεσίας Αφερεγγυότητας της Κύπρου και για την ενίσχυση των συνολικών κανονιστικών ρυθμίσεων για τους συμβούλους αφερεγγυότητας. Αυτό θα οδηγήσει στη δημιουργία ενός νέου Τμήματος Αφερεγγυότητας στο Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας στις αρχές του 2020. Η Επιτροπή έχει επίσης αρχίσει

τις εργασίες για ένα νέο έργο, το οποίο θα επικεντρωθεί στην ευαισθητοποίηση σχετικά με το πλαίσιο αφερεγγυότητας της Κύπρου και στην ανάπτυξη πολιτικής για την εξυπηρέτηση πελατών στο πλαίσιο της Υπηρεσίας Αφερεγγυότητας της Κύπρου.

Πλαίσιο 2.2: **Κονδύλια και προγράμματα της ΕΕ για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων και την προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην Κύπρο**

Η Κύπρος είναι μία από τις χώρες που επωφελούνται σημαντικά από τη στήριξη της ΕΕ. Η Κύπρος λαμβάνει 873,6 εκατ. EUR από τα κονδύλια της πολιτικής συνοχής της ΕΕ ([1]) στο τρέχον πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο, ποσό που ισοδυναμεί με το 0,6 % περίπου του ΑΕΠ της. Έως το τέλος του 2019, η Κύπρος διέθεσε σχεδόν το σύνολο του ποσού αυτού για ειδικά έργα και είχε ήδη δαπανήσει 407,3 εκατ. EUR για συγκεκριμένα έργα ([2]), εμφανίζοντας επίπεδο υλοποίησης πολύ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Η χρηματοδότηση της ΕΕ στον τομέα της συνοχής, ενώ επιτυγχάνει πιο αρμονική ανάπτυξη μέσω της μείωσης των οικονομικών, κοινωνικών και εδαφικών ανισοτήτων, διαδραματίζει επίσης σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων στην Κύπρο. Στο πλαίσιο των προγραμμάτων της πολιτικής συνοχής για την Κύπρο έχουν διατεθεί 188 εκατ. EUR για έξυπνη ανάπτυξη (συμπεριλαμβανομένης της στήριξης της έρευνας & καινοτομίας και των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων), 370 εκατ. EUR για βιώσιμη ανάπτυξη (συμπεριλαμβανομένης της περιβαλλοντικής υποδομής) και βιώσιμες μεταφορές, και 164 εκατ. EUR για την χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη (συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης και της κοινωνικής ένταξης). Το 2019, μετά την επανεξέταση των επιδόσεων ([3]), διατέθηκαν 42,6 εκατ. EUR για την Κύπρο στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων με ικανοποιητικές επιδόσεις.

Η χρηματοδότηση της ΕΕ στον τομέα της συνοχής συμβάλλει σε μείζονες μετασχηματισμούς της κυπριακής οικονομίας. Έως το 2019, οι επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης και του Ταμείου Συνοχής συνέβαλαν στη σύνδεση του λιμένα της Λεμεσού με τον κύριο αυτοκινητόδρομο του διευρωπαϊκού *δικτύου μεταφορών, και στην παροχή* νέας ή βελτιωμένης επεξεργασίας λυμάτων σε ισοδύναμο πληθυσμού περίπου 5 000 κατοίκων. Επιπλέον, οι επενδύσεις παρείχαν στήριξη σε περισσότερες από 400 επιχειρήσεις, δημιούργησαν 975 νέες άμεσες θέσεις εργασίας (ισοδύναμα πλήρους απασχόλησης) και άνω των 12 εκατ. EUR ιδιωτικής συμπληρωματικής χρηματοδότησης, και συνέβαλαν στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 15 000 τόνους CO_2.

Η πολιτική συνοχής βοηθά την Κύπρο να επιτύχει την ψηφιοποίηση της οικονομίας της και να αναπτύξει την ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Συνέβαλε στην ανάπτυξη του συστήματος ΤΠ για την εισαγωγή και την υποστήριξη του νέου γενικού συστήματος υγείας. Το σύστημα θα εκτελεί όλες τις βασικές λειτουργίες που σχετίζονται με την παροχή υπηρεσιών στο πλαίσιο του συστήματος, δίνοντας τη δυνατότητα να εγγραφούν περίπου 615 πάροχοι ως προσωπικοί ιατροί και περισσότεροι από 1 200 ως ειδικευμένοι ιατροί, καθώς και να ενταχθούν περίπου 500 φαρμακεία. Πάνω από το 80 % των κατοίκων έχουν επίσης εγγραφεί ως δικαιούχοι (687 000 άτομα), ενώ έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα περισσότερες από 1 100 000 επισκέψεις σε προσωπικούς ιατρούς και περίπου 700 000 επισκέψεις σε ειδικευμένους ιατρούς.

Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) συμβάλλει σε μείζονες μετασχηματισμούς της κυπριακής αγοράς εργασίας. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο έχει στηρίξει περισσότερους από 10 500 ανέργους, μεταξύ των οποίων περισσότεροι από 3 000 μακροχρόνια άνεργοι, 5 500 νέοι και 500 άνεργοι άνω των 54 ετών. Η εν λόγω πολιτική συμβάλλει στην αναβάθμιση της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και στο πλαίσιό της θα καταρτιστούν σχεδόν 3 000 άτομα έως το 2023. 3 200 άτομα έχουν απασχοληθεί επιτυχώς μετά τη συμμετοχή τους στα εν λόγω προγράμματα εργασίας/κατάρτισης.

Τα γεωργικά και αλιευτικά ταμεία και άλλα προγράμματα της ΕΕ συμβάλλουν επίσης στην αντιμετώπιση των αναπτυξιακών αναγκών. Η Κύπρος, εκτός από στήριξη ύψους 132,2 εκατ. EUR που λαμβάνει από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και 39,7 εκατ. EUR από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ), επωφελείται επίσης από άλλα προγράμματα της ΕΕ. Ο μηχανισμός «Συνδέοντας την Ευρώπη» έχει διαθέσει 66,5 εκατ.

EUR σε συγκεκριμένα έργα για στρατηγικά δίκτυα μεταφορών (ΔΕΔ-Μ), και το πρόγραμμα «Ορίζων 2020» διέθεσε 231 εκατ. EUR για την έρευνα και την καινοτομία, συμπεριλαμβανομένων 72 εκατ. EUR για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

Η χρηματοδότηση της ΕΕ συμβάλλει στην κινητοποίηση σημαντικών ιδιωτικών επενδύσεων. Τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία ([4]) χορηγούν σε προγράμματα περίπου 40 εκατ. EUR υπό μορφή δανείων και εγγυήσεων.

Τα ταμεία της ΕΕ επενδύουν ήδη σημαντικά ποσά σε μέτρα που συνάδουν με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ). Στην Κύπρο, τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία στηρίζουν 12 εκ των 17 ΣΒΑ και έως το 91 % των δαπανών συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων αυτών.

([1]) Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ταμείο Συνοχής, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων.
([2]) https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/CY
([3]) Η επανεξέταση των επιδόσεων ρυθμίζεται από το άρθρο 22 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1303/2013, σύμφωνα με το οποίο το 5-7 % των συνολικών χορηγούμενων πόρων διατίθεται στους άξονες προτεραιότητας των επιχειρησιακών προγραμμάτων που έχουν επιτύχει τα ορόσημά τους. Το ποσό δεν περιλαμβάνει εθνική συγχρηματοδότηση.
([4]) Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ταμείο Συνοχής, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας

3. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΜΠΕΡΙΣΤΑΤΩΜΕΝΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΩΝ

Εισαγωγή

Η έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης του 2020 κατέληγε στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθεί νέα εμπεριστατωμένη επισκόπηση για την Κύπρο ώστε να αξιολογηθεί η εμμονή ή η εξάλειψη των ανισορροπιών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019α). Τον Φεβρουάριο του 2019, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Κύπρος αντιμετώπιζε υπερβολικές μακροοικονομικές ανισορροπίες, και συγκεκριμένα πολύ υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων, υψηλά αποθέματα ιδιωτικού, δημόσιου και εξωτερικού χρέους σε συνθήκες σχετικά υψηλής ανεργίας και ασθενούς δυνητικής ανάπτυξης. Στον επικαιροποιημένο πίνακα αποτελεσμάτων, ορισμένοι δείκτες, και συγκεκριμένα το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (NIIP), το χρέος του ιδιωτικού τομέα, το δημόσιο χρέος και το ποσοστό ανεργίας, εξακολουθούν να υπερβαίνουν τα ενδεικτικά όρια. Το παρόν κεφάλαιο συνοψίζει τα πορίσματα των αναλύσεων στο πλαίσιο της εμπεριστατωμένης επισκόπησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών, η οποία περιλαμβάνεται σε διάφορα τμήματα της παρούσας έκθεσης. ([12])

Οι ανισορροπίες και η βαρύτητά τους

Ο δείκτης των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) μειώθηκε εμφανώς μετά την κορύφωσή του, αλλά παραμένει ένας από τους υψηλότερους στην ΕΕ. Μετά από σημαντική μείωση του δείκτη ΜΕΔ το 2018 (από 50,4 % στην αρχή του έτους σε 35,6 % στο τέλος του έτους), λόγω δύο έκτακτων πράξεων ([13]), σημειώθηκε πολύ περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη μείωση των ΜΕΔ το 2019. Τον Ιούνιο του 2019, ο δείκτης ΜΕΔ ανήλθε στο 33,5 % από 35,6 % στην αρχή του έτους. Ο μεγαλύτερος όγκος ΜΕΔ ανήκει σε νοικοκυριά, ανερχόμενος σε ποσοστό 37,1 % των ακαθάριστων δανείων προς τα νοικοκυριά. Όσον αφορά τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, τα αποθέματα είναι χαμηλότερα και ισοδυναμούν με δείκτη ΜΕΔ 30,2 %. Η υποχώρηση του αποθέματος των ΜΕΔ κατά το πρώτο εξάμηνο αντικατοπτρίζει τις διαγραφές, τις αποπληρωμές σε μετρητά, τις συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία και τις εξυγιάνσεις (μετατροπή μη εξυπηρετούμενων δανείων σε εξυπηρετούμενα). Το 2020 αναμένεται να υλοποιηθούν σημαντικές πωλήσεις περιουσιακών στοιχείων, επιταχύνοντας τη μείωση των κόκκινων δανείων στο τραπεζικό σύστημα.

Το χρέος του ιδιωτικού τομέα εξακολουθεί να υποχωρεί, αλλά παραμένει σε υψηλά επίπεδα. Σε ενοποιημένο επίπεδο, ο δείκτης ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ μειώθηκε τα τελευταία έτη, φθάνοντας στο 282,6 % του ΑΕΠ στα τέλη του 2018, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που ανέρχεται σε 138,3 % του ΑΕΠ. Το ιδιωτικό χρέος στην Κύπρο διογκώνεται από το χρέος των μη χρηματοοικονομικών οντοτήτων ειδικού σκοπού, το οποίο, από το 2013, είναι σχετικά σταθερό ως ποσοστό του ΑΕΠ - σχεδόν το 70 % του ΑΕΠ. Ωστόσο, το απόθεμα χρέους των οντοτήτων ειδικού σκοπού αυξήθηκε από το 2015 έως το 2018 κατά περίπου 15 %. Τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες αντιμετωπίζουν υπερχρέωση. Τον Σεπτέμβριο του 2019, το χρέος των νοικοκυριών ανήλθε στο 91,2 %, ενώ ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών ήταν 169,6 % (103,5 % εξαιρουμένων των οντοτήτων ειδικού σκοπού). Αμφότεροι οι δείκτες υπερβαίνουν τους δείκτες αναφοράς βάσει θεμελιωδών μεγεθών και τους προληπτικούς δείκτες αναφοράς, ακόμη και αν εξαιρεθούν οι οντότητες ειδικού σκοπού (βλ. τμήμα 4.2.3).

Ο δείκτης δημόσιου χρέους παραμένει υψηλός, αν και μειώθηκε το 2019. Ενώ το 2018 ο δείκτης του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά περίπου 7 εκατοστιαίες μονάδες σε 100,6 % (λόγω έκτακτων παραγόντων που συνδέονται με την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας),

([12]) Αναλύσεις που σχετίζονται με την εμπεριστατωμένη επισκόπηση του υπερβολικού δημόσιου χρέους περιλαμβάνονται στο τμήμα 4.1.1 και στο παράρτημα Β· οι ανισορροπίες του χρηματοπιστωτικού τομέα και το ιδιωτικό χρέος εξετάζονται στο τμήμα 4.2.

([13]) Η υποχώρηση το 2018 οφειλόταν στη μεταβίβαση των ΜΕΔ της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας στη νεοσυσταθείσα κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων (ΚΕΔΙΠΕΣ) και στην πώληση ενός μεγάλου χαρτοφυλακίου ΜΕΔ (Helix) από την Τράπεζα Κύπρου.

το 2019 το δημόσιο χρέος μειώθηκε — σε σχεδόν 94 % του ΑΕΠ (βλ. τμήμα 4.1.1). Η Κύπρος απολαύει ευνοϊκής πρόσβασης στην αγορά, με χαμηλό επίπεδο απόδοσης των κρατικών ομολόγων, και έχει λάβει διαβάθμιση «επενδυτικού βαθμού» από όλους τους κύριους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, εκτός από τη Moody's.

Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (NIIP) της χώρας, ιδίως όσον αφορά το καθαρό εξωτερικό χρέος, εξακολουθεί να αποτελεί πηγή ευπάθειας. Το τρίτο τρίμηνο του 2019 η NIIP ανήλθε σε περίπου -115 % του ΑΕΠ - ήτοι μία από τις υψηλότερες στην ΕΕ. Το μέρος της NIIP με πιθανότητα αθέτησης ([14]), το οποίο εξαιρεί τις άμεσες ξένες επενδύσεις και τις μετοχές χαρτοφυλακίου, ανήλθε σε περίπου -160 % του ΑΕΠ, αντικατοπτρίζοντας σημαντικές υποχρεώσεις εξωτερικού χρέους. Σύμφωνα με την Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου, ένα μέρος αυτού του ποσοστού περίπου -30 % του μη προσαρμοσμένου ΑΕΠ σχετίζεται με το χρέος των μη χρηματοοικονομικών οντοτήτων ειδικού σκοπού (εξαιρουμένων των καθαρών άμεσων ξένων επενδύσεων και των καθαρών μετοχών χαρτοφυλακίου). Ακόμη και αν ληφθεί υπόψη αυτό το αποτέλεσμα, το μέρος της NIIP με πιθανότητα αθέτησης υπερβαίνει κατά πολύ τους εκτιμώμενους δείκτες αναφοράς (βλ. τμήμα 4.2.4). Ένα άλλο μέρος αυτού του καθαρού εξωτερικού χρέους (-81 %) εντοπίζεται στον δημόσιο τομέα. Το μεγαλύτερο μέρος του εν λόγω χρέους εξηγείται από το χρέος προς διεθνείς χρηματοδοτικούς οργανισμούς στο πλαίσιο του προγράμματος μακροοικονομικής προσαρμογής και είναι λιγότερο εκτεθειμένο σε βραχυπρόθεσμους κινδύνους.

Το μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών δεν ευνοεί την εξωτερική επανεξισορρόπηση. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ανήλθε σε -7,4 % το τρίτο τρίμηνο του 2019, αντικατοπτρίζοντας ένα δυσμενές διεθνές περιβάλλον σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη έντονη εγχώρια ζήτηση. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι χαμηλότερο σε σχέση με την «κανονική» τιμή του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ([15]) βάσει των θεμελιωδών μεγεθών και χαμηλότερο από το επίπεδο που θα απαιτείτο για τη σταθεροποίηση της NIIP και του μέρους της με πιθανότητα αθέτησης σε συνετά επίπεδα (βλ. τμήμα 4.2.4). Με εξαίρεση τις δραστηριότητες των πλοιοκτητριών οντοτήτων ειδικού σκοπού, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών εξακολουθούσε να είναι ιδιαίτερα αρνητικό ανερχόμενο σε -4,4 %.

Η αγορά εργασίας βελτιώθηκε λόγω της σταθερής ανάπτυξης. Οι περισσότεροι δείκτες βελτιώθηκαν αισθητά και η ανεργία μειώθηκε στο 7,5 % το 2019. Η μακροχρόνια ανεργία και η ανεργία των νέων μειώθηκαν επίσης σημαντικά, περιορίζοντας τη σοβαρότητα του προβλήματος (βλ. τμήματα 1 και 4.3.1).

Η δυνητική ανάπτυξη αυξάνεται σταδιακά. Το 2018, η δυνητική ανάπτυξη εκτιμήθηκε σε 2 % και αναμένεται να αυξηθεί σε 2,3 % το 2019 και σε 2,5 % το 2020. Η εργασία και ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου εξακολουθούν να αποτελούν τους κύριους μοχλούς της δυνητικής ανάπτυξης, αλλά και η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής αναμένεται να έχει μικρή θετική συνεισφορά από το 2020 και μετά, έπειτα από 10 έτη αρνητικών συνεισφορών. Ωστόσο, η υψηλή εξάρτηση από τις επενδύσεις σε κατασκευές ακινήτων που προορίζονται για κατοικία, η εναπομένουσα υπερχρέωση και η ανεπαρκής πρόοδος όσον αφορά τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις περιορίζουν τη δυνητική ανάπτυξη μακροπρόθεσμα (βλ. τμήματα 1 και 4.4).

Εξέλιξη, προοπτικές και πολιτικές απαντήσεις

Η κυπριακή κυβέρνηση εξακολουθεί να ακολουθεί τη στρατηγική των τριών πυλώνων που αποσκοπεί στη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) και η οποία θεσπίστηκε το 2018. Ο πρώτος πυλώνας — νομοθετική δέσμη που ενίσχυσε το πλαίσιο για την εξυγίανση των ΜΕΔ — τέθηκε ήδη σε εφαρμογή το 2018. Ωστόσο, οι τροποποιήσεις του πλαισίου

([14]) Η NIIP εξαιρουμένων των μέσων με μηδενική πιθανότητα αθέτησης ή NENDI αποτελεί μέρος των βοηθητικών δεικτών του πίνακα αποτελεσμάτων της ΔΜΑ και αποσκοπεί στην αποτύπωση κινδύνων που σχετίζονται με τη σύνθεση της NIIP.

([15]) Η «κανονική» τιμή του κριτηρίου αναφοράς για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών προκύπτει από παλινδρομήσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τις κυριότερες συνιστώσες που καθορίζουν την ισορροπία μεταξύ αποταμιεύσεων και επενδύσεων (π.χ. δημογραφικά στοιχεία, πόρους), καθώς και παράγοντες πολιτικής και τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές συνθήκες. Βλ. επίσης Coutinho κ.ά., 2018.

εκποιήσεων που ενέκρινε το Κοινοβούλιο τον Αύγουστο του 2019 απειλούν να αποδυναμώσουν το εν λόγω πλαίσιο, εάν εφαρμοστούν. Το Ανώτατο Δικαστήριο αναμένεται να αποφανθεί για τη συνταγματικότητα των εν λόγω τροποποιήσεων την άνοιξη του 2020. Στο πλαίσιο του δεύτερου πυλώνα, το 2018, πωλήθηκε η Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα και ιδρύθηκε η ΚΕΔΙΠΕΣ, κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων, για τη διαχείριση των υπολοίπων «επισφαλών στοιχείων ενεργητικού» της εναπομένουσας οντότητας της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας. Η ΚΕΔΙΠΕΣ κατέχει μη εξυπηρετούμενα δάνεια ύψους περίπου 6,8 δισ. EUR και, ως εκ τούτου, αποτελεί τη μεγαλύτερη εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων στην ΕΕ σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας. Μολονότι έχει συσταθεί και λειτουργεί, πρέπει να σημειωθεί μεγαλύτερη πρόοδος, μεταξύ άλλων με την εφαρμογή ενός μακροπρόθεσμου επιχειρηματικού σχεδίου, ενός νέου οργανωτικού μοντέλου και με την ενίσχυση της διακυβέρνησής του. Ο τελευταίος πυλώνας της στρατηγικής, το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ — για τα ΜΕΔ που είναι εξασφαλισμένα με υποθήκες σε πρώτη κατοικία — δρομολογήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2019 (βλ. τμήμα 4.2.1) και η αξιολόγηση των αιτήσεων από τις τράπεζες αναμένεται να ολοκληρωθεί την άνοιξη του 2020. Οι έλεγχοι και εγκρίσεις από το αρμόδιο υπουργείο αναμένεται να ολοκληρωθούν το καλοκαίρι του 2020.

Έχουν επίσης ληφθεί άλλα μέτρα για τη μείωση των ΜΕΔ. Άλλες προσπάθειες για τη διευκόλυνση της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων περιλαμβάνουν την εισαγωγή ηλεκτρονικών πλειστηριασμών (τον Νοέμβριο του 2019), την ενίσχυση της εποπτείας των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων, η οποία είναι σε εξέλιξη, και την τρέχουσα δικαστική μεταρρύθμιση. Η σχεδιαζόμενη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος αποσκοπεί στην αύξηση της αποτελεσματικότητας του συστήματος, στην ενίσχυση της αναγκαστικής εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων και, εν τέλει, στη βελτίωση της νοοτροπίας που επικρατεί στη χώρα όσον αφορά τις πληρωμές (βλ. τμήμα 4.4.3).

Η μείωση του χρέους του ιδιωτικού τομέα αντικατοπτρίζει τόσο την ισχυρή αύξηση του ΑΕΠ όσο και τη μείωση του ονομαστικού χρέους, ωστόσο απαιτείται περαιτέρω απομόχλευση. Οι δείκτες χρέους, τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, ακολουθούν πτωτική πορεία υποβοηθούμενοι από την αύξηση του ΑΕΠ (επίδραση παρονομαστή). Επίσης, τα ονομαστικά αποθέματα χρέους μειώνονται (αν και με αργούς ρυθμούς) και στους δύο τομείς, λόγω της διαγραφής επισφαλών δανείων, της αποπληρωμής σε μετρητά και των συμφωνιών ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία (βλ. τμήμα 4.2.3). Το 2018, η απομόχλευση στηρίχτηκε κυρίως σε μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, εξαιρουμένων των οντοτήτων ειδικού σκοπού, καθώς το απόθεμα χρέους τους υποχώρησε ταχύτερα από τα αποθέματα των νοικοκυριών. Για να συνεχιστεί η απομόχλευση στο μέλλον, είναι σημαντικό να διατηρηθεί το ενισχυμένο πλαίσιο εκποιήσεων. Αυτό είναι ακόμη πιο σημαντικό, δεδομένου ότι η χρησιμοποίηση του προγράμματος ΕΣΤΙΑ, το οποίο παρέχει πολύ ελκυστικούς όρους (συμπεριλαμβανομένων μειώσεων του χρέους) στους υπερήμερους δανειολήπτες, ήταν χαμηλότερη από την αναμενόμενη. Επιπλέον, η απουσία αποτελεσματικού και αξιόπιστου συστήματος για τη μεταβίβαση και την έκδοση τίτλων ιδιοκτησίας εμποδίζει τις διαδικασίες κατάσχεσης και δυσχεραίνει την αποτίμηση των εξασφαλίσεων (βλ. τμήμα 4.2.3). Η μείωση του ιδιωτικού χρέους μπορεί να επιταχυνθεί από τη στιγμή που οι εταιρείες εξαγοράς πιστώσεων, οι οποίες διαθέτουν πλέον σημαντικό μερίδιο ΜΕΔ, θα επιτύχουν την αποκόμιση αξίας από τα χαρτοφυλάκιά τους επισφαλών δανείων.

Το δημόσιο χρέος αναμένεται να εξακολουθήσει να μειώνεται κατά την περίοδο 2020-2021, στηριζόμενο από ισχυρά προβλεπόμενα δημοσιονομικά πλεονάσματα. Ο δείκτης χρέους της Κύπρου προς το ΑΕΠ προβλέπεται να μειωθεί κατά περίπου 6 ποσοστιαίες μονάδες ετησίως το 2020 και το 2021, κυρίως λόγω υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων (άνω του 4 % του ΑΕΠ). Όπως και το 2019, η κυβέρνηση προβαίνει σε πράξεις ενεργητικής διαχείρισης του χρέους και σχεδιάζει να αποπληρώσει το δάνειο του ΔΝΤ κατά το πρώτο εξάμηνο του 2020. Παρόλα αυτά, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικοί κίνδυνοι δυσμενέστερων εξελίξεων όσον αφορά τη δημοσιονομική βιωσιμότητα (βλ. τμήμα 4.1.1).

Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της Κύπρου περιορίστηκε κάπως, αλλά εξακολουθεί να αποτελεί βασική αδυναμία, καθώς το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών

διευρύνεται. Η καθαρή διεθνής θέση βελτιώθηκε από -121 % του ΑΕΠ στα τέλη του 2018 σε -115 % το τρίτο τρίμηνο του 2019. Η μείωση του εξωτερικού δημόσιου χρέους κατά περίπου 12,8 εκατοστιαίες μονάδες (σε ετήσια βάση), η οποία αντισταθμίστηκε εν μέρει από την αύξηση των υποχρεώσεων ιδίων κεφαλαίων και του μακροπρόθεσμου χρέους άλλων τομέων, συνέβαλε στην προσαρμογή καθώς και στη μείωση του μέρους της διεθνούς επενδυτικής θέσης με πιθανότητα αθέτησης κατά περίπου 15 εκατοστιαίες μονάδες, από 175 % του ΑΕΠ σε -160 % του ΑΕΠ (βλ. τμήμα 4.2.4). Η περαιτέρω προσαρμογή αναμένεται να είναι περιορισμένη, καθώς προβλέπεται ότι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών θα εξακολουθήσει να παρουσιάζει σημαντικό έλλειμμα της τάξης του 10 % του ΑΕΠ το 2020 και το 2021. Η διάρθρωση των εξωτερικών υποχρεώσεων τα τελευταία έτη δείχνει στροφή από τα δάνεια και άλλες επενδύσεις σε άμεσες ξένες επενδύσεις. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην Κύπρο, ωστόσο, αφορούν κυρίως τις χρηματοοικονομικές συναλλαγές εταιρειών χαρτοφυλακίου, τις πωλήσεις ακινήτων και τις νηολογήσεις πλοίων, σε αντίθεση με τις επενδύσεις εκ του μηδενός (green field investment) και εκείνες που παρουσιάζουν μεγαλύτερο δυναμικό βελτίωσης της παραγωγικότητας.

Έχουν θεσπιστεί ορισμένες πολιτικές για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και της ανταγωνιστικότητας, αλλά πρέπει να επιταχυνθεί η εφαρμογή τους. Το μεγαλύτερο μέρος της προόδου που σημειώθηκε αφορά την ηλεκτρονική διακυβέρνηση και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, διευθετώντας παράλληλα ζητήματα που σχετίζονται με τη διεθνοποίηση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Αναμένεται να θεσπιστεί νόμος για τη διευκόλυνση σημαντικών επενδύσεων μέσω απλουστευμένων διαδικασιών. Αναλήφθηκαν επίσης ορισμένα θεσμικά μέτρα για να δοθεί προτεραιότητα σε εμβληματικούς τομείς της Κύπρου, όπως ο τουρισμός και η ναυτιλία, με τη σύσταση υφυπουργείων. Επιπλέον, όσον αφορά την ψηφιοποίηση, αναμένεται να συσταθεί ένα νέο υφυπουργείο, το οποίο θα είναι αρμόδιο για την εφαρμογή της στρατηγικής για τον ψηφιακό μετασχηματισμό και την πολιτική Ε&Α. Η σχεδιαζόμενη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος είναι ζωτικής σημασίας για ένα ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον. Επιπλέον, προετοιμάζεται μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή στρατηγική για την αναμόρφωση του αναπτυξιακού μοντέλου της Κύπρου. Ωστόσο, απτά αποτελέσματα των ανωτέρω μέτρων αναμένονται μόνο μεσοπρόθεσμα. Εκκρεμούν άλλες μεταρρυθμίσεις που θα μπορούσαν να συμβάλουν στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Η παραγωγικότητα της εργασίας παραμένει χαμηλή. Η μείωση των επενδυτικών δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια της κρίσης και η τρέχουσα εστίαση σε κτίρια κατοικιών δεν ευνοούν την αύξηση της παραγωγικότητας. Η ασθενής συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής για παρατεταμένο χρονικό διάστημα οδήγησε επίσης στη μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας. Οι μεγάλες επενδύσεις σε τομείς που αυξάνουν την παραγωγικότητα και η συνεχής αναβάθμιση των δεξιοτήτων και ιδίως η επανειδίκευση του εργατικού δυναμικού σε ψηφιακές δεξιότητες έχουν ουσιαστική σημασία για την αύξηση της παραγωγικότητας μακροπρόθεσμα (βλ. τμήματα 4.3.1 και 4.4.1).

Η ανεργία μειώνεται ταχέως. Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε από 8,4 % το 2018 σε 7,5 % το 2019. Η ανεργία των νέων μειώθηκε επίσης σε 17,5 % το 2019. Ενώ η ανεργία εξακολουθεί να βρίσκεται πάνω από τα επίπεδα της περιόδου πριν από την κρίση, υπάρχουν θετικές ενδείξεις ότι η ανεργία πρόκειται να συνεχίσει να μειώνεται βραχυπρόθεσμα (βλ. τμήματα 1 και 4.3.1). Παρά τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν, απαιτείται να ληφθούν περαιτέρω μέτρα για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και την προώθηση ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας (βλ. τμήμα 4.3.1).

Συνολική αξιολόγηση

Η Κύπρος εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σημαντικές ανισορροπίες σε όρους μεταβλητών αποθέματος, όπως μεγάλο αριθμό μη εξυπηρετούμενων δανείων, υψηλά επίπεδα ιδιωτικού και δημόσιου χρέους και μεγάλο απόθεμα εξωτερικών υποχρεώσεων. Παρά τη σημαντική εξυγίανση, η ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού του τραπεζικού τομέα εξακολουθεί να αποτελεί πηγή ανησυχίας, δεδομένου του μεγάλου ποσοστού μη εξυπηρετούμενων δανείων στο

σύνολο των δανείων. Το ιδιωτικό χρέος εξακολουθεί να είναι υπερβολικό, παρά τη συνεχιζόμενη μείωσή του, καθώς τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες αντιμετωπίζουν υπερχρέωση. Το επίπεδο του δημόσιου χρέους παραμένει επίσης υψηλό, υπερβαίνοντας το 90 % του ΑΕΠ. Επιπλέον, η Κύπρος εξακολουθεί να έχει μεγάλη αρνητική καθαρή διεθνή επενδυτική θέση, η οποία συνδέεται με τη σειρά της με μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, γεγονός που καθιστά τη χώρα ευάλωτη σε οικονομικούς κλυδωνισμούς, σε αλλαγές στη στάση των επενδυτών και στην επιδείνωση του παγκόσμιου περιβάλλοντος.

Ο συνδυασμός των κινδύνων άλλαξε το 2019, καθώς ορισμένες ανισορροπίες εξομαλύνθηκαν ενώ άλλες επιδεινώθηκαν. Το ιδιωτικό και το δημόσιο χρέος μειώνονται, αλλά από υψηλά ακόμη επίπεδα. Το δημόσιο χρέος μειώνεται μετά την αύξηση που σημειώθηκε το 2018, η οποία αντανακλούσε την κρατική στήριξη προς τον τραπεζικό τομέα. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μειώθηκαν με αργό ρυθμό καθ' όλη τη διάρκεια του 2019, και αναμένεται σημαντικότερη πρόοδος το 2020, με βάση την υπόθεση ότι θα υλοποιηθούν τα σχέδια για μεγάλες εκποιήσεις στοιχείων του ενεργητικού. Ωστόσο, παρά την απομάκρυνσή τους από τον τραπεζικό τομέα, οι ευπάθειες που συνδέονται με τα ΜΕΔ εξακολουθούν να υφίστανται, καθώς τα επισφαλή δάνεια παραμένουν ακόμη στην οικονομία. Άλλες πηγές ευπάθειας απορρέουν από τη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, γεγονός που δεν στηρίζει τη διόρθωση των ανισορροπιών του αποθέματος εξωτερικού χρέους. Η αγορά εργασίας βελτιώθηκε σημαντικά, καθώς το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε στο χαμηλότερο επίπεδο των τελευταίων εννέα ετών. Η δυνητική ανάπτυξη αυξάνεται σταδιακά.

Η απαρέγκλιτη εφαρμογή των βασικών μέτρων πολιτικής είναι ουσιαστικής σημασίας για τη διόρθωση των υπερβολικών ανισορροπιών, τη βελτίωση της οικονομικής ανθεκτικότητας και τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης. Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή των μέτρων που αντιμετωπίζουν τις μακροοικονομικές ανισορροπίες, ιδίως το υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων. Στον τομέα αυτό, η κυβέρνηση εξακολουθεί να εφαρμόζει τη στρατηγική των τριών πυλώνων που θεσπίστηκε το 2018. Ωστόσο, εξακολουθούν να εκκρεμούν μεταρρυθμιστικές δεσμεύσεις σε διάφορους τομείς. Η αποτελεσματική εφαρμογή της δικαστικής μεταρρύθμισης παραμένει η κύρια προτεραιότητα για την αναγκαστική εκτέλεση των απαιτήσεων και για την καλύτερη λειτουργία της οικονομίας. Η δημιουργία ενός αξιόπιστου και διαφανούς συστήματος έκδοσης και μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας είναι σημαντική για τη διευκόλυνση της εξυγίανσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων και τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Άλλες βασικές διαρθρωτικές προτεραιότητες περιλαμβάνουν τη δημόσια διοίκηση, τις μεταρρυθμίσεις στον τομέα της τοπικής αυτοδιοίκησης και τις ιδιωτικοποιήσεις. Αντί των προγραμματισμένων νομοθετικών μέτρων, ελήφθησαν ορισμένα διοικητικά μέτρα για να αντιμετωπιστεί η από μακρού εκκρεμούσα μεταρρύθμιση της διακυβέρνησης των κρατικών επιχειρήσεων. Η αποτελεσματικότητα των μέτρων αυτών δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί. Η συνεχής δέσμευση για υγιή δημόσια οικονομικά και η διασφάλιση των δημοσιονομικών πλεονασμάτων είναι ουσιαστικής σημασίας για τη εξασφάλιση της μείωσης του δημόσιου χρέους.

Πίνακας 3.1: **Μήτρα αξιολόγησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών - Κύπρος**

	Βαρύτητα του προβλήματος	Εξέλιξη και προοπτικές	Απάντηση πολιτικής
Ανισορροπίες (μη βιώσιμες τάσεις, ευπάθειες και συναφείς κίνδυνοι)			
Χρηματοπιστωτικός τομέας	Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) ανήλθε περίπου στο 20 % των συνολικών δανείων στα μέσα του 2019, καλύπτοντας όλα τα δάνεια και τις προκαταβολές, και στο 33,5 % λαμβάνοντας υπόψη μόνο τον μη χρηματοπιστωτικό ιδιωτικό τομέα. Επομένως, η Κύπρος εξακολουθεί να έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ. Τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες κατέχουν μεγάλα μερίδια ΜΕΔ, γεγονός που αντανακλά εν μέρει ανεπαρκή πειθαρχία όσον αφορά την αποπληρωμή. Ένα μη αμελητέο ποσοστό των ΜΕΔ βρίσκεται εκτός του τραπεζικού συστήματος, διακρατούμενο από εταιρείες εξαγοράς πιστώσεων, συμπεριλαμβανομένης της κρατικής εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων ΚΕΔΙΠΕΣ. Η ικανότητα των κυπριακών τραπεζών να παράγουν κέρδη εξακολουθεί να απειλείται από πλεονάζουσα ρευστότητα, υψηλό κόστος λειτουργίας και μεγάλα αποθέματα ΜΕΔ. (βλ. τμήμα 4.2.1).	Το 2019 επιβραδύνθηκε η πρόοδος όσον αφορά τη μείωση των ΜΕΔ στον τραπεζικό τομέα. Το 2020 αναμένεται επιτάχυνση εάν υλοποιηθούν οι πωλήσεις μεγάλων χαρτοφυλακίων. (βλ. τμήμα 4.2.1).	Τα πλαίσια αφερεγγυότητας και εκποιήσεων ενισχύθηκαν το 2018 αποβλέποντας στην ενίσχυση της πειθαρχίας όσον αφορά την αποπληρωμή του χρέους στη χώρα. Οι προσπάθειες αποδυνάμωσης των εν λόγω πλαισίων είναι επιζήμιες. Η επιτυχής διαχείριση της Κυπριακής Εταιρείας Διαχείρισης Περιουσιακών Στοιχείων αποτελεί βασική προτεραιότητα για την αποπληρωμή του κράτους, καθώς και για τη μείωση του υψηλού αποθέματος ΜΕΔ εκτός του τραπεζικού τομέα. Το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2019. (βλ. τμήμα 4.2.1). Επιπλέον, είναι σημαντικό να επιταχυνθούν οι μεταρρυθμίσεις που θα βελτιώσουν τον χειρισμό των υποθέσεων ΜΕΔ από τα δικαστήρια. (βλ. τμήμα 4.4.3).
Ιδιωτικό χρέος	Ανερχόμενο στο 261 % του ΑΕΠ κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019 (195 % εξαιρουμένων των οντοτήτων ειδικού σκοπού), το χρέος του ιδιωτικού τομέα παραμένει ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ. Το επίπεδο του χρέους υπερβαίνει τους δείκτες αναφοράς τόσο για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες όσο και για τα νοικοκυριά, και τα εκθέτει σε κινδύνους. Το εταιρικό χρέος εξακολουθεί να είναι υψηλό, ακόμη και αν εξαιρεθούν οι οντότητες ειδικού σκοπού. Η υπερχρέωση του τομέα των νοικοκυριών αντανακλά τα υψηλά αποθέματα ενυπόθηκων δανείων και καταναλωτικών δανείων. Το εταιρικό χρέος επικεντρώνεται στις κατασκευές, στη διαχείριση ακίνητης περιουσίας και στο εμπόριο. Μεγάλο μέρος του χρέους του ιδιωτικού τομέα είναι μη εξυπηρετούμενο, κυρίως λόγω της πλημμελούς εκτέλεσης των συμβάσεων. (βλ. τμήμα 4.2.3).	Ο δείκτης χρέους του ιδιωτικού τομέα προς το ΑΕΠ εξακολουθεί να μειώνεται λόγω της ισχυρής ονομαστικής ανάπτυξης (επίδραση παρονομαστή), αλλά και λόγω της μείωσης του αποθέματος χρέους. Καθώς η ονομαστική ανάπτυξη επιβραδύνεται, απαιτείται πιο ενεργητική απομόχλευση για την επίτευξη των προληπτικών δεικτών αναφοράς. Η χρήση των κατασχέσεων αυξάνεται μετά την ενίσχυση του πλαισίου το 2018. Τα εργαλεία αφερεγγυότητας εξακολουθούν να υποχρησιμοποιούνται. (βλ. τμήμα 4.2.1). Η μείωση του ιδιωτικού χρέους μπορεί να επιταχυνθεί εφόσον οι εταιρείες εξαγοράς πιστώσεων επιτύχουν να αποκομίσουν αξία από τα χαρτοφυλάκιά τους επισφαλών δανείων. (βλ. τμήμα 4.2.3).	Η πλήρης υλοποίηση των πλαισίων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων, όπως εγκρίθηκαν το 2018, μπορεί να επιταχύνει τη μείωση του ιδιωτικού χρέους. Το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ μπορεί επίσης να συμβάλει στη μείωση του ιδιωτικού χρέους. Ωστόσο, τα αποτελέσματά του δεν είναι ακόμη ορατά, ιδίως λόγω της χαμηλότερης από την αναμενόμενη υιοθέτησης του προγράμματος. (βλ. τμήμα 4.2.1). Τον Νοέμβριο του 2019 δρομολογήθηκαν ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί, με αποτέλεσμα να διευκολύνονται οι κατασχέσεις. (βλ. τμήμα 4.2.1). Η πρόοδος όσον αφορά την ενίσχυση της πειθαρχίας αποπληρωμής του χρέους μέσω της βελτίωσης του χειρισμού των ΜΕΔ στα δικαστήρια και της αναγκαστικής εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων είναι αργή (βλ. τμήμα 4.4.3). Εξακολουθεί να εκκρεμεί ένα ταχύ και διαφανές σύστημα έκδοσης και μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας που θα καθιστούσε δυνατή τη ρευστοποίηση των εξασφαλίσεων.
Δημόσιο χρέος	Το δημόσιο χρέος επανήλθε σε καθοδική πορεία μετά από μια εφάπαξ αύξηση το 2018. Το επίπεδο του δημόσιου χρέους εξακολουθεί να παραμένει σε υψηλά επίπεδα, εκθέτοντας τη χώρα στις μεταβολές των χρηματοπιστωτικών ή οικονομικών συνθηκών. (βλ. τμήμα 4.1)	Ο δείκτης χρέους της Κύπρου προς το ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί κάτω από το 90 % έως το τέλος του 2020 και να συνεχίσει να υποχωρεί το 2021 (με βάση τις φθινοπωρινές προβλέψεις της Επιτροπής), λόγω των συνεχιζόμενων διαρθρωτικών δημοσιονομικών πλεονασμάτων. (βλ. τμήμα 4.1)	Για να διασφαλιστεί ότι το δημόσιο χρέος εξακολουθεί να μειώνεται, απαιτούνται ισχυρές δημοσιονομικές επιδόσεις, βασισμένες στη συνετή διαχείριση των δαπανών. (βλ. τμήμα 4.1)
Εξωτερική θέση	Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση εξακολουθεί να είναι αρνητική και μεγάλη. Στα τέλη του 2018 ανερχόταν στο -121 % του ΑΕΠ. Με την προσαρμογή για τις μη χρηματοοικονομικές	Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση υποχωρεί κυρίως λόγω της αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ και των αποτελεσμάτων αποτίμησης.	Προβλέπεται η εφαρμογή τουριστικής στρατηγικής με στόχο την περαιτέρω επέκταση της τουριστικής περιόδου και τη βελτίωση της ποιότητας των τουριστικών

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

	οντότητες ειδικού σκοπού, σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου, η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση προσεγγίζει το όριο του πίνακα αποτελεσμάτων (-35 %), αλλά το μέρος της με πιθανότητα αθέτησης είναι μεγάλο και πλησιάζει το -130 %, εξαιρουμένων των οντοτήτων ειδικού σκοπού, καθώς οι υποχρεώσεις όσον αφορά το εξωτερικό χρέος καλύπτονται από θετικές άμεσες ξένες επενδύσεις και οι θέσεις του χαρτοφυλακίου μετοχών υπόκεινται συχνά σε μεγάλες επιπτώσεις αποτίμησης. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσιάζει σημαντικό έλλειμμα που ανέρχεται σε -7,4 % του ΑΕΠ το τρίτο τρίμηνο του 2019. (βλ. τμήμα 4.2.4).	Η έντονη εγχώρια ζήτηση για εισαγωγές και η ένταση του ανταγωνισμού στον τομέα του τουρισμού προβλέπεται να διατηρήσουν σε σημαντικό επίπεδο το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, γεγονός που δεν θα συμβάλει στη βραχυπρόθεσμη υποχώρηση της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης και του μέρους με πιθανότητα αθέτησης αυτής. Η εγχώρια αποταμίευση ανακάμπτει, αλλά παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, ιδίως για τον τομέα των νοικοκυριών. Οι επενδύσεις, ιδίως στον κατασκευαστικό τομέα, έχουν επιταχυνθεί. (βλ. τμήματα 1 και 4.2.4)	υπηρεσιών. Ωστόσο, ο μεσοπρόθεσμος αντίκτυπός της μένει να διαπιστωθεί. Ανέκυψαν εκ νέου δυσκολίες συνδεσιμότητας λόγω της πτώχευσης ορισμένων αεροπορικών εταιρειών. Η ανατίμηση της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας το 2017 και το 2018 αντιστράφηκε σχεδόν πλήρως το 2019. Όσον αφορά το μέλλον, τα κέρδη από την αύξηση της παραγωγικότητας και ο χαμηλός πληθωρισμός των μισθών αποκτούν καθοριστική σημασία. (βλ. τμήματα 1 και 4.2.4)
Ζητήματα προσαρμογής			
Δυνητική ανάπτυξη	Η δυνητική ανάπτυξη, η οποία εκτιμάται σε περίπου 2,5 % κατά την περίοδο 2018-2021, παραμένει περιορισμένη, δεδομένης της ανάγκης για περαιτέρω στήριξη της απομόχλευσης. Υπάρχουν ανησυχίες όσον αφορά τη βιωσιμότητα του τρέχοντος μοντέλου ανάπτυξης. (βλ. τμήματα 1 και 4.4)	Η δυνητική ανάπτυξη προβλέπεται να αυξηθεί ελαφρά μεσοπρόθεσμα. Η σύνθεση των επενδύσεων (με κλίση προς τον κατασκευαστικό τομέα) δεν συμβάλλει στην αύξηση της δυνητικής ανάπτυξης. (βλ. τμήματα 1 και 4.4) Η αύξηση της παραγωγικότητας παραμένει στάσιμη. (βλ. τμήμα 4.4)	Οι βασικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που θα μπορούσαν να βελτιώσουν σημαντικά το επιχειρηματικό περιβάλλον, να προσελκύσουν στρατηγικές επενδύσεις και να διαφοροποιήσουν την οικονομία καθυστερούν. Η πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή των σχεδίων ιδιωτικοποίησης για την προσέλκυση επενδύσεων, την αύξηση του ανταγωνισμού και τη μείωση των τιμών στις βιομηχανίες δικτύου είναι περιορισμένη. (βλ. τμήμα 4.4)
Συμπεράσματα από την ανάλυση της εμπεριστατωμένης επισκόπησης			
Η Κύπρος εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σημαντικές ανισορροπίες σε όρους μεταβλητών αποθέματος, όπως μεγάλα αποθέματα μη εξυπηρετούμενων δανείων, υψηλά επίπεδα ιδιωτικού και δημόσιου χρέους και μεγάλο απόθεμα εξωτερικών υποχρεώσεων και όλα αυτά σε ένα πλαίσιο συγκρατημένης ακόμη δυνητικής ανάπτυξης και σχετικά υψηλής, αν και μειούμενης, ανεργίας. Αυτό καθιστά τη χώρα ευάλωτη σε εξωτερικούς κραδασμούς. Οι ανισορροπίες σε όρους μεταβλητών αποθέματος, ιδίως το δημόσιο χρέος, το χρέος των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων και η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση υποχωρούν, κυρίως λόγω της ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης. Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων του τραπεζικού τομέα μειώθηκε επίσης το 2019, αλλά σε μικρό μόνο βαθμό σε σύγκριση με την πρόοδο που σημειώθηκε το 2018. Αντίθετα, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών επιδεινώθηκε σημαντικά, λόγω του ασθενέστερου διεθνούς περιβάλλοντος και της σταθερής ακόμη εγχώριας ζήτησης. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει στήριξη για τη μείωση του εξωτερικού χρέους. Η πλήρης χρήση των πλαισίων εκποιήσεων και αφερεγγυότητας παραμένει ουσιαστικής σημασίας για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και του ιδιωτικού χρέους και για τη βελτίωση της πειθαρχίας όσον αφορά την αποπληρωμή. Η αντιμετώπιση των προκλήσεων της κρατικής εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων και η ενίσχυση της εποπτείας των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων είναι σημαντικές για τη ρύθμιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων εκτός του τραπεζικού τομέα. Επιπλέον, απαιτούνται σταθερές προσπάθειες για τη βελτίωση του συστήματος έκδοσης και μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας, του χειρισμού των μη εξυπηρετούμενων δανείων στα δικαστήρια και της αναγκαστικής εκτέλεσης των αποφάσεων. Απαιτούνται ακόμη μέτρα για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και τη διαφοροποίηση των επενδύσεων προς τομείς που ενισχύουν την παραγωγικότητα και το περιβάλλον, εξασφαλίζοντας έτσι βιώσιμη ανάπτυξη μακροπρόθεσμα και επανεξισορρόπηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η διασφάλιση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και η διατήρηση των δημοσιονομικών πλεονασμάτων έχουν καθοριστική σημασία για τη μείωση του δημόσιου χρέους.		

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

4. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

4.1. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

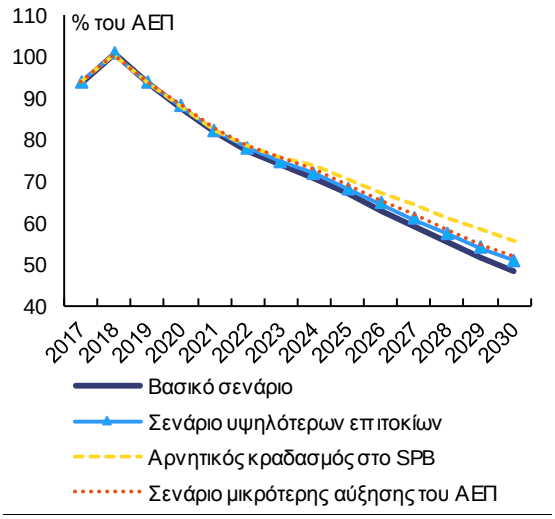
4.1.1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Ο δείκτης ακαθάριστου χρέους της γενικής κυβέρνησης προς το ΑΕΠ προβλέπεται να μειωθεί σταθερά από το 2019 και έπειτα. Η εκ μέρους της κυβέρνησης στήριξη της πώλησης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας αύξησε το δημόσιο χρέος κατά περίπου 8 % του ΑΕΠ το 2018 και χρηματοδοτήθηκε από διάφορα κρατικά ομόλογα που εκδόθηκαν τον Απρίλιο και τον Ιούλιο του 2018. Η τάση μείωσης του χρέους που ξεκίνησε το 2015, όταν ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ έφθασε στο 109,2 % του ΑΕΠ, αναμένεται να επαναληφθεί το 2019. Από 100,6 % του ΑΕΠ το 2018, ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί σε 94 % του ΑΕΠ το 2019, σε 88 % το 2020 και σε 82 % το 2021 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α). Η προβλεπόμενη σταθερή μείωση του δείκτη χρέους προς το ΑΕΠ οφείλεται σε σημαντικά, αλλά σταδιακά μειούμενα ονομαστικά πλεονάσματα, σε ευνοϊκή διαφορά μεταξύ επιτοκίων και οικονομικής ανάπτυξης («αποτέλεσμα χιονοστιβάδας») που υποστηρίζεται από ισχυρή πραγματική ανάπτυξη και ενεργό διαχείριση του χρέους.

Οι κίνδυνοι για τη διατηρησιμότητα των δημόσιων οικονομικών θεωρούνται χαμηλοί βραχυπρόθεσμα, αλλά οι διεθνείς ανισορροπίες εκθέτουν τη χώρα σε πιθανές βραχυπρόθεσμες προκλήσεις. Μετά τον αρνητικό επηρεασμό των δημόσιων οικονομικών το 2018 λόγω έκτακτων πράξεων, η τιμή του δείκτη S0, που είναι ο δείκτης έγκαιρης ανίχνευσης της Επιτροπής για τη δημοσιονομική πίεση, επανήλθε σε επίπεδο «χαμηλού κινδύνου». Η βελτίωση αυτή αντικατοπτρίζει τις υψηλές δημοσιονομικές επιδόσεις το 2019. Ωστόσο, ο δείκτης S0 βρίσκεται ελαφρώς μόνο κάτω από το κρίσιμο όριο, ενώ ο υποδείκτης χρηματοπιστωτικής ανταγωνιστικότητας εξακολουθεί να καταδεικνύει σημαντικές ευπάθειες σε διεθνείς κραδασμούς. Ειδικότερα, τονίζει τις αδυναμίες που απορρέουν από τη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στο πλαίσιο της μεγάλης αρνητικής καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης, καθώς και το υψηλό ιδιωτικό χρέος, σημαντικό ποσοστό του οποίου είναι βραχυπρόθεσμο (βλ. τμήμα 2 για σύνοψη της αξιολόγησης της ΔΜΑ).

Παρά τον υψηλό δείκτη χρέους προς το ΑΕΠ, η Κύπρος θεωρείται ότι αντιμετωπίζει χαμηλούς κινδύνους για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Η ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους (DSA) δείχνει ότι ο μεσοπρόθεσμος κίνδυνος είναι χαμηλός σύμφωνα με το βασικό σενάριο (βλέπε παράρτημα Β), το οποίο βασίζεται σε κανονικές οικονομικές συνθήκες και προϋποθέτει σταθερό διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο με βάση το τελευταίο έτος προβλέψεων της Επιτροπής (2021). Ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ προβλέπεται να μειωθεί κάτω από το κρίσιμο όριο του 60 % έως το 2027 και να ανέλθει στο 48 % του ΑΕΠ έως το 2030. Αυτό αντιστοιχεί σε μείωση κατά 3,7 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο ετησίως από το 2021 και έπειτα. Η σημαντική αυτή μείωση του δημόσιου χρέους θα προκύψει κυρίως από τις συνεχιζόμενες ισχυρές δημοσιονομικές επιδόσεις, που γίνονται παραδεκτές στο σενάριο χωρίς αλλαγή της δημοσιονομικής πολιτικής (με το διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο σταθερό στο 2,2 % του ΑΕΠ), και θα στηρίζεται περαιτέρω σε θετικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα (π.χ. διαφορά επιτοκίου - ρυθμού ανάπτυξης) και στη μείωση των δαπανών λόγω της γήρανσης του πληθυσμού. Ο δείκτης κενού βιωσιμότητας S1, επίσης, καταδεικνύει χαμηλό κίνδυνο μεσοπρόθεσμα. Μακροπρόθεσμα, τόσο η ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους όσο και ο δείκτης S2 καταδεικνύουν χαμηλό κίνδυνο, καθώς οι πιέσεις στα οικονομικά της κυβέρνησης που συνδέονται με τη γήρανση του πληθυσμού, ιδίως τις συντάξεις, υπεραντισταθμίζονται από την ισχυρή αρχική δημοσιονομική θέση.

Διάγραμμα 4.1.1: **Προβολή του δημόσιου χρέους (% ΑΕΠ)**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Οι κίνδυνοι που σχετίζονται με τη διάρθρωση του χρέους είναι χαμηλοί και οι όροι χρηματοδότησης εξακολουθούν να βελτιώνονται. Η σταθμισμένη μέση ληκτότητα του δημόσιου χρέους αναμένεται να αυξηθεί εκ νέου το 2020, μετά την έκδοση, τον Ιανουάριο του 2020, δεκαετούς ομολόγου αναφοράς ύψους 1 δισ. EUR και εικοσαετούς ομολόγου αναφοράς ύψους 750 εκατ. EUR. Η πρόσφατη αυτή έκδοση αντικατοπτρίζει τις συνεχιζόμενες προσπάθειες για ομαλοποίηση του προφίλ ληκτότητας του δημόσιου χρέους και για την αξιοποίηση ευνοϊκών όρων χρηματοδότησης, μετά τις εκδόσεις των διεθνών ομολόγων αναφοράς (10ετή, 15ετή και 30ετή ομόλογα) από τον Σεπτέμβριο του 2018. Τον Σεπτέμβριο του 2019, πιστωτές μη μόνιμοι κάτοικοι διακρατούσαν μεγάλο μέρος του δημόσιου χρέους (78 %), γεγονός που αντικατοπτρίζει το σημαντικό μερίδιο του επίσημου δανεισμού από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (31 %) και τις πρόσφατες πρόσθετες εκδόσεις ξένων ομολόγων που αντιστοιχούσαν στο 38 % του συνολικού δημόσιου χρέους (Υπουργείο Οικονομικών της Κύπρου, 2019β). Οι αποδόσεις του δημόσιου χρέους της Κύπρου μειώθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του 2019, εν μέρει λόγω της βελτίωσης της αξιολόγησης του δημόσιου χρέους της Κύπρου από το 2018 και έπειτα και των διεθνών τάσεων μείωσης των αποδόσεων των κρατικών ομολόγων το 2019. ([16]) Οι πληρωμές τόκων αναμένεται να μειωθούν περαιτέρω λόγω των ευνοϊκών συνθηκών της αγοράς και της μείωσης του χρέους. Δεδομένων των υψηλών ονομαστικών δημοσιονομικών πλεονασμάτων, οι κίνδυνοι για τη χρηματοδότηση είναι σχετικά περιορισμένοι βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα. Η πρόωρη εξόφληση του ρωσικού δανείου τον Σεπτέμβριο του 2019 και η αναμενόμενη πρόωρη εξόφληση του υπολοίπου του δανείου του ΔΝΤ στις αρχές του 2020 αναμένεται να μειώσει τις χρηματοδοτικές ανάγκες της χώρας και το ετήσιο κόστος του χρέους κατά τα επόμενα έτη.

Οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι εξακολουθούν να αποτελούν μείζονα πηγή ανησυχίας, δεδομένου ότι το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην οικονομία εξακολουθεί να είναι υψηλό. Η οικονομική στήριξη της κυβέρνησης για την εύτακτη εκκαθάριση της κρατικής Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας μείωσε σημαντικά το επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων στον τραπεζικό τομέα, καθώς τα επισφαλή στοιχεία ενεργητικού μεταφέρθηκαν σε εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων (ΚΕΔΙΠΕΣ) και ενοποιήθηκαν στον τομέα της γενικής κυβέρνησης. Οι πράξεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα τη μεταβολή της φύσης των ενδεχόμενων υποχρεώσεων στις οποίες εκτίθεται η κυβέρνηση. Ορισμένες έμμεσες ενδεχόμενες υποχρεώσεις από το μεγάλο χαρτοφυλάκιο των μη εξυπηρετούμενων δανείων από τη Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα μετατράπηκαν σε δημόσιο χρέος το 2018, ενώ τα σχέδια προστασίας των περιουσιακών στοιχείων που προσφέρθηκαν στην Ελληνική Τράπεζα στο πλαίσιο της πώλησης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας αύξησαν την έκθεση της κυβέρνησης σε ρητές ενδεχόμενες υποχρεώσεις. Ως εκ τούτου, οι ρητές δημόσιες εγγυήσεις αυξήθηκαν σε περίπου 22,6 % του ΑΕΠ το 2018 (Υπουργείο Οικονομικών της Κύπρου, 2019γ), το μεγαλύτερο μέρος των οποίων αφορά μέτρα του χρηματοπιστωτικού τομέα (13,4 %). Το υπόλοιπο των ρητών δημόσιων εγγυήσεων αφορά κρατικές επιχειρήσεις, ιδιωτικές επιχειρήσεις, τοπικές αρχές και την έκθεση σε δάνεια λιανικής. Οι ρητές ενδεχόμενες υποχρεώσεις που συνδέονται με τον χρηματοπιστωτικό τομέα αναμένεται να μειωθούν σε 11,8 % του ΑΕΠ το

([16]) Το επιτόκιο των δεκαετών και εικοσαετών ομολόγων αναφοράς που εκδόθηκαν τον Ιανουάριο του 2020 ανέρχεται σε 0,625 % και 1,25 % αντίστοιχα.

2019 και σε 10,5 % του ΑΕΠ το 2020, με αποτέλεσμα οι συνολικές δημόσιες εγγυήσεις να μειωθούν σε εκτιμώμενο ποσοστό 19,4 % του ΑΕΠ έως το 2020 (Υπουργείο Οικονομικών της Κύπρου 2018).

4.1.2. ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Προκλήσεις πολιτικής

Η αυξητική πορεία των δημοσίων δαπανών υπογραμμίζει την ανάγκη αυστηρής διαχείρισής τους. Ενώ οι δημόσιες δαπάνες στην Κύπρο παραμένουν κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, η αύξηση των τρεχουσών δαπανών ακολουθεί ανοδική πορεία από το 2017. Ο υψηλός ρυθμός των δημόσιων δαπανών αντισταθμίστηκε από τη ρωμαλέα αύξηση των φορολογικών εσόδων, η οποία προκλήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τη θετική εξέλιξη των μακροοικονομικών συνθηκών και των συνθηκών της αγοράς εργασίας. Ταυτόχρονα, οι ευνοϊκές οικονομικές και δημοσιονομικές προοπτικές έχουν αυξήσει τις πιέσεις για περαιτέρω αύξηση των δημόσιων δαπανών. Η μελλοντική αύξηση των δαπανών αναμένεται να υπερβεί την αύξηση των εσόδων, παρά το γεγονός ότι το επίπεδο των εσόδων θα εξακολουθήσει να είναι υψηλότερο από το επίπεδο των δαπανών. Ως εκ τούτου, οι εξελίξεις όσον αφορά τις δαπάνες θα πρέπει να παρακολουθούνται με προσοχή, ώστε να διατηρηθεί η ευνοϊκή δημοσιονομική θέση και η μείωση του χρέους. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό εν μέσω ανησυχιών σχετικά με τη διατηρησιμότητα των πρόσφατων ισχυρών αυξήσεων των φορολογικών εσόδων (που αναλύονται περαιτέρω στο τμήμα 4.1.3) και δεδομένης της επιδείνωσης του διεθνούς περιβάλλοντος που θα μπορούσε να επηρεάσει την οικονομική ανάπτυξη. Επιπλέον, υπάρχει ανάγκη να δημιουργηθούν ορισμένα δημοσιονομικά περιθώρια, ενδεχομένως με την εκ νέου ιεράρχηση των υφιστάμενων δαπανών, για τη στήριξη της μετάβασης σε μια πιο πράσινη οικονομία, δεδομένου ιδίως ότι η Κύπρος αντιμετωπίζει αρκετές περιβαλλοντικές προκλήσεις (βλ. τμήμα 4.5).

Το μισθολογικό κόστος του δημόσιου τομέα εξακολουθεί να αυξάνεται και οι προσεχείς δικαστικές αποφάσεις θα μπορούσαν να συνεπάγονται μεγάλο πρόσθετο κόστος. Οι εκκρεμούσες επί του παρόντος αποφάσεις των δικαστηρίων θα μπορούσαν δυνητικά να οδηγήσουν σε αναστροφή των μισθολογικών περικοπών της δημόσιας διοίκησης που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, γεγονός που συνιστά σημαντικό βραχυπρόθεσμο κίνδυνο για τα δημόσια οικονομικά. Η τελική απόφαση αναμένεται στις αρχές του 2020 και θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα σημαντικό δημοσιονομικό κόστος επιπλέον της ήδη νομοθετηθείσας σταδιακής αναστροφής των μισθολογικών περικοπών. Η δημιουργία ενός μόνιμου νομικού μηχανισμού θα μπορούσε να διασφαλίσει προστασία έναντι της αύξησης του μισθολογικού κόστους του δημόσιου τομέα. Ένας τέτοιος μόνιμος μηχανισμός θα διασφάλιζε μακροπρόθεσμη συγκράτηση των μισθών στον δημόσιο τομέα και, ως εκ τούτου, θα συνέβαλε στη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών. Ο μηχανισμός που συμφωνήθηκε το 2016 για να τεθεί ως ανώτατο όριο στην αύξηση του μισθολογικού κόστους του δημόσιου τομέα η αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ μέσω των συλλογικών συμβάσεων, εξακολουθεί να ισχύει αλλά έχει αποδειχθεί ανεπαρκής για την ανάσχεση της αύξησης του μισθολογικού κόστους του δημόσιου τομέα. Το 2019, οι αυξήσεις μισθών, η επανεκκίνηση νέων προσλήψεων και το αναθεωρημένο σύστημα τιμαριθμικής αναπροσαρμογής του επιδόματος κόστους διαβίωσης, και κυρίως η σταδιακή αναστροφή των μισθολογικών περικοπών μετά την κρίση, αύξησαν σημαντικά το μισθολογικό κόστος του δημόσιου τομέα. Συνολικά, το μισθολογικό κόστος του δημόσιου τομέα αναμένεται να ανέλθει στο 12,4 % του ΑΕΠ το 2019 έναντι 11,7 % το 2018.

Ο αντίκτυπος της μεταρρύθμισης του συστήματος υγείας στα δημόσια οικονομικά απαιτεί στενή δημοσιονομική παρακολούθηση. Η πρώτη φάση εφαρμογής της μεταρρύθμισης ήταν μέχρι στιγμής σχετικά ομαλή, με ενθαρρυντικά ποσοστά εγγραφής πολιτών και αυξανόμενη εγγραφή φορέων παροχής υπηρεσιών υγείας (βλ. επίσης τμήμα 4.3.4). Ωστόσο, έχουν προκύψει ορισμένες προκλήσεις όσον αφορά την εφαρμογή και πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα, ώστε να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του συστήματος. Συγκεκριμένα, ανέκυψαν προκλήσεις όσον αφορά την έγκαιρη ανάθεση καθηκόντων σε δημόσιους γιατρούς και η εκτέλεση του προϋπολογισμού των δημόσιων νοσοκομείων έχει καθυστερήσει. Ταυτόχρονα, ορισμένοι

ειδικευμένοι γιατροί εγκαταλείπουν τα δημόσια νοσοκομεία και επιλέγουν να συνάψουν συμβάσεις με τον φορέα ασφάλισης υγείας για εξωνοσοκομειακές υπηρεσίες. Αυτό θα μπορούσε να επηρεάσει την ικανότητα των δημόσιων νοσοκομείων να καταστούν ανταγωνιστικά και, ως εκ τούτου, οικονομικά αυτόνομα. Οι λεπτομέρειες της συμμετοχής των ιδιωτικών νοσοκομείων στο Εθνικό Σύστημα Ασφάλισης Υγείας (ΓεΣΥ) είναι ακόμη υπό διαπραγμάτευση. Επιπλέον, υπάρχουν δυνητικοί κίνδυνοι για τα δημόσια οικονομικά, δεδομένου ότι ο συστατικός νόμος του ΓεΣΥ δεσμεύει την κυβέρνηση να χρηματοδοτεί πιθανές οικονομικές ζημίες που προκύπτουν κατά τη μετάβαση στην αυτόνομη οικονομική διαχείριση των δημόσιων νοσοκομείων (αναμένονται κατά τα πρώτα πέντε έτη της υλοποίησης της μεταρρύθμισης, συγκεκριμένα την περίοδο 2019-2024).

Οι μεταρρυθμίσεις της διοίκησης εσόδων εξελίχθηκαν με αργούς ρυθμούς. Το Υπουργικό Συμβούλιο ενέκρινε νομοθετική τροποποίηση, τον Οκτώβριο του 2019, για την ποινικοποίηση της μη καταβολής φόρων εισοδήματος. Ωστόσο, η πρόοδος όσον αφορά την υλοποίηση του ολοκληρωμένου συστήματος φορολογικής διοίκησης παραμένει μάλλον αργή. Προβλέπεται να διενεργηθεί νομικός έλεγχος σε επτά κεφάλαια του κώδικα φορολογικής διαδικασίας, ενώ δεν έχει ακόμη επέλθει συμφωνία για τα κεφάλαια που αφορούν τις διοικητικές ποινές, τις ποινικές διατάξεις και την είσπραξη των φόρων. Επιπλέον, αναμένεται να χρειαστούν αρκετά χρόνια για να καταστεί λειτουργικό το νέο πληροφοριακό σύστημα φορολογίας. Προκηρύχθηκε διαγωνισμός για την εφαρμογή του νέου πληροφοριακού συστήματος φορολογίας, γεγονός που θα μπορούσε να βελτιώσει την είσπραξη του φόρου εισοδήματος. Τέλος, η δημιουργία φορολογικής πύλης που θα ενισχύσει την επικοινωνία μεταξύ των φορολογικών αρχών και των φορολογουμένων βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη.

4.1.3. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ*

Ενώ στην Κύπρο η φορολογική διάρθρωση φαίνεται ευνοϊκή για την ανάπτυξη, η φορολογική βάση παραμένει περιορισμένη και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους φόρους κατανάλωσης και εισοδήματος εταιρειών. Τα φορολογικά έσοδα το 2018 ανήλθαν σε 33,8 % του ΑΕΠ, ποσοστό που παραμένει χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ ύψους 39,2 %. Οι φόροι κατανάλωσης έχουν το μεγαλύτερο μερίδιο συνεισφοράς στα φορολογικά έσοδα στην Κύπρο, κυρίως λόγω των σημαντικών εσόδων από τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ), ο οποίος αντιπροσωπεύει το 9,9 % του ΑΕΠ. Επίσης, οι φόροι εισοδήματος εταιρειών αντιπροσωπεύουν σημαντική πηγή εσόδων. Ανήλθαν σε 5,5 % του ΑΕΠ το 2018, υπερβαίνοντας σε μεγάλο βαθμό τον μέσο όρο της ΕΕ ύψους 2,7 % του ΑΕΠ, μολονότι ο πραγματικός μέσος συντελεστής φορολογίας εταιρειών είναι χαμηλότερος από τον συντελεστή της ΕΕ (13 % έναντι 19,8 %). Το 2018, τα έσοδα από τους φόρους επί της εργασίας ανήλθαν στο 11,9 % του ΑΕΠ, δηλαδή σαφώς κάτω από τον ενωσιακό μέσο όρο του 19,6 %. Το αναπτυξιακό δυναμικό του φορολογικού συστήματος και η γενική φορολογική βάση του μειώθηκαν το 2017, όταν καταργήθηκε ο περιοδικός φόρος ακίνητης περιουσίας. Επιπλέον, τα εισοδήματα των νοικοκυριών από κεφάλαια είναι ουσιαστικά αφορολόγητα.

Η έντονη αύξηση των φορολογικών εσόδων τα τελευταία έτη ενδέχεται να είναι αποτέλεσμα παραγόντων προσωρινού χαρακτήρα. Τα φορολογικά έσοδα άρχισαν να ανακάμπτουν το 2016 και αυξήθηκαν κατά 20 % την περίοδο 2016-2018, σημειώνοντας αύξηση άνω του 4 % ως ποσοστό του ονομαστικού ΑΕΠ. Η έντονη αύξηση των εσόδων αντικατόπτριζε εν μέρει την οικονομική ανάκαμψη και την ενίσχυση των συνθηκών της αγοράς εργασίας. Αν και ο κύκλος παραμένει ευνοϊκός, υπάρχουν κίνδυνοι να μη συνεχιστεί ενδεχομένως στο μέλλον η μεγάλη αύξηση των εσόδων διότι οφείλεται κυρίως σε δύο συγκεκριμένες, δυνητικά ασταθείς πηγές εσόδων. Περίπου το 58 % της αύξησης των φορολογικών εσόδων που παρατηρήθηκε κατά την περίοδο 2016-2018 οφείλεται στην αύξηση των εσόδων από τον φόρο προστιθέμενης αξίας που συγκεντρώνεται σε λίγους τομείς (π.χ. στους τομείς των κατασκευών, της πληροφόρησης και της επικοινωνίας). Η αύξηση των εσόδων από τον φόρο εισοδήματος εταιρειών αντιπροσώπευε ένα άλλο 17 % της συνολικής αύξησης της είσπραξης φόρων κατά την περίοδο 2016-2018. Ωστόσο, οι μεγάλες εταιρείες που επωφελούνται από τη φορολογική δικαιοδοσία της Κύπρου ενδέχεται να αποφασίσουν τη μετεγκατάσταση του εσόδου αυτού από τον φόρο εισοδήματος εταιρειών, για

παράδειγμα στην περίπτωση αλλαγών στο διεθνές πλαίσιο εταιρικής φορολογίας.

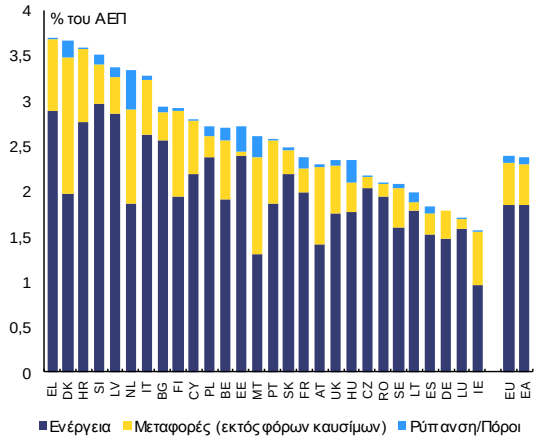
Παρά την αύξηση των κοινωνικών εισφορών, η φορολογική επιβάρυνση της εργασίας θα παραμείνει συγκριτικά χαμηλή σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Η φορολογική επιβάρυνση της εργασίας είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ, και αυτό αντικατοπτρίζεται στη φορολογική επιβάρυνση ύψους ([17]) 18,7 % σε σύγκριση με 42,9 % στην ΕΕ το 2018. Ωστόσο, η φορολογική επιβάρυνση αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά το 2019 και το 2020 λόγω των προνομοθετημένων αυξήσεων του ποσοστού εισφορών κοινωνικής ασφάλισης το 2019 και της καθιέρωσης υποχρεωτικών εισφορών υγείας για τη χρηματοδότηση του εθνικού συστήματος ασφάλισης υγείας το 2019 και το 2020. Εντούτοις, ακόμη και μετά τις αλλαγές αυτές, τα φορολογικά έσοδα από την εργασία και η φορολογική επιβάρυνση αναμένεται να παραμείνουν αρκετά κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Ενώ τα έσοδα από φόρους που σχετίζονται με το περιβάλλον υπερβαίνουν τον μέσο όρο της ΕΕ, υπάρχει περιθώριο προσαρμογής του φορολογικού συστήματος ώστε να στηρίζει καλύτερα τους στόχους πολιτικής για το περιβάλλον και το κλίμα. Το 2018, οι περιβαλλοντικοί φόροι αντιπροσώπευαν το 2,8 % του ΑΕΠ και το 8,2 % των συνολικών φορολογικών εσόδων, ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ ανήλθε, αντίστοιχα, στο 2,4 % του ΑΕΠ και στο 6,2 % των συνολικών φορολογικών εσόδων. Παρά το γεγονός ότι οι ενεργειακοί φόροι έχουν το μεγαλύτερο μερίδιο συνεισφοράς στα περιβαλλοντικά φορολογικά έσοδα, οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης στα καύσιμα δεν αντανακλούν τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και, ως εκ τούτου, δεν προωθούν τις πλέον ενεργειακά αποδοτικές τεχνολογίες. Ειδικότερα, τα τέλη κυκλοφορίας και ταξινόμησης δεν διαφοροποιούνται ανάλογα με τις εκπομπές CO_2 και τη χρήση των οχημάτων. Οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης για τα ορυκτά καύσιμα που χρησιμοποιούνται για θέρμανση (πετρέλαιο θέρμανσης, φυσικό αέριο κ.λπ.) είναι χαμηλοί. Παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί όσον αφορά τη μείωση της διαφοράς της τιμής ντίζελ/βενζίνης (διαφορά των ειδικών φόρων κατανάλωσης στο ντίζελ έναντι της βενζίνης) από το 2005, οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης για τα εν λόγω καύσιμα μεταφορών παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα ορθών φορολογικών μέτρων για το περιβάλλον, όπως η πολιτική τιμολόγησης του νερού ύδρευσης και άρδευσης, τα οποία υποστηρίζονται από περιβαλλοντικές ΜΚΟ και την ακαδημαϊκή κοινότητα. Ωστόσο, η Κύπρος παραμένει ένα από τα ελάχιστα κράτη μέλη που δεν φαίνεται να διαθέτει φόρο υγειονομικής ταφής ούτε φόρο αποτέφρωσης για τη διαχείριση αποβλήτων (Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, 2016).

Η Κύπρος προτίθεται να θεσπίσει φόρο άνθρακα και ψηφιακό φόρο. Πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις για τη θέσπιση φόρου ψηφιακής διαφήμισης ύψους 3 %. Ο φόρος άνθρακα προβλέπεται να είναι δημοσιονομικά ουδέτερος και αναμένεται να εισαχθεί σταδιακά από το 2021. Για να εξασφαλιστεί ότι η μετάβαση σε μια πράσινη, κλιματικά ουδέτερη οικονομία δεν θα αφήνει κανέναν στο περιθώριο, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι επιπτώσεις της περιβαλλοντικής φορολογίας ως προς την κατανομή του πλούτου και του εισοδήματος και τα αντίστοιχα αντισταθμιστικά μέτρα για τα πιο ευάλωτα νοικοκυριά (βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019β). Πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις για τη θέσπιση φόρου ψηφιακής διαφήμισης ύψους 3 %.

([17]) Ο λόγος του ποσού των φόρων που καταβάλλει ο μέσος άγαμος εργαζόμενος (άγαμος, στο 100 % του μέσου εισοδήματος) χωρίς παιδιά και του αντίστοιχου συνολικού κόστους εργασίας για τον εργοδότη. Η μέση φορολογική επιβάρυνση μετρά σε ποιο βαθμό οι φόροι στο εισόδημα από την εργασία αποθαρρύνουν την απασχόληση.

Διάγραμμα 4.1.2: **Έσοδα από φόρους που σχετίζονται με το περιβάλλον**

Πηγή: Eurostat

Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία ([18]) οι φορολογικοί κανόνες της Κύπρου χρησιμοποιούνται από εταιρείες και φυσικά πρόσωπα που επιδίδονται σε επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό. Τα στοιχεία της Eurostat δείχνουν ότι, κατά μέσο όρο, το 90 % των συνολικών πληρωμών μερισμάτων από την Κύπρο εστάλησαν σε τρίτες χώρες κατά την περίοδο 2013-2017. Η Κύπρος δεν παρέχει πληροφορίες για τη χώρα προορισμού των μερισμάτων. Στους κανόνες που θεωρείται ότι προκαλούν ιδιαίτερη ανησυχία περιλαμβάνονται: η απουσία παρακράτησης φόρου στην πηγή ([19]), ο σχεδιασμός των κυπριακών κανόνων περί φορολογικής κατοικίας νομικών προσώπων και τα προγράμματα παραχώρησης υπηκοότητας και άδειας διαμονής σε επενδυτές. Λόγω της μη παρακράτησης φόρου, οι εξερχόμενες πληρωμές μερισμάτων, τόκων και δικαιωμάτων από εταιρείες με έδρα την Κύπρο προς δικαιοδοσίες εκτός της ΕΕ θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ελάχιστη ή καμία φορολόγηση, εάν οι εν λόγω πληρωμές δεν φορολογηθούν ή υποβληθούν σε χαμηλή φορολογία στη δικαιοδοσία του αποδέκτη. Επιπλέον, οι κανόνες της Κύπρου για τη φορολογική κατοικία νομικών προσώπων βασίζονται στο κριτήριο διαχείρισης και άσκησης ελέγχου, έτσι ώστε μια εταιρεία μπορεί να συσταθεί στην Κύπρο χωρίς να έχει φορολογική κατοικία στην Κύπρο. Αυτή η κατάσταση μπορεί να δημιουργήσει μια αναντιστοιχία, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης και για σκοπούς φορολογικού σχεδιασμού. Το 2015, η Κύπρος θέσπισε ένα καθεστώς έκπτωσης πλασματικών τόκων προκειμένου να αντιμετωπίσει τη μεροληπτική μεταχείριση του χρέους έναντι των ιδίων κεφαλαίων. Ωστόσο, το 2019, η Ομάδα "Κώδικας δεοντολογίας" (Φορολογία των επιχειρήσεων) αποφάσισε ότι το καθεστώς αυτό πρέπει να τροποποιηθεί ώστε να ευθυγραμμιστεί με τους συμφωνηθέντες κανόνες της ΕΕ για τον φορολογικό ανταγωνισμό. Τέλος, τα προγράμματα τα οποία διαθέτει η Κύπρος για τη χορήγηση υπηκοότητας και άδειας μετανάστευσης σε επενδυτές (υπηκοότητα σε επενδυτές: Σχέδιο για την κατ' εξαίρεση πολιτογράφηση επενδυτών στην Κύπρο και Σχέδιο άδειας μετανάστευσης επενδυτών) παρέχουν πρόσβαση σε χαμηλό ατομικό φορολογικό συντελεστή επί των εισοδημάτων από ξένα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία και δεν απαιτούν από τους αιτούντες να παραμένουν σημαντικό χρονικό διάστημα στην Κύπρο. Αν και τα φυσικά πρόσωπα φορολογούνται σε παγκόσμια βάση, οι φορολογούμενοι που δεν έχουν την κατοικία τους στο εν λόγω κράτος απαλλάσσονται από τον φόρο επί των μερισμάτων και των τόκων. Τα μέτρα αυτά ενέχουν τη δυνατότητα κατάχρησης όταν χρησιμοποιούνται ως εργαλεία απόκρυψης περιουσιακών στοιχείων που κατέχονται στο εξωτερικό. Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, υπάρχει δυνητικά υψηλός κίνδυνος κατάχρησής τους με σκοπό την παράκαμψη της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών χρηματοοικονομικών λογαριασμών, καθώς συμβάλλουν στην απόκρυψη των πραγματικών περιοχών δικαιοδοσίας βάσει της κατοικίας.

Η Κύπρος αναλαμβάνει δράση για την αντιμετώπιση του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού μέσω της εφαρμογής ευρωπαϊκών και διεθνώς συμφωνημένων πρωτοβουλιών, καθώς και μονομερών μέτρων. Η Κύπρος βρίσκεται στο στάδιο της μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο της πρώτης οδηγίας της ΕΕ για την καταπολέμηση της φοροαποφυγής.

([18]) Τα υψηλά επίπεδα εισερχόμενων και εξερχόμενων άμεσων ξένων επενδύσεων, σε συνδυασμό με τα υψηλά επίπεδα μερισμάτων και πληρωμών τόκων ως ποσοστό του ΑΕΠ. Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019γ).

([19]) Υπάρχει παρακράτηση φόρου στην πηγή επί των δικαιωμάτων χρήσης, αν τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας χρησιμοποιούνται σε τοπικό επίπεδο. Βλ. ZEW, 2016.

Η Κύπρος σχεδιάζει να θεσπίσει παρακράτηση φόρου επί των μερισμάτων, των τόκων και των δικαιωμάτων χρήσης για χώρες του παραρτήματος Ι του ενωσιακού καταλόγου μη συνεργάσιμων περιοχών φορολογικής δικαιοδοσίας. Θα πρέπει να εξεταστεί ο σχεδιασμός και το χρονοδιάγραμμα του εν λόγω μέτρου. Η Κύπρος προτίθεται να εισαγάγει ένα περαιτέρω κριτήριο της φορολογικής κατοικίας των νομικών προσώπων με βάση τη σύσταση της εταιρείας. Το κριτήριο αυτό θα ήταν επιπρόσθετο του υφιστάμενου κριτηρίου «διαχείρισης και άσκησης ελέγχου», θα ευθυγράμμιζε την Κύπρο με άλλες περιοχές δικαιοδοσίας και θα μπορούσε να περιορίσει τις δυνατότητες για φορολογικό σχεδιασμό. Το Κοινοβούλιο αναμένεται να εγκρίνει το πρώτο τρίμηνο του 2020 τις απαιτούμενες αλλαγές στο καθεστώς έκπτωσης πλασματικών τόκων, ώστε να το ευθυγραμμίσει με τον κώδικα δεοντολογίας για τη φορολογία των επιχειρήσεων του Συμβουλίου. Η Κύπρος έχει επικυρώσει την πολυμερή σύμβαση για την εφαρμογή σχετικών με τις φορολογικές συμβάσεις μέτρων για την πρόληψη της διάβρωσης της φορολογικής βάσης και της μεταφοράς των κερδών, και έχει επιλέξει να την εφαρμόσει ως προς τη συντριπτική πλειονότητα των αντισυμβαλλομένων της στις φορολογικές συμβάσεις. Ωστόσο, έχει διατυπώσει πολλές επιφυλάξεις, οι οποίες δεν αποτελούν μέρος του ελάχιστου προτύπου, γεγονός που περιορίζει σημαντικά την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής της πολυμερούς σύμβασης στην Κύπρο. Η Κύπρος βρίσκεται σε διαβούλευση με τον ΟΟΣΑ για τη διευθέτηση ανησυχιών σχετικά με τα προγράμματα για την ιθαγένεια και τη χορήγηση άδειας διαμονής ως αντάλλαγμα για επενδύσεις. Η κυπριακή φορολογική αρχή επανεξετάζει το ευρύτερο νομικό πλαίσιο των ενδοομιλικών συναλλαγών με σκοπό την επικαιροποίηση του νόμου λαμβάνοντας υπόψη τις συστάσεις του σχεδίου BEPS του ΟΟΣΑ για τις ενδοομιλικές συναλλαγές, στο πλαίσιο του σχεδίου του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης σχετικά με τη διάβρωση της φορολογικής βάσης και τη μεταφορά των κερδών. Η αποτελεσματικότητα των εν λόγω προγραμματισμένων και νέων μέτρων για τον περιορισμό του πεδίου του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού και ο αντίκτυπός τους στα έσοδα από τον φόρο εισοδήματος εταιρειών μεσοπρόθεσμα χρήζουν αξιολόγησης.

4.2. ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

4.2.1. ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΤΟΜΕΑ*

Έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος όσον αφορά την απομόχλευση και την ελαχιστοποίηση των κινδύνων που ενέχουν οι ισολογισμοί των τραπεζών. Μετά τον διαχωρισμό των επισφαλών περιουσιακών στοιχείων της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας (ΣΚΤ) κατά την εκκαθάρισή της, και τις σημαντικές πωλήσεις μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) από εμπορικές τράπεζες, στα μέσα του 2019 ο τραπεζικός τομέας συρρικνώθηκε κάτω από το 300 % του ΑΕΠ, σε σύγκριση με 338 % στα τέλη του 2017, και άνω του 700 % πριν από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2013. Τα περιουσιακά στοιχεία της ΣΤΚ εξαγοράστηκαν από την Ελληνική Τράπεζα, η οποία υπάγεται σε καθεστώς προστασίας περιουσιακών στοιχείων. ([20]) Σημειώθηκε συνολική μείωση της σημασίας των θυγατρικών ελληνικών τραπεζών στην Κύπρο· οι εν λόγω θυγατρικές ήταν κάποτε δίαυλος μετάδοσης, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις εξακολουθούν να διατηρούν υψηλό επίπεδο μη εξυπηρετούμενων δανείων. Σταθεροποιήθηκαν οι σχέσεις τραπεζικής ανταπόκρισης που ήταν προηγουμένως υπό πίεση. ([21])

Η Τράπεζα Κύπρου, η μεγαλύτερη εγχώρια τράπεζα, συνεχίζει τις προσπάθειές της για βελτίωση της ποιότητας των στοιχείων ενεργητικού. Τον Μάρτιο του 2019, η τράπεζα διέθεσε μικρό χαρτοφυλάκιο καταγγελθέντων δανείων (με ακαθάριστη αξία 245 εκατ. EUR) στο APS διαχείρισης δανείων (ξένος επενδυτής σε ΜΕΔ). Το άμεσο άνοιγμα της Τράπεζας Κύπρου σε ακίνητα παραμένει μεγάλο, κυρίως λόγω των ανταλλαγών χρέους με περιουσιακά στοιχεία και των κατασχέσεων περιουσιακών στοιχείων λόγω αθέτησης. Βραχυπρόθεσμα, η πώληση του χαρτοφυλακίου Helix II (ΜΕΔ ύψους έως 2,8 δισ. EUR) το πρώτο εξάμηνο του 2020, με συνεχιζόμενες επιπλέον πωλήσεις μη εξασφαλισμένων δανείων και εξασφαλισμένων δανείων που χορηγήθηκαν σε αλλοδαπούς, μαζί με πρόσθετες μειώσεις των ΜΕΔ λόγω του σχεδίου ΕΣΤΙΑ, αναμένεται να συμβάλει στην περαιτέρω βελτίωση της ποιότητας των στοιχείων ενεργητικού. Ταυτόχρονα, η μείωση του κόστους είναι σε εξέλιξη, δεδομένου ότι το τελευταίο πρόγραμμα εθελουσίας εξόδου μείωσε τον αριθμό του προσωπικού κατά 470 άτομα, αριθμό που αντιστοιχεί στο 10 % και πλέον του συνολικού προσωπικού.

Μετά την εξαγορά των εξυπηρετούμενων στοιχείων ενεργητικού της ΣΚΤ, έχει αλλάξει σημαντικά το επιχειρηματικό μοντέλο και το προφίλ κινδύνου της Ελληνικής Τράπεζας. Η ενσωμάτωση των στοιχείων ενεργητικού της ΣΚΤ κατέστησε την Ελληνική Τράπεζα τη δεύτερη μεγαλύτερη τράπεζα στην Κύπρο. Η επιχειρησιακή ενσωμάτωση των εξαγορασθέντων τμημάτων της ΣΚΤ (συμπεριλαμβανομένης της μετάβασης σε κοινή υποδομή ΤΠ) ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2019. Το χάσμα μεταξύ της μισθολογικής δομής των πρώην εργαζομένων της ΣΚΤ και των εργαζομένων της Ελληνικής Τράπεζας συνιστά σημαντική πρόκληση.

Οι πιέσεις στην κερδοφορία παραμένουν σημαντικές. Τα κέρδη το 2019 επωφελήθηκαν σημαντικά από τη μετατροπή αναβαλλόμενων φορολογικών απαιτήσεων σε αναβαλλόμενες πιστώσεις φόρου (ΑΠΦ) για την Τράπεζα Κύπρου. ([22]) Ωστόσο, το υψηλό απόθεμα ΜΕΔ εξακολουθεί να επιβαρύνει σημαντικά την κερδοφορία των τραπεζών και τη συνολική

([20]) Η Ελληνική Τράπεζα εξαγόρασε σχεδόν ολόκληρο το χαρτοφυλάκιο των εξυπηρετούμενων δανείων της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, όλα τα κρατικά ομόλογα και όλες τις καταθέσεις πελατών. Περίπου 2,1 δισ. EUR (ακαθάριστη λογιστική αξία) των εξυπηρετούμενων δανείων που μεταβιβάστηκαν στην Ελληνική Τράπεζα καλύπτονται από τα συστήματα προστασίας περιουσιακών στοιχείων (APS) τα οποία παρέχονται από τη Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα με αντεγγύηση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η Ελληνική Τράπεζα εξαγόρασε επίσης χαρτοφυλάκιο μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) αξίας περίπου 0,7 δισ. EUR (ακαθάριστη λογιστική αξία), το οποίο καλυπτόταν εξ ολοκλήρου από το APS. Στο πλαίσιο της τρέχουσας δομής των APS, η κυπριακή κυβέρνηση θα χορηγήσει αποζημίωση για το 90 % των εγκεκριμένων ζημιών πιστωτικού κινδύνου, ενώ η Ελληνική Τράπεζα θα είναι εκτεθειμένη στο 10 %. Η διάρκεια των APS θα κυμαίνεται από 10 έως 12 έτη, ανάλογα με το δάνειο.

([21]) Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019δ.

([22]) Σύμφωνα με νομοθεσία που θεσπίστηκε τον Μάρτιο του 2019, βάσει της οποίας επιτρέπεται η μετατροπή σε αναβαλλόμενες πιστώσεις φόρου των αναβαλλόμενων φορολογικών απαιτήσεων μιας τράπεζας που προκύπτουν από την εξαγορά τράπεζας σε διαδικασία εξυγίανσης, η Τράπεζα Κύπρου μετέτρεψε τις αναβαλλόμενες φορολογικές απαιτήσεις που της είχαν μεταβιβαστεί από τη Λαϊκή, μετά την εξυγίανσή της το 2013, σε αναβαλλόμενες πιστώσεις φόρου. Αποτέλεσμα της ενέργειας αυτής ήταν άμεσο λογιστικό κέρδος ύψους 101 εκατ. EUR και βελτιωμένη κεφαλαιακή θέση CET1 ύψους 285 εκατ. EUR.

σταθερότητα του τραπεζικού τομέα, ακόμη και μετά τη διάθεση των επισφαλών περιουσιακών στοιχείων.

Η ενίσχυση της αποδοτικότητας και η διαφοροποίηση των επενδύσεων θα μπορούσε να στηρίξει την κερδοφορία των τραπεζών. Όλες οι μεγάλες τράπεζες συμμετέχουν σε μέτρα για τη μείωση της φυσικής τους παρουσίας. Ο συστημικός δείκτης κόστους προς έσοδα -στο 62 % τον Ιούνιο του 2019- παραμένει πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ και, στην πραγματικότητα, μειώνεται τεχνητά, αφενός, με τη συμπερίληψη των εσόδων από δεδουλευμένους τόκους επί των απομειωμένων περιουσιακών στοιχείων και, αφετέρου, με την εξαίρεση των αντισταθμιστικών τελών σχηματισμού προβλέψεων. Επιπλέον, οι δαπάνες προσωπικού μπορούν να μειωθούν μόνο με αργούς ρυθμούς και με καθυστέρηση. Παρά το γεγονός ότι οι μεγαλύτερες τράπεζες έχουν ήδη επενδύσει σε βελτιωμένες δυνατότητες τραπεζικής μέσω διαδικτύου, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές δυνατότητες βελτίωσης, ιδίως στην περίπτωση της διαδικτυακής διάθεσης προϊόντων. Επιπλέον, το φθίνον, αλλά ακόμη υψηλό, επίπεδο του ιδιωτικού χρέους, περιορίζει σημαντικά τον αριθμό των επενδυτικών έργων που μπορούν να λάβουν τραπεζική χρηματοδότηση. Η βελτίωση των επενδυτικών ευκαιριών για τις τράπεζες, τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες αποταμιευτές μπορεί να υποστηριχθεί με βελτίωση των δράσεων για την εξυγίανση των ΜΕΔ και με ευρύτερα μέτρα για τη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος.

Οι προοπτικές κερδοφορίας των τραπεζών επηρεάζονται δυσμενώς από την πλεονάζουσα ρευστότητα. Με ρυθμιστικό απόθεμα ρευστότητας 21,7 δισ. EUR (περίπου το ένα τρίτο του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού), οι κυπριακές τράπεζες εξακολουθούν να διατηρούν σημαντική πλεονάζουσα ρευστότητα. Αρκετές τράπεζες επιχείρησαν να μειώσουν το μέγεθος των καταθέσεων των πελατών με μείωση των επιτοκίων, τα οποία βρίσκονται σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα της τάξης του 0,3 % -0,5 %. Οι προσπάθειες αυτές δεν έχουν μέχρι σήμερα στεφθεί με επιτυχία, εν μέρει επειδή δεν υπάρχουν εναλλακτικές επενδυτικές ευκαιρίες χαμηλού κινδύνου για τους μικροαποταμιευτές. Ως περαιτέρω βήμα, ορισμένες τράπεζες χρεώνουν ήδη αρνητικά επιτόκια για τις μεγάλες εταιρικές καταθέσεις, αλλά τα επιτόκια αυτά δεν έχουν ακόμη επεκταθεί στους μικροκαταθέτες.

Τα επίπεδα κεφαλαίων σημείωσαν ελαφρά αύξηση. Οι πρόσφατες μειώσεις των ΜΕΔ, η εισφορά κεφαλαίου στην Ελληνική Τράπεζα και η εφάπαξ μετατροπή αναβαλλόμενων φορολογικών απαιτήσεων σε αναβαλλόμενες πιστώσεις φόρου ενίσχυσαν τη συνολική κεφαλαιακή θέση σε 16,3 %, από 14,8 % στα τέλη του 2018. Μολονότι οι δείκτες κεφαλαίων είναι υψηλότεροι από τους μέσους όρους της ΕΕ, οι κυπριακές τράπεζες πρέπει να διατηρήσουν δείκτες κεφαλαίων υψηλότερους από τα ελάχιστα επίπεδα που απαιτούν οι εποπτικές τους αρχές, ώστε να μπορούν να απορροφήσουν ενδεχόμενους κλυδωνισμούς που συνδέονται με τη χαμηλή ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού.

Η τήρηση της ελάχιστης απαίτησης ιδίων κεφαλαίων και επιλέξιμων υποχρεώσεων (MREL) θα αποτελέσει πρόκληση. Το Ενιαίο Συμβούλιο Εξυγίανσης δεν έχει ακόμη ανακοινώσει δεσμευτικούς στόχους MREL ή ρυθμίσεις σταδιακής εφαρμογής για τις κυπριακές τράπεζες. Λόγω της μεγάλης εξάρτησής τους από τη χρηματοδότηση μέσω καταθέσεων, οι κυπριακές τράπεζες θα πρέπει να αυξήσουν τη χρηματοδότηση μέσω μη καταθετικών προϊόντων προκειμένου να εκπληρώσουν τις απαιτήσεις MREL. Αυτό θα δημιουργήσει πρόσθετη πίεση στις τράπεζες που ήδη αντιμετωπίζουν προβλήματα όσον αφορά την κερδοφορία και την ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού.

Μετά τη μεγάλη μείωση του 2018, ο δείκτης ΜΕΔ μειώθηκε οριακά το 2019. Ο δείκτης ΜΕΔ μειώθηκε στο 33,5 % τον Ιούνιο του 2019. ([23]) Παρά τη μείωση, ο δείκτης παραμένει σε πολύ υψηλά επίπεδα (βλ. πίνακα 4.2.1). Συνεπώς, το ποσοστό των ΜΕΔ εξακολουθεί να είναι πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, που είναι περίπου 3,0 %. Το απόθεμα των μη εξυπηρετούμενων δανείων τόσο για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες όσο και για τα νοικοκυριά συρρικνώθηκε σημαντικά το 2018, ενώ οι επόμενες μειώσεις ήταν πιο συγκρατημένες. Πιο συγκεκριμένα, έως τα τέλη Ιουνίου 2019, το ποσοστό των ΜΕΔ ανερχόταν στο 30,2 % για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες και στο 37 % για τα νοικοκυριά. Η σχεδιαζόμενη πώληση

([23]) Βάσει στοιχείων της ΕΚΤ, πρόκειται για το ποσοστό ΜΕΔ του ιδιωτικού τομέα, αποτελούμενο μόνον από ανοίγματα έναντι μη χρηματοοικονομικών εταιρειών και νοικοκυριών, εξαιρουμένων των δανείων σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και στον δημόσιο τομέα.

χαρτοφυλακίων ΜΕΔ μεγάλης κλίμακας από τις δύο μεγαλύτερες τράπεζες της Κύπρου, εφόσον επιτύγχανε, θα συνεπαγόταν σημαντική περαιτέρω μείωση το 2020. Οι προβλεπόμενες συναλλαγές θα αυξήσουν, με τη σειρά τους, το απόθεμα ΜΕΔ εκτός του τραπεζικού τομέα, το οποίο αυξήθηκε σημαντικά το 2018 και αντιπροσωπεύει πλέον πάνω από το ήμισυ του συνολικού αποθέματος ΜΕΔ.

Τα επίπεδα κάλυψης αυξάνονται σταδιακά. Ο μέσος δείκτης κάλυψης του τραπεζικού τομέα αυξήθηκε σε 51,4 % τον Ιούνιο του 2019 έναντι 47 % πριν από ένα έτος. Ως εκ τούτου, το συνολικό επίπεδο κάλυψης εξακολουθεί να υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ που ανέρχεται σε 46,2 %. Η εξέλιξη αυτή αποτύπωσε σε μεγάλο βαθμό τη μεταβίβαση των επισφαλών περιουσιακών στοιχείων της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας στην κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων, την ΚΕΔΙΠΕΣ. Μέρος των συνολικών επιπέδων σχηματισμού προβλέψεων εξηγείται επίσης από την αντιστάθμιση των δεδουλευμένων τόκων για ΜΕΔ.

Η πρόοδος όσον αφορά τη σύσταση της ΚΕΔΙΠΕΣ υπήρξε βραδύτερη από την αναμενόμενη. Με καθαρή λογιστική αξία 20 % του ΑΕΠ, η ΚΕΔΙΠΕΣ είναι η μεγαλύτερη εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων στην ΕΕ σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας. Η επαρκής ανάπτυξη ικανοτήτων, η ορθή διακυβέρνηση και η επιχειρησιακή ανεξαρτησία της ΚΕΔΙΠΕΣ είναι καίριας σημασίας για την επίτευξη του στόχου μεγιστοποίησης των κρατικών εσόδων. Η χαμηλή ποιότητα των δεδομένων σχετικά με τους δανειολήπτες (π.χ. όσον αφορά το επάγγελμα και το εισόδημά τους) καθιστά δύσκολη, και ενδεχομένως αναποτελεσματική, την εξεύρεση κατάλληλων στρατηγικών εξυγίανσης. Μόλις τεθεί σε λειτουργία, τα βασικά στοιχεία της στρατηγικής για την ΚΕΔΙΠΕΣ ενδέχεται να οδηγήσουν σε αξιοποίηση του προγράμματος ΕΣΤΙΑ, αναδιάρθρωση, εκποιήσεις και πωλήσεις ΜΕΔ. Επιπλέον, από την πλευρά των αρχών, η ΚΕΔΙΠΕΣ θα πρέπει να καταστεί πολύ πιο ευέλικτος οργανισμός επιφορτισμένος με την εποπτεία του διαχειριστή, τη διαχείριση των δραστηριοτήτων με την Ελληνική Τράπεζα και την καταβολή τακτικών πληρωμών στην κυβέρνηση.

Οι τροποποιήσεις του πλαισίου εκποιήσεων, τον Αύγουστο του 2019, εάν εφαρμοστούν, ενέχουν τον κίνδυνο υπονόμευσης της προόδου που έχει επιτευχθεί μέσω της μεταρρύθμισης του Ιουλίου 2018. Η μεταρρύθμιση του 2018 αποτέλεσε σημαντικό βήμα προς τη βελτίωση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, μεταξύ άλλων με την ενίσχυση της αποτελεσματικής αναγκαστικής εκτέλεσης των απαιτήσεων και της αποτελεσματικής εξυγίανσης των ΜΕΔ. Ως εκ τούτου, οι εκποιήσεις καθίστανται σταδιακά αξιόπιστη απειλή για τους στρατηγικούς κακοπληρωτές. Κατόπιν αιτήματος του Προέδρου, οι τροποποιήσεις του πλαισίου εκποιήσεων, τις οποίες ενέκρινε το Κοινοβούλιο στις 2 Αυγούστου 2019, παραπέμφθηκαν στο Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο αναμένεται να αποφασίσει σχετικά με τη συνταγματικότητά τους την άνοιξη του 2020. Εν τω μεταξύ, θα παραμείνει σε ισχύ το πλαίσιο εκποιήσεων που ενέκρινε το Κοινοβούλιο τον Ιούλιο του 2018.

Πίνακας 4.2.1:**Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας για όλες τις τράπεζες της Κύπρου**

	2014q4	2015q4	2016q2	2016q3	2016q4	2017q1	2017q2	2017q3	2017q4	2018q1	2018q2	2018q3	2018q4	2019q1	2019q2
Μη εξυπηρετούμενα δάνεια (1)	38,6	36,3	37,6	36,8	35,4	34,1	33,4	32,1	30,7	30,8	28,1	21,8	20,2	20,9	19,5
εκ των οποίων ξένες οντότητες	17,1	26,6	24,3	24,3	26,5	25,2	24,8	24,7	24,2	24,8	23,6	24,1	20,5	19,9	19,2
εκ των οποίων τομείς MXE & νοικ. (2)	54,6	55,1	56,2	55,5	54,8	53,7	52,7	51,3	50,4	49,3	44,7	37,4	35,6	34,8	33,5
εκ των οποίων τομέας MXE (2)	57,2	55,3	57,2	55,7	55,0	52,8	50,9	49,3	48,3	46,4	37,5	36,8	33,7	32,1	30,2
εκ των οποίων τομέας νοικ. (2)	52,1	55,0	55,2	55,4	54,7	54,5	54,5	53,2	52,4	52,0	50,7	38,0	37,7	37,7	37,0
Δείκτης κάλυψης	31,7	37,2	37,8	38,5	41,0	42,2	46,2	46,3	46,4	47,9	47,0	50,4	49,8	51,0	51,4
Απόδοση ιδίων κεφαλαίων (3)	-7,1	-7,7	6,3	4,7	1,7	2,0	-18,8	-13,1	-11,9	9,8	3,9	9,9	7,1	10,2	9,4
Απόδοση ενεργητικού (3)	-0,6	-0,6	0,7	0,5	-0,3	-0,1	-1,9	-1,3	-1,1	0,9	0,3	0,4	0,3	0,8	0,8
Συνολικός δείκτης κεφαλαίου	15,3	16,6	16,6	16,9	16,8	17,3	16,3	16,3	16,3	15,4	15,6	16,5	17,1	18,0	18,7
Δείκτης CET 1	14,2	15,6	15,7	16,0	15,9	15,8	14,9	15,0	14,9	14,0	14,2	14,9	14,8	15,6	16,3
Δείκτης κατηγορίας 1	14,6	16,0	16,2	16,5	16,4	16,3	15,4	15,5	15,4	14,6	14,8	15,6	16,1	17,1	17,8
Δείκτης χορηγήσεων προς καταθέσεις	83,7	83,2	78,6	78,8	77,9	78,2	76,6	73,7	71,9	73,1	65,6	60,5	60,3	60,5	58,8

(1) Το συνολικό ποσοστό των ΜΕΔ καλύπτει όλα τα δάνεια και τις προκαταβολές. Όσον αφορά την Κύπρο, το ποσοστό αυτό ενδέχεται να είναι παραπλανητικό λόγω των μεγάλων ανοιγμάτων (σχεδόν το ένα τέταρτο των ακαθάριστων δανείων) των εγχώριων και αλλοδαπών τραπεζών έναντι κεντρικών τραπεζών και άλλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Πιο αντιπροσωπευτικό είναι το ποσοστό των ΜΕΔ του ιδιωτικού τομέα κατωτέρω.
(2) Πρόκειται για το ποσοστό των ΜΕΔ του ιδιωτικού τομέα το οποίο αποτελείται μόνο από ανοίγματα έναντι μη χρηματοοικονομικών εταιρειών και νοικοκυριών.
(3) Για λόγους συγκρισιμότητας παρουσιάζονται μόνο τιμές σε ετήσια βάση.
Πηγή: ΕΚΤ

Το αναθεωρημένο πλαίσιο εκποιήσεων, εάν εφαρμοστεί, αναμένεται να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην πρόοδο όσον αφορά την εξυγίανση των ΜΕΔ και τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Ο νέος νόμος μπορεί να καταστήσει τις διαδικασίες εκποιήσεων περισσότερο χρονοβόρες και επαχθείς, με αρνητικές συνέπειες για την κερδοφορία των τραπεζών, την κεφαλαιοποίηση, τις αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας, καθώς και τις προοπτικές και την τιμή των μελλοντικών πωλήσεων χαρτοφυλακίου ΜΕΔ. Η εισροή νέων ΜΕΔ είναι πιθανό να αυξηθεί, δεδομένου ότι τα κίνητρα για τη συμμόρφωση των δανειοληπτών με το συμβατικό χρονοδιάγραμμα εξόφλησης μπορεί να μειωθούν με την παράταση των προθεσμιών εκποίησης και των περιόδων ανάκτησης. Οι τροποποιήσεις όσον αφορά τις εκποιήσεις μπορεί επίσης να έχουν επιπτώσεις στη λειτουργία του σχεδίου ΕΣΤΙΑ, διότι θα υπονομεύσουν τις συνέπειες της μη συμμετοχής (η απειλή της ταχείας έναρξης των διαδικασιών εκποίησης).

Οι ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί ξεκίνησαν τον Νοέμβριο του 2019. Ως πρώτο βήμα, δοκιμάστηκε με επιτυχία πιλοτικά το νέο σύστημα. Ο πρώτος ηλεκτρονικός πλειστηριασμός πραγματοποιήθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 2019. Η ηλεκτρονική διαδικασία θα μπορούσε να απλοποιήσει την πώληση εξασφάλισης και, κατά συνέπεια, να συμβάλει στην εκτέλεση των απαιτήσεων.

Περιορισμένη πρόοδος σημειώθηκε στις διαδικασίες αφερεγγυότητας. Η διαδικασία του διορισμού εξεταστή (examinership) και οι διαδικασίες προσωπικής αφερεγγυότητας εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ελάχιστα παρά τις νομοθετικές τροποποιήσεις που επήλθαν το 2018. Η σύσταση χωριστής υπηρεσίας αφερεγγυότητας έως τις αρχές του 2020 αναμένεται να βελτιώσει την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα του πλαισίου αφερεγγυότητας. Εν τω μεταξύ, σε εξέλιξη βρίσκεται η επανεξέταση της ρύθμισης του επαγγέλματος των συμβούλων αφερεγγυότητας. Ειδικότερα, οι αρχές επανεξετάζουν τον σχεδιασμό του πλαισίου για την αδειοδότηση των συμβούλων αφερεγγυότητας, και σύντομα θα οριστικοποιήσουν τα προγράμματα κατάρτισης και τα πρότυπα πιστοποίησης για το επάγγελμα.

Η περίοδος υποβολής αιτήσεων για το σχέδιο ΕΣΤΙΑ έληξε με ανταπόκριση μικρότερη από την αρχικά αναμενόμενη. Έπειτα από αρκετούς μήνες καθυστέρησης, στις 2 Σεπτεμβρίου 2019 δρομολογήθηκε το σχέδιο ΕΣΤΙΑ, το οποίο παρέχει επιδοτήσεις σε επιλέξιμους δανειολήπτες με ΜΕΔ που εξασφαλίζονται με υποθήκες σε πρώτη κατοικία. ([24]) Οι αιτήσεις έπρεπε να

([24]) Σκοπός του σχεδίου ΕΣΤΙΑ είναι να παρέχει επιδοτήσεις για τη μείωση του χρέους σε επιλέξιμους δανειολήπτες με μη εξυπηρετούμενα δάνεια που εξασφαλίζονται με πρώτη κατοικία. Στο πλαίσιο του σχεδίου, θα καταβάλλεται επιδότηση από την κυβέρνηση για τη μείωση κατά το ένα τρίτο του κόστους εξυπηρέτησης του χρέους, συμπεριλαμβανομένων των δαπανών για τόκους, όλων των επιλέξιμων εξυπηρετούμενων δανειοληπτών. Τα κριτήρια επιλεξιμότητας είναι: (i) μέγιστο καθαρό εισόδημα νοικοκυριού από 20 000 EUR έως 60 000 EUR, ανάλογα με το μέγεθος της οικογένειας· (ii) πρώτη κατοικία αγοραίας αξίας έως 350 000 EUR και καθυστέρηση άνω των 90 ημερών όσον αφορά την καταβολή του 20 % τουλάχιστον του οφειλόμενου υπολοίπου έως τα τέλη Σεπτεμβρίου 2017· και (iii) μέγιστη καθαρή περιουσία

υποβληθούν έως τα μέσα Νοεμβρίου 2019, αλλά η προθεσμία παρατάθηκε έως το τέλος του 2019 λόγω της περιορισμένης ανταπόκρισης — που ενδεχομένως αντανακλούσε τις προσδοκίες για ένα μελλοντικό, πιο γενναιόδωρο πρόγραμμα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, την απροθυμία αποκάλυψης περιουσιακών στοιχείων (σύμφωνα με τα περιουσιακά κριτήρια) ή ανησυχίες σχετικά με την επιλεξιμότητα. Συνολικά, υποβλήθηκαν 5 638 αιτήσεις, ενώ αρχικά η κυβέρνηση ανέμενε πάνω από 10 000 αιτήσεις βάσει της προκαταρκτικής αξιολόγησης των κριτηρίων επιλεξιμότητας. Η διαδικασία αξιολόγησης των αιτήσεων είναι σε εξέλιξη, ενώ οι εγκρίσεις της κυβέρνησης αναμένονται στα τέλη Ιουλίου 2020.

Εξακολουθούν να υφίστανται ανησυχίες όσον αφορά την υλοποίηση του σχεδίου ΕΣΤΙΑ. Υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με τις δυνατότητες των αρχών να επαληθεύουν το κριτήριο πλούτου για τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στο εξωτερικό. Τέλος, η επιτυχία του σχεδίου εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την αυστηρή συμμόρφωση με το ενισχυμένο πλαίσιο εκποιήσεων του 2018.

4.2.2. ΆΛΛΑ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Εποπτεία των μη τραπεζικών χρηματοπιστωτικών τομέων

Η ενοποίηση των εποπτικών αρχών των συνταξιοδοτικών ταμείων και των ασφαλιστικών εταιρειών προχωρεί με αργούς ρυθμούς. Το νομοσχέδιο για τη λειτουργία της νέας ανεξάρτητης εποπτικής αρχής υποβλήθηκε για συζήτηση στο Κοινοβούλιο τον Οκτώβριο και εκκρεμεί η έγκρισή του. Στόχος είναι να έχει τεθεί σε εφαρμογή το 2021. Πρόκληση εξακολουθεί να αποτελεί η διαχείριση των πολλών εκατοντάδων μικρών επαγγελματικών συνταξιοδοτικών ταμείων. Η έναρξη ισχύος της νέας νομοθεσίας και οι αυξημένες εποπτικές εξουσίες θα πρέπει να οδηγήσουν σε ενοποίηση τόσο στον τομέα των συντάξεων όσον και στον τομέα των ασφαλίσεων. Ο αριθμός των μελών του προσωπικού αναμένεται να αυξηθεί συνεπεία της νέας νομοθεσίας και της προγραμματισμένης ενοποίησης.

Η πτώχευση της Olympic Insurance προκάλεσε ορισμένες αβεβαιότητες. Ο Κύπριος επόπτης του ασφαλιστικού τομέα ανέστειλε την άδεια της Olympic Insurance τον Μάιο του 2018, κατόπιν αδυναμίας της ασφαλιστικής εταιρείας να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις φερεγγυότητάς της. Στις αρχές Αυγούστου του 2018 κινήθηκε διαδικασία εκκαθάρισης. Παρά την περιορισμένη παρουσία της στην Κύπρο, η ασφαλιστική εταιρεία είχε εκτιμώμενο μερίδιο αγοράς 9 % στην ασφαλιστική κάλυψη αστικής ευθύνης αυτοκινήτων στη Βουλγαρία, όπου διέθετε περίπου 200 000 ασφαλισμένους. Καθώς ή Olympic Insurance λειτουργούσε μέσω υποκαταστήματος, οι ανεξόφλητες απαιτήσεις στη Βουλγαρία είναι εκτός του πεδίου εφαρμογής του συστήματος εγγύησης των ασφαλίσεων στη Βουλγαρία (και στην Κύπρο). Το δικαστήριο διόρισε εκκαθαριστές στα τέλη Αυγούστου 2019. Χωρίς συμφωνία επιμερισμού των βαρών, η διεκπεραίωση των αιτήσεων από τη Βουλγαρία αναμένεται να προχωρήσει με αργούς ρυθμούς μέσω της διαιτησίας και με πολύ περιορισμένες αποζημιώσεις, δεδομένου ότι είναι λίγα τα εναπομείναντα περιουσιακά στοιχεία της εταιρείας.

Πρόκληση παραμένει η διαφοροποίηση των επενδυτικών ευκαιριών για τους μικροαποταμιευτές, καθώς και των δυνατοτήτων χρηματοδότησης για τις επιχειρήσεις. Η Κύπρος κατατάσσεται στη χαμηλότερη θέση εντός της ΕΕ όσον αφορά τη μη τραπεζική χρηματοδότηση των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, καθόσον οι εισηγμένες μετοχές αντιπροσωπεύουν μόνο το 2 % περίπου των συνολικών χρηματοοικονομικών υποχρεώσεων των επιχειρήσεων. Τα νοικοκυριά διακρατούν σχεδόν τα δύο τρίτα των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων τους με τη μορφή μετρητών και τραπεζικών καταθέσεων, το υψηλότερο ποσοστό εντός της ΕΕ. Οι τοπικές αγορές μετοχών και ομολόγων είναι μικρές, ιδίως μετά την κατάρρευση του 2001 και την πιο πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση του 2013, η οποία αποθάρρυνε τις επενδύσεις σε μέσα κεφαλαιαγοράς. Επιπλέον, η ανεπαρκής προστασία των μετόχων της μειοψηφίας και οι αναποτελεσματικές διαδικασίες αφερεγγυότητας αποθαρρύνουν την ανάπτυξη της κεφαλαιαγοράς. Ταυτόχρονα, οι μεγάλες τράπεζες επιδιώκουν την επέκταση των χαρτοφυλακίων προϊόντων τους με την πώληση επενδυτικών προϊόντων και

80 % της αγοραίας αξίας της πρώτης κατοικίας, με ανώτατο όριο τα 250 000 EUR.

προϊόντων ασφάλισης ζωής. Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς καταβάλλει προσπάθειες για την ανάπτυξη του κλάδου των οργανισμών εναλλακτικών επενδύσεων, ακολουθώντας το παράδειγμα του Λουξεμβούργου και της Ιρλανδίας. Παρά το γεγονός ότι οι εν λόγω οργανισμοί καλύπτουν σήμερα κυρίως διασυνοριακούς επενδυτές, η αυξανόμενη εμπειρογνωσία και δραστηριότητα μπορεί να αξιοποιηθεί για την παροχή ευρύτερων επενδυτικών ευκαιριών σε εγχώριους επενδυτές.

Πρόσβαση σε χρηματοδότηση

Η πρόσβαση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση βελτιώνεται αλλά εξακολουθεί να είναι δύσκολη. Λόγω του υψηλού ακόμη επιπέδου μη εξυπηρετούμενων δανείων, το ενδιαφέρον των τραπεζών για χορήγηση δανείων είναι μάλλον χαμηλό και η προσφορά τραπεζικών πιστώσεων περιορισμένη. Εξελίσσονται οι εναλλακτικές λύσεις για τα τραπεζικά δάνεια και τη χρηματοδότηση μέσω επιχορηγήσεων. Όσον αφορά την πρόοδο σχετικά με το νομικό πλαίσιο, συνεχίζονται οι διαβουλεύσεις όσον αφορά το σύνολο των προϋποθέσεων και κανόνων βάσει των οποίων θα λειτουργούν οι πάροχοι υπηρεσιών πληθοχρηματοδότησης. Μετά τη θέσπιση του νέου νόμου για τους διαχειριστές οργανισμών εναλλακτικών επενδύσεων (ΔΟΕΕ) το 2018, υποβλήθηκε νέα νομοθεσία για χορήγηση άδειας και εποπτεία των διαχειριστών οργανισμών που διαχειρίζονται κεφάλαια κάτω από τα όρια των ΔΟΕΕ. Συνήφθη η συμφωνία χρηματοδότησης για το Ταμείο Ενέργειας Κύπρου (Ταμείο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και Εξοικονόμησης Ενέργειας), ένα μέσο δανειοδότησης στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων. Το 2020, το Ταμείο αναμένεται να χορηγήσει χρηματοδοτικούς πόρους σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, σε νοικοκυριά, καθώς και στον δημόσιο τομέα, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να επενδύουν στην ενεργειακή απόδοση και τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Αποφασίστηκε η σύσταση ταμείου παροχής χρηματοδότησης κεφαλαίου με δυνατότητα συνεπένδυσης με σκοπό την αύξηση της διαθεσιμότητας εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης, ιδίως για καινοτόμες και νεοφυείς επιχειρήσεις. Το Κυπριακό Επενδυτικό Ταμείο Παροχής Χρηματοδότησης Κεφαλαίου θα συσταθεί με αρχική δημόσια επένδυση ύψους 20 εκατομμυρίων ευρώ περίπου, σε συνδυασμό με επιπλέον ιδιωτικά κεφάλαια.

Η ανάπτυξη ικανοτήτων από την πλευρά της προσφοράς του επιχειρηματικού οικοσυστήματος υστερεί. Ενώ οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε δομές υποστήριξης (όπως π.χ. κέντρο ενιαίας εξυπηρέτησης, υπηρεσία μιας στάσης, το δίκτυο «Enterprise Europe Network», η διευκόλυνση «Συμβουλευτικές Υπηρεσίες για Μικρές Επιχειρήσεις»), οι τοπικές πηγές χρηματοδότησης ιδιωτικών κεφαλαίων, όπως οι επιχειρηματικοί άγγελοι, δεν διαθέτουν τους πόρους για να αξιολογήσουν επενδύσεις, ιδίως σε καινοτόμες ΜΜΕ και νεοφυείς επιχειρήσεις.

4.2.3. ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΧΡΕΟΣ*

Το ιδιωτικό χρέος συνεχίζει την καθοδική πορεία του, παραμένοντας εντούτοις υψηλό– σχεδόν 260 % του ΑΕΠ τον Σεπτέμβριο του 2019 (195 % εξαιρουμένων των οντοτήτων ειδικού σκοπού)**.** Ο δείκτης ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ μειώνεται, και τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες υπόκεινται σε διαδικασία απομόχλευσης (βλ. διάγραμμα 4.2.1). ([25]) Παρά τις μειώσεις, η υψηλή υπερχρέωση παραμένει σημείο ευπάθειας και στους δύο τομείς. Στα τέλη του 2018, το χρέος των νοικοκυριών μειώθηκε στο 97,0 % του ΑΕΠ, προσεγγίζοντας έτσι τον θεμελιώδη δείκτη αναφοράς του 93 %. ([26]) Παρά ταύτα, εξακολουθεί να υπερβαίνει κατά πολύ τον προληπτικό δείκτη αναφοράς που εκτιμάται στο 40 % του ΑΕΠ. ([27])

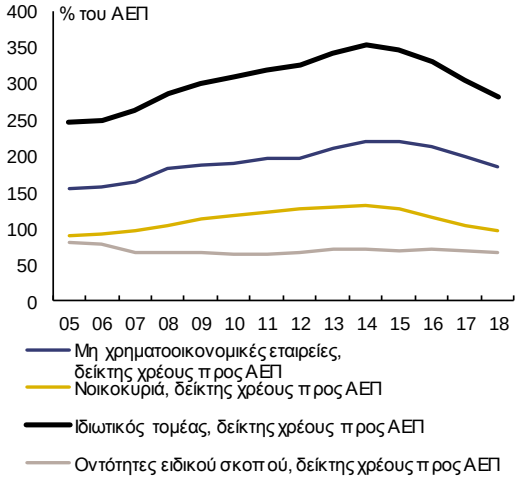
([25]) Το χρέος του ιδιωτικού τομέα αναφέρεται στον μη χρηματοοικονομικό ιδιωτικό τομέα και συνεπώς περιλαμβάνει το χρέος των νοικοκυριών και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών.

([26]) Οι δείκτες αναφοράς βάσει των θεμελιωδών μεγεθών προκύπτουν από παλινδρομήσεις που λαμβάνουν υπόψη, αφενός, τους βασικούς συντελεστές της αύξησης του δανεισμού και, αφετέρου, ένα δεδομένο αρχικό απόθεμα χρέους. Στην περίπτωση της Κύπρου, το αρχικό απόθεμα χρέους των νοικοκυριών, που αντιστοιχούσε στο χρέος των νοικοκυριών το 1995, ήταν ήδη σχετικά υψηλό, πολύ υψηλότερο από τον προληπτικό δείκτη αναφοράς. Τούτο ενδεχομένως εισήγαγε μια ανοδική μεροληψία του θεμελιώδους δείκτη αναφοράς.

([27]) Τα κατώτατα όρια προληπτικής εποπτείας αντιπροσωπεύουν το ελάχιστο όριο πέρα από το οποίο η πιθανότητα τραπεζικής κρίσης, είναι σχετικά υψηλή, βάσει προειδοποιητικού σήματος. Οι μεθοδολογίες περιγράφονται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017α και

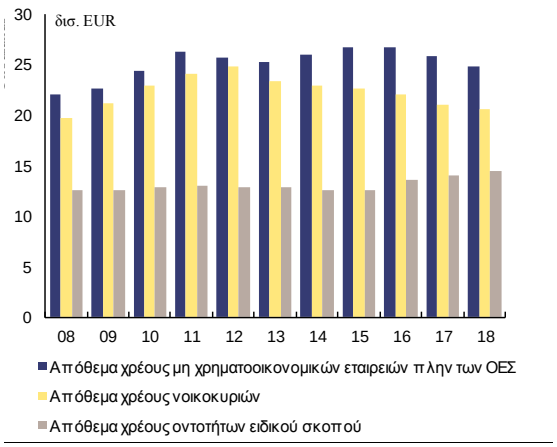
Στο μεταξύ, το ενοποιημένο χρέος του τομέα των επιχειρήσεων ανήλθε στο 185,6 % του ΑΕΠ, υπερβαίνοντας τα θεμελιώδη και προληπτικά κατώτατα όρια του 157 % και του 69 % του ΑΕΠ, αντίστοιχα. Στην Κύπρο, ο δείκτης χρέους προς ΑΕΠ των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών επηρεάζεται έντονα από τις μη χρηματοοικονομικές οντότητες ειδικού σκοπού, οι οποίες έχουν κυρίως εξωτερικό χρέος. Έτσι, η εξαίρεση των οντοτήτων ειδικού σκοπού μειώνει την υπερχρέωση στον τομέα των επιχειρήσεων, αν και εξακολουθεί να υπερβαίνει κατά πολύ το 100 % του ΑΕΠ. ([28])

Διάγραμμα 4.2.1: **Ιδιωτικό χρέος, ποσοστό του ΑΕΠ**

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 4.2.2: **Αποθέματα ιδιωτικού χρέους**

Πηγή: Eurostat και Κεντρική Τράπεζα Κύπρου

Η μείωση του χρέους υποστηρίχθηκε τόσο από την αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ όσο και από τη μείωση του ονομαστικού αποθέματος χρέους. Τα αποθέματα χρέους τόσο για τα νοικοκυριά όσο και για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες μειώνονται με αργούς ρυθμούς (βλ. διάγραμμα 4.2.2). Στο τέλος του 2018, ο εταιρικός τομέας, πλην των οντοτήτων ειδικού σκοπού, όφειλε περίπου 24,8 δισ. EUR (δηλ. 117,3 % του ΑΕΠ), ενώ τα νοικοκυριά κατείχαν απόθεμα χρέους περίπου 20,5 δισ. EUR (97,0 % του ΑΕΠ). Συνολικά, το 2018 η απομόχλευση πραγματοποιείτο από επιχειρήσεις εξαιρουμένων των οντοτήτων ειδικού σκοπού, καθόσον ο όγκος του χρέους τους μειώθηκε ταχύτερα (-3,8 %) σε σχέση με τα νοικοκυριά (-2,6 %). Αντίθετα, οι οντότητες ειδικού σκοπού παρουσίασαν ελαφρά αύξηση των αποθεμάτων χρέους τους (14,2 δισ. EUR στο τέλος του 2018). Εντούτοις, σταθερό παρέμεινε το χρέος των οντοτήτων ειδικού σκοπού ως ποσοστό του ΑΕΠ (βλ. διάγραμμα 4.2.1).

Οι αποπληρωμές σε μετρητά, οι διαγραφές μη εξυπηρετούμενων δανείων και οι συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία μειώνουν τα αποθέματα ιδιωτικού χρέους. Οι μεταβολές του δείκτη ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ και η κατανομή των βασικών παραγόντων που διέπουν τη μείωσή του παρουσιάζονται στο διάγραμμα 4.2.3. ([29]) Παρά τις θετικές πιστωτικές ροές, ο (μη ενοποιημένος) δείκτης ιδιωτικού χρέους εξακολούθησε να μειώνεται το 2019, αντανακλώντας την έντονη αύξηση του ΑΕΠ

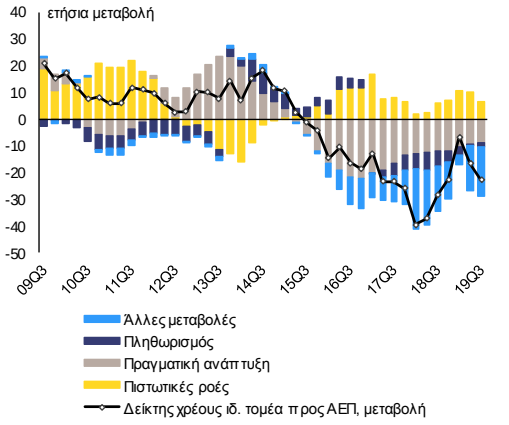
αργότερα προτάθηκαν επικαιροποιήσεις της μεθοδολογίας στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β.

([28]) Το ποσοστό αυτό εξακολουθεί να είναι σημαντικά υψηλότερο από το όριο προληπτικής εποπτείας του 69 % και υπερβαίνει επίσης το όριο των θεμελιωδών μεγεθών για το χρέος των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, εξαιρουμένων των οντοτήτων ειδικού σκοπού (82 %), όπου το αρχικό απόθεμα χρέους έχει διορθωθεί όσον αφορά την παρουσία οντοτήτων ειδικού σκοπού.

([29]) Το διάγραμμα βασίζεται σε μη ενοποιημένες σειρές στοιχείων για το χρέος.

(γκρίζες ράβδοι), καθώς και τις αποπληρωμές σε μετρητά, τις διαγραφές μη εξυπηρετούμενων δανείων, τις συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία και άλλες μεταβολές αποτίμησης — όπως δείχνουν οι γαλάζιες ράβδοι στο διάγραμμα. Επιπλέον, το δεύτερο τρίμηνο του 2019, η απομόχλευση αυξήθηκε σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο λόγω αυξήσεων στις διαγραφές και τις αποπληρωμές σε μετρητά των μη εξυπηρετούμενων δανείων — που σχετίζονται κυρίως με μη χρηματοοικονομικές εταιρείες.

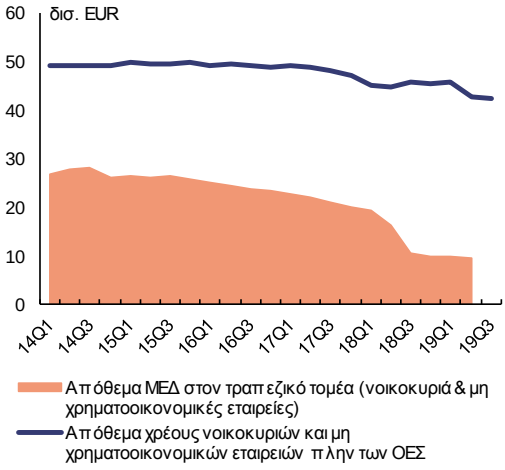
Διάγραμμα 4.2.3: **Μεταβολές του δείκτη ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ και κατανομή**

Πηγή: Eurostat

Η μείωση του ιδιωτικού χρέους εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση, διότι το επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων παραμένει υψηλό. Η συσσώρευση του χρέους συνδυάζεται με μεγάλα αποθέματα επισφαλών δανείων (βλ. διάγραμμα 4.2.4). Ενώ τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ) στον τραπεζικό τομέα μειώθηκαν απότομα το 2018 μέσω των πωλήσεων δανείων, το ιδιωτικό χρέος μειώθηκε σταδιακά. Στο μέλλον, η συνέχιση της ρύθμισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων θα είναι σημαντική για τη μείωση του ιδιωτικού χρέους. Το σχέδιο ΕΣΤΙΑ θα μπορούσε δυνητικά να έχει σημαντικό αντίκτυπο στη μείωση του ιδιωτικού χρέους. Ωστόσο, η ανταπόκριση στο σχέδιο υπήρξε χαμηλότερη από την αναμενόμενη. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι ζωτικής σημασίας να διατηρηθεί το ενισχυμένο πλαίσιο εκποιήσεων του 2018, ιδίως για την αντιμετώπιση των στρατηγικών κακοπληρωτών, δεδομένου ότι οι τράπεζες θα είναι σε θέση να δρουν πιο αποφασιστικά κατά των μη τηρούντων τις υποχρεώσεις τους δανειοληπτών που δεν υπέβαλαν αίτηση για το σχέδιο ΕΣΤΙΑ. Η συμμετοχή των δανειοληπτών σε διαδικασίες αφερεγγυότητας θα πρέπει επίσης να διευκολύνει τις ρυθμίσεις χρεών, αλλά, μέχρι σήμερα, έχει σημειωθεί περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τις διαδικασίες αφερεγγυότητας (βλ. επίσης τμήμα 4.2.1).

Διάγραμμα 4.2.4: **Απόθεμα ιδιωτικού χρέους και απόθεμα ΜΕΔ**

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Κύπρου, Eurostat

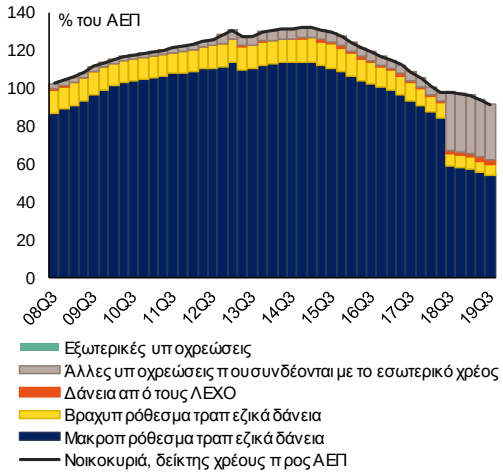
Οι ανεπάρκειες του συστήματος έκδοσης και μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας ([30])εξακολουθούν να παρεμποδίζουν τη ρευστοποίηση των εξασφαλίσεων. Σημαντικός αριθμός αγοραστών, ακόμη και εκείνοι που έχουν καταβάλει το συνολικό τίμημα ενός ακινήτου, εξακολουθούν να μη διαθέτουν τίτλο ιδιοκτησίας. Οι εξασφαλίσεις χωρίς τίτλο ιδιοκτησίας δεν μπορούν να ρευστοποιηθούν ούτε να εκποιηθούν, και μάλιστα αποτρέπουν τις τράπεζες από τη χρήση τους για συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία, παρεμποδίζοντας έτσι σημαντικά την ταχύτερη μείωση του χρέους. Συζητείται νέο σύστημα συναλλαγών επί ακινήτων για την αύξηση της διαφάνειας και της δέουσας επιμέλειας των συναλλαγών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ε).

Η μείωση του χρέους μπορεί να επιταχυνθεί μεσοπρόθεσμα λόγω των μεγάλων χαρτοφυλακίων ΜΕΔ που κατέχουν εταιρείες εξαγοράς πιστώσεων, οι οποίες ειδικεύονται στη διαχείριση και τη μεγιστοποίηση των ανακτήσεων δανείων. Η αγορά των εταιρειών

([30]) Το νομικό έγγραφο που συνιστά απόδειξη του δικαιώματος ιδιοκτησίας.

εξαγοράς πιστώσεων συστάθηκε στην Κύπρο το 2018, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη δευτερογενούς αγοράς για δάνεια. Η μεταβίβαση επισφαλών δανείων από τη Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα προς την κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων (η οποία συστήνεται ως εταιρεία εξαγοράς πιστώσεων) μαζί με την πώληση από την Τράπεζα Κύπρου του χαρτοφυλακίου ΜΕΔ Helix, αποτελούν τις μεγαλύτερες συναλλαγές, οι οποίες αύξησαν τα δανειακά αποθέματα των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων. Ως εκ τούτου, τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες οφείλουν μέρος του χρέους τους σε εταιρείες εξαγοράς πιστώσεων και όχι σε τράπεζες. Το διάγραμμα 4.2.5 απεικονίζει αυτή τη στροφή όσον αφορά τη διάρθρωση των υποχρεώσεων για τα νοικοκυριά — όπου οι γκρίζες ράβδοι ενσωματώνουν την οφειλή έναντι των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων. Οι μεταβολές αυτές ενδέχεται να επιταχύνουν τη μείωση του χρέους τόσο για τα νοικοκυριά όσο και για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες.

Διάγραμμα 4.2.5: **Κατανομή του χρέους των νοικοκυριών**

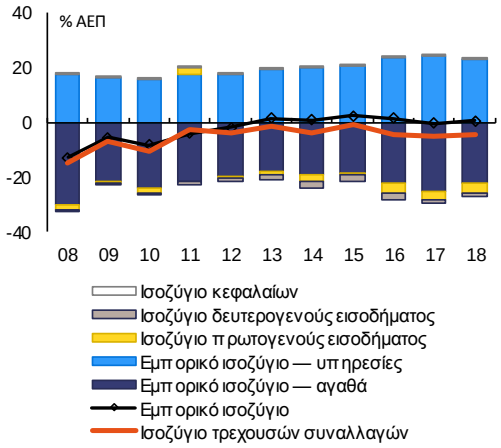
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

4.2.4. ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ*

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αναμένεται να επιδεινωθεί σημαντικά, επίσης και σε κυκλικά προσαρμοσμένους όρους. Το τρίτο τρίμηνο του 2019, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εκτιμάται ότι θα ανέλθει στο 7,4 % του ΑΕΠ (περίπου 4 % κυκλικά προσαρμοσμένο). Υπενθυμίζεται ότι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην Κύπρο δεν βρίσκεται ποτέ σε θετικό έδαφος τουλάχιστον κατά την τελευταία εικοσαετία. Το έλλειμμα οφείλεται κυρίως σε διαρθρωτικό αρνητικό ισοζύγιο εμπορικών συναλλαγών, το οποίο δεν αντισταθμίζεται πλήρως από το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών. Τα ισοζύγια πρωτογενούς και δευτερογενούς εισοδήματος είναι επίσης ελλειμματικά, αν και σε μικρότερο βαθμό (βλ. διάγραμμα 4.2.6). Ως μικρή ανοικτή οικονομία, η Κύπρος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές. Οι εισαγωγές καταναλωτικών αγαθών κυριαρχούν, και ακολουθούν τα ενδιάμεσα αγαθά, ιδίως για τον μεταποιητικό και τον κατασκευαστικό τομέα. Επιπλέον, η Κύπρος βασίζεται στις εισαγωγές καυσίμων και έχει εξάρτηση από τις εισαγωγές ενέργειας της τάξης του 93,6 % έναντι μέσου όρου της ΕΕ 55,1 % το 2017 (ΣΒΑ 7). Οι εξαγωγές υπηρεσιών, ιδίως όσον αφορά τον τουρισμό, τις μεταφορές και τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, έχουν το υψηλότερο ποσοστό και ανέρχονται περίπου στο 60-65 % των συνολικών εξαγωγών, ενώ οι εξαγωγές αγαθών αντιστοιχούν μόλις στο 20 % των συνολικών εξαγωγών. Παρά το γεγονός ότι η παρουσία μη χρηματοοικονομικών (πλοιοκτητριών) οντοτήτων ειδικού σκοπού (ΟΕΣ) στρεβλώνει τις στατιστικές εξαγωγών και εισαγωγών μέσω της νηολόγησης και της διαγραφής πλοίων από το νηολόγιο, ο αντίκτυπός της στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι γενικά περιορισμένος. ([31]) Η πιο πρόσφατη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συνδέεται σε κάποιο βαθμό με τη μείωση του πλεονάσματος στον τομέα των υπηρεσιών, η οποία με τη σειρά της συνδέεται με την επιβράδυνση του τουρισμού. Παράλληλα, οι εισαγωγές αγαθών εξακολουθούν να είναι εύρωστες, με αφορμή τις επενδύσεις, ιδίως στον κατασκευαστικό τομέα (βλ. τμήμα 1).

([31]) Σε έτη κατά τα οποία οι καθαρές νηολογήσεις πλοίων (εισαγωγές-εξαγωγές) καλύπτουν την απόσβεση υλικού θαλάσσιων μεταφορών (shipping stock), δεν θα υπάρξουν επιπτώσεις στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Διάγραμμα 4.2.6: **Επιμέρους στοιχεία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών**

Πηγή: Eurostat, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (NIIP) βελτιώνεται επίσης χάρη στην ισχυρή αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ και τα αποτελέσματα αποτίμησης, αλλά το καθαρό εξωτερικό χρέος παραμένει υψηλό. Παρά την αρνητική συμβολή της δυναμικής του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στην προσαρμογή, η αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ και οι μεταβολές αποτίμησης συνέβαλαν στην περαιτέρω μείωση της NIIP το τρίτο τρίμηνο του 2019 σε -115 %, από -164 % το 2014. Ενδεικτικά, το ποσοστό αυτό υπερβαίνει κατά πολύ το κατώτατο όριο του -35 % του πίνακα αποτελεσμάτων της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών, καθώς και τους ανά χώρα δείκτες αναφοράς NIIP βάσει θεμελιωδών μεγεθών και προληπτικής εποπτείας της τάξης του -46 % και του -56 %, αντίστοιχα, βάσει των εκτιμήσεων για την Κύπρο. ([32]) Εξαιρουμένων των καθαρών άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) και των καθαρών θέσεων μετοχών χαρτοφυλακίου, οι οποίες κατά καιρούς υπόκεινται σε έντονα αποτελέσματα αποτίμησης, το μέρος της NIIP «με πιθανότητα αθέτησης» ανερχόταν σε περίπου -160 % του ΑΕΠ το τρίτο τρίμηνο του 2019, εξακολουθώντας να αποτυπώνει πολύ μεγάλες καθαρές υποχρεώσεις εξωτερικού χρέους (βλ. διάγραμμα 4.2.7). Σημαντικό μέρος αυτού του καθαρού εξωτερικού χρέους (περίπου 30 %) αντιστοιχεί σε υποχρεώσεις εξωτερικού χρέους (εξαιρουμένων των ΑΞΕ και των ιδίων κεφαλαίων) των πλοιοκτητριών μη χρηματοοικονομικών οντοτήτων ειδικού σκοπού. Πλην αυτών, το μέρος της NIIP με πιθανότητα αθέτησης εξακολουθεί να ανέρχεται σε περίπου -130 % του ΑΕΠ. Παρά το γεγονός ότι υπάρχει σχετικά μεγάλη θετική θέση όσον αφορά τα ίδια κεφάλαια και τις ΑΞΕ που καλύπτουν μέρος αυτών των υποχρεώσεων εξωτερικού χρέους, τα πρώτα θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο έντονων αρνητικών αποτελεσμάτων αποτίμησης σε περίπτωση παγκόσμιας επιβράδυνσης.

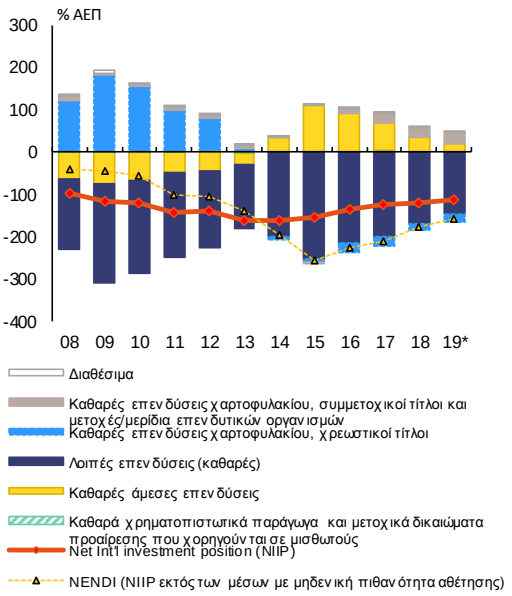
Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι πολύ χαμηλότερο από ό, τι δικαιολογείται τόσο από την άποψη των θεμελιωδών μεγεθών όσο και από την άποψη της προληπτικής εποπτείας. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Επιτροπής για την «κανονική» τιμή του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ([33]), οι παράγοντες που προσδιορίζουν τα θεμελιώδη μεγέθη, κυρίως το χαμηλό μερίδιο του μεταποιητικού τομέα, εξηγούν μόνο περίπου 2 εκατοστιαίες μονάδες του ελλείμματος. Επιπλέον, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι χαμηλότερο από εκείνο που απαιτείται για να εξασφαλιστεί ότι δεν θα επιδεινωθεί περαιτέρω η αρνητική καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (NIIP). Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου, η NIIP των μη χρηματοοικονομικών οντοτήτων ειδικού σκοπού (ΟΕΣ) (συμπεριλαμβανομένων του χρέους και των καθαρών θέσεων σε μετοχές και άμεσες ξένες επενδύσεις) ανήλθε περίπου στο -80 % του ΑΕΠ κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019. Εκτός αυτού, η NIIP ήταν περίπου -35 % του ΑΕΠ το τρίτο τρίμηνο του 2019. Για να διατηρηθεί αυτό το επίπεδο κατά την προσεχή δεκαετία απαιτείται ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών περίπου -2 % και θετικό ισοζύγιο εμπορικών συναλλαγών περίπου 2 %. Δεδομένου ότι μόνο το μέρος της NIIP με πιθανότητα αθέτησης, το οποίο, εξαιρουμένων των μη χρηματοοικονομικών ΟΕΣ, ανερχόταν σε

([32]) Ο δείκτης αναφοράς για τα προληπτικά όρια ανά χώρα αντιστοιχεί στο επίπεδο NIIP πέραν του οποίου η πιθανότητα διεθνούς οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης καθίσταται μεγαλύτερη. Το επίπεδο NIIP σύμφωνα με τα θεμελιώδη μεγέθη αντιπροσωπεύει τη NIIP που θα προέκυπτε εάν μια χώρα είχε διαχειριστεί το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της σύμφωνα με τα θεμελιώδη μεγέθη από το 1995. Για λεπτομερή στοιχεία βλ. Turrini και Zeugner, 2019.

([33]) Ο εν λόγω δείκτης αναφοράς προκύπτει από παλινδρομήσεις που αντιπροσωπεύουν τους κύριους θεμελιώδεις παράγοντες που καθορίζουν την ισορροπία μεταξύ αποταμιεύσεων και επενδύσεων (π.χ. δημογραφικά στοιχεία, πόρους), καθώς και τους παράγοντες πολιτικής και τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές συνθήκες, βλ.Coutinho et al., 2018.

περίπου -130 % του ΑΕΠ κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019, όπως εξηγείται ανωτέρω, θα χρειαζόταν πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών σχεδόν 3 % και εμπορικό πλεόνασμα σχεδόν 9 % για να επιτευχθεί επαρκής εξοικονόμηση ώστε να μειωθεί σε προληπτική αξία περίπου της τάξης του -56 % του ΑΕΠ.

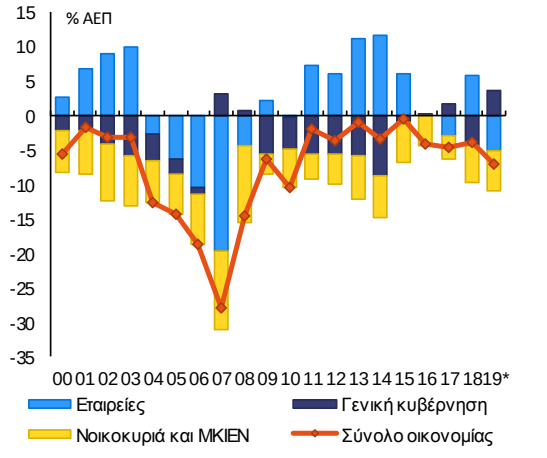
Διάγραμμα 4.2.7: **Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση**

Πηγή: Eurostat, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Το μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αντανακλάται στο γεγονός ότι η αποταμίευση υπολείπεται των εγχώριων επενδύσεων, ιδίως στον τομέα των νοικοκυριών. Ο τομέας των νοικοκυριών συμβάλλει σταθερά σε σημαντικό βαθμό στην αρνητική καθαρή δανειοδοτική θέση της οικονομίας (διάγραμμα 4.2.8). Τα νοικοκυριά στην Κύπρο είναι καθαροί οφειλέτες τουλάχιστον από το 2000. Το χάσμα μεταξύ αποταμιεύσεων και επενδύσεων όσον αφορά τα νοικοκυριά, μολονότι έχει μειωθεί από την έναρξη της κρίσης, παραμένει αρνητικό και διευρύνεται εκ νέου. Ο δημόσιος τομέας παρουσίαζε μεγάλα ελλείμματα κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και αμέσως μετά, αλλά κατά το μεγαλύτερο διάστημα από το 2016 και μετά έχει μετατραπεί σε καθαρό δανειστή (με εξαίρεση το 2018 όταν χρειάστηκε να παρέμβει και πάλι προς στήριξη του τραπεζικού τομέα). Κατά την τελευταία τριετία, τόσο οι χρηματοοικονομικές όσο και οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες παρουσιάζουν διακυμάνσεις μεταξύ πλεονάσματος και ελλείμματος.

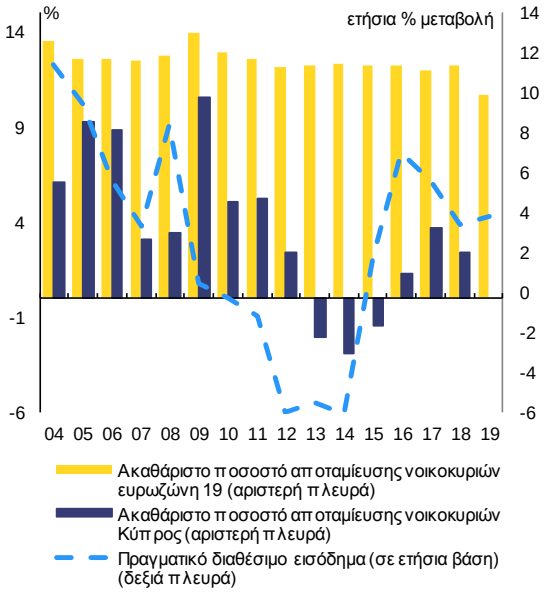
Διάγραμμα 4.2.8: **Καθαρή δανειοληψία/δανειοδότηση ανά τομέα**

Πηγή: Eurostat, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

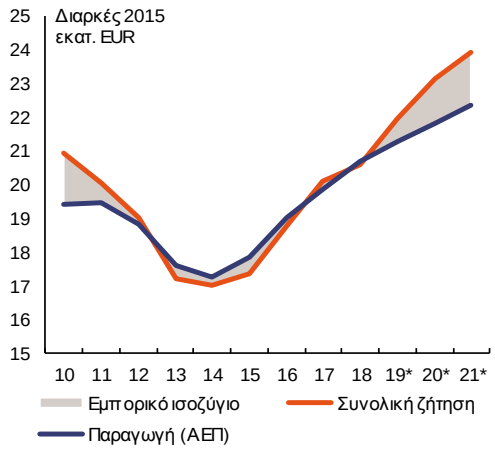
Η αποταμίευση των νοικοκυριών ανακάμπτει, αλλά παραμένει χαμηλή. Έπειτα από σημαντική μείωση των αποταμιεύσεων των νοικοκυριών κατά τη διάρκεια της τραπεζικής κρίσης, το ποσοστό αποταμίευσης άρχισε να ανακάμπτει μετά το 2016, υποστηριζόμενο από την αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος. Ωστόσο, ιστορικά, το ποσοστό αποταμίευσης στην Κύπρο είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ, πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ (βλ. διάγραμμα4.2.9). Τα νοικοκυριά εξακολουθούν να δανείζονται για να χρηματοδοτήσουν επενδύσεις, ιδίως δε επενδύσεις σε κατοικίες, παρόλο που η ροή των νέων πιστώσεων εξακολουθεί να είναι χαμηλότερη σε σχέση με το διάστημα πριν από την κρίση (βλ. τμήμα 1).

Διάγραμμα 4.2.9: **Ποσοστό αποταμίευσης νοικοκυριών**

(1)Διαθέσιμα στοιχεία για τα 3 πρώτα τρίμηνα του 2019
Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 4.2.10: **Ζήτηση, παραγωγή και εμπορικό ισοζύγιο**

Πηγή: Eurostat

Χωρίς επανεξισορρόπηση, το εμπορικό έλλειμμα αναμένεται να εξακολουθήσει να διευρύνεται περαιτέρω. Η μονιμότερη μετατόπιση στη σύνθεση των επενδύσεων σε τομείς προσανατολισμένους στις εξαγωγές και η χαμηλότερη εξάρτηση από τις εισαγωγές είναι καθοριστικές ώστε να εξασφαλιστεί ότι τα επίπεδα του εξωτερικού χρέους θα παραμείνουν βιώσιμα στο μέλλον. Η στασιμότητα στην παραγωγικότητα, η μέτρια αύξηση του ΑΕΠ και των εξαγωγών και/ή η αύξηση της εγχώριας ζήτησης, με τις υπόλοιπες παραμέτρους αμετάβλητες, θα μπορούσαν να υπονομεύσουν μεσοπρόθεσμα τη βιωσιμότητα των επιπέδων του εξωτερικού χρέους (βλ. διάγραμμα 4.2.10).

4.3. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

4.3.1. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Συνολικά, οι συνθήκες της αγοράς εργασίας βελτιώνονται, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις. Η ανεργία μειώθηκε απότομα σε σύγκριση με τα έτη της κρίσης (7,5 % το 2019 σε σύγκριση με 16,1 % το 2014 που βρισκόταν στην κορύφωσή της). Μεσοπρόθεσμα, η Κύπρος αναμένεται να επιτύχει συνθήκες σχεδόν πλήρους απασχόλησης. Ωστόσο, με το ευνοϊκό περιβάλλον της αγοράς εργασίας, αναδύονται νέες προκλήσεις για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων και την επανειδίκευση, καθώς ορισμένοι τομείς έχουν αρχίσει να αντιμετωπίζουν ελλείψεις εργατικού δυναμικού. Επιπλέον και παρά τη σημειούμενη πρόοδο, η ανεργία των νέων (17,2 % το τρίτο τρίμηνο του 2019) και ο αριθμός των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (13,2 % το τρίτο τρίμηνο του 2019) παραμένουν σε αισθητά υψηλά επίπεδα σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ (14,4 % και 10 %, αντίστοιχα). Τούτο οφείλεται πιθανώς στην έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης για τους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στα χαμηλά ποσοστά εγγραφής στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, καθώς και στις δυσκολίες κατά τη μετάβαση από το σχολείο στην εργασία. Ένας άλλος παράγοντας είναι ενδεχομένως η αδήλωτη εργασία (βλ. επίσης πλαίσιο 4.3.1).

Η προσέγγιση των νέων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (ΕΕΑΚ) και άλλων ευπαθών ομάδων εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τα βασικά ζητήματα. Πρόσφατα, η Κύπρος ενίσχυσε τις δραστηριότητες προβολής με τη χαρτογράφηση και την κατάρτιση προφίλ για τον πληθυσμό ΕΕΑΚ δύο φορές τον χρόνο και με την οικοδόμηση εταιρικών σχέσεων με τοπικούς φορείς στο πλαίσιο σχεδίου δράσης. Το σχέδιο καταρτίστηκε τον Απρίλιο του 2019 και έχει τεθεί σε εφαρμογή, αλλά τα αποτελέσματά του δεν έχουν ακόμη αξιολογηθεί. Καταβάλλονται επίσης προσπάθειες για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης, των υπηρεσιών παροχής συμβουλών και επαγγελματικής εκπαίδευσης και άλλων παρόχων παρεμβάσεων του προγράμματος «Εγγυήσεις για τη νεολαία», με στόχο τους μη εγγεγραμμένους νέους μέσω περιφερειακών εταιρικών σχέσεων και ενημέρωσης των σχολείων σχετικά με τις ευκαιρίες απασχόλησης και κατάρτισης.

Οι δραστηριότητες των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης έχουν ενισχυθεί προσωρινά, αλλά η μακροπρόθεσμη ικανότητά τους απειλείται. Η πρόσληψη 30 πρόσθετων συμβούλων και η αναδιάρθρωση των διαδικασιών των υπηρεσιών βελτίωσαν την ποιότητα των εξατομικευμένων υπηρεσιών και την εξατομικευμένη παροχή συμβουλών με ενθαρρυντικά αποτελέσματα παρακολούθησης. ([34]) Ωστόσο, η στήριξη που παρέχεται στους εγγεγραμμένους ανέργους εξακολουθεί να μην περιλαμβάνει τη συστηματική παροχή ατομικών σχεδίων δράσης, ο δε συντονισμός με άλλες υπηρεσίες είναι ανεπαρκής. Επιπλέον, δεδομένου ότι οι σύμβουλοι εργάζονται μόνο με βραχυπρόθεσμες συμβάσεις, κινδυνεύει η βιωσιμότητα των ενισχυμένων υπηρεσιών. Έως τις αρχές του 2020 αναμένεται να ολοκληρωθεί η εκπόνηση στρατηγικού εγγράφου και η πλήρης αναθεώρηση του υφιστάμενου εγχειριδίου λειτουργίας των υπηρεσιών.

Οι ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας και τα στοχευμένα προγράμματα για ευπαθείς ομάδες παραμένουν κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η Κύπρος αύξησε τα κονδύλια του προϋπολογισμού της κατά 26,4 % το 2019 σε σύγκριση με το 2018, με βάση τις ανάγκες που προκύπτουν από την τρέχουσα αυξανόμενη ζήτηση στην αγορά εργασίας. Από την περίοδο 2015-2019, εφαρμόστηκαν διάφορα προγράμματα κατάρτισης, χρηματοδοτούμενα από εθνικά και ενωσιακά κονδύλια, με στόχο να βοηθηθούν περίπου 48 000 ευάλωτα άτομα για εξεύρεση εργασίας ή παρακολούθηση προγράμματος κατάρτισης, ιδίως νέοι, δικαιούχοι ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και άτομα με αναπηρία. Η Κύπρος θέσπισε επίσης πρόσφατα εργαλείο παρακολούθησης και αξιολόγησης για όλα αυτά τα προγράμματα. Εντούτοις, τα αποτελέσματα της αξιολόγησης και η συνολική ανάλυση δεν είναι ακόμη διαθέσιμα ώστε να συμβάλουν στη βελτίωση της λήψης αποφάσεων σχετικά με τη στροφή των επενδύσεων σε τομείς στους οποίους η ενεργοποίηση της απασχόλησης είναι περισσότερο επιτυχημένη.

Η μόνιμη απασχόληση αυξάνεται με έντονους ρυθμούς, τους ταχύτερους στην ΕΕ, ενώ η φτώχεια των εργαζομένων μειώνεται. Το 2019

([34]) 1 420 άτομα ηλικίας κάτω των 29 ετών έχουν εξυπηρετηθεί από τον Σεπτέμβριο του 2018 και σχεδόν 500 έχουν τοποθετηθεί σε θέσεις εργασίας.

(μέσος όρος πρώτου-τρίτου τριμήνου) παρατηρήθηκε αυξητική τάση στον αριθμό των εργαζομένων με μόνιμες συμβάσεις (αύξηση κατά 11 600 άτομα, 4,0 %) καθώς και στον αριθμό των αυτοαπασχολούμενων (αύξηση κατά 2 900 άτομα, 6,3 %). Ωστόσο, οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν περιορισμένη κοινωνική προστασία, διότι εξακολουθούν να μην έχουν πρόσβαση σε επιδόματα ανεργίας ούτε κάλυψη σε περίπτωση ατυχημάτων και επαγγελματικών τραυματισμών. Ο αριθμός των απασχολούμενων με συμβάσεις προσωρινής απασχόλησης μειώθηκε κατά 800 (1,7 %) (βλ. διάγραμμα 4.3.1). Η ακούσια μερική απασχόληση ως ποσοστό της απασχόλησης μειώθηκε το 2018 σε 63,9 %, αλλά εξακολουθεί να συγκαταλέγεται μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Ταυτόχρονα, το ποσοστό φτώχειας των εργαζομένων μειώθηκε περαιτέρω σε 7,4 % το 2018, κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (9,5 %), είναι δε επίσης πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ για τους μόνους γονείς (7,1 % στην Κύπρο έναντι 23,6 % στην ΕΕ) και για τους νέους (6,7 % στην Κύπρο έναντι 12,3 % στην ΕΕ). Παραμένει, ωστόσο, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ για τους προσωρινά απασχολούμενους (17,6 % στην Κύπρο έναντι 16,2 % στην ΕΕ), ενώ αυξήθηκε το ποσοστό για τους εργαζομένους μερικής απασχόλησης (16 % στην Κύπρο έναντι 15,7 % στην ΕΕ).

Πλαίσιο 4.3.1: **Παρακολούθηση των επιδόσεων βάσει του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων**

Ο ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελεί πυξίδα για μια ανανεωμένη διαδικασία ανοδικής σύγκλισης με σκοπό την επίτευξη καλύτερων συνθηκών εργασίας και διαβίωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Καθορίζει είκοσι βασικές αρχές και δικαιώματα στους τομείς των ίσων ευκαιριών και της πρόσβασης στην αγορά εργασίας· δίκαιες συνθήκες εργασίας· πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και σε κοινωνική προστασία και ένταξη.

Ο κοινωνικός πίνακας αποτελεσμάτων που υποστηρίζει τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων καταδεικνύει ορισμένες εργασιακές και κοινωνικές προκλήσεις στην Κύπρο. Το τρίτο τρίμηνο του 2019, τα ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας έπεσαν στο 2,2 %, ενώ το ποσοστό απασχόλησης αυξήθηκε στο 75,5 %. Ωστόσο, το κατά κεφαλήν πραγματικό ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών είναι ακόμη κάτω από τα επίπεδα του 2008 και το 2018 εξακολουθούσε να είναι κατά 15 % χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (90 έναντι 106 για την ΕΕ, τρέχουσες τιμές, σε εκατ. ευρώ). Υψηλό είναι το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων ως προς το ποσοστό των οικονομικά μη ενεργών ατόμων εξαιτίας των ευθυνών φροντίδας, καθώς και το χάσμα των μισθολογικών διαφορών μεταξύ των φύλων, γεγονός που τοποθετεί την Κύπρο αρκετά χαμηλά στον Δείκτη Ισότητας των Φύλων. Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού αντιστοιχεί στον μέσο όρο της ΕΕ. Το ποσοστό πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου παραμένει μάλλον σταθερό (7,8 %), ενώ μεγαλύτερη πρόοδος θα μπορούσε να επιτευχθεί όσον αφορά το ατομικό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων, καθώς και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων και την επανειδίκευση του πληθυσμού. Στα θετικά: η Κύπρος παρουσιάζει καλύτερες επιδόσεις από τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά την εισοδηματική ανισότητα (4,3 έναντι 5,2 στην ΕΕ), με βάση τον λόγο πεμπτημορίων εισοδήματος (S80/S20). Εξάλλου, το σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος (GMI) είχε θετικό αντίκτυπο στις συνθήκες διαβίωσης των ευπαθών ομάδων.

Κοινωνικός πίνακας αποτελεσμάτων για την ΚΥΠΡΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ		ΣΒΑ
Ισότητα ευκαιριών και πρόσβαση στην αγορά εργασίας	Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση (% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών)	4
	Νέοι ΕΕΑΚ (% του πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	5
	Χάσμα μεταξύ των φύλων στον τομέα της απασχόλησης	5
	Λόγος πεμπτημορίων εισοδήματος (S80/S20)	10
	Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (σε %)	10
Δυναμικές αγορές εργασίας και δίκαιες συνθήκες εργασίας	Ποσοστό απασχόλησης (% του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	8
	Ποσοστό ανεργίας (% του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών)	8
	Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας (% του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών)	8
	Αύξηση του κατά κεφαλήν GDHI	8
	[Καθαρές αποδοχές ενός πλήρους απασχολούμενου εργαζομένου που ζει μόνος και αμείβεται με τον μέσο μισθό]	8
Κοινωνική προστασία και ένταξη	Αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων (εκτός των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας	1
	Παιδιά ηλικίας κάτω των 3 ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας	1
	Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται κατά δήλωση των ίδιων των ατόμων	3
	Ατομικό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων	3

Κρίσιμη κατάσταση | Για παρακολούθηση | Κακή επίδοση αλλά βελτιούμενη | Καλή, αλλά να δοθεί προσοχή | Επίδοση στον μέσο όρο | Επίδοση καλύτερη από τον μέσο όρο | Βέλτιστη επίδοση

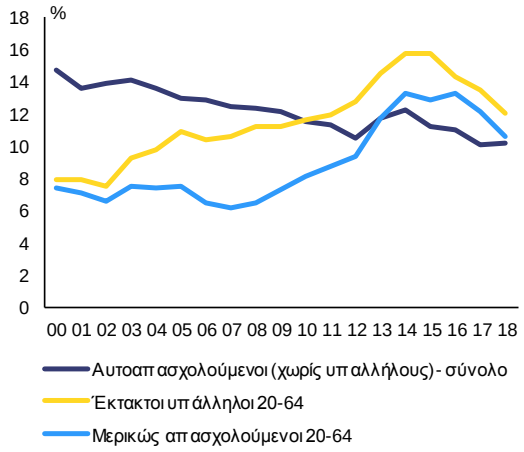
Τα κράτη μέλη κατατάσσονται στον κοινωνικό πίνακα αποτελεσμάτων σύμφωνα με στατιστική μεθοδολογία που έχει συμφωνηθεί με την Επιτροπή Απασχόλησης (EMCO) και την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (SPC). Η μεθοδολογία εξετάζει από κοινού τα επίπεδα και τις αλλαγές των δεικτών σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μέσους όρους της ΕΕ και κατατάσσει τα κράτη μέλη σε επτά κατηγορίες. Για μεθοδολογικές λεπτομέρειες, συμβουλευθείτε την πρόταση κοινής έκθεσης για την απασχόληση για το 2020, COM (2019) 653 final. ΕΕΑΚ: εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης· GDHI: ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών. Επικαιροποίηση Ιανουαρίου 2020.

Το ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (ΕΕΑΚ), παρόλο που μειώνεται, εξακολουθεί να εμπνέει ανησυχία. Παρά τις θετικές εξελίξεις στην αγορά εργασίας, το ποσοστό της ανεργίας των νέων (17,2 % το τρίτο τρίμηνο του 2019) και το ποσοστό των νέων ΕΕΑΚ (13,2 % το τρίτο τρίμηνο του 2019) παραμένουν σε αισθητά υψηλά επίπεδα σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Σημειώθηκε κάποια βελτίωση όσον αφορά την ενίσχυση των μέτρων προσέγγισης της νεολαίας, ώστε να ενισχυθεί περαιτέρω η ενεργοποίηση και να αυξηθούν οι δυνατότητες βιώσιμης ανάπτυξης. Κατά μέσο όρο, το εκτιμώμενο ποσοστό εγγραφής ΕΕΑΚ κάτω των 25 ετών στο πρόγραμμα «Εγγυήσεις για τη νεολαία» ήταν 23 % το 2018, και το 34 % των εγγεγραμμένων ανέμεναν προσφορά για διάστημα μεγαλύτερο των 4 μηνών. Παρατηρείται σημαντική βελτίωση σε σύγκριση με το 2017 (με ποσοστά 19 % και 44 %, αντίστοιχα), αλλά θα πρέπει να καταβληθούν περισσότερες προσπάθειες.

Η Κύπρος πασχίζει να εξασφαλίσει δίκαιες εργασιακές συνθήκες στην αγορά εργασίας, μέσω της νεοσύστατης Ενιαίας Υπηρεσίας Επιθεώρησης Εργασίας. Η μεταρρύθμιση της επιθεώρησης εργασίας συνδυάζεται με την εφαρμογή σχεδίου δράσης που αποσκοπεί στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας της υπηρεσίας. Στόχος είναι η μετατροπή της αδήλωτης εργασίας σε δηλωμένη επίσημη εργασία και η λήψη προληπτικών μέτρων, και όχι μόνο η εστίαση σε αποτρεπτικά μέτρα με κυρώσεις και καταστολή. Η επιτυχία αυτής της μεταρρύθμισης είναι πολύ σημαντική διότι συνδέεται στενά με άλλες εν εξελίξει μεταρρυθμίσεις, όπως η εξασφάλιση ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και η καθιέρωση νόμιμου κατώτατου μισθού.

Η ανεπαρκής αξιοποίηση των δεξιοτήτων των πτυχιούχων με υψηλό επίπεδο προσόντων εξακολουθεί να αποτελεί πηγή ανησυχίας. Το 2018, ενώ το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν πολύ υψηλό (57,1 %), το ένα τρίτο των ατόμων με υψηλά προσόντα απασχολείτο σε επαγγέλματα που δεν απαιτούν τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, σύμφωνα με την τελευταία μελέτη και ανάλυση προβλέψεων της Αρχής Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, 2017) όσον αφορά τη ζήτηση εργασίας, οι περισσότερες θέσεις εργασίας που θα δημιουργηθούν κατά την περίοδο 2017-2027 θα αφορούν επαγγέλματα μεσαίου και υψηλού επιπέδου. Η μελέτη δείχνει προβλεπόμενη ετήσια αύξηση της συνολικής ζήτησης απασχόλησης της τάξης του 3,9 % και 3,5 % για τα μεσαίου και υψηλού επιπέδου επαγγέλματα αντίστοιχα. Παρά ταύτα, εξακολουθούν να υπάρχουν ελλείψεις εργατικού δυναμικού. Το 2019, οι εργοδότες ανέφεραν ελλείψεις εργατικού δυναμικού στον κατασκευαστικό και τον βιομηχανικό τομέα, 7,5 % και 3,0 % επί του συνόλου αντίστοιχα, ενώ στον τομέα των υπηρεσιών το ποσοστό ανήλθε σε 2,3 %. Ελλείψεις εργατικού δυναμικού αναφέρθηκαν επίσης για τους τομείς του τουρισμού και της γεωργίας, καθώς και για τους επαγγελματίες του τομέα των ΤΠΕ.

Διάγραμμα 4.3.1: **Προσωρινή απασχόληση, μερική απασχόληση και αυτοαπασχόληση (χωρίς υπαλλήλους) — ποσοστό απασχόλησης**

Πηγή: Eurostat

Η Κύπρος παρουσιάζει μία από τις χαμηλότερες αυξήσεις της αμοιβής ανά εργαζόμενο. Το 2018, η αμοιβή των εργαζομένων στην Κύπρο αυξήθηκε κατά 0,5 %, ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην ΕΕ. Το ποσοστό αυτό ήταν χαμηλότερο από το ποσοστό που συνάδει με τα θεμελιώδη οικονομικά μεγέθη (2,9 %) και οριακά υψηλότερο από το ποσοστό που συνάδει με τη σταθερή εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας κόστους. ([35]) Ταυτόχρονα, η αύξηση των μισθών ανά εργαζόμενο ανήλθε σε 1,0 %· τα υψηλότερα ποσοστά καταγράφηκαν στον κατασκευαστικό τομέα (1,3 %) και ακολουθούσαν ο τομέας των υπηρεσιών (1,1 %) και ο βιομηχανικός τομέας με 0,7 %. Το 2018, οι μισθοί ανά εργαζόμενο στον δημόσιο τομέα αυξήθηκαν ταχύτερα (1,9 %) σε σχέση με τους μισθούς στον ιδιωτικό τομέα (0,2 %) (βλ. τμήμα 4.1.2 για περιγραφή της αύξησης του συνολικού μισθολογικού κόστους στον δημόσιο τομέα). Αυτό αντιστρέφει την τάση που παρατηρήθηκε κατά την περίοδο 2014-2017, όταν οι μισθοί του δημόσιου τομέα υστερούσαν σε σχέση με τους μισθούς του ιδιωτικού τομέα (-1,7 % έναντι -0,7 %, αντίστοιχα) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019στ).

([35]) Πρόκειται για δείκτη αναφοράς σχετικά με την αύξηση των μισθών που συνάδει με τις συνθήκες της εγχώριας και της διεθνούς αγοράς εργασίας. Ο δείκτης υπολογίζεται ως η προβλεπόμενη αύξηση των μισθών με βάση τις μεταβολές της παραγωγικότητας της εργασίας, των τιμών και του ποσοστού ανεργίας, και ως αύξηση των μισθών που συνάδει με τη σταθερή πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία βάσει του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019στ· Arpaia, A. and Kiss, A., 2015.

Η κυβέρνηση σχεδιάζει να θεσπίσει νόμιμο κατώτατο μισθό, μόλις η οικονομία φθάσει σε στάδιο πλήρους απασχόλησης. Η Κύπρος έχει δεσμευτεί να θεσπίσει νόμιμο κατώτατο μισθό μόλις το ποσοστό ανεργίας πέσει κάτω από το 5 %. Επί του παρόντος, οι κατώτατοι μισθοί εφαρμόζονται μόνο σε επιλεγμένους τομείς. Κατώτατοι μισθοί για εννέα επαγγέλματα με χαμηλή συνδικαλιστική εκπροσώπηση καθορίζονται κάθε χρόνο με κυβερνητικό διάταγμα. Χωριστό μισθολόγιο ισχύει για τους εργαζομένους που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό οι οποίοι έχουν αποκτήσει πείρα έξι μηνών στην τρέχουσα εργασία τους. Επιπλέον, η προσφάτως υπογραφείσα κλαδική συλλογική σύμβαση στον ξενοδοχειακό τομέα προβλέπει νέο κατώτατο μισθό, ο οποίος νομοθετήθηκε με διάταγμα κατώτατου μισθού που εξέδωσε το Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Ο εκ του νόμου κατώτατος μισθός ποικίλλει μεταξύ 13 επαγγελμάτων (για 6 επαγγέλματα, προβλέπεται αυξημένο επίπεδο μισθού για εργαζομένους με πείρα στον κλάδο). Στον κατασκευαστικό τομέα, επιτεύχθηκε επίσης συλλογική σύμβαση στο πλαίσιο της οποίας στοιχεία όπως οι ώρες εργασίας, οι υπερωρίες, οι διακοπές, οι εισφορές στα ταμεία πρόνοιας και τα μπόνους θα ενσωματωθούν στη νομοθεσία.

Υπάρχει περιθώριο βελτίωσης της ισότητας των φύλων. Στον δείκτη ισότητας των φύλων για το 2019 ([36]), η Κύπρος κατατάσσεται μεταξύ των τελευταίων χωρών της ΕΕ στον τομέα της ισότητας, με βαθμολογία κατά 11,1 μονάδες χαμηλότερη από τη μέση βαθμολογία της ΕΕ (56,3 στις 100 μονάδες). Το ποσοστό απασχόλησης για τις γυναίκες ανήλθε σε 69,7 % το τρίτο τρίμηνο του 2019. Αν και εξακολουθεί να είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες (81,7 % το τρίτο τρίμηνο του 2019), παραμένει υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ που ισούται με 68,2 % (τρίτο τρίμηνο 2019). Η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι σχετικά υψηλή, αλλά η συμμετοχή αυτή συγκεντρώνεται δυσανάλογα σε χαμηλά αμειβόμενα επαγγέλματα, με αποτέλεσμα την αύξηση του μισθολογικού χάσματος μεταξύ των δύο φύλων. Το χάσμα αυτό είναι μικρότερο στον δημόσιο τομέα και μεγαλύτερο μεταξύ του πληθυσμού χαμηλού εισοδήματος. Το συνταξιοδοτικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων για το 2017 είναι επίσης μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (41,1 % έναντι 35,7 % στην ΕΕ). Επιπλέον, το 2018, το ποσοστό των οικονομικά μη ενεργών γυναικών (ηλικίας 20-64 ετών) που ήταν οικονομικά μη ενεργές λόγω ευθυνών φροντίδας ήταν αισθητά υψηλότερο, 58,4 %, από τον μέσο όρο της ΕΕ (31,7 %). Για να προωθηθεί η ισότητα των φύλων και να ενθαρρυνθούν περισσότερες γυναίκες να εργαστούν ή να αναζητήσουν εργασία, συμβάλλοντας έτσι στην πρόοδο προς στον στόχο ΣΒΑ 5, είναι σημαντικό να ενθαρρυνθεί η περαιτέρω συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, να αυξηθεί η διαθεσιμότητα οικονομικά προσιτών και προσβάσιμων υπηρεσιών παιδικής φροντίδας και μακροχρόνιας φροντίδας, και να ενισχυθεί η εκούσια μερική απασχόληση, καθώς και άλλες ευέλικτες ρυθμίσεις εργασίας (βλ. τμήμα 1).

Πρόκληση αποτελεί επίσης η ένταξη των γυναικών σε ψηφιακές θέσεις εργασίας, σε θέσεις με προοπτικές σταδιοδρομίας και στον τομέα της επιχειρηματικότητας. Η Κύπρος βαθμολογείται με 41,3 (50 στην ΕΕ) στον πίνακα αποτελεσμάτων για τις γυναίκες στην ψηφιακή εποχή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ζ). Οι γυναίκες ειδικοί στις ΤΠΕ αντιπροσωπεύουν το 0,8 % της συνολικής απασχόλησης, ενώ οι άνδρες το 3,8 % (έναντι 1,4 % και 5,7 % στην ΕΕ, αντίστοιχα). Η κυβέρνηση εφαρμόζει προγράμματα γυναικείας επιχειρηματικότητας που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των γυναικών σε τεχνικούς τομείς δραστηριότητας. Επιπλέον, το τρίτο εθνικό σχέδιο δράσης για την ισότητα των φύλων για την περίοδο 2019-2023 έχει ως στόχο την αντιμετώπιση του ζητήματος εστιάζοντας στην εκπαίδευση και την κατάρτιση των γυναικών στις ΤΠΕ.

Ο κοινωνικός διάλογος έχει μακρά παράδοση στην Κύπρο και εντάσσεται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ιδίως όσον αφορά την απασχόληση και τα κοινωνικά θέματα. Οι συλλογικές διαπραγματεύσεις διεξάγονται σε τομεακό επίπεδο και σε επίπεδο επιχειρήσεων. Μολονότι το ειδικό βάρος των εργατικών σωματείων έχει μειωθεί, ο ρόλος τους και η συμβολή τους στη διατήρηση ενός σταθερού

([36]) Ο Δείκτης Ισότητας των Φύλων είναι ένα εργαλείο μέτρησης της προόδου στον τομέα της ισότητας των φύλων στην ΕΕ, που αναπτύχθηκε από το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων. Διατίθεται στον δικτυακό τόπο: https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019).

περιβάλλοντος στην αγορά εργασίας υπήρξαν σημαντικά στο παρελθόν, ιδίως κατά τη διάρκεια της κρίσης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019η). Οι κοινωνικοί εταίροι συμμετέχουν και εκφράζουν τη γνώμη τους για τις τρέχουσες μεταρρυθμίσεις, όπως η θέσπιση του εθνικού συστήματος ασφάλισης υγείας, η καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας, καθώς και η θέσπιση νόμιμου κατώτατου μισθού (Eurofound, 2019α). Τον Ιούνιο του 2019, οι κοινωνικοί εταίροι υπέγραψαν *«κώδικα πρόληψης και αντιμετώπισης της παρενόχλησης και σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία»*. Οι κοινωνικοί εταίροι λαμβάνουν κονδύλια της ΕΕ για την περαιτέρω βελτίωση της ικανότητάς τους. Ομοίως, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών έχουν πολλές ευκαιρίες συμμετοχής στη χάραξη πολιτικής και θα μπορούσαν να λάβουν μεγαλύτερη χρηματοδότηση.

Η Κύπρος έχει λάβει μέτρα για τη μείωση των υψηλών επιπέδων αδήλωτης εργασίας. Η αδήλωτη εργασία μειώθηκε από 21 % το 2012 σε 12,7 % το τρίτο τρίμηνο του 2019 (Εθνική Επιθεώρηση Εργασίας Κύπρου), με συνέπεια να βελτιωθούν οι εργασιακές συνθήκες των εργαζομένων και η πρόσβασή τους σε κοινωνική προστασία και ασφάλεια. Ωστόσο, η έγκριση του νομοσχεδίου για την Εθνική Επιθεώρηση Εργασίας εξακολουθεί να εκκρεμεί στη Βουλή των Αντιπροσώπων, με αποτέλεσμα να μειώνονται τα περιθώρια περαιτέρω δράσης όσον αφορά την αδήλωτη εργασία. Οι τροποποιήσεις περιλαμβάνουν αύξηση των διοικητικών προστίμων, καθώς και το δικαίωμα των επιθεωρητών να επιβάλλουν απευθείας διοικητικά πρόστιμα αντί να προσφεύγουν στις ισχύουσες επαχθείς διαδικασίες του δικαστικού συστήματος. Η εμπιστοσύνη στους οργανισμούς που είναι αρμόδιοι για την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας είναι μάλλον χαμηλή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020β). Για τον σκοπό αυτό, έχει καταρτιστεί σχέδιο δράσης για την περαιτέρω βελτίωση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των υπηρεσιών (βλ. πλαίσιο 4.3.1).

4.3.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

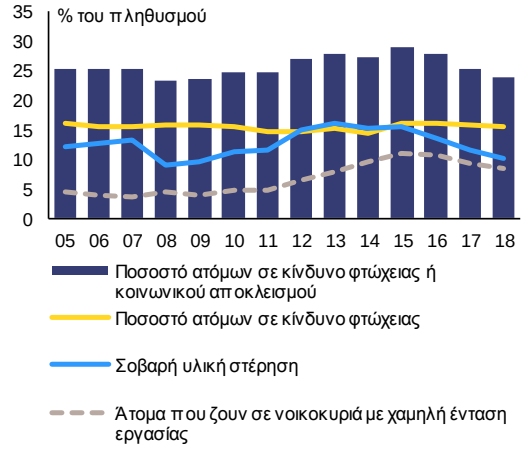
Η κοινωνική κατάσταση βελτιώνεται χάρη στις θετικές οικονομικές εξελίξεις και το καλό κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας. Η ισχυρή οικονομική ανάπτυξη και η θέσπιση ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος είχαν σημαντικό θετικό αντίκτυπο στη φτώχεια και την ανισότητα στην Κύπρο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019η). Το σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος περιλαμβάνει, κατά περίπτωση, πρόσβαση σε υποστηρικτικές κοινωνικές υπηρεσίες. Πρόσφατα, βελτιώθηκε περαιτέρω με την επέκταση των κριτηρίων επιλεξιμότητας και την αύξηση των επιδομάτων για τις ευπαθείς ομάδες. Ανάλογα με τη σύνθεση της οικογένειας και τον τόπο κατοικίας, τον Αύγουστο του 2019 τα επιδόματα ενοικίου αυξήθηκαν έως 57 % σε σύγκριση με το 2014.

Παρά τη θέσπιση γενικού ελάχιστου εισοδήματος, η κοινωνική προστασία δεν χρηματοδοτείται εν γένει επαρκώς σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Οι κρατικές δαπάνες για την κοινωνική προστασία (13,1 % το 2018) παραμένουν χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ (18,8 % το 2017). Οι περισσότερες από τις δαπάνες κοινωνικής προστασίας στην Κύπρο αφορούν τις συντάξεις και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ενώ άλλες λειτουργίες του συστήματος κοινωνικής προστασίας (οικογενειακές παροχές, παροχές ανεργίας, επιδόματα αναπηρίας, επιδόματα στέγασης και κοινωνικού αποκλεισμού) λαμβάνουν σχετικά λιγότερους πόρους. Ο αριθμός των δικαιούχων γενικού ελάχιστου εισοδήματος έχει μειωθεί σημαντικά από το 2015 χάρη στη μεγάλη αύξηση της απασχόλησης. Η Κύπρος βρίσκεται επίσης στη διαδικασία αναβάθμισης του επαγγελματικού συνταξιοδοτικού πλαισίου της εξετάζοντας το ενδεχόμενο συμπερίληψης υποχρεωτικών επικουρικών επαγγελματικών συνταξιοδοτικών καθεστώτων.

Οι δείκτες φτώχειας έχουν βελτιωθεί, αλλά το βάθος της φτώχειας έχει αυξηθεί. Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE) και υλικής και κοινωνικής στέρησης μειώνεται, αλλά εξακολουθεί να είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (21,7 % και 12,9 % το 2018) (βλ. διάγραμμα 4.3.2), ενώ το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ανήλθε σε 15,4 %, είναι δηλ. χαμηλότερο από το 17,1 % που είναι ο μέσος όρος της ΕΕ (2018). Το βάθος της φτώχειας αυξήθηκε το 2018 (από 15,1 % σε 18,6 %), με αύξηση του αριθμού των φτωχών ατόμων που απέχουν περισσότερο από το όριο της φτώχειας. Οι μετανάστες επηρεάζονται

περισσότερο, όπως φαίνεται από το ποσοστό των γεννηθέντων εκτός ΕΕ ατόμων που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (40 % στην Κύπρο έναντι 37,2 % στην ΕΕ το 2018).

Διάγραμμα 4.3.2: **Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (2005-2018)**

Πηγή: Eurostat

Τα παιδιά εξακολουθούν να πλήττονται δυσανάλογα από τον κίνδυνο φτώχειας. Το ποσοστό των παιδιών ηλικίας κάτω των 18 ετών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE) το 2018 παρέμεινε αμετάβλητο στο 25,5 % και μόλις πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (24 %). Ωστόσο, σημειώθηκε αύξηση του AROPE για τα παιδιά ηλικίας κάτω των 6 ετών (βλ. διάγραμμα 4.3.3). Τα μέτρα στήριξης των ευάλωτων παιδιών στα σχολεία που συγχρηματοδοτούνται από τα ταμεία της ΕΕ έχουν θετικό αντίκτυπο στην καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

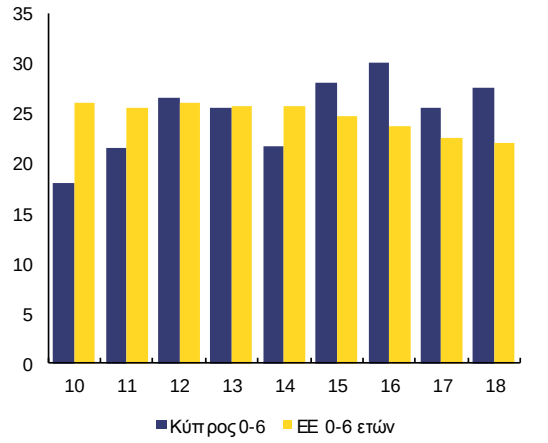
Προκλήσεις εξακολουθούν να υπάρχουν επίσης για τα άτομα με αναπηρία. Το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE) είναι σημαντικά υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (34,1 % έναντι 28,7 % το 2018). Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα σοβαρές προκλήσεις από άποψη φτώχειας, μορφωτικού επιπέδου και απασχόλησης. Το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία είναι χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος, τον Ιούλιο του 2019 η κυβέρνηση αύξησε και επέκτεινε τις παροχές κινητικότητας για τα άτομα με αναπηρία κατά 50 %. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο χρηματοδοτεί έργα που στηρίζουν τα άτομα με αναπηρία και τα βοηθούν στην εξεύρεση εργασίας και την παρακολούθηση προγραμμάτων κατάρτισης, καθώς και στην αποϊδρυματοποίηση μέσω προγραμμάτων για τη δημιουργία 10 πρόσθετων κοινωνικών κατοικιών.

Το χάσμα στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα είναι μεγαλύτερο για τα παιδιά κάτω των τριών ετών. Ενώ το 2017 το 92 % των παιδιών ηλικίας τεσσάρων έως έξι ετών είχαν εγγραφεί σε ιδρύματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας (μέσος όρος ΕΕ 95,4 %), το 2018 το ποσοστό εγγραφής των παιδιών ηλικίας κάτω των τριών ετών ανήλθε σε 31,4 %, κάτω δηλ. από τον μέσο όρο της ΕΕ (35,1 %) και τον στόχο της Βαρκελώνης (33 %). Η Κύπρος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε άτυπα πλαίσια ή σε ιδιωτικά ιδρύματα. Το 2019 από τα 349 κέντρα ημερήσιας φροντίδας για παιδιά προσχολικής ηλικίας, μόνο τα 4 ήταν δημόσια, ενώ τα 279 ήταν ιδιωτικά και τα 66 τελούσαν υπό τη διαχείριση μη κυβερνητικών οργανώσεων/τοπικών αρχών, οι περισσότερες από τις οποίες επιδοτούνται μέσω καθεστώτος κρατικών ενισχύσεων. Επιπλέον, περίπου 60 ιδιώτες παιδοκόμοι παρέχουν επίσης υπηρεσίες παιδικής φροντίδας. Η δωρεάν παιδική φροντίδα περιορίζεται κυρίως μόνο στους δικαιούχους ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, οι οποίοι λαμβάνουν επίσης επιδότηση για ιδιωτική παιδική φροντίδα. Ανάλογα με την ηλικία του παιδιού, το είδος και τον πάροχο των υπηρεσιών, τα μηνιαία τέλη κυμαίνονται από 70 EUR έως 400 EUR, γεγονός που συνεπάγεται δυσανάλογη επιβάρυνση για τις οικογένειες. Η κοινωνική προστασία για τις οικογένειες και τα παιδιά, ως ποσοστό του ΑΕΠ, είναι συγκριτικά χαμηλή και ισούται με 1,3 % έναντι 2,5 % στην ΕΕ το 2016. Η χαμηλή αυτή επένδυση συνδέεται με την ανεπαρκή στήριξη των παιδιών που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα (ΠΕΦ) και υπονομεύει τα πιθανά μακροπρόθεσμα οφέλη της ποιοτικής ΠΕΦ για εκπαιδευτικά αποτελέσματα χωρίς αποκλεισμούς.

Η εισοδηματική ανισότητα αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια των ετών της κρίσης, αλλά το 2018 επανήλθε στα προ κρίσης επίπεδα. Ειδικότερα, ο δείκτης Gini αυξήθηκε από

29,5 το 2009 σε 34,8 το 2014. Ωστόσο, ο δείκτης Gini ([37]) κατέγραψε εντυπωσιακή μείωση των ανισοτήτων μεταξύ 2015 και 2017 (από 33,6 το 2015 έπεσε στο 29,1 το 2018), επιστρέφοντας στα προ κρίσης επίπεδα. Επιπλέον, ενώ το 2017 το διαθέσιμο εισόδημα του πλουσιότερου 20 % του πληθυσμού ήταν 4,6 φορές υψηλότερο από εκείνο του φτωχότερου 20 % (έναντι 5,1 στην ΕΕ), η αναλογία αυτή μειώθηκε περαιτέρω σε 4,3 το 2018, γεγονός που συνεπάγεται μείωση των ανισοτήτων. Ωστόσο, το 2018, το κατά κεφαλήν ετήσιο πραγματικό ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών (GDHI) παραμένει σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (90 έναντι 106) και κάτω από τα επίπεδα του 2008. ([38])

Διάγραμμα 4.3.3: **Κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού για τα παιδιά ηλικίας κάτω των έξι ετών (%) (2010-2018)**

Πηγή: Eurostat

Ο αριθμός των αιτήσεων ασύλου αυξάνεται, με αποτέλεσμα να απαιτείται εθνική στρατηγική ένταξης. Η Κύπρος είναι από το 2017 μία από τις χώρες της ΕΕ που υποδέχονται τους περισσότερους αιτούντες άσυλο, με μία από τις υψηλότερες αναλογίες αιτήσεων ασύλου ανά κάτοικο σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ (5 235 αιτούντες που υποβάλλουν αίτηση για πρώτη φορά ανά εκατομμύριο πληθυσμού το 2017 και 8 805 το 2018). Κατά τους πρώτους οκτώ μήνες του 2019, καταχωρίστηκαν περίπου 8 400 αιτήσεις ασύλου ατόμων που υπέβαλαν αίτηση για πρώτη φορά, υπερδιπλάσιες δηλαδή σε σχέση με την ίδια περίοδο το 2018. Στη συνέχεια, ο αριθμός των εκκρεμών αιτήσεων ασύλου ανήλθε σε 16 700 τον Αύγουστο του 2019, έναντι 7 700 τον Αύγουστο του 2018. Καταρτίζεται εθνική στρατηγική για την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών, συμπεριλαμβανομένων των δικαιούχων διεθνούς προστασίας.

Το κόστος της στέγασης αυξάνει με ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες για τους νέους. Αύξηση παρουσιάζουν οι τιμές των μισθωμάτων και αγοράς κατοικιών, ιδίως των νέων ακινήτων (βλ. τμήμα 1). Παρόλο που το ποσοστό υπερβολικής επιβάρυνσης του κόστους στέγασης των φτωχών είναι πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (10,3 % στην Κύπρο έναντι 37,9 % στην ΕΕ το 2017), η σοβαρή στέρηση στέγασης μεταξύ των νέων είναι πάνω από το διπλάσιο του ποσοστού του γενικού πληθυσμού (Grow Digital Cyprus, 2019). Συνεπεία της κατάστασης αυτής, αυξήθηκαν τα επιδόματα ενοικίου για τους δικαιούχους ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, καθώς και για τους δικαιούχους βοηθήματος ενοικίου, ενώ εφαρμόζονται προγράμματα στέγασης που στηρίζουν τα νοικοκυριά χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος. Επιπλέον, τα νοικοκυριά που είναι υπερχρεωμένα και δεν μπορούν να αποπληρώσουν τα στεγαστικά τους δάνεια θα μπορούσαν να επωφεληθούν από το σχέδιο ΕΣΤΙΑ (βλ. τμήμα 4.2.3).

4.3.3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Οι επιδόσεις της Κύπρου στους βασικούς στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για την εκπαίδευση και τους δείκτες του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων είναι ανάμεικτες, η δε επίτευξη βασικών δεξιοτήτων εξακολουθεί να αποτελεί πηγή ανησυχίας. Το 2018, μειώθηκε το ποσοστό σχολικής διαρροής («πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου»), με ποσοστό 7,8 % των ατόμων ηλικίας 18-24 ετών που εγκαταλείπει πρόωρα το σχολείο σε σύγκριση

([37]) Ο συντελεστής Gini είναι συνοπτική στατιστική της ανισότητας. Όσο πλησιέστερα στο 1 βρίσκεται ο συντελεστής Gini τόσο πιο άνιση είναι η κατανομή του εισοδήματος. Εάν δεν υπάρχει ανισότητα στην κοινωνία, ο δείκτης είναι 0. Εάν ολόκληρο το εθνικό εισόδημα αποκτάται από ένα μόνον άτομο, ο συντελεστής Gini είναι ίσος με 1.

([38]) Οι τιμές προσφέρονται ως δείκτης υπολογιζόμενος σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ28) που καθορίζεται με βάση το 100. Εάν ο δείκτης χώρας είναι μεγαλύτερος από 100, το επίπεδο του προσαρμοσμένου ακαθάριστου διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών ανά άτομο στη συγκεκριμένη χώρα είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ και αντιστρόφως.

με 8,5 % το 2017, με αποτέλεσμα να βελτιωθεί η θέση της Κύπρου στον κοινωνικό πίνακα αποτελεσμάτων. Το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε περαιτέρω. Με ποσοστό 57,1 %, η Κύπρος έχει το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ΕΕ (μέσος όρος 40,7 %). Οι χαμηλές επιδόσεις σε βασικές δεξιότητες μεταξύ των νέων 15 ετών εξακολουθούν να αποτελούν πηγή ανησυχίας, όπως επισημαίνεται και στον ΣΒΑ 4. Ο εκσυγχρονισμός του εκπαιδευτικού συστήματος είναι συνεπώς ζωτικής σημασίας για τη βελτίωση των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων. Ωστόσο, οι μεταρρυθμίσεις στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης προχωρούν με αργούς ρυθμούς. Αυτό καθιστά δύσκολη την αντιμετώπιση των προκλήσεων, συμπεριλαμβανομένων των πενιχρών εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων, της χαμηλής συμμετοχής στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και την εκπαίδευση ενηλίκων, καθώς και της έλλειψης ψηφιακών δεξιοτήτων. Οι ανάγκες και οι ευκαιρίες της αγοράς εργασίας, συμπεριλαμβανομένου του οικολογικού προσανατολισμού της οικονομίας, απαιτούν εντονότερες προσπάθειες για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων και την επανειδίκευση.

Αργή πρόοδος σημειώθηκε όσον αφορά την πρόταση του 2019 για ενοποιημένο σύστημα αξιολόγησης των μαθητών. Το νέο σύστημα προβλέπει σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους αξιολόγησης που αποσκοπούν στη βελτίωση των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων των μαθητών. Έπειτα από συζητήσεις με τα ενδιαφερόμενα μέρη, το σύστημα εφαρμόζεται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση από τον Σεπτέμβριο του 2019, ενώ η αντίσταση που προβάλλουν οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών και οι μαθητές έχει καθυστερήσει την εφαρμογή του στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η διαβούλευση σχετικά με τη νέα πρόταση για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών έληξε τον Δεκέμβριο του 2019. Τον Νοέμβριο του 2019 πραγματοποιήθηκε δεύτερος γύρος διαγωνισμών πρόσληψης στο πλαίσιο του νέου συστήματος διορισμού των εκπαιδευτικών. Το 2018 και το 2019, προσελήφθησαν 866 υποψήφιοι με το νέο σύστημα και 866 με το παλαιό σύστημα που θα ισχύει έως το 2027.

Το επίπεδο των δεξιοτήτων των μαθητών στην Κύπρο εξακολουθεί να προκαλεί ανησυχία. Οι επιδόσεις των νέων ηλικίας 15 ετών στην ανάγνωση, τα μαθηματικά και τις θετικές επιστήμες, το 2018, με βάση το Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) έδειξαν υψηλό ποσοστό μαθητών με χαμηλές επιδόσεις στην Κύπρο και στα τρία μαθήματα, καθώς και χαμηλό ποσοστό κορυφαίων επιδόσεων σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ (ΟΟΣΑ, 2019α). Η ικανότητα ανάγνωσης έχει μειωθεί κατά μέσον όρο από το 2015, ενώ οι επιδόσεις στα μαθηματικά και τις θετικές επιστήμες έχουν κάπως αυξηθεί. Το ποσοστό των μαθητών χωρίς βασικές δεξιότητες ανάγνωσης αυξήθηκε κατά 8,1 εκατοστιαίες μονάδες, και είναι μεγαλύτερο σε σχέση με όλα τα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Παράλληλα, η Κύπρος μείωσε το ποσοστό των ατόμων με χαμηλές επιδόσεις τόσο στα μαθηματικά (-5,7 εκατοστιαίες μονάδες) όσο και στις θετικές επιστήμες (-3,2 εκατοστιαίες μονάδες) περισσότερο από κάθε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, γεγονός που υποδηλώνει ότι τα στοχευμένα διορθωτικά μέτρα για τις εν λόγω δεξιότητες έφεραν αποτέλεσμα.

Τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και το είδος των σχολείων έχουν σημαντικό αντίκτυπο στα μαθησιακά αποτελέσματα. Σχεδόν δύο στους τρεις μαθητές (58,9 %) από το χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό τεταρτημόριο έχουν χαμηλές επιδόσεις στην ανάγνωση (ΕΕ: 34,8 %). Η διαπίστωση της ύπαρξης, μετά το 2009, μικρότερου χάσματος μεταξύ του χαμηλότερου και του υψηλότερου τεταρτημορίου οφείλεται κυρίως στις μειωμένες επιδόσεις που παρατηρούνται σε ολόκληρο το κοινωνικοοικονομικό φάσμα — το ποσοστό 29,7 % των ατόμων με χαμηλές επιδόσεις στο ανώτερο κοινωνικοοικονομικό τεταρτημόριο είναι το υψηλότερο στην ΕΕ (9,3 %). Ομοίως, το μειωμένο χάσμα επιδόσεων μεταξύ των μαθητών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών και των άλλων μαθητών είναι αποτέλεσμα της απότομης αύξησης των μαθητών με χαμηλές επιδόσεις μεταξύ των δεύτερων. Μεγάλες είναι οι διαφορές μεταξύ των σχολείων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση και εκείνων που βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση όσον αφορά το μέσο επίπεδο ανάγνωσης, και ισοδυναμούν με δύο έως τρία έτη σχολικής φοίτησης· οι δε μαθητές των ιδιωτικών σχολείων υπερτερούν των συνομηλίκων τους στα

δημόσια σχολεία κατά ένα και πλέον έτος σχολικής φοίτησης. Λόγω του χαμηλού γενικού επιπέδου επιδόσεων, είναι πολύ σημαντικό να συνεχιστούν οι προσπάθειες για την υλοποίηση εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που βελτιώνουν την ποιότητα της εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα. Μια ολοκληρωμένη στρατηγική δεξιοτήτων, καθώς και η βελτίωση της αξιολόγησης και της κατάρτισης των εκπαιδευτικών, μπορούν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων.

Η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς έχει ενισχυθεί. Τα διορθωτικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της υποστηρικτικής διδασκαλίας και της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, για τη βελτίωση της ισότητας στην εκπαίδευση παρέχονται μέσω του χρηματοδοτούμενου από το ΕΚΤ προγράμματος ΔΡΑ.Σ.Ε. (Δράσεις Σχολικής και Κοινωνικής Ένταξης), και επεκτάθηκαν κατά το σχολικό έτος 2019-2020 σε 102 σχολεία, καλύπτοντας το 15,6 % του μαθητικού πληθυσμού. Το νέο σχέδιο νόμου του 2019 περί αγωγής και εκπαίδευσης παιδιών με ειδικές ανάγκες έχει ως στόχο την εξάλειψη των αποκλεισμών στην εκπαίδευση. Την περίοδο 2018-19, 8 534 παιδιά (16 % του συνόλου των παιδιών) παρακολούθησαν ολοήμερα προγράμματα, σε 143 δημοτικά σχολεία (43 %) και σε 57 νηπιαγωγεία (21 %). Για να διευκολυνθεί η ένταξη των νεοαφιχθέντων μεταναστών στα σχολεία, η Κύπρος έχει δρομολογήσει διάφορα μέτρα για τη βελτίωση της αρχικής αξιολόγησης, της δικτύωσης και της υποστήριξης των εκπαιδευτικών και των σχολείων, καθώς και της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Δεν υπάρχει, ωστόσο, πολιτική ένταξης για την παροχή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε νέους ενήλικες μετανάστες, παρά το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των νέων (ηλικίας 18-34 ετών) μεταξύ των νεοαφιχθέντων αιτούντων άσυλο το οποίο ανέρχεται σε 62 % (2018).

Τα σχολεία επικεντρώνονται περισσότερο στις ικανότητες για βιώσιμη ανάπτυξη. Στην προσχολική, την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα σχολεία ενσωματώνουν περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Τα περιβαλλοντικά προγράμματα περιλαμβάνουν θέματα για την υπερθέρμανση του πλανήτη, την κλιματική αλλαγή, την ενέργεια, την αστική ανάπτυξη και τα μέσα μεταφοράς. Από το 2007, ο εθνικός στρατηγικός σχεδιασμός για την περιβαλλοντική εκπαίδευση παρακολουθείται και αναβαθμίζεται σε ετήσια βάση.

Οι προοπτικές απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν βελτιωθεί, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες. Το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε κατά 6,2 εκατοστιαίες μονάδες από το 2017 και ανήλθε σε 81,3 % (μέσος όρος ΕΕ:. 85,4 %). Ωστόσο, το 33,3 % αυτών των ατόμων με υψηλά προσόντα απασχολείται σε επαγγέλματα για τα οποία δεν απαιτείται τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το ποσοστό αυτό παρέμεινε σχετικά σταθερό κατά την τελευταία δεκαετία, γεγονός που υποδηλώνει διαρκή σοβαρή πρόκληση όσον αφορά την αντιστοίχιση των δεξιοτήτων με τις απαιτήσεις των διαθέσιμων θέσεων εργασίας. Η Κύπρος δεν έχει ακόμη δημιουργήσει βάση δεδομένων για τα προσόντα για το εθνικό της πλαίσιο προσόντων, το οποίο επίσης συνδέθηκε με το ευρωπαϊκό πλαίσιο το 2017. Επιπλέον, η συστηματική παρακολούθηση των αποφοίτων θα συμβάλει στην ενημέρωση σχετικά με τις αναντιστοιχίες δεξιοτήτων, ιδίως για τους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι αποτελούν τη μεγάλη πλειονότητα των πτυχιούχων στην Κύπρο.

Περαιτέρω πρέπει να ενισχυθούν οι ψηφιακές δεξιότητες, καθώς και οι δεξιότητες στις θετικές επιστήμες, την τεχνολογία, τη μηχανική και τα μαθηματικά. Παρά τον αυξανόμενο αριθμό των Κυπρίων που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, προβληματικά παραμένουν τα επίπεδα των βασικών και των προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων. Μόνο το 45 % των ατόμων ηλικίας 16 έως 74 ετών αναφέρουν ότι έχουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες (58 % στην ΕΕ). Στο εργατικό δυναμικό, δηλαδή στα άτομα 25-64 ετών που είναι μισθωτοί, αυτοαπασχολούμενοι ή μέλη οικογενειακής επιχείρησης, τα ποσοστά εκείνων που αναφέρουν χαμηλές ψηφιακές δεξιότητες (42 %) ή τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες (51 %) είναι υψηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ (26 % και 68 %). Το ποσοστό των αποφοίτων ΤΠΕ παραμένει χαμηλό. Από τον συνολικό αριθμό των πτυχιούχων πανεπιστημίου το 2019, μόνο το 2,7 % απέκτησε πτυχίο ΤΠΕ (3,6 % στην ΕΕ) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ια). Τον Δεκέμβριο του 2019, δρομολογήθηκε νέο

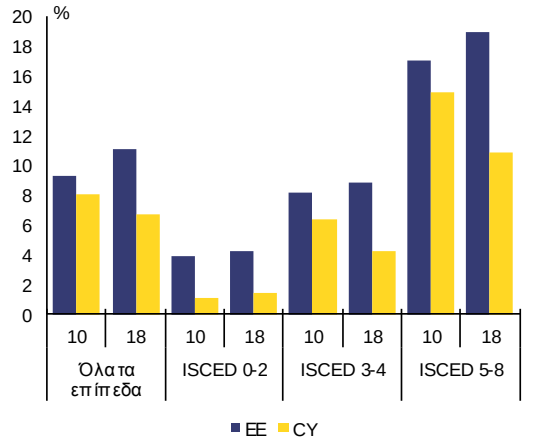
σχέδιο ψηφιακής αναβάθμισης των επιχειρήσεων συνολικού προϋπολογισμού 6 εκατ. EUR. Η Κύπρος έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά (10 %) αποφοίτων θετικών επιστημών, τεχνολογίας, μηχανικής και μαθηματικών (STEM) στην ΕΕ. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος, δρομολογήθηκε, τον Οκτώβριο του 2019, εθελοντικό πρόγραμμα STEM για τους/τις μαθητές/μαθήτριες της ΣΤ΄ τάξης το οποίο εφαρμόζεται πιλοτικά σε εννέα ολοήμερα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ τον Απρίλιο του 2019 εγκρίθηκε η δημιουργία του πρώτου σχολείου STEM. Για την προώθηση της ψηφιακής εκπαίδευσης στα σχολεία, το ευρωπαϊκό πιστοποιητικό ικανότητας χειρισμού ηλεκτρονικού υπολογιστή χορηγείται δωρεάν στους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο Εθνικός Συνασπισμός για τις ψηφιακές δεξιότητες και τις ψηφιακές θέσεις εργασίας συνέβαλε στην ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων. Πάνω από 40 ενδιαφερόμενα μέρη (Grow Digital Cyprus, 2019) συμμετέχουν στον συνασπισμό και έχουν προτείνει μέτρα για να εξασφαλιστεί η επαρκής και συνεχής παραγωγή υψηλής ποιότητας πτυχιούχων που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Το σχέδιο δράσης του συνασπισμού εφαρμόστηκε μέχρι τα τέλη του 2019 και είχε ως στόχο να προωθήσει τη διάδοση και βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων προκειμένου να αντιμετωπιστεί η αναμενόμενη μελλοντική αναντιστοιχία μεταξύ των επαγγελματιών στον τομέα των ΤΠΕ και των κενών θέσεων εργασίας.

Η συμμετοχή στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ΕΕΚ) παραμένει χαμηλή. Η κυβέρνηση καταβάλλει προσπάθειες για τη βελτίωση της δυναμικότητας ΕΕΚ με την ανέγερση νέων τεχνικών σχολών και την ενίσχυση της προβολής τους στις αγροτικές περιοχές. Το 2019, τα επίπεδα συμμετοχής στην ανώτερη δευτεροβάθμια ΕΕΚ αυξήθηκαν στο 20 % (εθνικές πηγές) από 16,7 % το 2017, αλλά παραμένουν αρκετά κάτω από το 47,8 % που είναι ο μέσος όρος της ΕΕ (UOE, 2017). Η κυβέρνηση όρισε ως στόχο συμμετοχή της τάξης του 35 % έως το 2025 μετά την ολοκλήρωση των νέων υποδομών. Οι σπουδαστές που έχουν εγγραφεί στην ΕΕΚ είχαν στην καλύτερη περίπτωση περιορισμένη έκθεση σε μάθηση στον χώρο εργασίας. (UOE, 2017). Το επίπεδο απασχολησιμότητας των πρόσφατων αποφοίτων ΕΕΚ το 2018 σημείωσε σημαντική αύξηση και ανήλθε στο 67,3 % έναντι 51,8 % το 2017, αλλά παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, ήτοι 79,5 % το 2018 (ΕΕΔ, 2018). Η δημιουργία εθνικού συστήματος παρακολούθησης για τους αποφοίτους ΑΕΕΚ (αρχική επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση) και ΣΕΕΚ (συνεχιζόμενη επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση), το οποίο θα συμβάλει στην αναβάθμιση του συστήματος ΕΕΚ, βρίσκεται στα τελευταία στάδια σχεδιασμού και το σύστημα αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία το 2020. Οι κύριοι τομείς των εν εξελίξει μεταρρυθμίσεων του προγράμματος μαθητείας περιλαμβάνουν επικαιροποίηση της νομοθεσίας, βελτίωση της ποιότητας της κατάρτισης στον χώρο εργασίας και αύξηση της ελκυστικότητας για τους εργοδότες.

Παρά την ανάγκη για αναβάθμιση των δεξιοτήτων και επανειδίκευση, η συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Μόνο το 6,7 % των ενηλίκων ηλικίας 25-64 ετών είχαν πρόσφατη μαθησιακή εμπειρία στη διάρκεια των τελευταίων τεσσάρων εβδομάδων, όπως επισημαίνεται αρνητικά στον ΣΒΑ 4, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 11,1 % (ΕΕΔ, 2018) (διάγραμμα 4.3.4). Περίπου 50 ενήλικες, ηλικίας 25 ετών και άνω, έχουν αποκτήσει τίτλο ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (UOE, 2017), γεγονός που τονίζει την ανάγκη να καταβληθούν μεγαλύτερες προσπάθειες για αναβάθμιση των δεξιοτήτων και επανειδίκευση. Ανταποκρινόμενη στην πρόκληση, η Κύπρος προτίθεται να θεσπίσει μηχανισμό επικύρωσης της μη τυπικής και της άτυπης μάθησης με τα πρώτα αποτελέσματα του πιλοτικού της σχεδίου που θα ολοκληρωθεί το 2020. Για την αντιμετώπιση των προκλήσεων όσον αφορά την εκπαίδευση ενηλίκων, καταρτίζεται νέα στρατηγική δια βίου μάθησης για τη περίοδο 2021-2027. Οι αρχές προτίθενται να αναβαθμίσουν τα επαγγελματικά προσόντα 4 000 ατόμων, ως επί το πλείστον ΕΕΑΚ, στο πλαίσιο των εθνικών προσπαθειών για την εφαρμογή της σύστασης του Συμβουλίου όσον αφορά τις διαδρομές αναβάθμισης των δεξιοτήτων.

Διάγραμμα 4.3.4: **Συμμετοχή ενηλίκων στη διά βίου μάθηση ανά επίπεδο ISCED. (2010-2018)**

Πηγή: Eurostat

4.3.4. ΙΑΤΡΟΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ

Η κατάσταση της υγείας στην Κύπρο είναι επί του παρόντος γενικά ικανοποιητική, αλλά η προοπτική είναι λιγότερο λαμπρή. Το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση είναι πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (82,2 έτη έναντι 80,9 ετών στην ΕΕ). Ωστόσο, η Κύπρος υστερεί όσον αφορά την πρόληψη των ασθενειών και την προαγωγή της υγείας σε ορισμένους βασικούς τομείς, όπως το κάπνισμα και η παιδική παχυσαρκία (ΣΒΑ 3). Το γεγονός αυτό θέτει μακροπρόθεσμα σε κίνδυνο την κατάσταση της υγείας του πληθυσμού.

Η εισαγωγή του Εθνικού Συστήματος Υγείας αναμένεται να συμβάλει στη μείωση των δαπανών που καταβάλλουν απευθείας οι ασθενείς για την υγεία. Το 2017, οι δαπάνες για την υγεία ανήλθαν σε 1 674 EUR ανά άτομο (ή 6,7 % του ΑΕΠ) σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που αντιστοιχούσε σε 2 884 EUR (9,8 % του ΑΕΠ). Το μερίδιο του Δημοσίου στις δαπάνες για την υγεία (43 %) παραμένει το χαμηλότερο στην ΕΕ (ΕΕ 79 %), ενώ οι πληρωμές απευθείας από τους ασθενείς ([39]) είναι μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ (44,6 %) (βλ. διάγραμμα 4.3.5). Το νέο καθολικό σύστημα υγείας συνιστά σημαντική κοινωνική μεταρρύθμιση που αναμένεται να ωφελήσει τους κατοίκους της Κύπρου, συνάδει δε με τους στόχους των Ηνωμένων Εθνών για τη βιώσιμη ανάπτυξη (ΣΒΑ 3) στον τομέα της υγείας. Σκοπός του συστήματος είναι η μείωση των υψηλών απευθείας δαπανών από τους ασθενείς, η συμβολή στη μείωση των ανισοτήτων και η βελτίωση της πρόσβασης για όλους. Θα συμβάλει επίσης στην αλλαγή της διαίρεσης μεταξύ των δύο υφιστάμενων συστημάτων (ιδιωτικού και δημόσιου).

Η εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων στον τομέα της υγείας σημειώνει σταθερή πρόοδο. Η πρώτη φάση (εξωνοσοκομειακές υπηρεσίες) της μεταρρύθμισης της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2019. Ενώ η υλοποίηση της μεταρρύθμισης υπήρξε σχετικά επιτυχής (όσον αφορά τον αριθμό των δικαιούχων, ιατρών και φαρμακείων που έχουν εγγραφεί στο σύστημα, καθώς και την ποιότητα των συστημάτων ΤΠ και των συστημάτων ελέγχου), ο οργανισμός ασφάλισης υγείας εξετάζει περαιτέρω πρωτοβουλίες για τη διαχείριση της αυξημένης ζήτησης για υπηρεσίες και φάρμακα. Η επικοινωνιακή στρατηγική είναι σε εξέλιξη και οι πάροχοι υπηρεσιών υγείας λαμβάνουν υποστήριξη και κατάρτιση για τα νέα εργαλεία. Ένα από τα βασικά ορόσημα είναι η σύμφωνα με τον προγραμματισμό επιτυχής εγγραφή της εξειδικευμένης περίθαλψης στο σύστημα έως τον Ιούνιο του 2020. Οι διαπραγματεύσεις με ιδιωτικές κλινικές έχουν προχωρήσει[40]. Η επιτυχής εφαρμογή του εθνικού συστήματος ασφάλισης υγείας θα είναι ζωτικής σημασίας για τον περιορισμό των δημοσιονομικών κινδύνων (βλ. τμήμα 4.1.2).

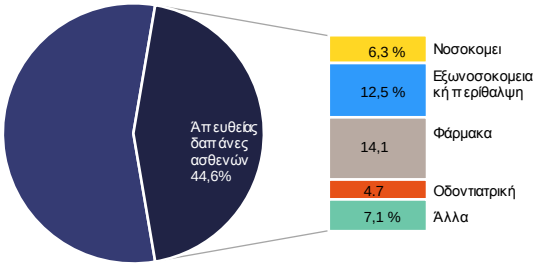
Πριν από την πλήρη λειτουργία του συστήματος η οποία προβλέπεται το 2020, εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις και επενδυτικές ανάγκες. Οι πολίτες σε ποσοστό άνω του 80 % έχουν εγγραφεί ως δικαιούχοι. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να σημειωθεί περαιτέρω πρόοδος προκειμένου να επιτευχθεί καθολική ιατροφαρμακευτική κάλυψη. Αν και οι μη καλυπτόμενες ανάγκες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης είναι μικρότερες από τον μέσο όρο της

([39]) Επιτόπιες πληρωμές σε παρόχους ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

[40] Ο Σύνδεσμος Ιδιωτικών Νοσηλευτηρίων ενέκρινε τον Ιανουάριο του 2020 το μνημόνιο συναντίληψης που πρότεινε ο Οργανισμός Ασφάλισης Υγείας, το οποίο θέτει τις κύριες αρχές για τη λειτουργία των ιδιωτικών νοσηλευτηρίων στο πλαίσιο του Γενικού Συστήματος Υγείας. Η έγκριση αυτή αναμένεται να επιταχύνει και να βοηθήσει τις συνεχιζόμενες διαπραγματεύσεις μεταξύ του οργανισμού και των ιδιωτικών νοσηλευτηρίων.

ΕΕ (1,4 % στην Κύπρο έναντι 1,8 % στην ΕΕ), οι ανάγκες αυτές διαφέρουν σημαντικά ανάλογα με το εισόδημα, λόγω του υψηλού κόστους των ιατρικών επισκέψεων του ιδιωτικού τομέα. Σήμερα, υπάρχει άνιση κατανομή των επαγγελματιών υγείας και του ειδικευμένου προσωπικού στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, ενώ μερίδα των νοσοκομειακών γιατρών του Δημοσίου επιλέγουν να μεταπηδήσουν στον ιδιωτικό τομέα. Θα πρέπει να καταβληθούν περισσότερες προσπάθειες για να βελτιωθούν οι ευκαιρίες έρευνας, η συνεχής μάθηση, οι ψηφιακές δεξιότητες του υγειονομικού προσωπικού και η συνολική ελκυστικότητα του συστήματος. Το νέο σύστημα ΤΠ — ένα εργαλείο για την υλοποίηση του προγραμματισμού της δυναμικότητας, τη μέτρηση των επιδόσεων της πρωτοβάθμιας ή της νοσοκομειακής περίθαλψης και την αξιολόγηση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας — έχει ενισχυθεί. Η εισαγωγή συστημάτων διαπίστευσης και παρακολούθησης της ποιότητας παραμένει σε εκκρεμότητα και είναι καθοριστικής σημασίας. Δεν έχει αναπτυχθεί ακόμη η ικανότητα που έχει ανάγκη ο νεοσυσταθείς Οργανισμός Κρατικών Υπηρεσιών Υγείας προκειμένου να αποκτήσει πρόσβαση και να διαχειρίζεται τις πηγές χρηματοδότησης των δημόσιων παρόχων ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Δεν έχουν ακόμη ξεκινήσει οι ενέργειες για ένα μακροχρόνιο σχέδιο σχετικά με τις απαραίτητες επενδύσεις στον τομέα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας περίθαλψης και της φροντίδας για την ψυχική υγεία. Δεδομένου ότι οι επενδύσεις στον τομέα της περίθαλψης παραμένουν χαμηλότερες σε σχέση με την ΕΕ (0,12 % έναντι 0,65 % του ΑΕΠ), απαιτείται καθοδήγηση για την προώθηση στοχευμένων επενδύσεων με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας, της προσβασιμότητας και της αποτελεσματικότητας της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Διάγραμμα 4.3.5: **Κατανομή πληρωμών απευθείας από τους ασθενείς για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη**

Πηγή: ΟΟΣΑ, Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για την Υγεία (2019)

Οι υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας είναι ανεπαρκώς ανεπτυγμένες στην Κύπρο. Τούτο είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό διότι, λόγω γήρανσης του πληθυσμού, ο αριθμός των εξαρτώμενων ατόμων προβλέπεται να αυξηθεί με ταχύτερους ρυθμούς κατά τις προσεχείς δεκαετίες σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Η μακροχρόνια φροντίδα, με μόλις 3,5 % των τρεχουσών δαπανών για την υγεία (0,3 % του ΑΕΠ), λαμβάνει χαμηλά επίπεδα χρηματοδότησης, σε αντίθεση με τον πολύ υψηλότερο μέσο όρο της ΕΕ που ανέρχεται σε 16,3 % (1,6 % του ΑΕΠ). Μόνο το 21 % του εξαρτώμενου πληθυσμού επωφελείται από τις υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας. Οι περισσότερες παροχές μακροχρόνιας φροντίδας καταβάλλονται σε μετρητά και διατίθενται μόνο σε δικαιούχους ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και σε άτομα με σοβαρή αναπηρία. Επιπλέον, μέσω του καθεστώτος κρατικών ενισχύσεων του 2018, επιδοτήθηκαν 99 προγράμματα, τη διαχείριση των οποίων έχουν αναλάβει ΜΚΟ και τοπικές αρχές, τα οποία καλύπτουν μακροχρόνιες ανάγκες κοινωνικής πρόνοιας για ηλικιωμένους και άτομα με αναπηρία. Η Κύπρος δεν διαθέτει ειδική νομοθεσία για τη ρύθμιση της επίσημης οικιακής φροντίδας και της φροντίδας σε επίπεδο κοινότητας, ενώ παρουσιάζει πληθώρα υπηρεσιών και έλλειψη συντονισμού, γεγονός που συνεπάγεται πολλές παράπλευρες αρνητικές συνέπειες για τα εξαρτώμενα άτομα και επιβαρύνει τις οικογένειές τους. Ο αριθμός των εργαζομένων στον τομέα της μακροχρόνιας φροντίδας είναι πολύ χαμηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ (ΟΟΣΑ, 2019β).

4.4. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

4.4.1. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ

Επενδύσεις

Παρά την ανάκαμψη μετά την κρίση, οι επενδύσεις στην Κύπρο παραμένουν σε σχετικά χαμηλά επίπεδα και συγκεντρώνονται σε τομείς με ισχνές προοπτικές αύξησης της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης. Το 2018 ο λόγος των επενδύσεων, με εξαίρεση τα πλοία ([41]), προς το ΑΕΠ ανήλθε σε 17,5 %. Ακόμη και όταν περιλαμβάνονται τα πλοία, οι επενδύσεις εξακολουθούν να είναι χαμηλότερες από τον ενωσιακό μέσο όρο (20,4 %) (βλ. διάγραμμα 4.4.1). Παρά την αυξανόμενη τάση, η Κύπρος εμφανίζει επί του παρόντος χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά τον ΣΒΑ 8 σχετικά με το ποσοστό των επενδύσεων. Κυριαρχεί ο τομέας των κατασκευών, ιδίως των κατοικιών για τις οποίες υπάρχει εξωτερική ζήτηση λόγω του προγράμματος παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές.

Ορισμένες επενδύσεις αναμένεται να τονώσουν την παραγωγικότητα της κυπριακής οικονομίας, αλλά το ποσοστό τους εξακολουθεί να είναι περιορισμένο. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει αναδειχθεί σε σχετικά νέο τομέα με αυξανόμενες επενδύσεις σε υποδομές, οι οποίες πραγματοποιούνται από ιδιωτικά και δημόσια πανεπιστήμια. Οι επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας, ιδίως στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, εξακολουθούν να είναι χαμηλές παρά το φυσικό πλεονέκτημα της χώρας στον εν λόγω τομέα. Παράλληλα, επεκτείνονται και αναβαθμίζονται οι υποδομές στον τομέα του τουρισμού, ο οποίος αναμένεται να συνεχίσει να είναι ο βασικός τομέας στην Κύπρο.

Οι δημόσιες επενδύσεις έχουν ανακάμψει από την έναρξη της κρίσης. Σημείωσαν έντονη αύξηση την περίοδο 2015-2017 και το 2018 παρέμειναν στα επίπεδα του προηγούμενου έτους. ([42]) Ως ποσοστό του ΑΕΠ, ανήλθαν σε 2,6 % σε σύγκριση με 2,9 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ το 2018. Το ίδιο έτος, οι δημόσιες επενδύσεις αντιπροσώπευαν το 6,4 % των συνολικών δημόσιων δαπανών, ποσοστό ελαφρώς υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (6,3 %). Οι επενδύσεις που θα μπορούσαν να επηρεάσουν θετικά την ανάπτυξη αντιπροσωπεύουν περίπου το 30 % ([43]) των συνολικών δημόσιων επενδύσεων στην Κύπρο, ποσοστό που υστερεί έναντι του μέσου όρου της ΕΕ ο οποίος ήταν περίπου 50 % το 2017. Τα προσεχή έτη προγραμματίζονται περισσότερα έργα σχετικά με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, το φυσικό αέριο, τη διαχείριση αποβλήτων και την Ε&Α, τα οποία θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη δυνητική ανάπτυξη και να αντιμετωπίσουν τις περιβαλλοντικές προκλήσεις.

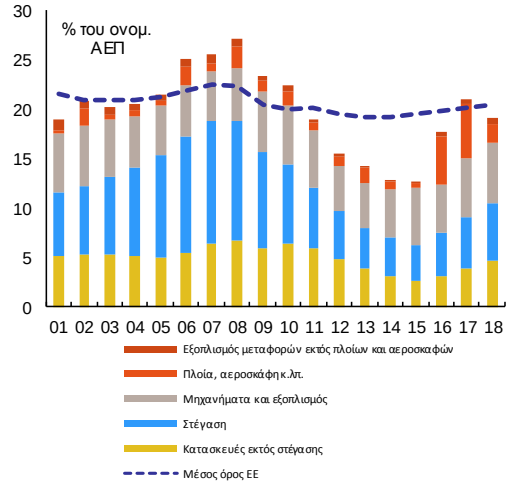
Οι μακροχρόνιες ανάγκες για επενδύσεις στο περιβάλλον, την ενέργεια, την ψηφιοποίηση και την καινοτομία δεν έχουν ακόμη αντιμετωπιστεί και θα μπορούσαν να αποτελέσουν τροχοπέδη για το αναπτυξιακό δυναμικό της Κύπρου στο μέλλον. Δεν δίνεται προτεραιότητα στις επενδύσεις για το περιβάλλον και την κυκλική οικονομία, παρά τους υψηλούς κινδύνους που ενέχουν οι ανεπαρκείς επενδύσεις σε αυτούς τους τομείς για την ευημερία του πληθυσμού της Κύπρου και για τα τουριστικά έσοδα μακροπρόθεσμα. Ειδικότερα, έχουν καθυστερήσει πολύ οι επενδύσεις στους τομείς της διαχείρισης των υδάτων και των αποβλήτων, της ενεργειακής απόδοσης και των βιώσιμων μεταφορών. Επιπλέον, εξακολουθεί να υπάρχει μεγάλο ανεξερεύνητο επενδυτικό δυναμικό όσον αφορά τη μετάβαση στην πράσινη ενέργεια (βλ. τμήμα 4.5). Παρά τη σταδιακή αύξηση από το 2000, η ένταση έρευνας και καινοτομίας εξακολουθεί να είναι μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ. Η ψηφιοποίηση είναι καίριας σημασίας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και τον εκσυγχρονισμό του δημόσιου τομέα. Παρά την κάποια βελτίωση, η Κύπρος εξακολουθεί να κατατάσσεται στις χαμηλότερες θέσεις στην ΕΕ όσον αφορά τις ψηφιακές επιδόσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ια).

([41]) Οι συναλλαγές που σχετίζονται με τη ναυτιλία (νηολογήσεις/απονηολογήσεις πλοίων) στρεβλώνουν τις οικονομικές στατιστικές της Κύπρου, επηρεάζοντας σημαντικά τα δεδομένα για τις επενδύσεις, τις εξαγωγές και τις εισαγωγές. Τα δεδομένα της παρούσας παραγράφου αναφέρονται μόνο στον ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου, ενώ ο δείκτης ΣΒΑ περιλαμβάνει και τα αποθέματα.

([42]) Με εξαίρεση τη μεταβίβαση πάγιων περιουσιακών στοιχείων ως εξασφαλίσεων από την πρώην Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα σε εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων.

([43]) Περιλαμβάνονται οι δημόσιες δαπάνες για την Ε&Α, την εκπαίδευση, το περιβάλλον, τις μεταφορές και την επικοινωνία (κατηγοριοποίηση με βάση την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Διάγραμμα 4.4.1: **Επενδύσεις ανά κατηγορία**

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, Eurostat

Πλαίσιο 4.4.1: Επενδυτικές προκλήσεις και μεταρρυθμίσεις στην Κύπρο

Μακροοικονομικές προοπτικές

Στην Κύπρο οι επενδύσεις, με εξαίρεση τα πλοία, ακολουθούν ανοδική πορεία από το 2014, κυρίως λόγω των κατασκευών (ιδίως κατοικιών) και υποστηρίζονται από την εξωτερική ζήτηση. Μέρος της κατασκευαστικής δραστηριότητας αφορά τις υποδομές, ιδίως στον τομέα του τουρισμού, και αναμένεται να συμβάλει στην ανάπτυξη μεσοπρόθεσμα (βλ. τμήμα 1). Οι δημόσιες επενδύσεις βρίσκονται επίσης σε πορεία ανάκαμψης. Ωστόσο, εξακολουθούν να είναι χαμηλές οι δημόσιες επενδύσεις με δυνατότητες τόνωσης της ανάπτυξης.

Αξιολόγηση των εμποδίων στις επενδύσεις και μεταρρυθμιστικές προτεραιότητες: προκαταρκτική αξιολόγηση

Δημόσια διοίκηση / Επιχειρηματικό περιβάλλον	Κανονιστικός / διοικητικός φόρτος	
	Δημόσια διοίκηση	CSR
	Δημόσιες συμβάσεις / ΣΔΙΤ	
	Δικαστικό σύστημα	CSR
	Πλαίσιο αφερεγγυότητας	
	Ανταγωνισμός και κανονιστικό πλαίσιο	CSR
Αγορά εργασίας / Εκπαίδευση	ΝΠΑ & πλαίσιο για τις συμβάσεις εργασίας	
	Μισθοί & καθορισμός των μισθών	
	Εκπαίδευση, δεξιότητες, διά βίου μάθηση	

Χρηματοπιστωτικός τομέας / Φορολογία	Φορολογία	
	Πρόσβαση σε χρηματοδότηση	CSR
E&A&K	Συνεργασία πανεπιστημίων, ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων	
	Χρηματοδότηση E&A&K	CSR
Τομεακές κανονιστικές ρυθμίσεις	Επιχειρηματικές υπηρεσίες / Νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα	
	Λιανική	
	Κατασκευές	
	Ψηφιακή οικονομία / Τηλεπικοινωνίες	
	Ενέργεια	
	Μεταφορές	

Υπόμνημα:

	Δεν έχει εντοπιστεί κανένα εμπόδιο στις επενδύσεις
CSR	Επενδυτικά εμπόδια που υπόκεινται και σε CSR
	Καμία πρόοδος
	Περιορισμένη πρόοδος
	Κάποια πρόοδος
	Σημαντική πρόοδος
	Έχει αντιμετωπιστεί πλήρως
	Δεν έχει αξιολογηθεί ακόμη

Το επιχειρηματικό περιβάλλον στην Κύπρο, αν και βελτιώνεται, δεν είναι το καλύτερο δυνατό για την τόνωση των επενδύσεων στη χώρα. Η θέση της Κύπρου στην τελευταία έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας με τίτλο «Doing Business» βελτιώθηκε, καθώς η έναρξη επιχείρησης έγινε λιγότερο δαπανηρή με τη μείωση του κόστους καταχώρισης και τη διευκόλυνση της καταβολής και υποβολής εργασιακών εισφορών μέσω της δημιουργίας ηλεκτρονικού συστήματος. Ωστόσο, η πρόσβαση σε χρηματοδότηση, η εκτέλεση συμβάσεων, η αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος και η έκδοση οικοδομικών αδειών εξακολουθούν να αποτελούν αδύνατα σημεία.

1. Η πρόσβαση σε χρηματοδότηση αποτελεί σημαντικό περιορισμό όσον αφορά την πραγματοποίηση επενδύσεων στην Κύπρο, ιδίως για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (βλ. τμήμα 4.2.2). Οι τράπεζες είναι απρόθυμες να χορηγήσουν δάνεια λόγω της υπερχρέωσης και εξακολουθούν να είναι περιορισμένες οι εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης, όπως τα επιχειρηματικά κεφάλαια, η πληθοχρηματοδότηση και η χρηματοδότηση με ίδια κεφάλαια. Το πρώτο Ταμείο Χρηματοδότησης Ιδίων Κεφαλαίων στην Κύπρο βρίσκεται στο στάδιο της προετοιμασίας, ενώ υλοποιούνται διάφορα προγράμματα επιχορηγήσεων και χρηματοδοτικά μέσα.

2. Η διοικητική επιβάρυνση εξακολουθεί να είναι υψηλή, ιδίως όσον αφορά την εκτέλεση συμβάσεων και την έκδοση οικοδομικών αδειών. Επιπλέον, η καταχώρηση και η μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων, οι χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες και τα χαμηλά ποσοστά διεκπεραίωσης έχουν αρνητικό αντίκτυπο στο επιχειρηματικό περιβάλλον (βλ. τμήμα 4.4.2). Η περαιτέρω ενίσχυση των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών και η διείσδυσή τους, καθώς και η ταχεία εφαρμογή του επενδυτικού νόμου που θα διευκολύνει τις στρατηγικές επενδύσεις, αποτελούν σημαντικά στοιχεία για ένα ανταγωνιστικό επιχειρηματικό περιβάλλον.

Το απόθεμα των άμεσων ξένων επενδύσεων είναι σημαντικά υψηλότερο σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας. Ανέρχεται σε 1 805 % του ΑΕΠ για τις εξερχόμενες επενδύσεις και σε 1 770 % του ΑΕΠ για τις εισερχόμενες. Σημαντικό μέρος των αποθεμάτων άμεσων ξένων επενδύσεων (τόσο των εισερχόμενων όσο και των εξερχόμενων) συνδέεται με τις δραστηριότητες εταιρειών χαρτοφυλακίου του χρηματοπιστωτικού τομέα, και σε αντίθεση με τις επενδύσεις εκ του μηδενός (green field investment) και με άλλα είδη επενδύσεων που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αύξηση της δυνητικής ανάπτυξης. Στις σημαντικές χώρες προέλευσης και προορισμού περιλαμβάνονται χρηματοπιστωτικά κέντρα (μεταξύ των οποίων το Λουξεμβούργο, το Ηνωμένο Βασίλειο, οι Κάτω Χώρες, το Τζέρζι και οι Βρετανικές Παρθένοι Νήσοι) και χώρες εκτός ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας, που αντιπροσωπεύουν συνολικά το 50 % περίπου των ακαθάριστων αποθεμάτων, ενώ οι θέσεις άλλων χωρών εταίρων χαρακτηρίζονται ως εμπιστευτικές.

Παραγωγικότητα

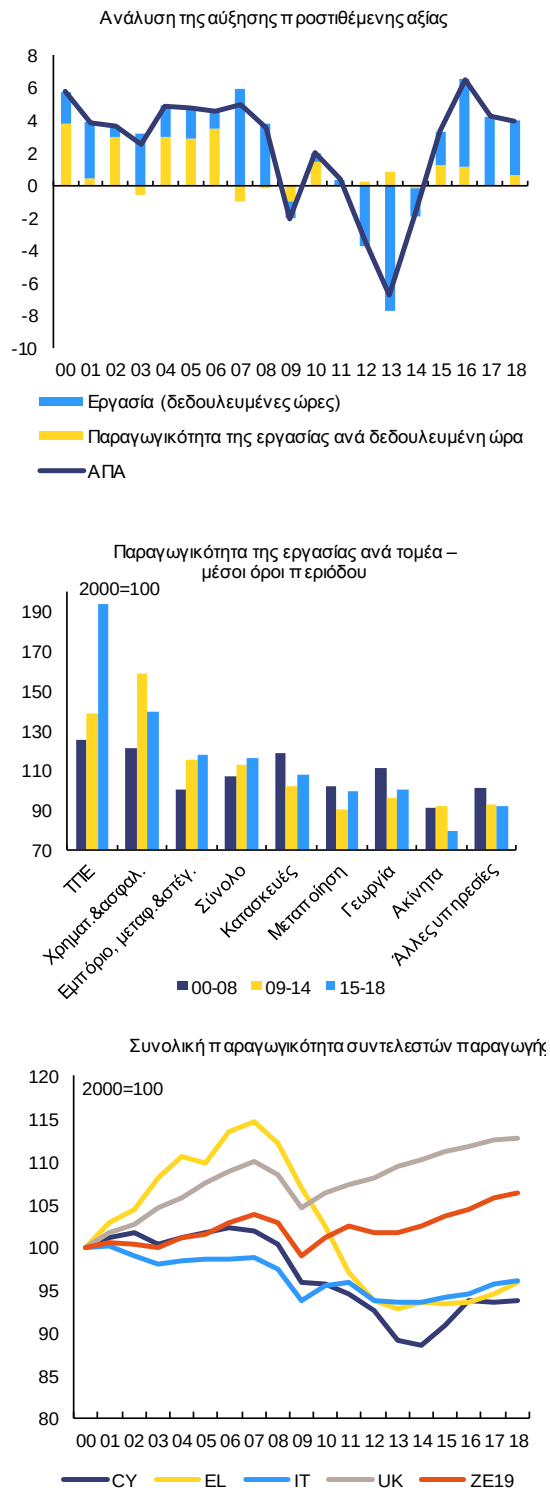
Η παραγωγικότητα της εργασίας παραμένει χαμηλή σε βάρος της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Το 2018 η παραγωγικότητα της εργασίας ανά ώρα αυξήθηκε ελαφρώς κατά 0,6 %. Η ανάπτυξη οφειλόταν κυρίως στην ισχυρή απασχόληση (βλ. διάγραμμα 4.4.2). Η στασιμότητα όσον αφορά την αύξηση της παραγωγικότητας μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι οι θέσεις εργασίας είναι κυρίως χαμηλής ειδίκευσης (και αυτό το βλέπουμε ιδίως στις υπηρεσίες). Δεδομένου ότι η Κύπρος χαρακτηρίζεται από εργατικό δυναμικό υψηλού μορφωτικού επιπέδου, η ύπαρξη αναντιστοιχιών δεξιοτήτων έχει ενταθεί (Συμβούλιο Οικονομίας και Ανταγωνιστικότητας Κύπρου, 2019). Η χώρα έχει σημαντικό ποσοστό υπερειδίκευσης σε σχέση με τις απαιτήσεις της εργασίας, το οποίο αυξήθηκε κατά τα προηγούμενα έτη και ανήλθε σε ποσοστό άνω του 20 % στο σύνολο της απασχόλησης το 2017 (Vandeplas και Thum-Thysen, 2019). Αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι το απασχολούμενο εργατικό δυναμικό δεν αξιοποιείται επαρκώς. Διάφορες στρατηγικές μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος. ([44])

Ταυτόχρονα, παρατηρούνται σημαντικές ελλείψεις εργαζομένων στους τομείς του τουρισμού, των ΤΠΕ, της γεωργίας και της μεταποίησης (βλ. τμήμα 4.3). Αντιθέτως, υπάρχει υπερπροσφορά εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού στον χρηματοπιστωτικό τομέα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ε). Η παραγωγικότητα ανέκαμψε στα προ της κρίσης επίπεδα, ή τα υπερέβη, στους τομείς που σχετίζονται με τον τουρισμό, τις ΤΠΕ και τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες. Οι κατασκευές και η μεταποίηση βρίσκονται σε στάδιο ανάκαμψης, αλλά εξακολουθούν να υστερούν (βλ. διάγραμμα 4.4.2).

Η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής αρχίζει να σταθεροποιείται μετά από παρατεταμένη πτώση, αλλά παραμένει σε χαμηλά επίπεδα. Παρά την κάποια βελτίωση από το 2014, η παρατεταμένη ασθενής συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής (βλ. διάγραμμα 4.4.2) επηρέασε την ανταγωνιστικότητα της χώρας. Η πορεία αυτή αντικατοπτρίζει το χαμηλό επίπεδο καινοτομίας και ψηφιοποίησης, καθώς και την κυριαρχία των επενδύσεων στην κατασκευή κατοικιών και στη ναυτιλία. Επιπλέον, οι δυσκολίες όσον αφορά την πρόσβαση σε χρηματοδότηση (βλ. τμήμα 4.2) περιορίζουν τις επενδύσεις από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

([44]) Στις στρατηγικές αυτές περιλαμβάνονται η διασφάλιση της ποιότητας και της συνάφειας των προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας, οι πρωτοβουλίες για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης των βιομηχανιών έντασης δεξιοτήτων, η μείωση των φραγμών εισόδου των επιχειρήσεων στην αγορά και η δημιουργία θέσεων εργασίας που αξιοποιούν ορθά τις δεξιότητες των ατόμων.

Διάγραμμα 4.4.2: **Συντελεστές παραγωγικότητας**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

4.4.2. ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ, ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ψηφιοποίηση

Η Κύπρος έχει καλές επιδόσεις όσον αφορά τις ψηφιακές υποδομές, αλλά η συμβολή του τομέα των ΤΠΕ στην ανάπτυξη παραμένει χαμηλή. Παρότι η Κύπρος διαθέτει ψηφιακές υποδομές (ευρυζωνική σύνδεση, διαδικτυακό εύρος ζώνης κ.λπ.) που υπερβαίνουν τον μέσο όρο της ΕΕ, καθώς και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά μικρομεσαίων επιχειρήσεων ΤΠΕ σε αναλογία με τον συνολικό αριθμό των επιχειρήσεων αυτών, έχει επίσης ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην ΕΕ όσον αφορά την προστιθέμενη αξία του τομέα των ΤΠΕ ως ποσοστού του ΑΕΠ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018γ). Η περαιτέρω αύξηση του εν λόγω δυναμικού θα συμβάλει στη διαφοροποίηση της οικονομίας.

Η Κύπρος έχει σημειώσει πρόοδο όσον αφορά την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων, αλλά δεν αξιοποιεί πλήρως τις δυνατότητές της. Οι κυπριακές επιχειρήσεις εξακολουθούν να υστερούν όσον αφορά την υιοθέτηση πολλών από τις συνηθέστερες ψηφιακές τεχνολογίες (βλ. πίνακα 4.4.1). Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και οι μεγάλες επιχειρήσεις στην Κύπρο υστερούν όσον αφορά την ψηφιοποίηση σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2019 πραγματοποιήθηκαν πωλήσεις μέσω διαδικτύου από το 10 % των μικρών επιχειρήσεων (16,2 % στην ΕΕ) και από το 31,9 % των μεγάλων επιχειρήσεων (39,2 % στην ΕΕ) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020δ). Η χρήση του ηλεκτρονικού εμπορίου αυξάνεται. Για την περαιτέρω προώθηση του ηλεκτρονικού εμπορίου, οι αρχές δρομολόγησαν πρόσφατα ένα πρόγραμμα επιχορηγήσεων, ώστε να δοθούν κίνητρα σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις να επενδύσουν σε συναφή εξοπλισμό και σε συναφείς υπηρεσίες.

Πίνακας 4.4.1: **Επιλεγμένοι δείκτες σχετικά με την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων, 2019 (% των επιχειρήσεων)**

Τεχνολογία	Κύπρος	Μέσος όρος ΕΕ
Τρισδιάστατη εκτύπωση	1%	4.1%
Βιομηχανικά ρομπότ και ρομπότ παροχής υπηρεσιών	1.2%	6.7%
Μαζικά δεδομένα (ανάλυση από οποιαδήποτε πηγή δεδομένων)	4.7%	12.3%
Υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους	14%	18%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020δ.

Παρά τις κάποιες προσπάθειες, η Κύπρος εξακολουθεί να υστερεί στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Ο αριθμός των χρηστών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αυξήθηκε το 2019 σε σύγκριση με το 2018, αν και ο αριθμός των χρηστών των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών που παρέχονται στη χώρα εξακολουθεί να είναι χαμηλός. Ωστόσο, βρίσκονται σε εξέλιξη 20 έργα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, με συνολικό προϋπολογισμό άνω των 250 εκατ. EUR, με στόχο την προώθηση της περαιτέρω ψηφιοποίησης του δημόσιου τομέα. Η προβλεπόμενη ίδρυση του Υφυπουργείου Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής πρόκειται να συμβάλει στην εφαρμογή της ανανεωμένης εθνικής στρατηγικής για τον ψηφιακό μετασχηματισμό που αναμένεται το 2020, συμπεριλαμβανομένης της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και της έρευνας και καινοτομίας.

Η Κύπρος έχει δεσμευτεί να σημειώσει πρόοδο όσον αφορά τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες. Η Κύπρος είναι μέλος της κοινής επιχείρησης για την ευρωπαϊκή υπολογιστική υψηλών επιδόσεων. Η χώρα έχει επίσης υπογράψει τη δήλωση σχετικά με το πλαίσιο συνεργασίας για την υπολογιστική υψηλών επιδόσεων, τη δήλωση σχετικά με την ευρωπαϊκή σύμπραξη για την αλυσίδα συστοιχιών και τη δήλωση σχετικά με τη συνεργασία για την τεχνητή νοημοσύνη. Τον Ιούνιο του 2019, η Κύπρος δημοσίευσε την εθνική στρατηγική της με τίτλο «Αποκεντρωμένες Τεχνολογίες (Blockchain)». Τον Ιανουάριο του 2020, η κυβέρνηση ενέκρινε την πρώτη εθνική στρατηγική της χώρας για την τεχνητή νοημοσύνη.

Η συνδεσιμότητα και η ευρυζωνική κάλυψη σημειώνουν πρόοδο. Συνολικά, το 90 % των νοικοκυριών έχει πρόσβαση σε ευρυζωνικά δίκτυα, αν και στις αγροτικές περιοχές η κάλυψη μειώνεται στο 65 %. Παρότι η προσφορά πρόσβασης επόμενης γενιάς υπερβαίνει τον ενωσιακό μέσο όρο του 83 %, η διείσδυση στα νοικοκυριά παραμένει σε χαμηλά επίπεδα (20 % στην Κύπρο και 49 % στην ΕΕ). Καταβάλλονται προσπάθειες με τη βοήθεια του μηχανισμού «Συνδέοντας την Ευρώπη» για την ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών τηλεπικοινωνιών προκειμένου να καλυφθεί η αυξανόμενη ζήτηση. Το Τμήμα Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών (ΤΗΕ) σχεδιάζει τον πλειστηριασμό των ζωνών των 700 MHz και των 3,6 GHz τον Ιούνιο ή τον Ιούλιο του 2020. Ο ραδιοτηλεοπτικός φορέας έχει συμφωνήσει να ελευθερώσει τη ζώνη των 700 MHz από εκπομπές έως τον Σεπτέμβριο του 2020. Το κύριο ζήτημα σε σχέση με την αποτελεσματική χρήση της εν λόγω ζώνης είναι οι παρεμβολές από κυπριακές περιοχές οι οποίες δεν τελούν υπό τον πραγματικό έλεγχο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η ζώνη θα ελευθερωθεί στην περιοχή αυτή όταν εγκατασταθεί νέος ψηφιακός τηλεοπτικός εξοπλισμός με χρηματοδότηση από την ΕΕ. Η ζώνη των 3,4-3,8 GHz είναι επί του παρόντος ελεύθερη.

Έρευνα και καινοτομία

Μολονότι η Κύπρος διαθέτει πληθυσμό με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, το οικείο σύστημα Ε&Α εξακολουθεί να είναι πολύ μικρό και ο ρόλος του στην οικονομική ανάπτυξη είναι περιορισμένος. Το 2018 το 57,1 % του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών είχε ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, μικρό μόνο ποσοστό αυτών των αποφοίτων έχει πτυχία που συνδέονται με την τεχνολογική καινοτομία. Η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών με τις χαμηλότερες επιδόσεις στην ΕΕ όσον αφορά τους πτυχιούχους φυσικών επιστημών και μηχανικής. Η ένταση Ε&Α αυξήθηκε σταδιακά από 0,21 % το 2000 σε 0,5 % του ΑΕΠ το 2018, αλλά πρόκειται για ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην ΕΕ. Τόσο η δημόσια όσο και η ιδιωτική ένταση Ε&Α παραμένουν αρκετά κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. ([45])

Η ποιότητα του δημόσιου ερευνητικού συστήματος αποτελεί δυνατό σημείο, αλλά η αλληλεπίδρασή του με τον επιχειρηματικό τομέα είναι πολύ περιορισμένη. Παρά το γεγονός ότι ιδρύθηκαν πρόσφατα (το 1992), τα δημόσια πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα στην Κύπρο επιτυγχάνουν σχετικά καλές επιστημονικές επιδόσεις. ([46]) Ωστόσο, η συνεργασία μεταξύ

([45]) Το 2018 η δημόσια ένταση Ε&Α ήταν 0,28 %, η τέταρτη χαμηλότερη στην ΕΕ (μέσος όρος 0,69 %), εκ του οποίου το 0,23 % προέρχεται από την τριτοβάθμια εκπαίδευση (ενωσιακός μέσος όρος 0,46 % του ΑΕΠ). Οι δαπάνες Ε&Α στον επιχειρηματικό τομέα ανέρχονταν στο δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό στην ΕΕ, ήτοι στο 0,20 % του ΑΕΠ το 2018, έναντι 1,41 % του ενωσιακού μέσου όρου το 2018.

([46]) Το 2018 περίπου το 69 % του συνολικού αριθμού εκδόσεων αφορούσαν διεθνείς συνδημοσιεύσεις (μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ), ενώ το 2016 το 9 % των δημοσιεύσεων της Κύπρου συγκαταλεγόταν μεταξύ του 10 % των συχνότερα αναφερόμενων επιστημονικών δημοσιεύσεων παγκοσμίως (Centre for Science and Technology Studies, 2019).

πανεπιστημίων και επιχειρήσεων είναι πολύ περιορισμένη, λόγω της χαμηλής ζήτησης από την πλευρά των επιχειρήσεων, αλλά και της έλλειψης επιχειρηματικής νοοτροπίας στον πανεπιστημιακό τομέα. Ως εκ τούτου, η εμπορική εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων της έρευνας παραμένει σε χαμηλά επίπεδα (Demetriades et al., 2020). ([47])

Αν και ο όγκος των δραστηριοτήτων έρευνας και καινοτομίας (E&K) παραμένει περιορισμένος, αρκετοί τομείς αύξησαν τις επενδύσεις. Το επιχειρηματικό τοπίο στην Κύπρο δεν ευνοεί ένα υψηλό επίπεδο δραστηριοτήτων έρευνας και καινοτομίας. Το 95 % του επιχειρηματικού πληθυσμού είναι πολύ μικρές επιχειρήσεις, κυρίως επιχειρήσεις απρόθυμες να αναλάβουν κινδύνους, καθώς και οικογενειακές επιχειρήσεις χωρίς επαγγελματική διαχείριση και ικανότητα καινοτομίας. ([48]) Ωστόσο, παρά τα εν λόγω διαρθρωτικά χαρακτηριστικά, οι επενδύσεις στους τομείς των φαρμακευτικών προϊόντων και των εκδόσεων λογισμικού οδήγησαν σε σημαντική αύξηση των επιχειρηματικών δαπανών E&A από το 2016 (οι επιχειρηματικές δαπάνες E&A ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν από 0,11 % το 2015 σε 0,20 % το 2018).

Το Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Καινοτομίας εξήγγειλε τον Μάιο του 2019 ένα νέο πλαίσιο στρατηγικής για E&K για την περίοδο 2019-23, με φιλόδοξα, αν και αβέβαια, αποτελέσματα. Στους βασικούς παράγοντες διευκόλυνσης του πλαισίου στρατηγικής περιλαμβάνονται ένα νέο ολοκληρωμένο σύστημα διακυβέρνησης, ειδικότερα η ίδρυση Υφυπουργείου Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής, καθώς και η εστίαση στη μεταφορά γνώσης και στην εμπορική εκμετάλλευση για την τόνωση της δραστηριότητας E&K στον ιδιωτικό τομέα. Ένα από τα προβλεπόμενα μέτρα είναι η δημιουργία συνεργατικών σχηματισμών αριστείας, η συγκέντρωση πανεπιστημίων και επιχειρήσεων στους τομείς του περιβάλλοντος/κλίματος, της γεωργικής τεχνολογίας, της ναυτιλίας, της υγείας και των ΤΠΕ, σύμφωνα με την εθνική Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, η οποία θα πρέπει να επικαιροποιηθεί, ώστε να αντικατοπτρίζει τις πρόσφατες αλλαγές σε εθνικό επίπεδο και τις νέες προτεραιότητες σε ενωσιακό επίπεδο. Έχουν εξαγγελθεί διάφορα μέτρα, τα περισσότερα από τα οποία θα πρέπει να εφαρμοστούν με τους υφιστάμενους χρηματοδοτικούς πόρους. Κατά συνέπεια, δεν είναι σαφές κατά πόσον μπορεί να επιτευχθεί ένα βασικό παραδοτέο της στρατηγικής, και συγκεκριμένα ο στόχος να τριπλασιαστεί η εθνική ένταση E&A στο 1,5 % έως το 2023 (καθώς το ήμισυ των δαπανών αναμένεται να προέλθει από τον ιδιωτικό τομέα).

Παρά τις προσπάθειες, η εφαρμογή της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης για την ενίσχυση των επιδόσεων στον τομέα της καινοτομίας εξακολουθεί να αντιμετωπίζει πολλές προκλήσεις. Η Κύπρος κινητοποίησε ευρύ φάσμα δημόσιων και ιδιωτικών παραγόντων καινοτομίας. Η ενίσχυση της διάστασης «από τη βάση προς την κορυφή» της διαδικασίας μέσω της συμμετοχής των τοπικών ενδιαφερόμενων φορέων στον τομέα της καινοτομίας, η προώθηση της αντιστοίχισης πανεπιστημίων και επιχειρήσεων και η θέσπιση μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης εξακολουθούν να έχουν σημασία για τη διαφοροποίηση της οικονομίας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Η ίδρυση του Υφυπουργείου Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής αναμένεται να διευκολύνει την εφαρμογή της στρατηγικής.

Επιχειρηματικό περιβάλλον και λειτουργία των αγορών

Η ευκολία του επιχειρείν στην Κύπρο βελτιώνεται. Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας με τίτλο «Doing Business», η χώρα κατατάχθηκε στην 54η θέση, ανεβαίνοντας τρεις θέσεις σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Η χώρα έλαβε καλύτερες βαθμολογίες στις κατηγορίες «έναρξη επιχείρησης» και «διασυνοριακές συναλλαγές». Η εκτέλεση συμβάσεων, η εξασφάλιση πίστωσης και η έκδοση οικοδομικών αδειών εξακολουθούν να αποτελούν τα αδύνατα σημεία του κυπριακού

([47]) Πρόσφατα εγκρίθηκαν κίνητρα για την τόνωση της συνεργασίας πανεπιστημίων-επιχειρήσεων. Μετά την έγκριση του νόμου, το 2018, που επιτρέπει στα πανεπιστήμια να δημιουργήσουν τεχνοβλαστούς, ομάδα εμπειρογνωμόνων που διορίστηκε από τον μηχανισμό υποστήριξης πολιτικής του προγράμματος «Ορίζων 2020» παρείχε συστάσεις τον Δεκέμβριο του 2019 σχετικά με το πώς να ενθαρρυνθεί η χρήση των δημόσιων εργαστηρίων από τις επιχειρήσεις.

([48]) Σύμφωνα με την έκθεση για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα του 2018 (Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, 2018), η Κύπρος κατατάσσεται στην 101η θέση όσον αφορά την επαγγελματική διαχείριση των εταιρειών. Όσον αφορά τη στάση έναντι του επιχειρηματικού κινδύνου, κατατάσσεται στην 40ή θέση, ενώ βρίσκεται στην 78η θέση όσον αφορά την αποδοχή ριζικέλευθων ιδεών.

επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Το 2019 η Κύπρος μείωσε το κόστος καταχώρησης μιας εταιρείας και εφάρμοσε ηλεκτρονικό σύστημα για την υποβολή των υποχρεωτικών εργασιακών εισφορών.

Για ορισμένα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα, η Κύπρος έχει πιο περιοριστικές κανονιστικές ρυθμίσεις σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ (ΟΟΣΑ). Αυτό ισχύει για τους δικηγόρους, τους αρχιτέκτονες, τους πολιτικούς μηχανικούς και τους κτηματομεσίτες, όπως καταδεικνύεται από τον δείκτη έντασης των ρυθμίσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017β) και όπως επιβεβαιώθηκε πιο πρόσφατα από τον δείκτη ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του ΟΟΣΑ (2018). Ορισμένες από τις ισχύουσες απαιτήσεις όσον αφορά την αδειοδότηση, τη μόνιμη κατοικία και τη συμμετοχή στο μετοχικό κεφάλαιο ενδέχεται να περιορίζουν δυσανάλογα τον ανταγωνισμό στην αγορά και την κινητικότητα των επαγγελματιών, στρεβλώνοντας την αποδοτική κατανομή των πόρων. Μέχρι σήμερα δεν έχουν εγκριθεί ή προταθεί ειδικά μέτρα για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων. Η εστιασμένη επανεξέταση και αξιολόγηση της αναλογικότητας των εντοπισθέντων περιορισμών στις επαγγελματικές υπηρεσίες θα βελτιώσουν τις αναπτυξιακές δυνατότητες και τις οικονομικές επιδόσεις των τομέων αυτών.

Η διαδικασία απόκτησης αδειών και εγκρίσεων για επενδύσεις στην Κύπρο παραμένει επαχθής. Ο νόμος που αποσκοπεί στην απλούστευση της διαδικασίας που πρέπει να ακολουθήσει ένας στρατηγικός επενδυτής για να αποκτήσει άδειες και εγκρίσεις για επενδύσεις στην Κύπρο δεν έχει ακόμη εγκριθεί από τη Βουλή των Αντιπροσώπων. Επιπλέον, οι διαδικασίες έκδοσης οικοδομικών αδειών —που εκδίδονται κυρίως σε τοπικό επίπεδο— είναι πολύπλοκες και χρονοβόρες. Μπορεί να χρειαστούν πολλά έτη για ένα έργο μεγάλης κλίμακας. Αφού αναγνώρισε όλα τα ανωτέρω, η κυβέρνηση εξήγγειλε τον Νοέμβριο του 2019 τη νέα πολιτική για την απλούστευση και τη σημαντική επιτάχυνση των διαδικασιών αδειοδότησης, με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα. Η δημιουργία μηχανισμού για την αυθημερόν έκδοση οικοδομικών αδειών για ορισμένα έργα οικιστικής ανάπτυξης, που αφορούν πάνω από το 50 % των αδειών που εκδίδονται ετησίως, έχει ήδη προχωρήσει αρκετά και αναμένεται να αρχίσει να λειτουργεί εντός του πρώτου εξαμήνου του 2020. Η μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης, η οποία βρίσκεται στο στάδιο της προετοιμασίας, αναμένεται να συμβάλει στην αντιμετώπιση αυτών των εμποδίων (βλ. τμήμα 4.4.3).

Η δημιουργία μεγάλων καταστημάτων λιανικής πώλησης στην Κύπρο αντιμετωπίζει επίσης δυσκολίες. Οι επενδύσεις σε μεγάλα καταστήματα λιανικής πώλησης, όπως υπεραγορές, εμπορικά κέντρα και εκπτωτικά χωριά, αποθαρρύνονται από τις πολύπλοκες και χρονοβόρες διαδικασίες που απαιτούνται για την απόκτηση των αναγκαίων αδειών. Η εξέταση των αιτήσεων διαρκεί από ένα έως τρία έτη, χρονικό διάστημα που αρκεί για να αποθαρρυνθούν οι επενδυτές. Επιπλέον, την τελευταία δεκαετία, μεγάλος αριθμός αιτήσεων απορρίφθηκε. Αυτό το είδος επενδύσεων αναμένεται να δημιουργήσει θέσεις εργασίας και να μειώσει περαιτέρω τις τιμές λιανικής. Από τη θετική πλευρά, το ευέλικτο ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων και η απουσία κανονιστικής ρύθμισης των πωλήσεων είχαν θετικό αντίκτυπο στον τομέα του λιανικού εμπορίου.

4.4.3. ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑ

Κρατικές επιχειρήσεις και ιδιωτικοποίηση

Το επενδυτικό δυναμικό παρεμποδίζεται από την αργή πρόοδο των ιδιωτικοποιήσεων. Η ιδιωτικοποίηση του λιμένα της Λάρνακας και η μετοχοποίηση της Αρχής Τηλεπικοινωνιών Κύπρου προχωρούν με αργούς ρυθμούς. Τα εν λόγω έργα μεγάλης κλίμακας θα μπορούσαν να προσελκύσουν επενδύσεις, να αυξήσουν τον ανταγωνισμό και να μειώσουν τις τιμές στις βιομηχανίες δικτύου.

Η παρακολούθηση των κρατικών επιχειρήσεων έχει κάπως βελτιωθεί. Θεσπίστηκαν ορισμένα διοικητικά μέτρα, στα οποία περιλαμβάνονται οι απαιτήσεις για αυξημένη εποπτεία και υποβολή εκθέσεων, με σκοπό τη βελτίωση της εταιρικής διακυβέρνησης των κρατικών επιχειρήσεων. Η αποτελεσματικότητα των μέτρων αυτών δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί. Ειδικότερα, απαιτούνται πρόσθετες προσπάθειες για τη δημιουργία διαφανούς διαδικασίας όσον αφορά τους διορισμούς των μελών διοικητικών συμβουλίων και την περαιτέρω ευθυγράμμιση και βελτίωση

των πρακτικών εταιρικής διακυβέρνησης. Τα μέτρα αυτά αντικαθιστούν τις διατάξεις που προβλέπονταν στο νομοσχέδιο για τη διακυβέρνηση των κρατικών επιχειρήσεων, το οποίο αποσύρθηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, καθώς κρίθηκε ότι δεν θα εγκρινόταν.

Οι σταθερές επιδόσεις των κρατικών επιχειρήσεων, μέσω της βελτίωσης των πρακτικών εταιρικής διακυβέρνησης και, ενδεχομένως, της ιδιωτικοποίησης, έχουν καθοριστική σημασία για να μειωθεί το άνοιγμα του κράτους σε ενδεχόμενες υποχρεώσεις. Η διευκόλυνση των ιδιωτικών επενδύσεων σε βασικές επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και σε κρατικές επιχειρήσεις που τελούν υπό χρηστή διακυβέρνηση και παρακολούθηση είναι ουσιαστικής σημασίας για να μετριαστεί η πιθανή δημιουργία ενδεχόμενων υποχρεώσεων του Δημοσίου στο μέλλον.

Δημόσια διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση

Η πολυαναμενόμενη μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης εξακολουθεί να εκκρεμεί. Η αναμόρφωση του συστήματος αξιολόγησης των δημοσίων υπαλλήλων και των διαδικασιών προαγωγής είναι απαραίτητη για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης. Εν προκειμένω, η μεταρρύθμιση εκκρεμεί από το 2015. Τον Οκτώβριο του 2019, κατατέθηκαν στη Βουλή των Αντιπροσώπων αναθεωρημένες προτάσεις σχετικά με τα συστήματα πρόσληψης, αξιολόγησης και προαγωγής, οι οποίες είναι επί του παρόντος υπό συζήτηση.

Η μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης σημειώνει πρόοδο. Η μεταρρύθμιση έχει ως στόχο: i) να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα του συστήματος μειώνοντας τον αριθμό των δήμων και εκχωρώντας τους νέες αρμοδιότητες με μεγαλύτερη διοικητική και οικονομική αυτονομία, ii) να δημιουργήσει ομάδες κοινοτήτων με δικούς τους προϋπολογισμούς, ώστε να ωφελούνται από οικονομίες κλίμακας, και iii) να βελτιώσει την αποδοτικότητα της διαχείρισης των υδάτων και των αποβλήτων σε τοπικό επίπεδο. Σε γενικές γραμμές, οι αρχές αναμένουν ότι η μεταρρύθμιση θα καταστήσει την τοπική αυτοδιοίκηση πολύ πιο αποτελεσματική, ενώ παράλληλα θα συμβάλει στην εξοικονόμηση δημόσιων πόρων. Η μεταρρύθμιση εκκρεμεί από το 2015, αλλά μια αναθεωρημένη πρόταση βρίσκεται στο τελικό στάδιο εκπόνησης. Το σημαντικό είναι ότι η μεταρρύθμιση πρόκειται επίσης να απλουστεύσει τις διαδικασίες έκδοσης οικοδομικών και χωροταξικών αδειών και να επιταχύνει την έκδοση τίτλων ιδιοκτησίας.

Δικαστικό σύστημα

Το δικαστικό σύστημα στην Κύπρο εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις από άποψη αποτελεσματικότητας. Μολονότι οι επιδόσεις των δικαστηρίων βελτιώθηκαν το 2018, ο χρόνος που απαιτείται για την εκδίκαση αστικών, εμπορικών και διοικητικών υποθέσεων στα πρωτοδικεία (737 ημέρες σε σύγκριση με 1 118 το 2017) εξακολουθεί να είναι μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Όσον αφορά τη διοικητική δικαιοσύνη, η αύξηση της αποδοτικότητας σε πρώτο βαθμό, η οποία αποτυπώνεται στη μείωση της διάρκειας των διαδικασιών (487 ημέρες έναντι 2 162 ημερών το 2017) και σε υψηλότερα ποσοστά διεκπεραίωσης (219/2 % σε σύγκριση με το 73/6 % το 2017), συμπίπτει με τις ιδιαίτερα χρονοβόρες διαδικασίες στον τελευταίο βαθμό (2 156 ημέρες· πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης 2020, υπό έκδοση). Οι κυριότερες ανεπάρκειες απορρέουν από τους παρωχημένους και πολύπλοκους κανόνες πολιτικής δικονομίας, την έλλειψη ψηφιοποίησης και τη μη προσφυγή στη διαμεσολάβηση. Επιπλέον, τα κτίρια των δικαστηρίων είναι εξαιρετικά ανεπαρκή, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνουν την αποτελεσματική λειτουργία των δικαστηρίων.

Οι αρχές έχουν εκφράσει τη δέσμευσή τους να αναμορφώσουν το δικαστικό σύστημα και να αντιμετωπίσουν τις αδυναμίες. Ωστόσο, μέχρι σήμερα υπάρχουν περιορισμένα μόνο απτά αποτελέσματα και οι περισσότερες προγραμματισμένες μεταρρυθμίσεις έχουν καθυστερήσει. Οι αναθεωρημένοι κανόνες πολιτικής δικονομίας —βασικό στοιχείο της μεταρρύθμισης— αναμενόταν αρχικά να τεθούν σε εφαρμογή στις αρχές του 2020, αλλά δεν έχει ανακοινωθεί συγκεκριμένο αναθεωρημένο χρονοδιάγραμμα.

Η εξειδίκευση των δικαστηρίων βρίσκεται σε εξέλιξη, αλλά η βασική νομοθεσία εξακολουθεί να εκκρεμεί. Το Διοικητικό Δικαστήριο Διεθνούς Προστασίας που ασχολείται με τους αιτούντες

άσυλο άρχισε να λειτουργεί τον Ιούνιο του 2019 με τρεις δικαστές. Η ικανότητά του αναμένεται να ενισχυθεί τους προσεχείς μήνες. Εκκρεμεί η έγκριση των σχεδίων νομοθετικών πράξεων για την ίδρυση Εμποροδικείου και Εφετείου και την εκ νέου λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Επιπλέον, έχουν καθυστερήσει οι προσπάθειες για την πρόσληψη επιπλέον δικαστών και τη συγκρότηση ειδικής ομάδας για τη διεκπεραίωση εκκρεμών υποθέσεων 15ετίας, συμπεριλαμβανομένων των υποθέσεων που αφορούν μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Στο μεταξύ, έξι υφιστάμενοι δικαστές έχουν επιφορτιστεί με τον χειρισμό οικονομικών διαφορών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Όταν ολοκληρωθεί, η εξειδίκευση των δικαστηρίων, σε συνδυασμό με την προβλεπόμενη ενίσχυση της ικανότητας όλων των δικαστηρίων, αναμένεται να συμβάλει στη μείωση των χρονοβόρων δικαστικών διαδικασιών και στη βελτίωση της πειθαρχίας στη χώρα όσον αφορά την αποπληρωμή χρέους.

Η ενίσχυση της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων είναι επίσης απαραίτητη για τη βελτίωση της πειθαρχίας όσον αφορά την αποπληρωμή χρέους. Οι ανεπάρκειες όσον αφορά τις δικαστικές διαδικασίες συνδυάζονται με την ανεπαρκή εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την πειθαρχία στη χώρα όσον αφορά την αποπληρωμή χρέους. Προς τον σκοπό αυτόν, εξακολουθεί να εκκρεμεί η έγκριση της τροποποίησης του νόμου περί πολιτικής δικονομίας, η οποία θα διευκολύνει την εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων για την κατάσχεση κινητής περιουσίας. Επιπλέον, οι αναθεωρημένοι κανόνες πολιτικής δικονομίας αναμένεται να βελτιώσουν την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων.

Δημόσιες συμβάσεις

Έχουν ληφθεί μέτρα για το άνοιγμα της αγοράς δημόσιων συμβάσεων και την προσέλκυση μεγαλύτερου ανταγωνισμού. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονταν η απλούστευση των διαδικασιών ανάθεσης για τη διευκόλυνση της συμμετοχής των οικονομικών φορέων, καθώς και η γενίκευση της χρήσης και η ενίσχυση των ικανοτήτων του υφιστάμενου συστήματος ηλεκτρονικών δημόσιων συμβάσεων. Επίσης, καταβλήθηκε προσπάθεια για την εκπαίδευση και την υποστήριξη των υπαλλήλων που είναι αρμόδιοι για τις δημόσιες συμβάσεις, με σκοπό την καλύτερη προετοιμασία και διεξαγωγή των διαδικασιών ανάθεσης, μεταξύ άλλων όσον αφορά την προώθηση πράσινων και κοινωνικά υπεύθυνων δημόσιων συμβάσεων.

Ωστόσο, ορισμένοι δείκτες επιδόσεων εξακολουθούν να εγείρουν ανησυχίες. Παρά τα μέτρα που έχουν ληφθεί, υψηλός παραμένει ο αριθμός των συμβάσεων με έναν μοναδικό υποψήφιο (το 49 % των διαδικασιών το 2018 έναντι 24 % το 2009). Η Κύπρος παραμένει μία από τις χώρες της ΕΕ με το μεγαλύτερο ποσοστό άμεσων αναθέσεων (25 % των συνολικών διαδικασιών το 2018 έναντι μόλις 1 % το 2009). Οι περισσότερες διαδικασίες με μία και μόνη προσφορά και οι απευθείας αναθέσεις αφορούν τις δημόσιες συμβάσεις στον τομέα της υγείας. Εξάλλου, η Κύπρος παραμένει μία από τις χώρες της ΕΕ με τον μεγαλύτερο αριθμό συμβάσεων που ανατίθενται αποκλειστικά βάσει της χαμηλότερης τιμής (το 93 % των δημόσιων συμβάσεων που συνήφθησαν το 2018 έναντι 47 % κατά μέσο όρο στις χώρες του ΕΟΧ), σε αντίθεση προς τις βέλτιστες πρακτικές που προβλέπουν τη χρήση περισσότερων κριτηρίων με βάση την ποιότητα.

Η ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας, η επαγγελματικοποίηση του προσωπικού στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων, καθώς και άλλα στοχοθετημένα μέτρα, θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση αυτών των αδυναμιών και να προωθήσουν μια πραγματικά ανταγωνιστική και αποτελεσματική αγορά δημόσιων συμβάσεων. Τα μέτρα που λαμβάνονται από την κυβέρνηση, όπως η ενίσχυση των κεντρικών προμηθειών, η κατάρτιση και η επαγγελματικοποίηση των αναθετουσών αρχών, καθώς και η στήριξη μικρότερων αναθετουσών αρχών (μεταξύ άλλων με την οργάνωση κεντρικών διαδικασιών ανάθεσης για λογαριασμό τους), αναμένεται να έχουν θετική επίδραση βραχυπρόθεσμα. Επιπλέον, οι αναθέτουσες αρχές λαμβάνουν ορισμένα θετικά μέτρα με σκοπό το άνοιγμα του ανταγωνισμού, όπως η διαδικασία κοινών προμηθειών σε συνεργασία με άλλες αναθέτουσες αρχές στην Κύπρο ή το εξωτερικό. Τέλος, οι αρχές έχουν καταβάλει προσπάθεια για την αύξηση της ευαισθητοποίησης των αναθετουσών αρχών σχετικά με τη σημασία της χρήσης κριτηρίων ανάθεσης με βάση την ποιότητα, προκειμένου να διασφαλίζεται η ποιότητα και η βιωσιμότητα των δημόσιων αγορών.

Καταπολέμηση της διαφθοράς

Η αντίληψη της διαφθοράς στην Κύπρο παραμένει υψηλή στο επιχειρηματικό πλαίσιο. Οι παγκόσμιοι δείκτες διακυβέρνησης και άλλοι δείκτες δείχνουν μείωση των επιδόσεων της Κύπρου όσον αφορά τον έλεγχο της διαφθοράς (WGI, 2019, TI, 2019). Η αντίληψη της διαφθοράς έχει βελτιωθεί στην τελευταία έρευνα του Ευρωβαρόμετρου, αν και οι βαθμολογίες παραμένουν υψηλές, καθώς το 88 % των επιχειρήσεων θεωρεί ότι η διαφθορά είναι εκτεταμένη στη χώρα τους (έναντι 100 % το 2017). Το 86 % των επιχειρήσεων πιστεύει ότι η δωροδοκία και η δικτύωση είναι συχνά ο ευκολότερος τρόπος για την εξασφάλιση ορισμένων δημόσιων υπηρεσιών, ένα ποσοστό μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ιβ).

Η υλοποίηση δράσεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς σημειώνει πρόοδο, αλλά η ικανότητα συντονισμού παραμένει ανεπαρκής. Τον Μάιο του 2019, εγκρίθηκε από το υπουργικό συμβούλιο σχέδιο δράσης κατά της διαφθοράς, το οποίο βρίσκεται επί του παρόντος στο στάδιο της εφαρμογής. Έχουν οριστεί σημεία επαφής στους δημόσιους φορείς και έχουν εγκριθεί κώδικες δεοντολογίας για το υπουργικό συμβούλιο και τους εισαγγελείς. Επιπλέον, θεσπίστηκε ο νόμος περί σύστασης και λειτουργίας της υπηρεσίας εσωτερικού ελέγχου, ενός οργάνου επιφορτισμένου με την καταπολέμηση της διαφθοράς στην κυπριακή αστυνομία. Ωστόσο, το Γραφείο Διαφάνειας και Πρόληψης της Διαφθοράς, το όργανο που είναι αρμόδιο για τον συντονισμό της υλοποίησης του σχεδίου δράσης, εξακολουθεί να είναι σοβαρά υποστελεχωμένο.

Εκκρεμεί η βασική νομοθεσία για την πρόληψη της διαφθοράς. Το νομοσχέδιο για τη σύσταση ανεξάρτητης αρχής κατά της διαφθοράς κατατέθηκε προς έγκριση στη Βουλή των Αντιπροσώπων τον Μάρτιο του 2019. Η αρχή θα ενισχύσει τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα των δράσεων που αναλαμβάνονται από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα για την πρόληψη και την καταπολέμηση της διαφθοράς. Ωστόσο, η διαδικασία διορισμού του προέδρου της αρχής είναι καίριας σημασίας για να διασφαλιστεί η ανεξαρτησία της. Από τον Μάιο του 2019, εκκρεμεί επίσης η έγκριση του νομοσχεδίου για την κανονιστική ρύθμιση των δραστηριοτήτων των ομάδων συμφερόντων. Τέλος, η τροποποίηση του νόμου περί αναφοράς πράξεων διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων για την προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, είναι υπό συζήτηση στη Βουλή των Αντιπροσώπων.

Η δημοσιοποίηση περιουσιακών στοιχείων είναι διαφανής, αλλά η επαλήθευση των δηλώσεων θα μπορούσε να βελτιωθεί. Οι δηλώσεις περιουσιακών στοιχείων του Προέδρου της Δημοκρατίας, των υπουργών και των μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων υποβλήθηκαν σε ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή και δημοσιεύτηκαν το 2019. Το όργανο που είναι επιφορτισμένο με την επαλήθευση των δηλώσεων των λοιπών υπαλλήλων και των πολιτικώς εκτεθειμένων προσώπων είναι ένα ειδικό συμβούλιο, το οποίο απαρτίζεται από τρία μέλη που διορίστηκαν από το υπουργικό συμβούλιο το 2017. Η ειδική επιτροπή που είναι επιφορτισμένη με την επαλήθευση των πληροφοριών έχει υποβάλει διάφορα πρόστιμα για μη υποβολή δηλώσεων, αλλά δεν έχει διαπιστώσει καμία παρατυπία μέχρι σήμερα. Ωστόσο, υπάρχουν ανησυχίες όσον αφορά την ακρίβεια των δηλώσεων. Η Ομάδα Κρατών κατά της Διαφθοράς (GRECO, 2016 και 2018) επισήμανε επίσης την ανάγκη να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα της παρακολούθησης των δηλώσεων περιουσιακών στοιχείων. Όσον αφορά τις συγκρούσεις συμφερόντων, μολονότι υπάρχουν κώδικες δεοντολογίας για τα μέλη της κυβέρνησης, τους δημόσιους υπαλλήλους και τους εισαγγελείς, δεν υπάρχουν αντίστοιχες διατάξεις για τα μέλη της Βουλής των Αντιπροσώπων.

Τα ζητήματα διαφθοράς του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα τα διαχειρίζεται η Αστυνομία Κύπρου. Έχουν ληφθεί συγκεκριμένα μέτρα για τη βελτίωση της ικανότητάς της να χειρίζεται τέτοιες υποθέσεις, μεταξύ άλλων και στους κόλπους της αστυνομίας. Μεταξύ του 2013 και του 2018, η Αστυνομία Κύπρου ανέφερε ότι είχαν διερευνηθεί ή τελούσαν υπό έρευνα συνολικά 120 υποθέσεις διαφθοράς, εκ των οποίων οι 98 έκλεισαν. Καταδικάστηκαν για διαφθορά 37 άτομα σε 26 υποθέσεις, εκ των οποίων οι 12 αφορούσαν καταδικαστικές αποφάσεις για διαφθορά στα υψηλά κλιμάκια, συμπεριλαμβανομένων του Βοηθού Γενικού Εισαγγελέα, μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων και πρώην υπουργών. Επιπλέον,

έχουν ληφθεί μέτρα για τη βελτίωση της ικανότητας και την ενίσχυση του Γραφείου Διερεύνησης Οικονομικού Εγκλήματος και της Υπηρεσίας Εγκληματολογικών Ερευνών, με την πρόσληψη τεσσάρων εγκληματολόγων λογιστών. Όσον αφορά τη διαφθορά στους κόλπους της Αστυνομίας Κύπρου, το 2018 συστάθηκε υπηρεσία εσωτερικού ελέγχου για τη διερεύνηση πράξεων διαφθοράς που διαπράττονται από αστυνομικούς. Η νεοσυσταθείσα υπηρεσία είναι πλήρως επιχειρησιακή και έχει ήδη διερευνήσει 12 υποθέσεις διαφθοράς, εκ των οποίων η μία κατέληξε σε καταδίκη. Το νομοσχέδιο για τις τηλεφωνικές υποκλοπές εγκρίθηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων τον Ιανουάριο του 2020. Με τον τρόπο αυτόν προβλέπεται να βελτιωθεί η ερευνητική ικανότητα για αξιόποινες πράξεις που σχετίζονται με τη διαφθορά.

Η ενίσχυση της ανεξαρτησίας των εισαγγελικών αρμοδιοτήτων και η ενίσχυση της αυτονομίας των δικαστικών και των εισαγγελέων εξακολουθούν να εκκρεμούν. Βρίσκεται ακόμη υπό συζήτηση νομοσχέδιο για την αναθεώρηση των υφιστάμενων διατάξεων σχετικά με τη δημοσιονομική ανεξαρτησία της Νομικής Υπηρεσίας, τον διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων και τις διαδικασίες πρόσληψης. Το αξίωμα του Γενικού Εισαγγελέα συνδυάζει διάφορες αρμοδιότητες, κατάσταση που απαιτεί ελέγχους και εξισορροπήσεις για την πρόληψη των κινδύνων αθέμιτης επιρροής στο σύστημα δίωξης, όπως επισημάνθηκε στην αξιολόγηση της GRECO (GRECO, 2016). Προκειμένου να βελτιωθεί η αποτελεσματική δίωξη των υποθέσεων διαφθοράς, η εξειδίκευση των εισαγγελέων σε οικονομικά εγκλήματα θα μπορούσε να ενισχυθεί περαιτέρω.

Έχουν θεσπιστεί νέοι κανόνες για την αντιμετώπιση των κινδύνων που σχετίζονται με το πρόγραμμα παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν ερωτήματα σχετικά με τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά του. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εντοπίσει ορισμένους εγγενείς κινδύνους που συνδέονται με τα προγράμματα παραχώρησης υπηκοότητας και χορήγησης άδειας διαμονής σε επενδυτές στην Κύπρο, ιδίως όσον αφορά την ασφάλεια, τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, τη φοροδιαφυγή και τη διαφθορά.([49]) Επιπλέον, τα προγράμματα παραχώρησης υπηκοότητας σε επενδυτές ενδέχεται να εγείρουν ανησυχίες όσον αφορά τη συμβατότητά τους με τις Συνθήκες της ΕΕ.([50]) Οι κυπριακές αρχές έχουν υιοθετήσει ορισμένα μέτρα και συστάσεις για την αντιμετώπιση αυτών των κινδύνων, μεταξύ άλλων με τη θέσπιση ορισμένων κατηγοριών ατόμων υψηλού κινδύνου τα οποία δεν είναι επιλέξιμα για την απόκτηση κυπριακής ιθαγένειας μέσω του προγράμματος επενδυτών, όπως πολιτικώς εκτεθειμένα πρόσωπα, πρόσωπα που αντιμετωπίζουν ποινικές διώξεις, πρόσωπα για τα οποία διεξάγεται έρευνα ή που έχουν καταδικαστεί για σοβαρά αδικήματα στη χώρα καταγωγής και πρόσωπα που συνδέονται με νομικές οντότητες οι οποίες υπόκεινται σε ενωσιακές ή διεθνείς κυρώσεις. Τα νέα μέτρα προβλέπουν την αυτόματη απόρριψη των αιτήσεων που έχουν ήδη απορριφθεί από άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Επιπλέον, οι επενδυτές υποχρεούνται πλέον να αποκτούν θεώρηση Σένγκεν προτού υποβάλουν αίτηση. Ωστόσο, τα μέτρα αυτά δεν ισχύουν για το πρόγραμμα χορήγησης άδειας διαμονής σε επενδυτές, παρά την ύπαρξη παρόμοιων κινδύνων, και η ουσιαστική εφαρμογή τους δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί.

Εδαφικές ανισότητες

Στο εσωτερικό της Κύπρου εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικές κοινωνικοοικονομικές διαφορές. Το 2018 το ποσοστό ανεργίας στις πόλεις ανερχόταν στο 7,7 % του εργατικού δυναμικού, ποσοστό χαμηλότερο από των πόλεων και των προαστίων (9,7 %), καθώς και των αγροτικών περιοχών (9,2 %). Στην Κύπρο, οι εργαζόμενοι με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης έχουν την τάση να ζουν σε πόλεις, ενώ το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο και την κατάρτιση, καθώς και των ατόμων ΕΕΑΚ, τείνει να είναι υψηλότερο στις κωμοπόλεις, τα προάστια και τις αγροτικές περιοχές. Οι

([49]) Μετά από αναφορές για πιθανές ανεπάρκειες της διαδικασίας ελέγχου, οι κυπριακές αρχές ανακοίνωσαν την ανάκληση της κυπριακής ιθαγένειας των 29 ατόμων που την είχαν λάβει βάσει του προγράμματος, καθώς και την επανεξέταση όλων των πολιτογραφήσεων που είχαν πραγματοποιηθεί έως το 2018. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξακολουθεί να παρακολουθεί και τα ευρύτερα ζητήματα συμμόρφωσης με τη νομοθεσία της ΕΕ που προκύπτουν από το πρόγραμμα.

([50]) Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ιγ και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ιδ.

ανεπάρκειες της αγοράς εργασίας και το λιγότερο μορφωμένο εργατικό δυναμικό στις κωμοπόλεις, τα προάστια και τις αγροτικές περιοχές σημαίνουν κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμού για υψηλότερο ποσοστό του πληθυσμού. Το 2018 τα χαμηλότερα ποσοστά κινδύνου φτώχειας και αποκλεισμού εντοπίζονται στις πόλεις (σε ποσοστό 20,4 % του συνολικού πληθυσμού), ενώ πάνω από ένα στα τέσσερα άτομα που ζουν σε κωμοπόλεις, προάστια και αγροτικές περιοχές αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

4.5. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

Το αναπτυξιακό μοντέλο της Κύπρου έχει αρνητικό αντίκτυπο στο περιβάλλον και εμποδίζει την κλιματική ουδετερότητα. Μέχρι στιγμής, η οικονομική ανάπτυξη στην Κύπρο οφείλεται κυρίως στον τουρισμό και τις κατασκευές. Για παράδειγμα, το 2019, το νησί φιλοξένησε περίπου 4 εκατομμύρια τουρίστες (4,5 φορές περισσότερους από τον πληθυσμό του). Η κατασκευαστική δραστηριότητα επεκτείνεται με διψήφια ποσοστά για να καλύψει τη ζήτηση για κατοικίες και καταλύματα και για να παράσχει τις αναγκαίες υποδομές. Με την πάροδο των ετών, το μοντέλο αυτό έχει επηρεάσει αρνητικά το φυσικό περιβάλλον του νησιού, και ιδίως τις παραλιακές περιοχές του. Επιπλέον, η Κύπρος παρουσιάζει επιδόσεις κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, με τάση επιδείνωσης, όσον αφορά την παραγωγικότητα των πόρων (πόσο αποδοτική είναι η οικονομία κατά τη χρήση υλικών πόρων για την παραγωγή πλούτου — Στόχος Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) 8 σχετικά με τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη). Επιπλέον, ο αυξανόμενος πληθυσμός και η έντονη εισροή μεταναστών ασκούν πίεση στους πόρους της Κύπρου. Ως εκ τούτου, η αποδοτική προστασία και χρήση των πόρων είναι υψίστης σημασίας για να διασφαλιστεί η βιώσιμη ανάπτυξη στο μέλλον.

Η καθοδήγηση της μετάβασης σε μια πιο πράσινη και βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη που θα οδηγήσει σε κλιματική ουδετερότητα απαιτεί μακροπρόθεσμη ολοκληρωμένη στρατηγική. Είναι σημαντικό οι περιβαλλοντικές ανησυχίες και η βιωσιμότητα να είναι πλήρως ενσωματωμένες στη νέα μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή στρατηγική της Κύπρου, η οποία βρίσκεται στο στάδιο της προετοιμασίας. Η μελλοντική οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει να συνοδεύεται από αποφασιστικές προσπάθειες για: i) την αντιμετώπιση των μόνιμων ανεπαρκειών όσον αφορά τη διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων (ΣΒΑ 12), ii) την αποδοτικότερη χρήση ενέργειας (ΣΒΑ 7 και 12), iii) την αύξηση των επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΣΒΑ 7, 12 και 13), iv) την προώθηση των βιώσιμων μεταφορών (ΣΒΑ 9 και 11) και v) την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας της χώρας (ΣΒΑ 13, 14 και 15). Αυτό το μείγμα πολιτικής είναι καίριας σημασίας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας, την προώθηση νέων τομέων οικονομικής ανάπτυξης και θέσεων εργασίας, την προστασία της υγείας και της ποιότητας ζωής των πολιτών, καθώς και τη διατήρηση της ελκυστικότητας του νησιού ως τουριστικού προορισμού.

Διαχείριση αποβλήτων και υδάτων

Απουσιάζει ένα γενικό πλαίσιο πολιτικής για την κυκλική οικονομία. Τα μέτρα πολιτικής και χρηματοδότησης και οι μηχανισμοί που προωθούν την κυκλική οικονομία εξακολουθούν να στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στα κονδύλια της ΕΕ. Οι επενδύσεις στην κυκλική οικονομία θα μπορούσαν να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας και ευκαιρίες για την αξιοποίηση νέων εξαγωγικών αγορών. Αυτό καταδεικνύεται επίσης σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις χαμηλές σχετικές επιδόσεις της Κύπρου όσον αφορά την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, ιδίως του ΣΒΑ 12 σχετικά με την υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή.

Τα υψηλά ποσοστά παραγωγής αποβλήτων, τα χαμηλά ποσοστά ανακύκλωσης και η ισχυρή εξάρτηση από την υγειονομική ταφή αποτελούν μείζονες ανησυχίες. Η παραγωγή αστικών αποβλήτων είναι σημαντικά υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ (640 kg ανά έτος ανά κάτοικο σε σύγκριση με περίπου 482 kg στην ΕΕ το 2016), όπως καταδεικνύεται επίσης από τον ΣΒΑ 12. Το μεγαλύτερο μέρος των αστικών αποβλήτων της Κύπρου καταλήγει σε χώρους υγειονομικής ταφής (75 % έναντι 24 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ), γεγονός που συμβάλλει σε υψηλές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Το ποσοστό ανακύκλωσης των αστικών αποβλήτων της Κύπρου είναι μόνο 17 % (από το οποίο 4 % προέρχεται από τη λιπασματοποίηση), ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από το 46 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ το 2016. Σύμφωνα με την έκθεση έγκαιρης προειδοποίησης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018δ), οι συνεχιζόμενες δυσκολίες της Κύπρου όσον αφορά την εφαρμογή της νομοθεσίας της ΕΕ για τα απόβλητα οφείλονται κυρίως στην έλλειψη των απαραίτητων υποδομών, στην έλλειψη συντονισμού και στην έλλειψη κινήτρων.

Η απουσία οικονομικών κινήτρων καθιστά μη ελκυστική την ανακύκλωση. Η Κύπρος δεν επιβάλλει φόρους στην υγειονομική ταφή ή τη μηχανική-βιολογική επεξεργασία. Ως εκ τούτου, είναι περιορισμένα τα κίνητρα για ανακύκλωση και για να αναλάβουν οι παραγωγοί την ευθύνη για τα απόβλητά τους, παρά το γεγονός ότι έχει τεθεί πλέον σε λειτουργία μεγάλο δίκτυο σημείων

συλλογής και διαχωρισμού αποβλήτων με τη στήριξη των κονδυλίων της ΕΕ. Η εξάλειψη της υγειονομικής ταφής και η δημιουργία των αναγκαίων υποδομών για την επαναχρησιμοποίηση, τον διαχωρισμό των πηγών, την ανακύκλωση και την υψηλού επιπέδου λιπασματοποίηση εξακολουθούν να αποτελούν πρόβλημα. Οι στόχοι του 2010 και του 2013 για την εκτροπή των βιοαποδομήσιμων αστικών αποβλήτων από χώρους υγειονομικής ταφής δεν επιτεύχθηκαν, και μάλιστα με σημαντική απόκλιση. Επιπλέον, η Κύπρος υστερεί έναντι του στόχου ανακύκλωσης των αστικών αποβλήτων κατά 50 % για το 2020 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ιε). Επίσης, η Κύπρος δεν ανακτά ενέργεια από τα αστικά της απόβλητα, ενώ τα προϊόντα των εγκαταστάσεων μηχανικής βιολογικής επεξεργασίας απορρίπτονται σε χώρους υγειονομικής ταφής. Το γεγονός αυτό συμβάλλει επιπροσθέτως στην αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου της χώρας, με αποτέλεσμα αυτή να απομακρύνεται ακόμη περισσότερο από τους στόχους της για το 2020 και το 2030.

Απαιτούνται πρόσθετες επενδύσεις για να αυξηθεί η ανακύκλωση των αστικών αποβλήτων. Για την επίτευξη των στόχων για το 2035 απαιτούνται επενδύσεις ύψους 102 εκατ. EUR (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019ιε). Τα έργα που υποστηρίζουν δράσεις σε υψηλότερο στάδιο της ιεράρχησης αποβλήτων (πρόληψη, επαναχρησιμοποίηση, ανακύκλωση) θα βοηθήσουν προς την κατεύθυνση αυτή, ενώ η δημιουργία εγκαταστάσεων, όπως οι εγκαταστάσεις μηχανικής βιολογικής επεξεργασίας, με μεγάλες δυνατότητες επεξεργασίας υπολειμματικών αποβλήτων, ενδέχεται να αποθαρρύνουν την ανακύκλωση. Θα μπορούσε επίσης να συμβάλει θετικά η αύξηση της ευαισθητοποίησης του κοινού μέσω διάφορων δραστηριοτήτων επικοινωνίας.

Απαιτούνται επίσης σημαντικές επενδύσεις για τη βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων και την πρόληψη των πλημμυρών. Η Κύπρος έχει αναφέρει επενδυτικές ανάγκες ύψους περίπου 3,5 % του ΑΕΠ της για να βελτιωθεί σημαντικά η διαχείριση των υδάτων (μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται η άρση των εμποδίων στη μετανάστευση των ψαριών, η αποκατάσταση της ροής των ποταμών και διάφορα μέτρα για την πρόληψη και τον μετριασμό των πλημμυρών) και για να διασφαλιστεί η κατάλληλη συλλογή και επεξεργασία των υδάτων. Όσον αφορά το τελευταίο ζήτημα, σημαντική ποσότητα αστικών λυμάτων εξακολουθεί να απορρίπτεται χωρίς συλλογή ή επεξεργασία. Μόνο το 54,4 % του συνόλου των λυμάτων υπόκειται σε δευτεροβάθμια επεξεργασία, ποσοστό αρκετά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Δυστυχώς, πολλά εν εξελίξει έργα στον τομέα αυτόν δεν αναμένεται να ολοκληρωθούν πριν από το 2027, υπερβαίνοντας κατά πολύ την προθεσμία συμμόρφωσης του 2012. ([51]) Το τρίτο σχέδιο διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού ([52]) και η σχετική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων αναμένεται να δημοσιευτούν το 2021. Το σχέδιο θα αξιολογήσει την κατάσταση όλων των υδατικών συστημάτων στην Κύπρο και θα επικαιροποιήσει τις πολιτικές και τα μέτρα για την αποδοτική χρήση του νερού σε όλους τους τομείς.

Κλιματική αλλαγή και ενεργειακή απόδοση

Παρά τα περιορισμένα μέτρα που έχει λάβει, η Κύπρος παραμένει ευάλωτη στην κλιματική αλλαγή λόγω της ξηρασίας και της λειψυδρίας. Η Κύπρος έχει λάβει τα μέτρα που περιγράφονται στο εθνικό σχέδιο προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και στο σχέδιο εθνικής στρατηγικής για την προσαρμογή της γεωργίας στην κλιματική αλλαγή (ΥΓΑΑΠ, 2019). Ωστόσο, εξακολουθούν να υφίστανται προκλήσεις, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπιστούν με πιο αποφασιστικό τρόπο. Τα όμβρια ύδατα είναι η μόνη φυσική παροχή ύδατος και συμπληρώνονται από αφαλατωμένα θαλάσσια ύδατα. Η πρακτική αυτή είναι ενεργοβόρα και, συνεπώς, δαπανηρή και ρυπογόνα, δεδομένου ότι εξαρτάται από τα ορυκτά καύσιμα. Η παρατεταμένη χαμηλή κατακρήμνιση τα τελευταία έτη, με εξαίρεση το 2019, και οι υψηλότερες θερμοκρασίες (μέση αύξηση κατά +0,5 °C) ασκούν ακραίες πιέσεις στους λιγοστούς φυσικούς πόρους της χώρας, ιδίως στα ύδατα, τη γεωργική γη, τα δάση και το έδαφος, και απειλούν τη βιοποικιλότητα του οικοσυστήματος. Επιπλέον, οι δασικές πυρκαγιές, η εγκατάλειψη της γεωργικής γης, οι κακές αποδόσεις των καλλιεργειών, η διάβρωση, η απερήμωση και η απώλεια

([51]) Οδηγία 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:31991L0271

([52]) Το σχέδιο εκπονήθηκε βάσει της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα και βρίσκεται επί του παρόντος στο στάδιο της δημόσιας διαβούλευσης.

βιοποικιλότητας αποτελούν επίσης προβλήματα και επηρεάζουν αρνητικά την αγροτική οικονομία και τον τουρισμό. Στο πλαίσιο αυτό, είναι ζωτικής σημασίας η αποτελεσματική προστασία των περιοχών Natura 2000 από μη συμβατές δραστηριότητες ή εξελίξεις που τις κατακερματίζουν ή τις υποβαθμίζουν, ιδίως σε ιδιωτικές εκτάσεις. Επιπλέον, τα ακραία καιρικά φαινόμενα, όπως η ξηρασία, ο καύσωνας ή η λειψυδρία, αναμένεται να έχουν ως αποτέλεσμα την επανεξέταση της κοινωνικής πρόνοιας, της εκπαίδευσης και κατάρτισης και άλλων πολιτικών για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή (βλ. τμήμα 4.3).

Η Κύπρος απέχει πολύ από την επίτευξη των στόχων της για το 2020 και ακόμη περισσότερο από τους στόχους της για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου έως το 2030. Ο στόχος δεν θα επιτευχθεί με απόκλιση 9 εκατοστιαίων μονάδων για το 2020 και 25 εκατοστιαίων μονάδων για το 2030, με αποτέλεσμα να υπονομευθεί σε σημαντικό βαθμό η μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη (βλ. πλαίσιο 4.5.1). Αυτό καταδεικνύεται επίσης από τον ΣΒΑ 13 σχετικά με τη δράση για το κλίμα.

Η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων έχει μεγάλες δυνατότητες αποδέσμευσης οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών οφελών. Τα περισσότερα κτίρια στην Κύπρο έχουν κατασκευαστεί με μηδενικό ή πολύ χαμηλό επίπεδο θερμικής προστασίας, με αποτέλεσμα ιδιαίτερα χαμηλή ενεργειακή απόδοση. Υλοποιούνται διάφορα μέτρα για τη στήριξη της ενεργειακής απόδοσης στα νοικοκυριά, τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και τα δημόσια κτίρια, ιδίως με τη βοήθεια των κονδυλίων της ΕΕ και άλλων μέτρων που έχουν εξαγγελθεί, κυρίως μέσω του χρηματοδοτικού μέσου για την ενέργεια που αναμένεται να ενεργοποιηθεί το 2020. Ωστόσο, οι προϋπολογισμοί για ορισμένα προγράμματα επιχορηγήσεων από εθνικούς πόρους αποφασίζονται σε ετήσια βάση, με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός των επενδύσεων εκ μέρους των αιτούντων. Επιπλέον, η έλλειψη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού στον τομέα της κατασκευής ενεργειακά αποδοτικών κτιρίων εμποδίζει την υλοποίηση των μέτρων.

Η αύξηση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων θα μειώσει την «ενεργειακή φτώχεια» στην Κύπρο. Το ποσοστό του πληθυσμού που δεν είναι σε θέση να θερμάνει επαρκώς το σπίτι του (ΣΒΑ 1) είναι σημαντικά υψηλότερο στην Κύπρο (21,9 %) από τον μέσο όρο της ΕΕ (7,4 %). Επιπλέον, το ποσοστό του πληθυσμού με καθυστερήσεις στις πληρωμές λογαριασμών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας είναι επίσης ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ (12,2 % στην Κύπρο έναντι 6,6 % στην ΕΕ).

Η διασφάλιση ενός συστήματος βιώσιμης και πράσινης κινητικότητας είναι βασικής σημασίας για την Κύπρο, λόγω του μεγάλου και αυξανόμενου μεριδίου των εκπομπών CO2 από τις μεταφορές. Οι μεταφορές, οι οποίες αντιπροσωπεύουν σήμερα το 40 % της ζήτησης τελικής ενέργειας, είναι ο τομέας με τη μεγαλύτερη ένταση ενέργειας στην οικονομία (βλ. πλαίσιο 4.5.1). Το αυξανόμενο μερίδιο των εκπομπών CO2 από τις μεταφορές υπονομεύει επίσης την επίτευξη των κλιματικών και ενεργειακών στόχων για το 2020 και το 2030.

Ενεργειακή μετάβαση

Η μετάβαση της Κύπρου στην πράσινη ενέργεια αποτελεί βασική πρόκληση. Η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των κρατών μελών με τις υψηλότερες κατά κεφαλήν εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην ΕΕ (ΣΒΑ 13). Επιπλέον, οι εν λόγω εκπομπές έχουν αυξηθεί σημαντικά από το 1990. Οι δύο τομείς με τις υψηλότερες εκπομπές είναι η ηλεκτρική ενέργεια και οι μεταφορές (βλ. πλαίσιο 4.5.1). Εκτός από την αντιμετώπιση των ανησυχιών για το περιβάλλον και το κλίμα, η μετάβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα μειώσει επίσης σημαντικά το κόστος παραγωγής ενέργειας (ΣΒΑ 7), δεδομένου ιδίως του δυναμικού παραγωγής ηλιακής ενέργειας στην Κύπρο. Επιπλέον, θα μειώσει και την εξάρτηση της Κύπρου από τα εισαγόμενα ορυκτά καύσιμα και, ως εκ τούτου, θα περιορίσει την έκθεση της Κύπρου στις διακυμάνσεις των παγκόσμιων τιμών του πετρελαίου.

Συνεχίζονται οι προσπάθειες εισαγωγής υγροποιημένου φυσικού αερίου. Οι αρχές δεσμεύτηκαν να ολοκληρώσουν τις απαραίτητες υποδομές και να συνάψουν τη σύμβαση για την εισαγωγή υγροποιημένου φυσικού αερίου έως τα τέλη του 2021. Οι προσπάθειες αυτές αναμένεται

να συμβάλουν στη διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος της χώρας, αν και όχι προς την κατεύθυνση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Το άνοιγμα της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας έχει καθυστερήσει πολύ. Η Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου, μια κρατική επιχείρηση, είναι ο μοναδικός ενεργός προμηθευτής ηλεκτρικής ενέργειας, αν και υπάρχουν επί του παρόντος 14 αδειοδοτημένοι προμηθευτές. Ελάχιστοι μόνο ιδιωτικοί παραγωγοί ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές είναι διαθέσιμοι για χονδρική παραγωγή. Ως εκ τούτου, οι καταναλωτές δεν έχουν στην πράξη άλλη επιλογή προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας. Η διαδικασία ανοίγματος της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στην Κύπρο, η οποία είναι υψίστης σημασίας για την αύξηση της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και τη μείωση της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας, έχει προσκρούσει σε διάφορες δυσκολίες και μέχρι στιγμής έχει σημειωθεί περιορισμένη πρόοδος.

Η μετάβαση από εξαιρετικά ρυπογόνες πετρελαιοκίνητες μονάδες παραγωγής προς την αυξημένη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας καθίσταται επιτακτική (βλ. πλαίσιο 4.5.1). Έχουν ληφθεί μέτρα για να μειωθούν οι εκπομπές οξειδίων του θείου και οξειδίων του αζώτου από τις μονάδες παραγωγής ενέργειας από ορυκτά καύσιμα, γεγονός που μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα. Έχει αρχίσει η μετάβαση των μονάδων στο φυσικό αέριο, γεγονός όμως που δεν θα αυξήσει το μερίδιο των ΑΠΕ ούτε θα συμβάλει επαρκώς στη μετάβαση σε χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Η πρόταση της Επιτροπής για έναν Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης θα συμβάλει επίσης στο να διασφαλιστεί ο δίκαιος χαρακτήρας της μετάβασης στην κλιματική ουδετερότητα, βοηθώντας τις περιφέρειες που πλήττονται περισσότερο να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες (βλ. παράρτημα Δ).

Αγορά εργασίας και δεξιότητες

Η μετάβαση σε μια πράσινη οικονομία αποτελεί σημαντική ευκαιρία για τη δημιουργία θέσεων εργασίας και για την επανειδίκευση. ([53]) Στην Κύπρο, θέσεις εργασίας αναμένεται να δημιουργηθούν κυρίως στους πράσινους τομείς (ή τομείς σε διαδικασία πράσινης μετάβασης) της μεταποίησης, των κατασκευών και των υπηρεσιών, καθώς και στη διαχείριση των αποβλήτων και τη βιώσιμη χρηματοδότηση. Ως εκ τούτου, πρέπει να επανεξεταστούν οι εκπαιδευτικές πολιτικές και οι πολιτικές για την εκπαίδευση των ενηλίκων (βλ. τμήμα 4.3.3). Η δράση για το κλίμα αναμένεται να ευνοήσει τη δημιουργία θέσεων εργασίας για όλες τις ομάδες δεξιοτήτων, ιδίως περισσότερων θέσεων χαμηλής έως μεσαίας ειδίκευσης, με μεσαίες αποδοχές στην αγορά (Eurofound, 2019β).

Είναι απαραίτητο να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη διάσταση του φύλου στο πλαίσιο μιας δίκαιης μετάβασης, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι γυναίκες θα ωφεληθούν εξίσου από τις νέες ευκαιρίες. Δεδομένου ότι οι νέες πράσινες θέσεις εργασίας αναμένεται να δημιουργηθούν σε τομείς με παραδοσιακά περιορισμένη εκπροσώπηση των γυναικών, πρέπει να ενισχυθούν η εκπαίδευση και οι δεξιότητες για να μετριαστούν οι προϋπάρχουσες ανισότητες μεταξύ των φύλων (ΣΒΑ 5). Ως εκ τούτου, για να μην μείνει κανείς στο περιθώριο, η μετάβαση θα απαιτήσει προσεκτική και δίκαιη διαχείριση. Στο πλαίσιο αυτό, ο κοινωνικός διάλογος είναι ζωτικής σημασίας.

([53]) Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019β.

Πλαίσιο 4.5.1: **Μετάβαση σε ένα πιο βιώσιμο και απαλλαγμένο από τον άνθρακα αναπτυξιακό μοντέλο (ιδίως στους τομείς της ηλεκτρικής ενέργειας και των μεταφορών)**

Η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των κρατών μελών με τις υψηλότερες κατά κεφαλήν εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, με 11,6 τόνους ισοδυνάμου CO2 κατά κεφαλήν το 2017 έναντι 8,8 τόνων κατά μέσο όρο στην ΕΕ. Επιπλέον, οι εκπομπές αυξήθηκαν σημαντικά κατά 56 % μεταξύ του 1990 και του 2017, ποσοστό που συγκαταλέγεται μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Οι εκπομπές στην Κύπρο κατανέμονται εξίσου σχεδόν μεταξύ των τομέων εντός του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών (ΣΕΔΕ) (52 %) και των τομέων εκτός του συστήματος (τομείς εκτός ΣΕΔΕ) (48 %). Οι εκπομπές οφείλονται κυρίως στην παραγωγή ενέργειας, η οποία ευθύνεται για το 33 % των συνολικών εκπομπών το 2017, ακολουθούμενη από τις μεταφορές με μερίδιο 21 % επί του συνόλου των εκπομπών.

Η Κύπρος δεν θα μπορέσει να επιτύχει τον στόχο της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τους τομείς εκτός ΣΕΔΕ για το 2020, και ακόμη λιγότερο τον στόχο για το 2030 (βλ. διάγραμμα1α). Η προβλεπόμενη απόκλιση από τον στόχο για το 2020 είναι 9 %, ενώ για το 2030 είναι 22 % με τα πρόσθετα μέτρα που έχουν προβλεφθεί μέχρι σήμερα από την κυβέρνηση και 25 % με τα υφιστάμενα μέτρα.

Παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας — προκλήσεις και πιθανές λύσεις

Σχεδόν το ήμισυ των εκπομπών προέρχεται από δύο μεγάλους σταθμούς παραγωγής ενέργειας ([1]), καθώς πάνω από το 90 % της ηλεκτρικής ενέργειας παράγεται από εισαγόμενο βαρύ πετρέλαιο ή ντίζελ. Το 2017 μόλις το 10 % της κατανάλωσης τελικής ενέργειας προήλθε από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, παρά το γεγονός ότι η Κύπρος διαθέτει εξαιρετικό δυναμικό όσον αφορά την παραγωγή ηλιακής ενέργειας. Ακόμη και ελλείψει σχετικών φόρων (βλ. τμήμα 4.1), τα τελικά τιμολόγια για τους καταναλωτές παραμένουν υψηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ. Τα ανωτέρω έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην ποιότητα του αέρα ([2]) και στις τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας (0,1762 EUR/kWh άνευ φόρων έναντι 0,1356 EUR/kWh στην ΕΕ. ([3])

Σύμφωνα με το τελικό εθνικό σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα του Ιανουαρίου του 2020 ([54]), η Κύπρος εκτιμά ότι θα επιτύχει μερίδιο τελικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ύψους 15 % έως το 2021 και 22,9 % έως το 2030. Οι στόχοι αυτοί φαίνεται δύσκολο να επιτευχθούν, εκτός εάν ενταθούν τα μέτρα πολιτικής και επενδύσεων, ιδίως όσον αφορά τις τεχνολογίες αποθήκευσης. Το σχέδιο προβλέπει επίσης επενδύσεις ύψους περίπου 30 εκατ. EUR ετησίως σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (κυρίως φωτοβολταϊκά και αιολικά πάρκα, αλλά και βιομάζα), καθώς και την αντικατάσταση του πετρελαίου από το φυσικό αέριο ως πηγής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από το 2022. Έχουν ήδη αναληφθεί σημαντικές επενδύσεις στο φυσικό αέριο, αλλά οι επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας καθυστερούν.

Από τον Μάρτιο του 2019, έχουν εξαγγελθεί διάφορα καθεστώτα στήριξης που εστιάζονται σε μικρής κλίμακας ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στην εξοικονόμηση ενέργειας στα νοικοκυριά, καθώς και στην ανάπτυξη φωτοβολταϊκών συστημάτων και μονάδων βιοαερίου και βιομάζας, αλλά δεν έχουν ακόμη ξεκινήσει. Ωστόσο, το νομικό και κανονιστικό πλαίσιο δεν ευνοεί τις μεγάλης κλίμακας επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Για παράδειγμα, ένα έργο 50 MW για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με συγκεντρωτικά κάτοπτρα, το οποίο εγκρίθηκε για ενωσιακή χρηματοδότηση ύψους 60 εκατ. EUR από το πρόγραμμα NER300, δεν έχει προχωρήσει ακόμη λόγω χρηματοδοτικών δυσχερειών, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν καθεστώτα στήριξης (με εγγυημένες τιμές) από το 2015 στην Κύπρο. Οι επενδύσεις για τη βελτίωση των διασυνδέσεων με τις γειτονικές χώρες και για τη δημιουργία της αναγκαίας ικανότητας αποθήκευσης μπορούν επίσης να ενισχύσουν τη διείσδυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη χώρα.

Απαιτείται αποφασιστικότερη δράση για τη δημιουργία ανοικτής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, ώστε οι παραγωγοί ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές να μπορέσουν να εισαγάγουν φόρο άνθρακα και να προωθήσουν επενδύσεις σε μεγάλης κλίμακας ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Με τον τρόπο αυτόν θα αυξηθεί σημαντικά η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, που τελικά θα αντικαταστήσουν τους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πετρέλαιο. Τα μέτρα αυτά, εκτός

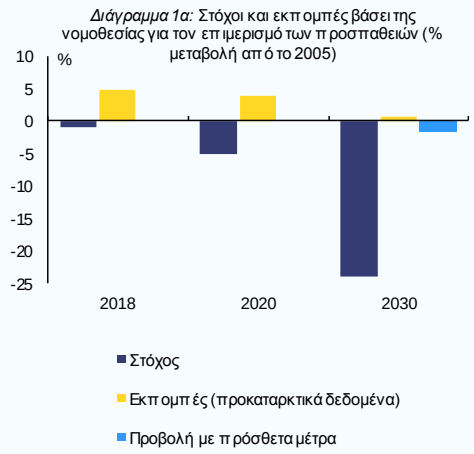
([54]) Κατά τη διάρκεια του 2020, η Επιτροπή θα αξιολογήσει το τελικό εθνικό σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα που υπέβαλε η Κύπρος στις 22.1.2020.

του ότι έχουν θετικό αντίκτυπο στις εκπομπές, αναμένεται να αποφέρουν σημαντικά οφέλη για την υγεία και το περιβάλλον. Θα συμβάλουν επίσης στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους της χώρας και στη μείωση των τιμών για τους καταναλωτές, περιορίζοντας το κόστος παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, δεδομένου ότι το κόστος παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές είναι πολύ χαμηλότερο σε σχέση με το ορυκτό πετρέλαιο. Η στροφή αυτή θα ελαχιστοποιήσει επίσης την έκθεση της κυπριακής οικονομίας σε κινδύνους που συνδέονται με την τιμή του πετρελαίου. Θα δημιουργηθούν επίσης ευνοϊκές συνθήκες για τις επιχειρήσεις που ειδικεύονται, μεταξύ άλλων, στον σχεδιασμό και την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών πλαισίων και στη μόνωση κτιρίων, συνθήκες οι οποίες θα συμβάλουν στη διαφοροποίηση της οικονομίας και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

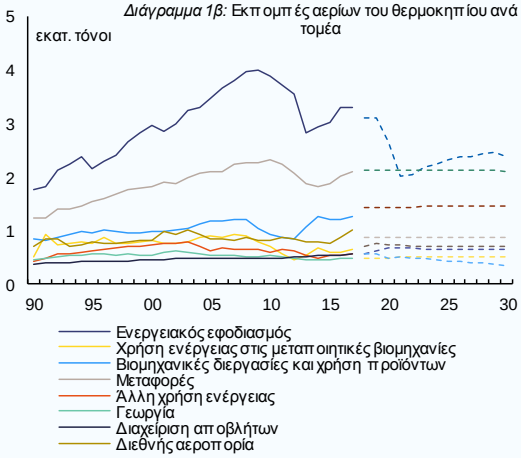
Οδικές μεταφορές — προκλήσεις και πιθανές λύσεις

Οι εκπομπές από τις μεταφορές αυξάνονται σταθερά και αντιπροσωπεύουν το 21 % των συνολικών εκπομπών της Κύπρου. Η χρήση ιδιωτικών αυτοκινήτων υπερβαίνει κατά πολύ τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ η χρήση των δημόσιων συγκοινωνιών είναι πολύ χαμηλή (3 % των συνολικών μετακινήσεων). Η Κύπρος έχει πολύ χαμηλό μερίδιο ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις μεταφορές (2,5 %) και η χρήση εναλλακτικών καυσίμων στις οδικές μεταφορές είναι εξαιρετικά χαμηλή. Επιπλέον, τα προγράμματα των αρχών για αύξηση του ποσοστού των ηλεκτρικών οχημάτων στον στόλο οχημάτων φαίνεται να είναι μέτριας φιλοδοξίας και δεν θα αποφέρουν αποτελέσματα εάν η ενέργεια εξακολουθήσει να παράγεται από ορυκτά καύσιμα. Η Κύπρος είναι πιθανό να μη συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις σχετικά με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για τα καύσιμα οδικών μεταφορών. ([4]) Το 2018 το ποσοστό των βιοκαυσίμων ήταν μόνο 2,69 % ([5]), το οποίο απέχει πολύ από τον στόχο για 10 % ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στον τομέα των μεταφορών για την περίοδο 2021-2030.

Για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης, οι βιώσιμες δημόσιες αστικές και υπεραστικές συγκοινωνίες έχουν καθοριστική σημασία. Εν προκειμένω θα μπορούσαν να περιλαμβάνονται τα ηλεκτρικά και υβριδικά λεωφορεία, τα τραμ και τα ελαφρά σιδηροδρομικά συστήματα. Η αύξηση της χρήσης των δημόσιων συγκοινωνιών θα έχει οφέλη για το περιβάλλον, την υγεία και την παραγωγικότητα, με τη μείωση του χρόνου που δαπανάται στο αυτοκίνητο. Η προώθηση της χρήσης ηλεκτρικών οχημάτων είναι επίσης ζωτικής σημασίας, αλλά οι απαραίτητες υποδομές φόρτισης καθυστερούν, παρά την ύπαρξη ορισμένων έργων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Θα μπορούσαν επίσης να διερευνηθούν περαιτέρω οι δυνατότητες χρήσης βιοκαυσίμων. Η στροφή προς πιο βιώσιμες μεταφορές θα συμβάλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και νέας προστιθέμενης αξίας για την οικονομία από τις επιχειρήσεις που ειδικεύονται στην πώληση και την επισκευή ηλεκτρικών οχημάτων, καθώς και στον σχεδιασμό και την εγκατάσταση σταθμών επαναφόρτισης. Επιπλέον, η ταχεία καθιέρωση φόρου άνθρακα για τους τομείς εκτός ΣΕΔΕ, συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών, και η μείωση των επιδοτήσεων για τα ορυκτά καύσιμα που είναι επιβλαβή για το περιβάλλον (βλ. τμήμα 4.1) αποτελούν ουσιαστικής σημασίας μέτρα πολιτικής που θα στείλουν το σωστό τιμολογιακό ερέθισμα για την αλλαγή συμπεριφοράς. Συγχρόνως, θα δημιουργήσουν εισόδημα που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να χρηματοδοτήσει τη βιώσιμη κινητικότητα και διάφορες άλλες επενδύσεις για το κλίμα και την ενέργεια, συμπεριλαμβανομένων της αναβάθμισης δεξιοτήτων και της επανειδίκευσης, καθώς και άλλων αναγκών για τη διευκόλυνση των μετακινήσεων στην αγορά εργασίας. Η εφαρμογή των σχεδίων βιώσιμης αστικής κινητικότητας για όλες τις πόλεις, καθώς και το εθνικό σχέδιο μεταφορών, αναμένεται να συμβάλουν στην αναγκαία στροφή από τις οδικές μεταφορές (ιδίως με ιδιωτικά οχήματα) στις δημόσιες συγκοινωνίες και σε βιώσιμους και καθαρούς τρόπους μεταφοράς. Απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για να μειωθεί το σημερινό μερίδιο των αυτοκινήτων στις μεταφορές (άνω του 90 %) και για να αυξηθεί η χρήση βιώσιμων και καθαρών τρόπων μεταφοράς.

Διάγραμμα 1α: Στόχοι και εκπομπές βάσει της νομοθεσίας για τον επιμερισμό των προσπαθειών (% μεταβολή από το 2005)

Διάγραμμα 1β: Εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου ανά τομέα

([1]) Ηλεκτροπαραγωγός Σταθμός Βασιλικού — 22,6 % των συνολικών εκπομπών και Ηλεκτροπαραγωγός Σταθμός Δεκέλειας — 16 %.

([2]) Η έκθεση σε ατμοσφαιρική ρύπανση από αιωρούμενα σωματίδια (μg/m³) είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ.

([3]) https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Electricity_price_statistics#Electricity_prices_for_household_consumers

([4]) Κάθε κράτος μέλος υποχρεούται να επιτύχει δύο υποχρεωτικούς στόχους για τα καύσιμα οδικών μεταφορών έως το 2020, σύμφωνα με τις οδηγίες 2009/28/ΕΚ και 2009/30/ΕΚ της ΕΕ: το 10 % της κατανάλωσης ενέργειας στον τομέα των μεταφορών θα πρέπει να προέρχεται από ΑΠΕ, όπως τα βιοκαύσιμα. Επιπλέον, οι προμηθευτές καυσίμων υποχρεούνται να μειώσουν κατά 6 % την ένταση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου των καυσίμων κίνησης που εισέρχονται στην αγορά σε σύγκριση με το βασικό πρότυπο καυσίμου (εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου του μείγματος καυσίμων κίνησης της ΕΕ το 2010).

([5])https://ec.europa.eu/eurostat/documents/38154/4956088/SUMMARY+partial+provisional+results+SHARES+2018/25ce9f29-7053-17c5-12a6-8efe878b6031

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Δεσμεύσεις	Συνοπτική αξιολόγηση ([55])
Ειδικές ανά χώρα συστάσεις (CSR) 2019	
CSR 1: Να εγκρίνει βασικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα, ιδίως όσον αφορά τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, καθώς και τη διακυβέρνηση των κρατικών οντοτήτων και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Να αντιμετωπίσει τα χαρακτηριστικά του φορολογικού συστήματος που μπορούν να διευκολύνουν τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό από άτομα και πολυεθνικές, ιδίως μέσω εξερχόμενων πληρωμών από πολυεθνικές.	Η Κύπρος έχει σημειώσει **περιορισμένη πρόοδο** όσον αφορά την εφαρμογή της CSR 1.
Να εγκρίνει βασικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα, ιδίως όσον αφορά τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης,	**Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης με την περαιτέρω προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Ωστόσο, η βασική νομοθεσία για τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης εξακολουθεί να εκκρεμεί, παρά το γεγονός ότι κατατέθηκε στη Βουλή των Αντιπροσώπων αναθεωρημένη νομοθεσία τον Οκτώβριο του 2019.

([55]) Για την εκτίμηση της προόδου όσον αφορά την υλοποίηση των ειδικών ανά χώρα συστάσεων (CSR) του 2017 χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες κατηγορίες:

Καμία πρόοδος: Το κράτος μέλος δεν ανακοίνωσε ούτε θέσπισε μέτρα για να ανταποκριθεί στις CSR. Η κατηγορία αυτή καλύπτει ορισμένες χαρακτηριστικές περιπτώσεις και πρέπει να ερμηνεύεται κατά περίπτωση, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών συνθηκών ανά χώρα. Εδώ περιλαμβάνονται οι εξής περιπτώσεις:

-δεν έχουν ανακοινωθεί νομικά, διοικητικά ή δημοσιονομικά μέτρα

-στο εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων,

-σε οποιαδήποτε άλλη επίσημη ανακοίνωση στο εθνικό κοινοβούλιο/τις αρμόδιες κοινοβουλευτικές επιτροπές ή την Ευρωπαϊκή Επιτροπή,

-στο ευρύ κοινό (π.χ. σε δελτίο Τύπου ή στον δικτυακό τόπο της κυβέρνησης),

-καμία μη νομοθετική πράξη δεν υποβλήθηκε από το κυβερνητικό ή νομοθετικό όργανο,

-το κράτος μέλος έλαβε αρχικά μέτρα για την εφαρμογή της CSR, όπως ανάθεση μελέτης ή σύσταση ομάδας μελέτης για την ανάλυση ληπτέων μέτρων (εκτός εάν στη σύσταση ζητούνται ρητώς κατευθύνσεις ή διερευνητικές δράσεις). Ωστόσο, το κράτος μέλος δεν έχει προτείνει συγκεκριμένα μέτρα για την εφαρμογή της CSR.

Περιορισμένη πρόοδος: Το κράτος μέλος:

-ανακοίνωσε ορισμένα μέτρα με τα οποία ωστόσο η CSR εφαρμόζεται μόνο σε περιορισμένο βαθμό· και/ή

-υπέβαλε νομοθετικές πράξεις στο κυβερνητικό ή νομοθετικό όργανο οι οποίες όμως δεν έχουν ακόμη εκδοθεί, ενώ απαιτούνται περαιτέρω σημαντικές μη νομοθετικές εργασίες για την εφαρμογή της CSR·

-υπέβαλε μη νομοθετικές πράξεις, αλλά δεν έδωσε συνέχεια υλοποιώντας τες, ώστε να εφαρμόσει τη CSR.

Κάποια πρόοδος: Το κράτος μέλος έχει θεσπίσει μέτρα

-τα οποία εν μέρει εφαρμόζουν τη CSR· και/ή

-εφαρμόζουν τη CSR, αλλά χρειάζονται ακόμη σημαντικές εργασίες για την πλήρη εφαρμογή της CSR, δεδομένου ότι λίγα μόνο μέτρα έχουν υλοποιηθεί. Για παράδειγμα, έχει θεσπιστεί ένα ή περισσότερα μέτρα από το εθνικό κοινοβούλιο ή με υπουργική απόφαση αλλά δεν έχουν ληφθεί εκτελεστικές αποφάσεις για την υλοποίησή τους.

Σημαντική πρόοδος: Το κράτος μέλος έχει θεσπίσει μέτρα τα οποία ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό στη CSR, τα περισσότερα από τα οποία έχουν υλοποιηθεί.

Πλήρης υλοποίηση: Το κράτος μέλος έχει υλοποιήσει όλα τα απαιτούμενα μέτρα για τη δέουσα εφαρμογή της CSR.

καθώς και τη διακυβέρνηση των κρατικών οντοτήτων	**Κάποια πρόοδος** όσον αφορά τη βελτίωση της διακυβέρνησης των κρατικών επιχειρήσεων, καθώς θεσπίστηκαν με αποφάσεις του υπουργικού συμβουλίου πρόσθετες απαιτήσεις για αυξημένη εποπτεία και υποβολή εκθέσεων. Τα διοικητικά αυτά μέτρα προορίζονται να αντικαταστήσουν τις διατάξεις που προβλέπονταν στο νομοσχέδιο για τη διακυβέρνηση των κρατικών επιχειρήσεων, το οποίο αποσύρθηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, καθώς κρίθηκε ότι δεν θα εγκρινόταν. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα των μέτρων αυτών δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί. Ειδικότερα, απαιτούνται πρόσθετες προσπάθειες για τη δημιουργία διαφανούς διαδικασίας όσον αφορά τους διορισμούς των μελών διοικητικών συμβουλίων και την περαιτέρω ευθυγράμμιση και βελτίωση των πρακτικών εταιρικής διακυβέρνησης.
και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.	**Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τη μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης, παρά τις εντατικές προετοιμασίες για την αναθεώρηση της πρότασης της κυβέρνησης, δεδομένου ότι εκκρεμεί ακόμη η έγκρισή της.
Να αντιμετωπίσει τα χαρακτηριστικά του φορολογικού συστήματος που μπορούν να διευκολύνουν τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό από άτομα και πολυεθνικές, ιδίως μέσω εξερχόμενων πληρωμών από πολυεθνικές.	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς η Κύπρος βρίσκεται στο στάδιο της μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο της πρώτης οδηγίας της ΕΕ για την καταπολέμηση της φοροαποφυγής. Έχουν εξαγγελθεί ορισμένα πρόσθετα μέτρα, όπως η θέσπιση παρακράτησης φόρου στην πηγή επί των πληρωμών μερισμάτων, τόκων και δικαιωμάτων σε χώρες του ενωσιακού καταλόγου των μη συνεργάσιμων περιοχών φορολογικής δικαιοδοσίας, η θέσπιση δοκιμής φορολογικής κατοικίας με βάση τη σύσταση της εταιρείας και η επανεξέταση του πλαισίου ενδοομιλικών συναλλαγών ώστε να ληφθούν υπόψη οι συστάσεις του σχεδίου του ΟΟΣΑ για τη διάβρωση της βάσης και τη μετατόπιση των κερδών (BEPS) όσον αφορά τη μεταβιβαστική τιμολόγηση. Ωστόσο, μένει να διαπιστωθεί η αποτελεσματικότητά τους όσον αφορά την αντιμετώπιση του ζητήματος του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού.
CSR 2: Να διευκολύνει τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, μεταξύ άλλων με τη δημιουργία μιας αποτελεσματικής δομής	Η Κύπρος έχει σημειώσει **περιορισμένη πρόοδο** όσον αφορά την εφαρμογή της CSR 2.

διακυβέρνησης της κρατικής εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων, με τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση της πειθαρχίας στην αποπληρωμή οφειλών και με την ενίσχυση της εποπτείας των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων. Να ενισχύσει τις εποπτικές ικανότητες στον μη τραπεζικό χρηματοπιστωτικό τομέα, μεταξύ άλλων με την πλήρη ενοποίηση των εποπτικών αρχών ασφαλίσεων και συνταξιοδοτικών ταμείων.	
Να διευκολύνει τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, μεταξύ άλλων με τη δημιουργία μιας αποτελεσματικής δομής διακυβέρνησης της κρατικής εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων,	**Κάποια πρόοδος** όσον αφορά τη διευκόλυνση της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων με την εφαρμογή του σχεδίου ΕΣΤΙΑ (για την αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων που είναι εξασφαλισμένα με υποθήκες σε πρώτη κατοικία) και με τη θέσπιση ηλεκτρονικών πλειστηριασμών για τις ιδιοκτησίες που υπόκεινται σε διαδικασίες κατάσχεσης. Ωστόσο, είναι αργή η πρόοδος όσον αφορά τη σύσταση της νέας δομής διακυβέρνησης της κρατικής εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων. Στο διοικητικό της συμβούλιο έχουν διοριστεί νέα μέλη. Ωστόσο, η δομή διακυβέρνησης και η οργανωτική δομή της εταιρείας δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί, ενώ το μακροπρόθεσμο επιχειρηματικό σχέδιο βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της προετοιμασίας.
με τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση της πειθαρχίας στην αποπληρωμή οφειλών	**Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τη βελτίωση της πειθαρχίας στην αποπληρωμή οφειλών δεδομένου ότι, το 2019, δημιουργήθηκε νέα υπηρεσία αφερεγγυότητας, η οποία αναμένεται να λειτουργήσει αποδοτικότερα και αποτελεσματικότερα και να προωθήσει το πλαίσιο αφερεγγυότητας. Το σχέδιο ΕΣΤΙΑ μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση των στρατηγικών κακοπληρωτών. Το πλαίσιο εκποιήσεων ενισχύθηκε το 2018, ενώ οι τροποποιήσεις που εγκρίθηκαν το 2019 ενδέχεται να υπονομεύσουν το πλαίσιο εάν εφαρμοστούν.
και με την ενίσχυση της εποπτείας των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων.	**Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά την ενίσχυση της εποπτείας των εταιρειών εξαγοράς πιστώσεων, δεδομένου ότι το νομοσχέδιο για την ενίσχυση της εποπτείας των εγκεκριμένων πιστωτικών ιδρυμάτων έχει καταρτιστεί, αλλά δεν έχει ακόμη κατατεθεί στη Βουλή των Αντιπροσώπων.

Να ενισχύσει τις εποπτικές ικανότητες στον μη τραπεζικό χρηματοπιστωτικό τομέα, μεταξύ άλλων με την πλήρη ενοποίηση των εποπτικών αρχών ασφαλίσεων και συνταξιοδοτικών ταμείων.	**Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά την ενίσχυση των εποπτικών ικανοτήτων στον μη τραπεζικό χρηματοπιστωτικό τομέα, καθώς ένα νομοσχέδιο που αποσκοπεί στην ενοποίηση και ενίσχυση της εποπτείας των ασφαλιστικών εταιρειών και των συνταξιοδοτικών ταμείων κατατέθηκε στη Βουλή των Αντιπροσώπων στα τέλη του 2019. Το νομοσχέδιο δεν έχει ακόμη εγκριθεί.
CSR 3: Να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και να ενισχύσει την εμβέλεια και τη στήριξη της ενεργοποίησης των νέων. Να υλοποιήσει τη μεταρρύθμιση του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης, συμπεριλαμβανομένης της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, και να αυξήσει τη συμμετοχή των εργοδοτών και των μαθητευόμενων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και την οικονομικά προσιτή προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Να λάβει μέτρα για να διασφαλίσει ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας θα τεθεί σε λειτουργία το 2020, όπως έχει προγραμματιστεί, ενώ θα διατηρήσει παράλληλα τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά του.	Η Κύπρος έχει σημειώσει **κάποια πρόοδο** όσον αφορά την εφαρμογή της CSR 3.
Να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και να ενισχύσει την εμβέλεια και τη στήριξη της ενεργοποίησης των νέων.	**Κάποια πρόοδος**, καθώς προχωρούν οι μεταρρυθμίσεις των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης, η προσέγγιση των νέων και η στήριξή τους για την εξεύρεση εργασίας ή την κατάρτισή τους, ενώ η αποτελεσματικότητα βελτιώνεται. Ωστόσο, η βιωσιμότητα των υπηρεσιών κινδυνεύει, καθώς η πρόσληψη του επιπλέον προσωπικού έγινε με βάση μόνο βραχυπρόθεσμες συμβάσεις έως τα μέσα του 2020, ενώ η ανεργία των νέων εξακολουθεί να είναι υψηλή.
Να υλοποιήσει τη μεταρρύθμιση του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης, συμπεριλαμβανομένης της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, και να αυξήσει τη συμμετοχή των εργοδοτών και των μαθητευόμενων στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς παρατηρείται μόνο μερική πρόοδος στον τομέα της αξιολόγησης των μαθητών, με σημαντικές αποκλίσεις από την αρχική πρόταση μεταρρύθμισης. Συνεχίζονται οι συζητήσεις με τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με τη μεταρρύθμιση της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχει σημειωθεί συγκεκριμένη νομοθετική πρόοδος. Συνολικά, οι επιδόσεις σε

	βασικές δεξιότητες, όπως μετρώνται από το πρόγραμμα PISA, είναι ανεπαρκείς, καθώς σημειώθηκαν ελαφρές βελτιώσεις στα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες, αλλά πτώση όσον αφορά την ανάγνωση. Τα επίπεδα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και εκπαίδευσης ενηλίκων, παραμένουν χαμηλά.
και την οικονομικά προσιτή προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα.	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς εξακολουθεί να καθυστερεί η λήψη υποστηρικτικών μέτρων για οικονομικά προσιτή προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Η διαθεσιμότητα οικονομικά προσιτής και προσβάσιμης παιδικής φροντίδας αποτελεί τομέα στον οποίο υφίστανται αποκλίσεις, ενώ η δωρεάν/χαμηλού κόστους παιδική φροντίδα είναι περιορισμένη, γεγονός που συνεπάγεται δυσανάλογη επιβάρυνση για τις οικογένειες.
Να λάβει μέτρα για να διασφαλίσει ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας θα τεθεί σε λειτουργία το 2020, όπως έχει προγραμματιστεί, διατηρώντας παράλληλα τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά του.	**Κάποια πρόοδος**, καθώς έχει δρομολογηθεί το πρώτο στάδιο της μεταρρύθμισης για την εξωνοσοκομειακή περίθαλψη, ενώ βρίσκεται σε εξέλιξη το δεύτερο στάδιο της νοσοκομειακής περίθαλψης, που αναμένεται έως τον Ιούνιο του 2020. Εξακολουθούν να υπάρχουν κίνδυνοι για τη βιωσιμότητα, καθώς και επιχειρησιακές προκλήσεις.
CSR 4: Να εστιάσει την οικονομική πολιτική σε σχέση με τις επενδύσεις στους τομείς των βιώσιμων μεταφορών, του περιβάλλοντος, ιδίως στη διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων, στην ενεργειακή απόδοση και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στην ψηφιοποίηση, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων, και στην έρευνα και την καινοτομία, λαμβάνοντας υπόψη τις εδαφικές ανισότητες εντός της Κύπρου. Να θεσπίσει νομοθετικά μέτρα για την απλούστευση των διαδικασιών απόκτησης των αναγκαίων αδειών και εγκρίσεων από τους στρατηγικούς επενδυτές. Να βελτιωθεί η πρόσβαση των ΜΜΕ στη χρηματοδότηση και να συνεχιστεί η υλοποίηση των έργων ιδιωτικοποίησης.	Η Κύπρος έχει σημειώσει **περιορισμένη πρόοδο ([56])** όσον αφορά την εφαρμογή της CSR 4.

([56]) Η αξιολόγηση της CSR 4 σχετικά με τις επενδύσεις δεν λαμβάνει υπόψη τη συμβολή των πόρων της πολιτικής συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027, δεδομένου ότι το κανονιστικό πλαίσιο στο οποίο βασίζεται ο προγραμματισμός των πόρων της πολιτικής συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2021-2027 δεν έχει εγκριθεί ακόμη από τον συννομοθέτη, ενώ εκκρεμεί, μεταξύ άλλων, συμφωνία για το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο.

Να εστιάσει την οικονομική πολιτική σε σχέση με τις επενδύσεις στους τομείς των βιώσιμων μεταφορών,	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς η υποχρέωση των προμηθευτών καυσίμων να αναμειγνύουν βιοκαύσιμα με συμβατικά καύσιμα κίνησης αυξήθηκε σε τουλάχιστον 5 % του ενεργειακού περιεχομένου για το 2019. Είναι ακόμη υπό συζήτηση πρόσθετα μέτρα, όπως η αύξηση της υποχρέωσης έως το 10 % και η θέσπιση προγράμματος επιχορηγήσεων για την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών σε κατοικίες με σκοπό τη φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων ή υβριδικών ηλεκτρικών οχημάτων με ρευματολήπτη.
του περιβάλλοντος, ιδίως στη διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων,	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς αναμένεται να καθιερωθεί το 2020 ολοκληρωμένο σύστημα περιβαλλοντικής αδειοδότησης και επιθεώρησης. Η επικαιροποίηση της εθνικής στρατηγικής για τη διαχείριση των αστικών αποβλήτων έως το 2021 θα ξεκινήσει το 2020. Έχουν τεθεί σε διαβούλευση με τα ενδιαφερόμενα μέρη σχέδια κανόνων που θα διέπουν τη διαχείριση των αποβλήτων από τις τοπικές αρχές, συμπεριλαμβανομένης της καθιέρωσης συστημάτων «πληρώνω όσο πετώ» (pay as you throw), με στόχο να οριστικοποιηθούν και να κατατεθούν στη Βουλή των Αντιπροσώπων το 2020.
στην ενεργειακή απόδοση και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας,	**Κάποια πρόοδος**, καθώς εφαρμόζονται καθεστώτα για τη στήριξη της ενεργειακής απόδοσης σε ΜΜΕ και σε ιδιωτικά και δημόσια κτίρια. Το 2020 αναμένεται να αρχίσει η εφαρμογή νέου χρηματοδοτικού μέσου για τις ΜΜΕ, την ενεργειακή απόδοση και τις ΑΠΕ. Υπό συζήτηση βρίσκεται και μια πράσινη φορολογική μεταρρύθμιση. Ωστόσο, η Κύπρος υστερεί σημαντικά έναντι των στόχων της.
στην ψηφιοποίηση, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων,	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς τα εξαγγελθέντα μέτρα βρίσκονται ακόμη στο στάδιο της υλοποίησης. Την 1η Μαρτίου 2020, εγκρίθηκε η ίδρυση του νέου Υφυπουργείου Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής. Εκπονείται επί του παρόντος η νέα εθνική ψηφιακή στρατηγική. Για την προώθηση του ηλεκτρονικού εμπορίου, οι αρχές δρομολόγησαν επίσης ένα πρόγραμμα επιχορηγήσεων, ώστε να δοθούν κίνητρα σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις να επενδύσουν σε

	σχετικό εξοπλισμό και σχετικές υπηρεσίες. Επιπλέον, βρίσκονται στο στάδιο της προετοιμασίας μέτρα για την ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων.
και στην έρευνα και την καινοτομία, λαμβάνοντας υπόψη τις εδαφικές ανισότητες εντός της Κύπρου.	**Κάποια πρόοδος**, καθώς άρχισε να ισχύει η νέα εθνική στρατηγική έρευνας και καινοτομίας για την περίοδο 2019-2023. Θεσπίστηκε ο νόμος που επιτρέπει στα πανεπιστήμια να δημιουργήσουν τεχνοβλαστούς, καθώς και μέτρα για την τόνωση της επιχειρηματικής συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων και επιχειρήσεων.
Να θεσπίσει νομοθετικά μέτρα για την απλούστευση των διαδικασιών απόκτησης των αναγκαίων αδειών και εγκρίσεων από τους στρατηγικούς επενδυτές.	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς η σχετική νομοθεσία για την απλούστευση και τη συντόμευση των διαδικασιών απόκτησης των αναγκαίων αδειών για στρατηγικές επενδύσεις έχει αναθεωρηθεί, αλλά δεν έχει ακόμη τεθεί σε εφαρμογή.
Να βελτιωθεί η πρόσβαση των ΜΜΕ στη χρηματοδότηση	**Κάποια πρόοδος**, καθώς βρίσκονται σε εξέλιξη τα προγράμματα επιχορηγήσεων. Επιπλέον, εγκρίθηκε για πρώτη φορά η σύσταση Ταμείου Χρηματοδότησης Ιδίων Κεφαλαίων και η υλοποίησή του βρίσκεται σε εξέλιξη.
και να συνεχιστεί η υλοποίηση των έργων ιδιωτικοποίησης.	**Καμία πρόοδος**, καθώς οι αρχές εξετάζουν ακόμη ορισμένα έργα ιδιωτικοποίησης, αλλά χωρίς να προχωρήσουν καθόλου μέχρι σήμερα.
CSR 5: Να ενταθούν οι προσπάθειες για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένων της λειτουργίας της διοικητικής δικαιοσύνης και της επανεξέτασης των αστικών διαδικασιών, της μεγαλύτερης εξειδίκευσης των δικαστηρίων και της δημιουργίας ενός πλήρως επιχειρησιακού συστήματος «ηλεκτρονικής δικαιοσύνης». Να ληφθούν μέτρα για την ενίσχυση της νομικής εκτέλεσης των αξιώσεων και τη διασφάλιση αξιόπιστων και ταχύρρυθμων συστημάτων για την	Η Κύπρος έχει σημειώσει **περιορισμένη πρόοδο** όσον αφορά την εφαρμογή της CSR 5.

έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ιδιοκτησίας και δικαιωμάτων κυριότητας ακίνητης περιουσίας. Να επιταχυνθούν οι μεταρρυθμίσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς και να ενισχυθεί η ανεξαρτησία των υπηρεσιών δίωξης και η ικανότητα επιβολής του νόμου.	
Να ενταθούν οι προσπάθειες για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένων της λειτουργίας της διοικητικής δικαιοσύνης και της επανεξέτασης των αστικών διαδικασιών, της μεγαλύτερης εξειδίκευσης των δικαστηρίων και της δημιουργίας ενός πλήρως επιχειρησιακού συστήματος «ηλεκτρονικής δικαιοσύνης». Να ληφθούν μέτρα για την ενίσχυση της νομικής εκτέλεσης των αξιώσεων	**Περιορισμένη πρόοδος** όσον αφορά τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος, δεδομένου ότι δεν έχουν ακόμη εγκριθεί διάφορα νομοσχέδια σχετικά με την εξειδίκευση των δικαστηρίων. Η αναθεώρηση των κανόνων πολιτικής δικονομίας, η εφαρμογή της ηλεκτρονικής δικαιοσύνης και η πρόσληψη επιπλέον δικαστών για τη διεκπεραίωση των εκκρεμών υποθέσεων καθυστερούν. Εκκρεμεί επίσης η έγκριση νομοσχεδίου για τη διευκόλυνση της εκτέλεσης των αξιώσεων.
και τη διασφάλιση αξιόπιστων και ταχύρρυθμων συστημάτων για την έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ιδιοκτησίας και δικαιωμάτων κυριότητας ακίνητης περιουσίας.	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς εξακολουθεί να υπάρχει σωρεία εκκρεμών υποθέσεων στις περιπτώσεις αγοραστών που κατέβαλαν ολόκληρο το ποσό για ένα ακίνητο και δεν έχουν ακόμη λάβει τα έγγραφα νόμιμης κυριότητας. Είναι ακόμη υπό συζήτηση ένα νέο διαφανές και αξιόπιστο σύστημα. Από τη θετική πλευρά, το 2019 θεσπίστηκε τροποποιημένος νόμος για τη διευκόλυνση της μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας.
Να επιταχυνθούν οι μεταρρυθμίσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς και να ενισχυθεί η ανεξαρτησία των υπηρεσιών δίωξης και η ικανότητα επιβολής του νόμου.	**Περιορισμένη πρόοδος**, καθώς βρίσκεται στο στάδιο της υλοποίησης ένα σχέδιο δράσης κατά της διαφθοράς. Ωστόσο, τα βασικά μέτρα και η νομοθεσία βρίσκονται σε εκκρεμότητα, ιδίως το σχέδιο νόμου για την ενίσχυση της διαφάνειας στη λήψη δημόσιων αποφάσεων (μέσω της κανονιστικής ρύθμισης των ομάδων συμφερόντων), το σχέδιο νόμου για τη σύσταση της Ανεξάρτητης Αρχής κατά της Διαφθοράς, το σχέδιο νόμου για την αναφορά πράξεων διαφθοράς και το σχέδιο νόμου για την προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος. Η ικανότητα διερεύνησης της διαφθοράς ενισχύθηκε με τη νεοσυσταθείσα υπηρεσία εσωτερικού ελέγχου της αστυνομίας, η οποία είναι πλήρως επιχειρησιακή, και έχουν ληφθεί ορισμένα μέτρα για τη βελτίωση της ικανότητας του Γραφείου Διερεύνησης Οικονομικού Εγκλήματος και της Υπηρεσίας Εγκληματολογικών Ερευνών. Το νομοσχέδιο για τις τηλεφωνικές υποκλοπές

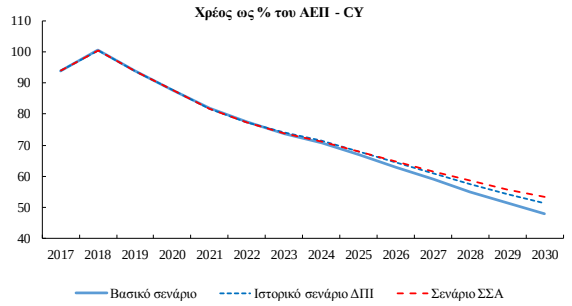
	εγκρίθηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων τον Ιανουάριο του 2020. Με τον τρόπο αυτόν προβλέπεται να βελτιωθεί η ερευνητική ικανότητα για αξιόποινες πράξεις που σχετίζονται με τη διαφθορά. Βρίσκεται ακόμη υπό συζήτηση νομοσχέδιο για την αναθεώρηση των υφιστάμενων διατάξεων σχετικά με τη δημοσιονομική ανεξαρτησία της Νομικής Υπηρεσίας, τον διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων και τις διαδικασίες πρόσληψης.
Ευρώπη 2020 (εθνικοί στόχοι και πρόοδος)	
Στόχος για το ποσοστό απασχόλησης: 75 % - 77 % του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών.	Το ποσοστό απασχόλησης αυξήθηκε σε 73,9 % το 2018 από 70,8 % το 2017, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ, σημειώνοντας αξιοσημείωτη πρόοδο, αλλά εξακολουθεί να υπολείπεται του στόχου.
Στόχος για την Ε&Α: 0,5 % του ΑΕΠ	0,55 % το 2018, σχεδόν αμετάβλητο από το 2017, και πάνω από τον στόχο.
Εθνικός στόχος για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου: -5 % το 2020 σε σύγκριση με το 2005 (σε τομείς που δεν περιλαμβάνονται στο σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών της ΕΕ)	-4 % (σε σύγκριση με το 2005) (2018). Οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην Κύπρο εξακολουθούν να αυξάνονται και, σύμφωνα με τα προκαταρκτικά δεδομένα του 2018 και τις τελευταίες εθνικές προβολές, η Κύπρος αναμένεται να μην επιτύχει τον στόχο της με σημαντικό περιθώριο περίπου 9 εκατοστιαίων μονάδων.
Στόχος για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για το 2020: 13 %	13,9 % το 2018 σε σύγκριση με 10,5 % το 2017 λόγω της αυξημένης συμβολής των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για θέρμανση και ψύξη, η οποία αυξήθηκε από 26,1 % το 2017 σε 36,8 % το 2018.
Ενεργειακή απόδοση, στόχοι ενεργειακής κατανάλωσης για το 2020: Στόχος ενεργειακής απόδοσης της Κύπρου για το 2020 είναι η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας κατά 2,2 εκατ. ΤΙΠ	2,5 εκατ. ΤΙΠ (2018), σχεδόν καμία μεταβολή από το 2017. Το γεγονός αυτό αποτελεί σοβαρή πρόκληση για την επίτευξη του στόχου χωρίς τη λήψη αυστηρών πρόσθετων μέτρων. Επιπλέον, άνω του 90 % της κατανάλωσης ενέργειας στην Κύπρο εξακολουθεί να καλύπτεται από εισαγωγές πετρελαίου και πετρελαιοειδών.
Στόχος όσον αφορά την πρόωρη εγκατάλειψη της	Το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 18-24 ετών που

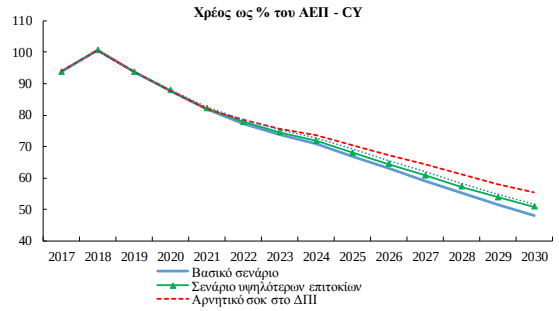
σχολικής εκπαίδευσης/κατάρτισης: 10 %.	εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο μειώθηκε από 8,5 %, το 2017, σε 7,8 % το 2018, παραμένοντας έτσι αρκετά κάτω από τον στόχο.
Στόχος για την τριτοβάθμια εκπαίδευση: 46 % του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών.	Το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε και πάλι σε 57,1 % το 2018, σε σύγκριση με 55,9 % το 2017. Εξακολουθεί να υφίσταται σημαντικό χάσμα 20,3 εκατοστιαίων μονάδων μεταξύ των ποσοστών ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των σπουδαστών που έχουν γεννηθεί στο εσωτερικό και όσων έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό.
Στόχος για τη μείωση του αριθμού των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σε απόλυτο αριθμό ατόμων: 27 000 (έτος βάσης 2010: 19,3 %).	Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού είναι μεν υψηλό (23,9 %), αλλά αρχίζει να μειώνεται. Ο συνολικός αριθμός μειώθηκε για τρίτο κατά σειρά έτος κατά 9 000 σε σύγκριση με το 2017, κατά 28 000 σε σύγκριση με το 2016 και κατά 38 000 σε σύγκριση με το 2015.

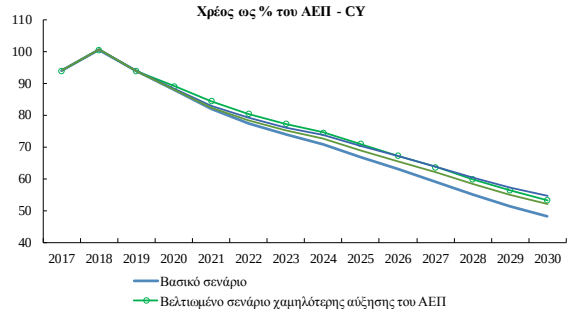
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

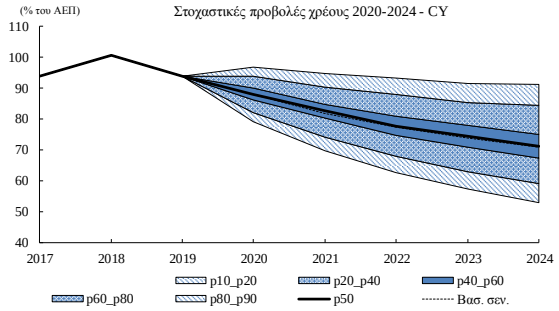
Προβολές χρέους γενικής κυβέρνησης σύμφωνα με το βασικό σενάριο, τα εναλλακτικά σενάρια και τις δοκιμές ευαισθησίας

CY - Προβολές χρέους σύμφωνα με το βασικό σενάριο	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Δείκτης ακαθάριστου χρέους	**100,6**	**93,8**	**87,8**	**81,8**	**77,4**	**73,8**	**70,8**	**66,9**	**62,9**	**59,1**	**55,1**	**51,4**	**48,1**
Μεταβολές στη σχέση (-1+2+3)	*6,7*	*-6,7*	*-6,0*	*-6,0*	*-4,4*	*-3,6*	*-3,0*	*-3,9*	*-3,9*	*-3,8*	*-4,0*	*-3,7*	*-3,4*
εκ των οποίων													
(1) Πρωτογενές ισοζύγιο (1.1+1.2+1.3)	**-2,0**	**6,0**	**4,6**	**4,1**	**3,5**	**2,9**	**2,4**	**2,5**	**2,6**	**2,5**	**2,8**	**2,6**	**2,5**
(1.1) Διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο *(1.1.1-1.1.2+1.1*	***4,3***	***4,0***	***2,6***	***2,2***	***2,3***	***2,3***	***2,4***	***2,5***	***2,6***	***2,5***	***2,8***	***2,6***	***2,5***
(1.1.1) Διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο (πριν από το κόστος γήρανσης - CoA)	*4,3*	*4,0*	*2,6*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,2*
(1.1.2) Κόστος γήρανσης					*0,0*	*-0,1*	*-0,2*	*-0,3*	*-0,4*	*-0,3*	*-0,6*	*-0,4*	*-0,3*
(1.1.3) Άλλα (φόροι και εισοδήματα από ακίνητη περιουσία)					*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*
(1.2) Κυκλική συνιστώσα	***1,7***	***2,0***	***2,0***	***1,9***	***1,3***	***0,6***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***
(1.3) Έκτακτα και άλλα προσωρινά μέτρα	***-8,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***
(2) Αποτέλεσμα χιονοστιβάδας (2.1+2.2+2.3)	**-2,5**	**-2,0**	**-1,8**	**-1,7**	**-0,8**	**-0,6**	**-0,6**	**-1,4**	**-1,3**	**-1,3**	**-1,2**	**-1,1**	**-0,9**
(2.1) Δαπάνες για τόκους	*2,4*	*2,3*	*2,0*	*1,7*	*1,6*	*1,5*	*1,4*	*1,3*	*1,2*	*1,1*	*1,0*	*1,0*	*0,9*
(2.2) Αποτέλεσμα αύξησης	*-3,6*	*-2,8*	*-2,4*	*-2,0*	*-1,0*	*-0,7*	*-0,5*	*-1,3*	*-1,2*	*-1,1*	*-1,1*	*-0,9*	*-0,8*
(2.3) Αποτέλεσμα πληθωρισμού	*-1,3*	*-1,4*	*-1,4*	*-1,4*	*-1,4*	*-1,4*	*-1,4*	*-1,4*	*-1,3*	*-1,2*	*-1,2*	*-1,1*	*-1,0*
(3) Προσαρμογές αποθεμάτων-ροών	**7,2**	**1,2**	**0,4**	**-0,2**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**

Βραχυπ.	Μεσοπ.	S1	Ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους (επιμέρους στοιχεία)							DSA	S2	Μακροπ.
				Βασικό σενάριο	Ιστορικό ΔΠΙ	Χαμηλότερη αύξηση του ΑΕΠ	Υψηλότερα επιτόκια	Αρνητικό σοκ στο ΔΠΙ	Στοχαστικές προβολές			
ΧΑΜΗΛΗ (S0 = 0,5)	ΧΑΜΗΛΗ	ΧΑΜΗΛΗ (S1 = -2,4)	Κατηγορία κινδύνου	ΧΑΜΗΛΗ	ΧΑΜΗΛΗ	ΧΑΜΗΛΗ	ΧΑΜΗΛΗ	ΧΑΜΗΛΗ	ΜΕΣΗ	ΧΑΜΗΛΗ	ΧΑΜΗΛΗ (S2 = -0,7)	ΧΑΜΗΛΗ
			Επίπεδο χρέους (2030)	48,1	51,5	51,6	50,8	55,5				
			Έτος κορύφωσης του χρέους	2019	2019	2019	2019	2019				
			Εκατοστημόρια κατάταξη	22,0%	27,0%							
			Πιθανότητα υψηλότερου χρέους						6,8%			
			Διαφ. μεταξύ εκατοστημορίων						38,2			

Σημείωση: Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. το «Debt Sustainability Monitor (DSM) 2019» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

[1] Ο πρώτος πίνακας παρουσιάζει τις προβολές του βασικού σεναρίου χωρίς αλλαγή δημοσιονομικής πολιτικής. Εμφανίζει την προβαλλόμενη δυναμική του δημόσιου χρέους και την ανάλυσή του μεταξύ του πρωτογενούς ισοζυγίου, των αποτελεσμάτων χιονοστιβάδας και των προσαρμογών αποθεμάτων-ροών. Οι επιπτώσεις χιονοστιβάδας μετρούν τον καθαρό αντίκτυπο των αντιστροφικών επιπτώσεων των επιτοκίων, του πληθωρισμού, της αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ (και των συναλλαγματικών ισοτιμιών σε ορισμένες χώρες). Οι προσαρμογές αποθεμάτων-ροών περιλαμβάνουν τις διαφορές ταμειακής λογιστικής και λογιστικής δεδουλευμένων, την καθαρή σώρευση στοιχείων ενεργητικού, καθώς και αποτελέσματα αποτίμησης και λοιπά αποτελέσματα.

[2] Τα διαγράμματα παρουσιάζουν σειρά δοκιμών ευαισθησίας γύρω από το βασικό σενάριο, καθώς και εναλλακτικά σενάρια πολιτικής, και συγκεκριμένα: το ιστορικό σενάριο του διαρθρωτικού πρωτογενούς ισοζυγίου (ΔΠΙ) (όπου το ΔΠΙ καθορίζεται στον ιστορικό μέσο όρο του), το σενάριο του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) (όπου η δημοσιονομική πολιτική θεωρείται ότι εξελίσσεται σύμφωνα με τις βασικές διατάξεις του ΣΣΑ), ένα σενάριο υψηλότερου επιτοκίου (+1 εκατοστιαία μονάδα σε σύγκριση με το βασικό σενάριο), ένα σενάριο χαμηλότερης αύξησης του ΑΕΠ (-0,5 ε.μ. σε σχέση με το βασικό σενάριο) και αρνητικό σοκ στο ΔΠΙ (βαθμονομημένο βάσει της προβλεπόμενης μεταβολής). Περιλαμβάνονται επίσης ένα δυσμενές συνδυαστικό σενάριο και βελτιωμένες δοκιμές ευαισθησίας (σχετικά με το επιτόκιο και την ανάπτυξη), καθώς και στοχαστικές προβολές. Λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τον σχεδιασμό αυτών των προβολών περιλαμβάνονται στην έκθεση σχετικά με τη δημοσιονομική βιωσιμότητα (FSR) του 2018 και στο DSM 2019.

[3] Ο δεύτερος πίνακας παρουσιάζει τη συνολική κατάταξη του δημοσιονομικού κινδύνου βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

α. Σε βραχυπρόθεσμη βάση, η κατηγορία κινδύνου (χαμηλή/υψηλή) βασίζεται στον δείκτη S0. Ο δείκτης S0 είναι ένας δείκτης έγκαιρης ανίχνευσης της δημοσιονομικής πίεσης κατά το επόμενο έτος, με βάση 25 δημοσιονομικές μεταβλητές και μεταβλητές χρηματοπιστωτικής ανταγωνιστικότητας, που έχουν αποδειχθεί στο παρελθόν ως βασικοί δείκτες δημοσιονομικής πίεσης. Το κοίσιμο κατώτατο όριο πέραν του οποίου επισημαίνεται η δημοσιονομική δυσπραγία είναι 0.46.

β. Για το μεσοπρόθεσμο διάστημα, η κατηγορία κινδύνου (χαμηλή/μέση/υψηλή) βασίζεται στην από κοινού χρήση του δείκτη S1 και των αποτελεσμάτων της ανάλυσης της βιωσιμότητας του χρέους (DSA). Ο δείκτης S1 μετρά την απαιτούμενη δημοσιονομική προσαρμογή (σωρευτικά κατά τα 5 έτη που έπονται του χρονικού ορίζοντα των προβλέψεων και έπειτα από αυτόν), ώστε ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ να ανέλθει στο 60 % έως το 2034. Οι κρίσιμες τιμές που χρησιμοποιήθηκαν είναι 0 και 2,5 ε.μ. του ΑΕΠ. Η κατάταξη της ανάλυσης βιωσιμότητας του χρέους βασίζεται στα αποτελέσματα των πέντε αιτιοκρατικών σεναρίων (βασικό σενάριο, ιστορικό ΔΠΙ, υψηλότερο επιτόκιο, χαμηλότερη αύξηση του ΑΕΠ και αρνητικό σοκ στα σενάρια ΔΠΙ) και των στοχαστικών προβολών. Χρησιμοποιούνται διάφορα κριτήρια, όπως το προβαλλόμενο επίπεδο χρέους, η πορεία του χρέους, ο ρεαλισμός των δημοσιονομικών παραδοχών, η πιθανότητα σταθεροποίησης του χρέους και το μέγεθος των αβεβαιοτήτων.

γ. Για το μακροπρόθεσμο διάστημα, η κατηγορία κινδύνου (χαμηλή/μέση/υψηλή) βασίζεται στην από κοινού χρήση του δείκτη S2 και των αποτελεσμάτων της ανάλυσης βιωσιμότητας του χρέους (DSA). Ο δείκτης S2 μετρά την αρχική και διαρκή δημοσιονομική προσαρμογή που απαιτείται για τη σταθεροποίηση του δείκτη χρέους προς το ΑΕΠ σε απεριόριστο χρονικό ορίζοντα, συμπεριλαμβανομένου του κόστους της δημογραφικής γήρανσης. Οι κρίσιμες τιμές που χρησιμοποιήθηκαν είναι 2 και 6 ε.μ. του ΑΕΠ. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης βιωσιμότητας του χρέους χρησιμοποιούνται για την περαιτέρω θεμελίωση της κατάταξης του μακροπρόθεσμου κινδύνου, ιδίως σε περιπτώσεις όπου εντοπίζονται πρωτά σημεία του χρέους (μέση/υψηλή κατηγορία κινδύνου της DSA).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΤΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας Γ.1: **Δείκτες χρηματοπιστωτικών αγορών**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Συνολικά στοιχεία ενεργητικού του τραπεζικού τομέα (% του ΑΕΠ)(1)	523,6	510,6	458,6	401,3	331,1	301,4
Ποσοστό των στοιχείων ενεργητικού των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών (% επί του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού)	63,4	67,5	65,8	84,2	86,9	-
Ξένη ιδιοκτησία στο τραπεζικό σύστημα (% του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού)2)	35,2	19,2	21,6	19,1	21,7	21,1
Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας:(2)						
- μη εξυπηρετούμενα δάνεια (% επί των συνολικών δανείων)	38,6	36,3	35,4	30,7	20,2	19,5
- δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας (%)	15,3	16,6	16,8	16,3	17,1	18,7
- απόδοση ιδίων κεφαλαίων (%)(3)	-7,1	-7,7	1,7	-11,9	7,1	9,4
Τραπεζικά δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα (ετήσια % μεταβολή)(1)	-4,2	3,6	-8,3	0,7	-5,5	-6,2
Δάνεια για αγορές κατοικίας (ετήσια % μεταβολή)(1)	-2,8	-3,0	-1,0	-0,7	-0,8	-0,4
Δείκτης χορηγήσεων προς καταθέσεις(2)	83,7	83,2	77,9	71,9	60,3	58,8
Ρευστότητα από την Κεντρική Τράπεζα ως % των υποχρεώσεων(1)	12,4	6,9	1,3	1,6	1,5	0,0
Ιδιωτικό χρέος (% του ΑΕΠ)	352,8	347,8	329,5	304,0	282,6	-
Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος (% του ΑΕΠ)(2) - δημόσιο	-	-	-	-	-	-
- ιδιωτικό	-	-	-	-	-	-
Περιθώριο μακροπρόθεσμων επιτοκίων έναντι του Bund (μονάδες βάσης)*	483,7	404,1	368,3	230,6	177,8	136,5
Περιθώρια συμβάσεων ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης (CDS) για κρατικά χρεόγραφα (5ετίας)*	423,1	330,6	262,5	180,0	117,3	90,4

(1) Πλέον πρόσφατα στοιχεία τρίτου τριμήνου 2019. Περιλαμβάνει όχι μόνον τράπεζες αλλά όλα τα νομισματικά και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πλην κεντρικών τραπεζών.
(2) Πλέον πρόσφατα στοιχεία δεύτερου τριμήνου 2019.
(3) Οι τριμηνιαίες τιμές είναι σε ετήσια βάση.
* Σε μονάδες βάσης.
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (μακροπρόθεσμα επιτόκια)· Παγκόσμια Τράπεζα (ακαθάριστο εξωτερικό χρέος)· Eurostat (ιδιωτικό χρέος)· ΕΚΤ (όλοι οι λοιποί δείκτες).

Πίνακας Γ.2: **Βασικοί δείκτες του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων**

	2014	2015	2016	2017	2018	2019 [5]
Ισότητα ευκαιριών και πρόσβαση στην αγορά εργασίας						
Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση (% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών)	6,8	5,2	7,6	8,5	7,8	:
Χάσμα απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων (ε.μ.)	7,7	8,3	9,7	9,5	10,4	11,7
Εισοδηματική ανισότητα, υπολογιζόμενη ως λόγος πεμπτημορίων εισοδήματος (S80/S20)	5,4	5,2	4,9	4,6	4,3	:
Ποσοστό ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού(1) (AROPE)	27,4	28,9	27,7	25,2	23,9	:
Νέοι εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (% του πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	17,0	15,3	16,0	16,1	13,2	:
Δυναμικές αγορές εργασίας και δίκαιες συνθήκες εργασίας						
Ποσοστό απασχόλησης (20-64 ετών)	67,6	67,9	68,7	70,8	73,9	75,6
Ποσοστό απασχόλησης(2) (15-74 ετών)	16,1	15,0	13,0	11,1	8,4	7,3
Ποσοστό μακροπρόθεσμης ανεργίας (ως % του ενεργού πληθυσμού)	7,7	6,8	5,8	4,5	2,7	2,2
Ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών σε πραγματικούς όρους, κατά κεφαλήν(3) (Δείκτης 2008=100)	78,2	80,1	85,5	89,3	90,9	:
Ετήσιες καθαρές αποδοχές άτεκνου εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που ζει μόνος και αμείβεται με τον μέσο μισθό (επίπεδα σε ΜΑΔ, τριετής μέσος όρος)	:	:	:	:	:	:
Ετήσιες καθαρές αποδοχές άτεκνου εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που ζει μόνος και αμείβεται με τον μέσο μισθό (ποσοστιαία μεταβολή, σε πραγματικούς όρους, τριετής μέσος όρος)	:	:	:	:	:	:
Δημόσια στήριξη / Κοινωνική προστασία και ένταξη						
Αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων (εξαιρουμένων των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας(4)	41,5	36,2	35,6	35,9	36,4	:
Παιδιά κάτω των 3 ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας	25,5	20,8	24,8	28,1	31,4	:
Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ίδιων των ατόμων	4,7	1,5	0,6	1,5	1,4	:
Άτομα με βασικό ή άνω του βασικού επίπεδο γενικών ψηφιακών δεξιοτήτων (% πληθυσμού ηλικίας 16-74 ετών)	:	43,0	43,0	50,0	:	:

(1) Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE): τα άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας (AROP) και/ή πλήττονται από σοβαρή υλική στέρηση (SMD) και/ή ζουν σε νοικοκυριά με μηδενική ή πολύ χαμηλή ένταση εργασίας (LWI).
(2) Άνεργοι θεωρούνται όλοι όσοι δεν είχαν εργασία αλλά είχαν αναζητήσει εργασία ενεργά και ήταν διατεθειμένοι να αρχίσουν να εργάζονται αμέσως ή εντός δύο εβδομάδων.
(3) Το ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών ορίζεται σε μη προσαρμοσμένη βάση, σύμφωνα με το σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση 2019.
(4) Μείωση στο ποσοστό του κινδύνου φτώχειας, λόγω των κοινωνικών μεταβιβάσεων (υπολογίζεται με σύγκριση των ποσοστών κινδύνου φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις· οι συντάξεις δεν λαμβάνονται υπόψη ως κοινωνικές μεταβιβάσεις στον εν λόγω υπολογισμό).
(5) Μέσος όρος των τριών πρώτων τριμήνων του 2019 για το ποσοστό απασχόλησης, το ποσοστό ανεργίας και το χάσμα απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων.
Πηγή: Eurostat

Πίνακας Γ.3: **Δείκτες αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης**

Δείκτες της αγοράς εργασίας	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019** [5]
Ποσοστό απασχόλησης (15-64 ετών)	74,3	73,9	73,4	73,9	75,0	76,1
Απασχόληση στην τρέχουσα θέση εργασίας ανά διάρκεια						
Από 0 έως 11 μήνες	18,5	18,1	19,7	20,0	20,1	:
Από 12 έως 23 μήνες	7,6	9,5	9,7	10,2	11,3	:
Από 24 έως 59 μήνες	15,7	14,9	13,7	13,7	14,7	:
60 μήνες και άνω	58,2	57,5	56,9	56,1	53,9	:
Αύξηση της απασχόλησης* (% μεταβολή από το προηγούμενο έτος)	-2,0	1,6	4,7	5,3	4,1	3,3
Ποσοστό απασχόλησης των γυναικών (% του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	63,9	64,0	64,1	66,2	68,9	69,9
Ποσοστό απασχόλησης των ανδρών (% του ανδρικού πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	71,6	72,3	73,8	75,7	79,3	81,6
Ποσοστό απασχόλησης των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας* (% του πληθυσμού ηλικίας 55-64 ετών)	46,9	48,5	52,2	55,3	60,9	61,0
Μερική απασχόληση* (% της συνολικής απασχόλησης, 15-64 ετών)	13,5	13,0	13,4	12,2	10,8	10,4
Απασχόληση ορισμένου χρόνου* (% των εργαζομένων με σύμβαση ορισμένου χρόνου, 15-64 ετών)	19,0	18,4	16,5	15,3	13,8	13,6
Ποσοστό μετάβασης από συμβάσεις ορισμένου χρόνου σε συμβάσεις αορίστου χρόνου (μέσος όρος τριών ετών)	20,4	21,7	26,3	31,2	30,8	:
Ποσοστό ανεργίας των νέων (% του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	36,0	32,8	29,1	24,7	20,2	17,1
Χάσμα μεταξύ των δύο φύλων στη μερική απασχόληση	6,3	5,4	4,3	6,6	6,8	8,3
Μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων[(2)] (σε μη προσαρμοσμένη μορφή)	14,2	14,0	13,9	13,7	:	:
Δείκτες εκπαίδευσης και κατάρτισης	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση (% των ατόμων ηλικίας 25-64 ετών που συμμετέχουν στην εκπαίδευση και κατάρτιση)	7,1	7,5	6,9	6,9	6,7	:
Χαμηλές επιδόσεις στην εκπαίδευση[(3)]	:	42,6	:	:	:	:
Ολοκλήρωση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (% του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών που έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την τριτοβάθμια εκπαίδευση)	52,5	54,5	53,4	55,9	57,1	:
Διαφοροποίηση ως προς τις επιδόσεις η οποία εξηγείται από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των σπουδαστών[(4)]	:	9,5	:	:	:	:

* Δείκτης εκτός πίνακα αποτελεσμάτων
(1) Μακροχρόνια άνεργοι είναι τα άτομα που ήταν άνεργοι για τουλάχιστον 12 μήνες.
(2) Διαφορά μεταξύ των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών μισθωτών και των γυναικών μισθωτών εκφρασμένη ως ποσοστό των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών μισθωτών. Ορίζεται ως «μη προσαρμοσμένη», καθώς δεν διορθώνεται βάσει της κατανομής των ατομικών χαρακτηριστικών (και, ως εκ τούτου, δίνει μια συνολική εικόνα των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων όσον αφορά τις αμοιβές). Περιλαμβάνονται όλοι οι μισθωτοί που εργάζονται σε επιχειρήσεις με δέκα και πλέον εργαζομένους, χωρίς περιορισμούς όσον αφορά την ηλικία και τις ώρες εργασίας.
(3) Αποτελέσματα PISA (ΟΟΣΑ) για τις χαμηλές επιδόσεις στα μαθηματικά των ατόμων ηλικίας 15 ετών.
(4) Επιπτώσεις της κοινωνικοοικονομικής και πολιτισμικής κατάστασης στις βαθμολογίες PISA (ΟΟΣΑ).
(5) Μέσος όρος των τριών πρώτων τριμήνων του 2019. Τα στοιχεία για το ποσοστό ανεργίας των νέων προσαρμόζονται εποχιακά.
Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ

Πίνακας Γ.4: **Δείκτες κοινωνικής ένταξης και υγείας**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Δαπάνες για παροχές κοινωνικής προστασίας* (% του ΑΕΠ)						
Ασθένεια/ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	3,7	3,3	3,4	3,4	3,3	:
Αναπηρία	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	:
Παροχές γήρατος και επιζώντων	11,0	11,1	11,1	10,4	10,1	:
Οικογένεια/τέκνα	1,5	1,4	1,4	1,3	1,2	:
Ανεργία	2,6	1,8	1,4	1,3	1,0	:
Στέγαση	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3	:
Κοινωνικός αποκλεισμός π.δ.κ.α.	1,1	1,2	1,3	1,3	1,3	:
Σύνολο	20,9	19,8	19,6	18,9	18,1	:
εκ των οποίου: παροχές βάσει ελέγχου πόρων	2,7	2,7	2,8	2,8	2,7	:
Δαπάνες γενικής κυβέρνησης ανά κατηγορία (ως % του ΑΕΠ)						
Κοινωνική προστασία	13,4	13,7	13,6	13,5	13,1	:
Υγεία	3,1	2,6	2,6	2,6	2,6	:
Εκπαίδευση	6,8	6,0	6,0	5,9	5,7	:
Άμεσες ιδιωτικές δαπάνες για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	43,1	44,8	44,3	45,3	44,6	:
Παιδιά που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (% των ατόμων ηλικίας 0-17 ετών)*	27,7	24,7	28,9	29,6	25,5	25,5
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας[(1)] (% του συνολικού πληθυσμού)	15,3	14,4	16,2	16,1	15,7	15,4
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας εργαζομένων (% των εργαζομένων)	8,9	7,8	9,1	8,2	7,9	7,4
Ποσοστό σοβαρής υλικής στέρησης[(2)] (% του συνολικού πληθυσμού)	16,1	15,3	15,4	13,6	11,5	10,2
Ποσοστό σοβαρής στέρησης στέγασης[(3)], ανά καθεστώς ενοίκου						
Ιδιοκτήτης, με ενυπόθηκο δάνειο ή δάνειο	1,1	1,5	0,0	2,0	0,7	0,2
Ενοικιαστής, με ενοίκιο στην αγοραία τιμή	2,6	3,0	1,3	1,6	1,7	3,7
Ποσοστό ατόμων σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας[(4)] (% των ατόμων ηλικίας 0-59 ετών)	7,9	9,7	10,9	10,6	9,4	8,6
Όρια φτώχειας, εκφρασμένα σε εθνικό νόμισμα σε σταθερές τιμές*	8148	7363	7072	7301	7642	8031
Υγιή έτη ζωής						
Γυναίκες	8,7	8,8	7,3	10,3	8,5	:
Άνδρες	9,5	10,4	8,4	11,2	9,5	:
Συνολικό ποσοστό αναπλήρωσης για τις συντάξεις[(5)]	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Διάσταση συνδεσιμότητας του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI)[(6)]	:	37,7	40,4	48,2	54,6	:
Συντελεστής GINI πριν από τους φόρους και τις μεταβιβάσεις*	43,8	44,8	47,4	47,1	45,8	:
Συντελεστής GINI μετά τους φόρους και τις μεταβιβάσεις*	32,4	34,8	33,6	32,1	30,8	:

* Δείκτης εκτός πίνακα αποτελεσμάτων

(1) Ποσοστό ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας (at-risk-of poverty - AROP): ποσοστό των ατόμων με ισοδύναμο διαθέσιμου εισοδήματος κάτω από το 60 % του εθνικού ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος.

(2) Ποσοστό των ατόμων που βιώνουν τουλάχιστον τέσσερις από τις ακόλουθες μορφές στέρησης: δεν είναι σε θέση i) να πληρώνουν ενοίκιο κατοικίας ή λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, ii) να διαθέτουν επαρκή θέρμανση κατοικίας, iii) να αντιμετωπίζουν απροσδόκητες δαπάνες, iv) να τρώνε κρέας, ψάρι ή τροφή με ισοδύναμο πρωτεΐνης κάθε δεύτερη ημέρα, v) να απολαμβάνουν διακοπές μίας εβδομάδας μακριά από το σπίτι μία φορά το χρόνο, vi) να διαθέτουν αυτοκίνητο, vii) να διαθέτουν πλυντήριο ρούχων, viii) να διαθέτουν έγχρωμη τηλεόραση ή ix) να διαθέτουν τηλέφωνο.

(3) Ποσοστό συνολικού πληθυσμού που ζει σε υπερπλήρεις κατοικίες και αντιμετωπίζει στέρηση στέγασης.

(4) Άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας: ποσοστό ατόμων ηλικίας 0-59 ετών που ζουν σε νοικοκυριά στα οποία οι ενήλικες (εκτός των συντηρούμενων τέκνων) εργάστηκαν λιγότερο από το 20 % του συνολικού δυνητικού χρόνου απασχόλησής τους κατά τη διάρκεια των 12 προηγουμένων μηνών.

(5) Λόγος των διάμεσων ατομικών ακαθάριστων συντάξεων της ηλικιακής κατηγορίας 65-74 ετών προς τις διάμεσες ατομικές ακαθάριστες αποδοχές της ηλικιακής κατηγορίας 50-59 ετών.

(6) Διείσδυση σταθερών ευρυζωνικών επικοινωνιών (33 %), διείσδυση κινητών ευρυζωνικών επικοινωνιών (22 %), ταχύτητα (33 %) και οικονομική προσιτότητα (11 %) από τον ψηφιακό πίνακα αποτελεσμάτων.

Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ

Πίνακας Γ.5: **Δείκτες επιδόσεων των αγορών προϊόντων και δείκτες πολιτικής**

Δείκτες επιδόσεων	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Παραγωγικότητα της εργασίας ανά εργαζόμενο[1] αύξηση (έτη t/t-1) σε %						
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στη βιομηχανία	-2,06	3,66	6,85	7,85	-4,45	0,34
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις κατασκευές	1,20	-3,69	-5,27	13,26	4,10	12,23
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις εμπορικές υπηρεσίες	-1,71	-1,10	2,18	1,02	-1,74	-1,18
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ)[2] αύξηση (έτη t/t-1) σε %						
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στη βιομηχανία	-12,32	-1,67	-5,79	-6,29	7,84	0,50
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στις κατασκευές	-8,49	-1,77	5,22	-11,34	-0,37	-9,08
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στις εμπορικές υπηρεσίες	-2,74	-2,32	-3,00	-1,66	1,89	1,31
Επιχειρηματικό περιβάλλον	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Χρόνος που απαιτείται για την εκτέλεση συμβάσεων[3] (ημέρες)	735	1100	1100	1100	1100	1100
Χρόνος που απαιτείται για την έναρξη επιχείρησης[3] (ημέρες)	8,0	8,0	8,0	6,0	6,0	6,0
Αποτελέσματα των αιτήσεων από ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια[4]	1,41	1,34	1,76	0,76	1,57	0,98
Έρευνα και καινοτομία	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Ένταση Ε&Α	0,49	0,51	0,48	0,52	0,55	0,55
Δαπάνες γενικής κυβέρνησης για την εκπαίδευση ως % του ΑΕΠ	6,80	6,00	6,00	5,90	5,70	:
Απασχολούμενοι με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και/ή απασχολούμενοι στους τομείς της επιστήμης και τεχνολογίας ως % της συνολικής απασχόλησης	48	50	49	48	47	48
Πληθυσμός που έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση[5]	35	36	36	38	38	39
Νεαρά άτομα με ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση[6]	90	92	94	91	90	92
Εμπορικό ισοζύγιο προϊόντων υψηλής τεχνολογίας ως % του ΑΕΠ	-0,23	-1,26	-0,33	-1,86	-1,55	-0,62
Αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και ανταγωνισμός	**2003**	**2008**	**2013**			**2018***
Ρύθμιση της αγοράς προϊόντων (PMR) του ΟΟΣΑ[7], συνολικά	:	:	1,65			1,80
ΟΟΣΑ (PMR)[7], λιανική	:	:	1,67			1,29
ΟΟΣΑ (PMR)[7], επαγγελματικές υπηρεσίες[8]	:	:	3,11			2,14
ΟΟΣΑ (PMR)[7], βιομηχανίες δικτύου[9]	:	:	2,64			1,58

*** Μολονότι οι τιμές των δεικτών από το 2003 έως το 2013 είναι συγκρίσιμες, η μεθοδολογία άλλαξε σημαντικά το 2018. Κατά συνέπεια, τα προηγούμενα έτη χρήσης δεν είναι δυνατόν να συγκριθούν με τους δείκτες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του 2018.**

(1) Προστιθέμενη αξία σε σταθερές τιμές διαιρούμενη διά του αριθμού απασχολούμενων ατόμων.
(2) Εισόδημα εξαρτημένης εργασίας σε τρέχουσες τιμές διαιρούμενο διά της προστιθέμενης αξίας σε σταθερές τιμές.
(3) Οι μεθοδολογίες, συμπεριλαμβανομένων των παραδοχών, για τον δείκτη αυτόν παρουσιάζονται λεπτομερώς εδώ: http://www.doingbusiness.org/methodology.
(4) Μέσος όρος της απάντησης στο ερώτημα Q7B_a. «-Τραπεζικό δάνειο-: Εάν υποβάλατε αίτηση και προσπαθήσατε να διαπραγματευτείτε γι' αυτό το είδος χρηματοδότησης κατά τη διάρκεια των τελευταίων έξι μηνών, ποιο ήταν το αποτέλεσμα;». Οι απαντήσεις κωδικοποιήθηκαν ως εξής: μηδέν αν ελήφθη όλο το ποσό, ένα αν ελήφθη 75% και άνω, δύο αν ελήφθη κάτω από 75%, τρία σε περίπτωση άρνησης ή απόρριψης, ενώ θεωρούνται ελλιπείς οι τιμές αν η αίτηση εκκρεμεί ακόμη ή αν η απάντηση είναι «δεν γνωρίζω».
(5) Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 15-64 που έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση.
(6) Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 20-24 που έχει ολοκληρώσει τουλάχιστον την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.
(7) Δείκτης: 0 = καμία ρύθμιση· 6 = πλέον ρυθμιζόμενη. Οι μεθοδολογίες των δεικτών ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του ΟΟΣΑ παρουσιάζονται λεπτομερώς εδώ: http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm
(8) Απλός μέσος όρος των δεικτών ρύθμισης για τους δικηγόρους, τους λογιστές, τους αρχιτέκτονες και τους μηχανικούς.
(9) Σύνολο δεικτών του ΟΟΣΑ για τη ρύθμιση στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και των επικοινωνιών (ETCR).
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή· Παγκόσμια Τράπεζα — Doing Business (για την εκτέλεση συμβάσεων και τον χρόνο που απαιτείται για την έναρξη επιχείρησης)· ΟΟΣΑ (για τους δείκτες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων)· SAFE (για τα αποτελέσματα των αιτήσεων των ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια).

Πίνακας Γ.6: **Πράσινη ανάπτυξη**

Επιδόσεις πράσινης ανάπτυξης		**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Μακροοικονομικά μεγέθη							
Ένταση ενέργειας	kgoe / €	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13
Ένταση άνθρακα	kg / €	0,45	0,48	0,47	0,46	0,45	-
Ένταση πόρων (αντιστοιχεί στην παραγωγικότητα των πόρων)	kg / €	0,68	0,69	0,67	0,70	0,78	0,74
Ένταση αποβλήτων	kg / €	-	0,11	-	0,13	-	-
Ενεργειακό εμπορικό ισοζύγιο	% του ΑΕΠ	-6,4	-5,9	-4,0	-3,3	-4,1	-4,2
Συμμετοχή της ενέργειας στον ΕνΔΤΚ	%	9,53	9,33	8,35	7,46	7,36	8,37
Διαφορά μεταξύ μεταβολής των τιμών ενέργειας και πληθωρισμού	ε.μ.	-7,0	-8,8	-17,5	-13,5	12,9	9,1
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος	% της προστιθέμε	16,9	15,2	15,7	16,2	-	-
Δείκτης των περιβαλλοντικών φόρων έναντι των φόρων επί της εργασίας	δείκτης	0,25	0,27	0,25	0,25	0,24	-
Περιβαλλοντικοί φόροι	% του ΑΕΠ	2,7	3,1	2,9	2,8	2,8	2,8
Τομεακά μεγέθη							
Ένταση ενέργειας στη βιομηχανία	kgoe / €	0,10	0,13	0,12	0,10	0,10	0,09
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τη μεταποιητική βιομηχανία εξαιρουμένου του εξευγενισμού	% της προστιθέμενης αξίας	37,3	33,2	35,1	37,1	-	-
Ποσοστό ενεργοβόρων βιομηχανιών στην οικονομία	% του ΑΕΠ	3,00	2,88	3,12	3,28	2,93	-
Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες	€ / kWh	0,20	0,18	0,14	0,12	0,14	0,16
Τιμές φυσικού αερίου για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες	€ / kWh	-	-	-	-	-	-
Δημόσια Ε&Α για την ενέργεια	% του ΑΕΠ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Δημόσια Ε&Α για την περιβαλλοντική προστασία	% του ΑΕΠ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων	%	14,6	16,8	17,9	17,2	16,1	-
Ποσοστό εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας εκπομπών*	%	50,5	53,2	51,8	53,1	52,2	52,3
Ένταση ενέργειας στις μεταφορές	kgoe / €	0,76	0,74	0,74	0,79	0,81	0,79
Ένταση άνθρακα στις μεταφορές	kg / €	0,37	0,29	0,18	0,22	0,32	0,31
Ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού							
Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας	%	96,3	93,2	97,7	96,2	96,3	-
Συνολικός δείκτης συγκέντρωσης προμηθευτών	HHI	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	-
Διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος	HHI	88,0	87,8	86,1	86,5	85,3	81,0

Όλοι οι μακροοικονομικοί δείκτες έντασης εκφράζονται ως λόγος μιας φυσικής ποσότητας προς το ΑΕΠ (σε τιμές 2010)
Ένταση ενέργειας: ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας (σε kgoe) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)
Ένταση άνθρακα: εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (σε ισοδύναμα kg CO_2) διαιρούμενες διά του ΑΕΠ (σε EUR)
Ένταση πόρων: εγχώρια κατανάλωση υλών (σε kg) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)
Ένταση αποβλήτων: ποσότητα αποβλήτων (σε kg) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)
Ενεργειακό εμπορικό ισοζύγιο: το ισοζύγιο εξαγωγών και εισαγωγών ενέργειας, εκφρασμένο ως % του ΑΕΠ.
Συμμετοχή της ενέργειας στον ΕνΔΤΚ: το μερίδιο των «ενεργειακών») στοιχείων στο καλάθι του καταναλωτή που χρησιμοποιείται για την κατάρτιση του ΕνΔΤΚ.
Διαφορά μεταξύ μεταβολής των τιμών ενέργειας και πληθωρισμού: ενεργειακή συνιστώσα του ΕνΔΤΚ και συνολικός πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ (ετήσια μεταβολή επί τοις %).
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος: πραγματικό ενεργειακό κόστος ως % της συνολικής προστιθέμενης αξίας για την οικονομία.
Ένταση ενέργειας στη βιομηχανία: τελική κατανάλωση ενέργειας της βιομηχανίας (σε kgoe) διαιρούμενη διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της βιομηχανίας (σε EUR - τιμές 2010).
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τη μεταποιητική βιομηχανία εξαιρουμένου του εξευγενισμού: πραγματικό κόστος ως % της προστιθέμενης αξίας για τους τομείς της μεταποίησης.
Ποσοστό ενεργοβόρων βιομηχανιών στην οικονομία: ποσοστό ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των ενεργοβόρων βιομηχανιών στο ΑΕΠ.
Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες: εύρος κατανάλωσης 500 - 2 000 MWh και 10 000 - 100 000 GJ· στοιχεία χωρίς ΦΠΑ.
Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων: αναλογία των ανακυκλούμενων και λιπασματοποιημένων αστικών αποβλήτων προς το σύνολο των αστικών αποβλήτων.
Δημόσια Ε&Α για την ενέργεια ή για το περιβάλλον: κρατικές δαπάνες για Ε&Α για τις κατηγορίες αυτές ως % του ΑΕΠ.
Ποσοστό εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας εκπομπών της ΕΕ (πλην των αεροπορικών μεταφορών): βάσει των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου.
(πλην της χρήσης γης, της αλλαγής στη χρήση της γης και της δασοκομίας) όπως αναφέρονται από τα κράτη μέλη στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος.
Ένταση ενέργειας στις μεταφορές: τελική κατανάλωση ενέργειας (σε kgoe) του τομέα των μεταφορών, συμπεριλαμβανομένης της διεθνούς αεροπορίας, διαιρούμενη διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των τομέων των μεταφορών και της αποθήκευσης (σε EUR - τιμές 2010).
Ένταση άνθρακα στις μεταφορές: εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στους τομείς των μεταφορών και της αποθήκευσης διαιρούμενες διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των τομέων των μεταφορών και της αποθήκευσης (σε EUR - τιμές 2010).
Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας: καθαρές εισαγωγές ενέργειας διαιρούμενες διά της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας, περιλαμβανομένης της κατανάλωσης καυσίμων διεθνούς ναυσιπλοΐας.
Συνολικός δείκτης συγκέντρωσης προμηθευτών: δείκτης Herfindahl που καλύπτει το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τον άνθρακα. Οι μικρότερες τιμές δείχνουν μεγαλύτερη διαφοροποίηση και, ως εκ τούτου, μικρότερο κίνδυνο.
Διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος: δείκτης Herfindahl που καλύπτει το φυσικό αέριο, το σύνολο των πετρελαιοειδών, την πυρηνική θερμότητα, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τα στερεά καύσιμα. Οι μικρότερες τιμές δείχνουν μεγαλύτερη διαφοροποίηση.
* Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος - προσωρινά στοιχεία για το 2018.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ποσοστό εκπομπών αερίων θερμοκηπίου που καλύπτει το ΣΕΔΕ)· Ευρωπαϊκή Επιτροπή (περιβαλλοντικοί φόροι έναντι φόρων επί της εργασίας και ΑΕΠ)· Eurostat (όλοι οι λοιποί δείκτες).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΤΑΜΕΙΟ ΔΙΚΑΙΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2021-2027 ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Με βάση την πρόταση της Επιτροπής, το παρόν παράρτημα ([57]) παρουσιάζει τις προκαταρκτικές απόψεις των υπηρεσιών της Επιτροπής σχετικά με τους επενδυτικούς τομείς προτεραιότητας και το πλαίσιο προϋποθέσεων για την αποτελεσματική υλοποίηση των επενδύσεων του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης για την περίοδο 2021-2027 στην Κύπρο. Αυτοί οι επενδυτικοί τομείς προτεραιότητας προέρχονται από την ευρύτερη ανάλυση των περιοχών που αντιμετωπίζουν σοβαρές κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις που απορρέουν από τη διαδικασία μετάβασης προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία της Ένωσης έως το 2050 στην Κύπρο, η οποία αξιολογείται στην έκθεση. Το παρόν παράρτημα παρέχει τη βάση του διαλόγου μεταξύ της Κύπρου και των υπηρεσιών της Επιτροπής, καθώς και τη σχετική καθοδήγηση στα κράτη μέλη για την εκπόνηση των σχεδίων δίκαιης μετάβασης των περιοχών, τα οποία θα αποτελέσουν τη βάση για τον προγραμματισμό του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης. Οι επενδύσεις του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης συμπληρώνουν τις επενδύσεις που χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής, για τις οποίες δόθηκε καθοδήγηση υπό τη μορφή του παραρτήματος Δ στην έκθεση του 2019 για την Κύπρο([58]).

Η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των κρατών μελών με τις υψηλότερες κατά κεφαλήν εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου: 11,6 τόνοι ισοδυνάμου CO2 κατά κεφαλήν το 2017 έναντι 8,8 τόνων σε επίπεδο ΕΕ. Η Κύπρος ήταν επίσης το κράτος μέλος με τη μεγαλύτερη αύξηση (+56 %) των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου το 2017 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990. Επί του παρόντος, περίπου το 39 % των εκπομπών ισοδυνάμου CO2 προέρχεται από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στις δύο μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που βρίσκονται στις περιοχές του Βασιλικού και της Δεκέλειας. Επιπλέον, στην περιοχή του Βασιλικού υπάρχει ένα εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου που παράγει περίπου το 16 % των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι ιδιαίτερα δύσκολο για την Κύπρο να εκπληρώσει τους στόχους ουδέτερου ισοζυγίου διοξειδίου του άνθρακα και να προσαρμοστεί στην κλιματική αλλαγή. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει είναι δύο:

- Πρώτον, η πιθανή ανάγκη για σημαντική μετατόπιση της παραγωγής και της κατανάλωσης ενέργειας, με σημαντική αύξηση της παραγωγής και της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ). Η ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές αντιπροσωπεύει επί του παρόντος το 13 % περίπου της παραγωγής ενέργειας στην Κύπρο, ενώ το υπόλοιπο 87 % προέρχεται από μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από βαρύ πετρέλαιο ή ντίζελ. Η εν λόγω μετατόπιση θα καθιστούσε δυνατή τη σταδιακή κατάργηση/ομαλή μετατροπή των ιδιαιτέρως ρυπογόνων μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πετρέλαιο στο Βασιλικό και τη Δεκέλεια.

- Δεύτερον, η πιθανή ανάγκη επένδυσης σε καθαρότερες τεχνολογίες ώστε η παραγωγή του μεταποιητικού τομέα να καταστεί πιο αποδοτική και λιγότερο ρυπογόνος, ιδίως όσον αφορά το εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου στο Βασιλικό.

Βάσει αυτής της προκαταρκτικής αξιολόγησης, κρίνεται δικαιολογημένο το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης να επικεντρώσει την παρέμβασή του στους δύο αυτούς τομείς. Ως εκ τούτου, προκειμένου να καταστεί η εν λόγω μετάβαση αποδοτική, έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες για τη διαφοροποίηση, τον οικολογικό προσανατολισμό, τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, καθώς και για την ελάφρυνση του κοινωνικοοικονομικού κόστους

([57]) Το παρόν παράρτημα πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης 2021-2027 (COM (2020) 22) και την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον καθορισμό κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας, και δημοσιονομικών κανόνων για τα εν λόγω Ταμεία και για το Ταμείο Ασύλου και Μετανάστευσης, το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας και το Μέσο για τη Διαχείριση των Συνόρων και των Θεωρήσεων (COM (2020) 23).

([58]) SWD(2019) 1012 final.

της μετάβασης. Οι βασικές δράσεις του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης θα μπορούσαν να στοχεύουν ιδίως σε επενδύσεις στους εξής τομείς:

- ανάπτυξη τεχνολογίας και υποδομών για οικονομικά προσιτή καθαρή ενέργεια, μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ενεργειακή απόδοση και παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές·
- δραστηριότητες έρευνας και καινοτομίας για τη μεταφορά προηγμένων τεχνολογιών·
- αναβάθμιση δεξιοτήτων και επανειδίκευση των εργαζομένων·
- συνδρομή για την αναζήτηση εργασίας σε άτομα που αναζητούν εργασία.

Ο βιομηχανικός χώρος στο Βασιλικού, που ασκεί τις δραστηριότητες που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι της οδηγίας 2003/87/ΕΚ, απασχολεί σημαντικό αριθμό εργαζομένων, η δραστηριότητα των οποίων απειλείται από τις υψηλές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο στήριξης σε επενδύσεις για τη μείωση των εκπομπών, υπό την προϋπόθεση ότι θα επιτύχουν σημαντική μείωση των εκπομπών (που θα είναι κατά πολύ χαμηλότερες των σχετικών δεικτών αναφοράς που χρησιμοποιούνται για τη δωρεάν κατανομή σύμφωνα με την οδηγία 2003/87/ΕΚ) και ότι είναι συμβατές με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: ΠΡΟΟΔΟΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΣΒΑ)

Αξιολόγηση της βραχυπρόθεσμης προόδου της Κύπρου ως προς την επίτευξη των ΣΒΑ ([59])

Ο πίνακας Ε.1 παρουσιάζει τα στοιχεία για την Κύπρο και την ΕΕ των 28 όσον αφορά τους δείκτες που περιλαμβάνονται στο σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ, το οποίο χρησιμοποιεί η Eurostat για την παρακολούθηση της προόδου προς την επίτευξη των ΣΒΑ στο πλαίσιο της ΕΕ ([60]). Δεδομένου ότι η βραχυπρόθεσμη τάση σε επίπεδο ΕΕ αξιολογείται σε διάστημα 5 ετών, παρουσιάζεται η τιμή στην αρχή της περιόδου και η τελευταία διαθέσιμη τιμή. Οι δείκτες επικαιροποιούνται τακτικά στο ειδικό τμήμα για τους ΣΒΑ του δικτυακού τόπου της Eurostat.

([59]) Στοιχεία της βάσης δεδομένων της Eurostat στις 9 Φεβρουαρίου 2020 (επίσημο σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ· βλέπε https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/main-tables).

([60]) Το σύνολο δεικτών της ΕΕ για τους ΣΒΑ ευθυγραμμίζεται, κατά περίπτωση, με τον κατάλογο παγκόσμιων δεικτών του ΟΗΕ, λαμβανομένου υπόψη ότι οι δείκτες του ΟΗΕ επιλέγονται για την υποβολή εκθέσεων σε παγκόσμιο επίπεδο και, ως εκ τούτου, δεν είναι πάντοτε συναφείς στο πλαίσιο της ΕΕ. Οι δείκτες της ΕΕ για τους ΣΒΑ συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τις πρωτοβουλίες πολιτικής της ΕΕ.

Πίνακας Ε.1: **Δείκτες μέτρησης της προόδου της Κύπρου ως προς τους ΣΒΑ**

ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Κύπρος				EU-28			
			Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία		Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία	
			έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή
ΣΒΑ 1 – Μηδενική φτώχεια										
Πολυδιάστατη φτώχεια	Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού	% του πληθυσμού	2013	27,8	2018	23,9	2013	24,6	2018	21,9
	Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο εισοδηματικής φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	% του πληθυσμού	2013	15,3	2018	15,4	2013	16,7	2018	17,1
	Άτομα με σοβαρές υλικές στερήσεις	% του πληθυσμού	2013	16,1	2018	10,2	2013	9,6	2018	5,8
	Άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας	% του πληθυσμού ηλικίας 0-59	2013	7,9	2018	8,6	2013	11,0	2018	8,8
	Ποσοστό εργαζομένων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας	% του πληθυσμού ηλικίας 18 και άνω	2013	8,9	2018	7,4	2013	9,0	2018	9,5
Βασικές ανάγκες	Πληθυσμός που ζει σε κατοικία με διαρροή στην οροφή, υγρασία στους τοίχους, στο δάπεδο ή στα θεμέλια, ή με σάπια πλαίσια παραθύρων ή πάτωμα	% του πληθυσμού	2013	31,1	2018	30,2	2013	15,6	2018	13,9
	Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ίδιων των ατόμων	% του πληθυσμού ηλικίας 16 και άνω	2013	4,4	2018	1,4	2013	3,7	2018	2,0
	Πληθυσμός που δεν διαθέτει μπανιέρα ή ντους ή εσωτερικό αποχωρητήριο με καταιονισμό ύδατος μέσα στο νοικοκυριό του	% του πληθυσμού	2013	1,0	2018	0,5	2013	2,2	2018	1,7
	Πληθυσμός που αδυνατεί να έχει επαρκή θέρμανση κατοικίας	% του πληθυσμού	2013	30,5	2018	21,9	2013	10,7	2018	7,3
	Ποσοστό υπερπληρότητας	% του πληθυσμού	2013	2,4	2018	2,5	2013	17,0	2018	15,5
ΣΒΑ 2 – Μηδενική πείνα										
Υποσιτισμός	Ποσοστό παχυσαρκίας	% του πληθυσμού ηλικίας 18 και άνω	2014	14,5	2017	14,7	2014	15,9	2017	15,2
Βιώσιμη παραγωγή γεωργικών προϊόντων	Γεωργικό εισόδημα των συντελεστών παραγωγής ανά ετήσια μονάδα εργασίας (ΕΜΕ)	EUR, αλυσιδωτοί δείκτες όγκου (2010)	2012	13 295	2017	16 459	2012	14 865	2017	17 304
	Κρατική στήριξη της γεωργικής έρευνας και ανάπτυξης	εκατ. EUR	2013	7,0	2018	5,9	2013	3 048,6	2018	3 242,5
	Έκταση βιολογικής καλλιέργειας	% χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης	2013	4,0	2018	4,6	2013	5,7	2018	7,5
	Ακαθάριστο ισοζύγιο αζώτου στη γεωργική γη	kg ανά εκτάριο	2010	191	2015	194	2010	49	2015	51
Περιβαλλοντικές επιπτώσεις της γεωργικής παραγωγής	Εκπομπές αμμωνίας από τη γεωργία	kg ανά εκτάριο χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης	2012	55,2	2017	51,5	2011	19,7	2016	20,3
	Συγκεντρώσεις νιτρικών αλάτων στα υπόγεια ύδατα	mg NO_3 ανά λίτρο	2012	27,0	2017	42,1	2012	19,2	2017	19,1
	Εκτιμώμενη διάβρωση του εδάφους από το νερό	km^2	2010	507,8	2016	514,6	2010	207 232,2	2016	205 294,5
	Δείκτης κοινών πτηνών που ζουν σε γεωργικές εκτάσεις	δείκτης 2000 = 100	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	83,9	2018	80,7
ΣΒΑ 3 – Καλή υγεία και ευημερία										
Υγιής ζωή	Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση	έτη	2012	81,1	2017	82,2	2012	80,3	2017	80,9
	Ποσοστό ατόμων που θεωρούν την κατάσταση της υγείας τους καλή ή πολύ καλή	% του πληθυσμού ηλικίας 16 και άνω	2013	76,4	2018	77,8	2013	67,3	2018	69,2
Καθοριστικοί παράγοντες για την υγεία	Διάδοση του καπνίσματος	% του πληθυσμού ηλικίας 15 και άνω	2012	30	2017	28	2014	26	2017	26
	Ποσοστό παχυσαρκίας	% του πληθυσμού ηλικίας 18 και άνω	2014	14,5	2017	14,7	2014	15,9	2017	15,2
	Πληθυσμός που ζει σε νοικοκυριά όπου υποφέρει από τον θόρυβο	% του πληθυσμού	2013	26,2	2018	19,6	2013	18,8	2018	18,3
	Έκθεση σε ατμοσφαιρική ρύπανση από αιωρούμενα σωματίδια ($PM_{2,5}$)	$\mu g/m^3$	2012	24,3	2017	14,7	2012	16,8	2017	14,1
Αιτίες θανάτου	Ποσοστό θνησιμότητας λόγω χρόνιων ασθενειών	αριθμός ανά 100 000 άτομα ηλικίας κάτω των 65	2011	82,7	2016	82,4	2011	132,5	2016	119,0
	Ποσοστό θνησιμότητας λόγω φυματίωσης, HIV και ηπατίτιδας	αριθμός ανά 100 000 άτομα	2010	0,7	2015	1,6	2011	3,4	2016	2,6
	Αριθμός θανόντων σε εργατικά ατυχήματα	αριθμός ανά 100 000 μισθωτούς	2012	2,74	2017	0,54	2012	1,91	2017	1,65
	Αριθμός θανόντων σε τροχαία ατυχήματα	αριθμός θανόντων	2012	51	2017	53	2012	28 231	2017	25 257
Πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ίδιων των ατόμων	% του πληθυσμού ηλικίας 16 και άνω	2013	4,4	2018	1,4	2013	3,7	2018	2,0

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Κύπρος				EU-28			
			Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία		Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία	
			έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή
ΣΒΑ 4 – Ποιοτική εκπαίδευση										
Βασική εκπαίδευση	Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση	% του πληθυσμού ηλικίας 18-24	2013	9,1	2018	7,8	2013	11,9	2018	10,6
	Συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση	% της ηλικιακής ομάδας μεταξύ 4 ετών και της ηλικίας στην οποία ξεκινάει η υποχρεωτική εκπαίδευση	2012	83,8	2017	92,0	2012	94,0	2017	95,4
	Χαμηλές επιδόσεις στην ανάγνωση	% των μαθητών ηλικίας 15 ετών	2015	35,6	2018	43,7	2015	19,7	2018	21,7
	Νέοι εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης	% του πληθυσμού ηλικίας 15-29	2013	20,4	2018	14,9	2013	15,9	2018	12,9
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	Ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	% του πληθυσμού ηλικίας 30-34	2013	47,8	2018	57,1	2013	37,1	2018	40,7
	Ποσοστό απασχόλησης πρόσφατων αποφοίτων	% του πληθυσμού ηλικίας 20-34	2013	62,1	2018	78,9	2013	75,4	2018	81,7
Εκπαίδευση ενηλίκων	Συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση	% του πληθυσμού ηλικίας 25-64	2013	7,2	2018	6,7	2013	10,7	2018	11,1
ΣΒΑ 5 – Ισότητα των φύλων										
Έμφυλη βία	Σωματική και σεξουαλική βία εναντίον γυναικών κατά τους 12 τελευταίους μήνες πριν από τη συνέντευξη	% γυναικών	ά.α.	:	2012	5	ά.α.	:	2012	8
Εκπαίδευση	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά την πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και κατάρτισης	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 18-24	2013	10,6	2018	3,9	2013	3,4	2018	3,3
	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά την ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 30-34	2013	11,8	2018	15,2	2013	8,5	2018	10,1
	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 20-34	2013	0,9	2018	8,7	2013	4,4	2018	3,4
Απασχόληση	Μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων σε μη προσαρμοσμένη μορφή	% των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών	2012	15,6	2017	13,7	2012	17,4	2017	16,0
	Χάσμα απασχόλησης μεταξύ των φύλων	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 20-64	2013	10,4	2018	10,4	2013	11,7	2018	11,6
	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό λόγω ευθυνών φροντίδας	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 20-64	2013	44,3	2018	49,0	2013	25,5	2018	27,1
Ηγετικές θέσεις	Έδρες σε εθνικά κοινοβούλια και κυβερνήσεις τις οποίες καταλαμβάνουν γυναίκες	% των εδρών	2014	14,3	2019	18,2	2014	27,2	2019	31,5
	Θέσεις ανώτερης διοίκησης τις οποίες καταλαμβάνουν γυναίκες	% των μελών διοικητικών συμβουλίων	2014	9,3	2019	10,5	2014	20,2	2019	27,8
ΣΒΑ 6 - Καθαρό νερό και αποχέτευση										
Αποχέτευση	Πληθυσμός που δεν διαθέτει μπανιέρα ή ντους ή εσωτερικό αποχωρητήριο με καταιονισμό ύδατος μέσα στο νοικοκυριό του	% του πληθυσμού	2013	1,0	2018	0,5	2013	2,2	2018	1,7
	Πληθυσμός που διαθέτει σύνδεση σε συστήματα τουλάχιστον δευτεροβάθμιας επεξεργασίας των λυμάτων	% του πληθυσμού	ά.α.	:	ά.α.	:	ά.α.	:	ά.α.	:
Ποιότητα του νερού	Βιοχημικά απαιτούμενο οξυγόνο στα ποτάμια	mg O_2 ανά λίτρο	2012	2,97	2017	3,31	2012	2,06	2017	2,00
	Συγκεντρώσεις νιτρικών αλάτων στα υπόγεια ύδατα	mg NO_3 ανά λίτρο	2012	27,0	2017	42,1	2012	19,2	2017	19,1
	Φωσφορικά άλατα στα ποτάμια	mg PO_4 ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	0,096	2017	0,093
	Περιοχές κολύμβησης εσωτερικών υδάτων με εξαιρετική ποιότητα υδάτων	% των περιοχών κολύμβησης με εξαιρετική ποιότητα υδάτων	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	76,5	2018	80,8
Αποδοτική χρήση του νερού	Δείκτης αξιοποίησης νερού	% του μακροπρόθεσμου μέσου διαθέσιμου νερού (LTAA)	2012	79,6	2017	67,4	ά.α.	:	ά.α.	:
ΣΒΑ 7 – Φτηνή και καθαρή ενέργεια										
Κατανάλωση ενέργειας	Κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	2,2	2018	2,6	2013	1 577,4	2018	1 551,9
	Κατανάλωση τελικής ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	1,6	2018	1,9	2013	1 115,5	2018	1 124,1
	Κατά κεφαλήν κατανάλωση τελικής ενέργειας στα νοικοκυριά	kgoe	2013	356	2018	388	2013	605	2018	552
	Ενεργειακή παραγωγικότητα	EUR ανά kgoe	2013	7,2	2018	7,1	2013	7,6	2018	8,5
	Ένταση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από την κατανάλωση ενέργειας	δείκτης 2000 = 100	2012	100,5	2017	97,8	2012	91,5	2017	86,5
Ενεργειακός εφοδιασμός	Μεριδίο ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας	%	2013	8,5	2018	13,9	2013	15,4	2018	18,0
	Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας	% των εισαγωγών ακαθάριστης διαθέσιμης ενέργειας	2013	96,1	2018	92,5	2013	53,2	2018	55,7
Πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή ενέργεια	Πληθυσμός που αδυνατεί να έχει επαρκή θέρμανση κατοικίας	% του πληθυσμού	2013	30,5	2018	21,9	2013	10,7	2018	7,3

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Κύπρος				EU-28			
			Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία		Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία	
			έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή
ΣΒΑ 8 – Αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη										
Βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη	Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ	EUR ανά άτομο, αλυσωτοί δείκτες όγκου (2010)	2013	20 400	2018	23 770	2013	25 750	2018	28 280
	Μερίδιο του ΑΕΠ που αφορά επενδύσεις	% του ΑΕΠ	2013	14,1	2018	19,1	2013	19,5	2018	20,9
	Παραγωγικότητα των πόρων	EUR ανά kg, αλυσωτοί δείκτες όγκου (2010)	2013	1,48	2018	1,32	2013	1,98	2018	2,04
Απασχόληση	Νέοι εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης	% του πληθυσμού ηλικίας 15-29	2013	20,4	2018	14,9	2013	15,9	2018	12,9
	Ποσοστό απασχόλησης	% του πληθυσμού ηλικίας 20-64	2013	67,2	2018	73,9	2013	68,4	2018	73,2
	Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας	% του ενεργού πληθυσμού	2013	6,1	2018	2,7	2013	5,1	2018	2,9
	Χάσμα μεταξύ των φύλων όσον αφορά τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό λόγω ευθυνών φροντίδας	εκατοστιαίες μονάδες, άτομα ηλικίας 20-64	2013	44,3	2018	49,0	2013	25,5	2018	27,1
Αξιοπρεπής εργασία	Αριθμός θανόντων σε εργατικά ατυχήματα	αριθμός ανά 100 000 μισθωτούς	2012	2,74	2017	0,54	2012	1,91	2017	1,65
	Ποσοστό εργαζομένων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας	% του πληθυσμού	2013	8,9	2018	7,4	2013	9	2018	9,5
ΣΒΑ 9 – Βιομηχανία, καινοτομία και υποδομές										
Ε&Α και καινοτομία	Ακαθάριστη δημόσια δαπάνη για Ε&Α	% του ΑΕΠ	2013	0,49	2018	0,55	2013	2,01	2018	2,12
	Απασχόληση σε βιομηχανίες υψηλής και μέσης-υψηλής τεχνολογίας και σε υπηρεσίες έντασης γνώσης	% της συνολικής απασχόλησης	2013	39,3	2018	40,6	2013	45,0	2018	46,1
	Προσωπικό Ε&Α	% του ενεργού πληθυσμού	2013	0,29	2018	0,38	2013	1,15	2018	1,36
	Αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (ΕΓΔΕ)	αριθμός	2012	3	2017	9	2012	56 772	2017	54 649
Βιώσιμες μεταφορές	Ποσοστό λεωφορείων και τρένων στο σύνολο των επιβατικών μεταφορών	% των συνολικών επιβατοχιλιομέτρων χερσαίων μεταφορών	2012	18,7	2017	19,0	2012	17,2	2017	16,7
	Ποσοστό σιδηροδρομικών και εσωτερικών πλωτών οδών στο σύνολο των εμπορευματικών μεταφορών	% των συνολικών τονοχιλιομέτρων εσωτερικών εμπορευματικών μεταφορών	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	25,4	2017	23,3
	Μέσες εκπομπές CO2 ανά km των νέων επιβατικών αυτοκινήτων	g CO_2 ανά km	2013	139,2	2018	123,3	2014	123,4	2018	120,4
ΣΒΑ 10 – Λιγότερες ανισότητες										
Ανισότητες εντός των χωρών	Σχετικό χάσμα διάμεσου εισοδήματος ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας	% απόστασης από το όριο της φτώχειας	2013	17,7	2018	18,6	2013	23,8	2018	24,6
	Κατανομή εισοδήματος	λόγος πεμπτημορίων εισοδήματος	2013	4,9	2018	4,3	2013	5,0	2018	5,2
	Εισοδηματικό μερίδιο του φτωχότερου 40 % του πληθυσμού	% εισοδήματος	2013	20,8	2018	22,1	2013	21,1	2018	21,0
	Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο εισοδηματικής φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	% του πληθυσμού	2013	15,3	2018	15,4	2013	16,7	2018	17,1
Ανισότητες μεταξύ των χωρών	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ προσαρμοσμένο σε όρους αγοραστικής δύναμης	πραγματικές κατά κεφαλήν δαπάνες (σε ΜΑΔ)	2013	22 300	2018	27 600	2013	26 800	2018	31 000
	Προσαρμοσμένο κατά κεφαλήν ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών	μονάδες αγοραστικής δύναμης (ΜΑΔ) ανά κάτοικο	2013	17 365	2018	19 801	2013	20 392	2018	22 824
	Χρηματοδότηση προς αναπτυσσόμενες χώρες	εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	147 962	2017	155 224
	Εισαγωγές από αναπτυσσόμενες χώρες	εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές	2013	467	2018	1 110	2013	817 475	2018	1 013 981
Μετανάστευση και κοινωνική ένταξη	Αιτήσεις ασύλου	θετικές πρωτοβάθμιες αποφάσεις, ανά εκατομμύριο κατοίκων	2013	191	2018	1 396	2013	213	2018	424
ΣΒΑ 11 – Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες										
Ποιότητα ζωής στις πόλεις και τις κοινότητες	Ποσοστό υπερπληρότητας	% του πληθυσμού	2013	2,4	2018	2,5	2013	17,0	2018	15,5
	Πληθυσμός που ζει σε νοικοκυριά όπου υποφέρει από τον θόρυβο	% του πληθυσμού	2013	26,2	2018	19,6	2013	18,8	2018	18,3
	Έκθεση σε ατμοσφαιρική ρύπανση από αιωρούμενα σωματίδια ($PM_{2.5}$)	μg/m^3	2012	24,3	2017	14,7	2012	16,8	2017	14,1
	Πληθυσμός που ζει σε κατοικία με διαρροή στην οροφή, υγρασία στους τοίχους, στο δάπεδο ή στα θεμέλια, ή με σάπια πλαίσια παραθύρων ή πάτωμα	% του πληθυσμού	2013	31,1	2018	30,2	2013	15,6	2018	13,9
	Πληθυσμός που καταγγέλλει κρούσματα εγκληματικότητας, βίας ή βανδαλισμού στην περιοχή του	% του πληθυσμού	2013	15,3	2018	13,9	2013	14,5	2018	12,7
Βιώσιμη κινητικότητα	Αριθμός θανόντων σε τροχαία ατυχήματα	αριθμός θανόντων	2012	51	2017	53	2012	28 231	2017	25 257
	Ποσοστό λεωφορείων και τρένων στο σύνολο των επιβατικών μεταφορών	% των συνολικών επιβατοχιλιομέτρων χερσαίων μεταφορών	2012	18,7	2017	19,0	2012	17,2	2017	16,7
Αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις	Δομημένη επιφάνεια κατά κεφαλήν	m^2	2012	787,8	2015	977,2	2012	625,0	2015	653,7
	Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων	% των συνολικών παραγόμενων αποβλήτων	2012	13,6	2017	16,1	2013	41,7	2018	47,0
	Πληθυσμός που διαθέτει σύνδεση σε συστήματα τουλάχιστον δευτεροβάθμιας επεξεργασίας των λυμάτων	% του πληθυσμού	ά.α.	:	ά.α.	:	ά.α.	:	ά.α.	:

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Κύπρος				EU-28			
			Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία		Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία	
			έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή
ΣΒΑ 12 – Υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή										
Αποσύνδεση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την οικονομική ανάπτυξη	Κατανάλωση τοξικών χημικών ουσιών	εκατ. τόνοι	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	300,3	2018	313,9
	Παραγωγικότητα των πόρων	EUR ανά kg, αλυσωτοί δείκτες όγκου (2010)	2013	1,48	2018	1,32	2013	1,98	2018	2,04
	Μέσες εκπομπές CO2 ανά km των νέων επιβατικών αυτοκινήτων	g CO_2 ανά km	2013	139,2	2018	123,3	2014	123,4	2018	120,4
	Ενεργειακή παραγωγικότητα	EUR ανά kgoe	2013	7,2	2018	7,1	2013	7,6	2018	8,5
Κατανάλωση ενέργειας	Κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	2,2	2018	2,6	2013	1 577,4	2018	1 551,9
	Κατανάλωση τελικής ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	1,6	2018	1,9	2013	1 115,5	2018	1 124,1
	Μερίδιο ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας	%	2013	8,5	2018	13,9	2013	15,4	2018	18,0
Παραγωγή και διαχείριση αποβλήτων	Ποσοστό κυκλικής χρήσης των υλικών	% της εισροής υλικών για εγχώρια χρήση	2012	2,0	2017	2,2	2012	11,5	2017	11,7
	Παραγωγή αποβλήτων εκτός των κύριων ορυκτών αποβλήτων	kg κατά κεφαλή	2012	762	2016	839	2012	1 716	2016	1 772
	Ποσοστό ανακύκλωσης αποβλήτων εκτός των κύριων ορυκτών αποβλήτων	% των συνολικών αποβλήτων που υφίστανται επεξεργασία	2012	34	2016	31	2012	55	2016	57
ΣΒΑ 13 – Δράση για το Κλίμα										
Μετριασμός των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής	Εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου	δείκτης 1990 = 100	2012	147,0	2017	155,7	2012	82,1	2017	78,3
	Ένταση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από την κατανάλωση ενέργειας	δείκτης 2000 = 100	2012	100,5	2017	97,8	2012	91,5	2017	86,5
	Κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	2,2	2018	2,6	2013	1 577,4	2018	1 551,9
	Κατανάλωση τελικής ενέργειας	εκατομμύρια τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου	2013	1,6	2018	1,9	2013	1 115,5	2018	1 124,1
	Μερίδιο ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας	%	2013	8,5	2018	13,9	2013	15,4	2018	18,0
	Μέσες εκπομπές CO2 ανά km των νέων επιβατικών αυτοκινήτων	g CO_2 ανά km	2013	139,2	2018	123,3	2014	123,4	2018	120,4
Κλιματικές επιπτώσεις	Ευρωπαϊκή μέση απόκλιση θερμοκρασίας κοντά στην επιφάνεια του εδάφους	απόκλιση θερμοκρασίας σε °C, συγκρινόμενη με τον μέσο όρο 1850-1899	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	1,4	2018	2,1
	Οικονομικές απώλειες που σχετίζονται με το κλίμα	δισ. EUR, τιμές 2017	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	2 719	2017	2 649
	Μέση οξύτητα των ωκεανών	τιμή pH	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	8,06	2018	8,06
Στήριξη της δράσης για το κλίμα	Συνεισφορά στη διεθνή δέσμευση για δαπάνες σχετικές με το κλίμα ύψους 100 δισ. USD	εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές	ά.α.	:	2017	:	ά.α.	:	2017	20 388,7
ΣΒΑ 14 – Ζωή στο νερό										
Υγεία των ωκεανών	Περιοχές κολύμβησης παράκτιων υδάτων με εξαιρετική ποιότητα υδάτων	% των περιοχών κολύμβησης με εξαιρετική ποιότητα υδάτων	2013	100,0	2018	99,1	2013	85,5	2018	87,1
	Μέση οξύτητα των ωκεανών	τιμή pH	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	8,06	2018	8,06
Διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος	Έκταση θαλάσσιων περιοχών που έχουν χαρακτηριστεί ως περιοχές του δικτύου NATURA 2000	km^2	2013	132	2018	131	2013	251 566	2018	551 899
Βιώσιμη αλιεία	Εκτιμώμενες τάσεις όσον αφορά τη βιομάζα των ιχθυαποθεμάτων	δείκτης 2003 = 100	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	110,0	2017	136,0
	Εκτιμώμενα ιχθυαποθέματα που υπερβαίνουν τη θνησιμότητα λόγω αλιείας στο επίπεδο της μέγιστης βιώσιμης απόδοσης (Fmsy)	% ιχθυαποθεμάτων που υπερβαίνουν τη θνησιμότητα λόγω αλιείας στο επίπεδο της μέγιστης βιώσιμης απόδοσης ($F>F_{MSY}$)	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	52,9	2017	42,7
ΣΒΑ 15 – Ζωή στη στεριά										
Κατάσταση των οικοσυστημάτων	Ποσοστό δασικής έκτασης	% συνολικής χερσαίας έκτασης	2012	33,3	2015	39,7	2012	40,3	2015	41,6
	Βιοχημικά απαιτούμενο οξυγόνο στα ποτάμια	mg O_2 ανά λίτρο	2012	2,97	2017	3,31	2012	2,06	2017	2,00
	Συγκεντρώσεις νιτρικών αλάτων στα υπόγεια ύδατα	mg NO_3 ανά λίτρο	2012	27,0	2017	42,1	2012	19,2	2017	19,1
	Φωσφορικά άλατα στα ποτάμια	mg PO_4 ανά λίτρο	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	0,096	2017	0,093
Υποβάθμιση του εδάφους	Δείκτης σφράγισης του εδάφους	δείκτης 2006 = 100	2009	103,7	2015	113,7	2009	101,7	2015	104,2
	Εκτιμώμενη διάβρωση του εδάφους από το νερό	km^2	2010	507,8	2016	514,6	2010	207 232,2	2016	205 294,5
	Δομημένη επιφάνεια κατά κεφαλήν	m^2	2012	787,8	2015	977,2	2012	625,0	2015	653,7
Βιοποικιλότητα	Έκταση χερσαίων περιοχών που έχουν χαρακτηριστεί ως περιοχές του δικτύου NATURA 2000	km^2	2013	1 628	2018	1 654	2013	787 766	2018	784 252
	Δείκτης κοινών πτηνών	δείκτης 2000 = 100	ά.α.	:	ά.α.	:	2013	94,7	2018	93,5
	Δείκτης πεταλούδων στις χορτολιβαδικές εκτάσεις	δείκτης 2000 = 100	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	72,2	2017	74,1

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

ΣΒΑ / Υποενότητα	Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	Κύπρος				EU-28			
			Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία		Αρχικά στοιχεία		Τελευταία στοιχεία	
			έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή	έτος	τιμή
ΣΒΑ 16 – Ειρήνη, δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί										
Ειρήνη και προσωπική ασφάλεια	Ποσοστό θνησιμότητας λόγω ανθρωποκτονίας	αριθμός ανά 100 000 άτομα	2011	2,3	2016	1,3	2011	0,9	2016	0,6
	Πληθυσμός που καταγγέλλει κρούσματα εγκληματικότητας, βίας ή βανδαλισμού στην περιοχή του	% του πληθυσμού	2013	15,3	2018	13,9	2013	14,5	2018	12,7
	Σωματική και σεξουαλική βία εναντίον γυναικών κατά τους 12 τελευταίους μήνες πριν από τη συνέντευξη	% γυναικών	ά.α.	:	2012	5	ά.α.	:	2012	8
Πρόσβαση στη δικαιοσύνη	Συνολικές δαπάνες της γενικής κυβέρνησης για τα δικαστήρια	εκατ. EUR	2012	26	2017	26	2012	48 381	2017	51 027
	Αντίληψη περί ανεξαρτησίας του δικαστικού συστήματος	% του πληθυσμού	2016	56	2019	59	2016	52	2019	56
Εμπιστοσύνη στα θεσμικά όργανα	Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς	κλίμακα από το 0 (χώρα εξαιρετικά διεφθαρμένη) έως το 100 (καθόλου διεφθαρμένη)	2013	63	2018	59	ά.α.	:	ά.α.	:
	Πληθυσμός που εμπιστεύεται το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	% του πληθυσμού	2013	28	2018	46	2013	39	2018	48
ΣΒΑ 17 – Συνεργασία για τους στόχους										
Παγκόσμια σύμπραξη	Επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια ως ποσοστό του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος	% του ΑΕΕ	2010	0,23	2015	0,09	2013	0,43	2018	0,48
	Χρηματοδότηση της ΕΕ προς αναπτυσσόμενες χώρες	εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές	ά.α.	:	ά.α.	:	2012	147 962	2017	155 224
	Εισαγωγές της ΕΕ από αναπτυσσόμενες χώρες	εκατ. EUR, σε τρέχουσες τιμές	2013	467	2018	1 110	2013	817 475	2018	1 013 981
Οικονομική διακυβέρνηση εντός της ΕΕ	Ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης	% του ΑΕΠ	2013	104,0	2018	100,6	2013	86,3	2018	80,4
	Μερίδια των περιβαλλοντικών φόρων και των φόρων επί της εργασίας στα συνολικά φορολογικά έσοδα	% των συνολικών φορολογικών εσόδων	2013	8,6	2018	8,3	2013	6,4	2018	6,1

Πηγή: Eurostat

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Agarwal, S., Amromin, G., Ben-David, I., and Chomsisengphet, S. (2010*), Learning to Cope: Voluntary Financial Education and Loan Performance during a Housing Crisis*, American Economic Review: Papers & Proceedings, 495-500.

Andreou, Panayiotis, C., and Anyfantaki, S. (2019), Financial Literacy and Its Influence on Consumers' Internet Banking Behaviour, https://ssrn.com/abstract=3499104 ή http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3499104

Arpaia, A. and Kiss, A. (2015), *Benchmarks for the assessment of wage developments: Spring 2015*, Analytical Web Note 2/2015, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Cedefop (2020), *Developments in vocational education and training policy in 2015-19: Cyprus.* Παρακολούθηση και ανάλυση των πολιτικών ΕΕΚ από το Cedefop - υπό έκδοση

Christofides, L., and Koutsampelas, C. (2019), *ESPN European Semester Report: Cyprus 2019-2010*, ESPN.

Coutinho, L., Turrini, A., Zeugner, S. (2018), *Methodologies for the Assessment of Current Account Benchmarks*, European Commission Discussion Paper 086, Σεπτέμβριος 2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

CWTS (2019), *Leiden Ranking 2019*, Centre for Science and Technology Studies, Leiden, https://www.leidenranking.com/ranking/2019

Cyprus Economy and Competitiveness Council, (2019), *2019 Cyprus Competitiveness Report.*

Demetriades M., and Robledo-Bottcher N. (2020), *RIO Country Report 2019: Cyprus*, Κοινό Κέντρο Ερευνών, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Eurofound (2019α), *The involvement of social partners in national policymaking*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Eurofound (2019β), *The future of manufacturing in Europe*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016), *Report on Public Finances in EMU 2016*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Institutional Paper 045/2016, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017α), *Benchmarks for the assessment of private debt* («Δείκτες αναφοράς για την αξιολόγηση του ιδιωτικού χρέους»), European Commission note to LIME, Οκτώβριος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017β), *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT accompanying the document: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Comittee and the Comittee of the Regions on reform recommendations for regulation in professional services*, SWD(2016) 436 final, 10.1.2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018α), *«Έκθεση χώρας - Κύπρος 2018, που περιλαμβάνει εμπεριστατωμένη επισκόπηση σχετικά με την πρόληψη και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών»*, SWD(2018) 211, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018β), *Fundamentals-based private debt benchmarks: enhanced sample and robustness checks*, European Commission note to LIME, Ιούνιος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018γ), *Digital Transformation Scoreboard 2018: EU businesses go digital: Opportunities, outcomes and uptake*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018δ), *Έκθεση έγκαιρης προειδοποίησης για την Κύπρο που συνοδεύει το έγγραφο ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ σχετικά με την εφαρμογή της νομοθεσίας της ΕΕ για τα απόβλητα,συμπεριλαμβανομένης της έκθεσης έγκαιρης προειδοποίησης για τα κράτη μέλη που κινδυνεύουν να μην επιτύχουν τον στόχο για την προετοιμασία των αστικών αποβλήτων για επαναχρησιμοποίηση/ανακύκλωση*, SWD(2018) 415 final, 24.9.2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019α), *Έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης 2019*, COM(2019) 651, Γενική Διεύθυνση Eurostat, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019β), *Employment and Social Developments in Europe: Sustainable growth for all: choices for the future of Social Europe*, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019γ), *Tax policy survey in the European Union 2019 ?*, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019δ), *Post-Programme Surveillance Report Cyprus, Spring 2019*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Institutional Paper 104/2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ε), *Post-Programme Surveillance Report Cyprus, Autumn 2019*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Institutional Paper 118/2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019στ), *Labour Market and Wage Developments in Europe*, Annual Review 2019, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο, https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&furtherNews=yes&langId=fr&newsId=9485

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ζ), *Women in Digital Scoreboard 2019*, https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/women-digital-scoreboard-2019-country-reports

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019η), *Έκθεση χώρας - Κύπρος 2019, Περιλαμβανομένης εμπεριστατωμένης επισκόπησης σχετικά με την πρόληψη και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών*, SWD(2019) 1012, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019θ), *Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και κατάρτισης 2019 – Κύπρος*, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης, Πολιτισμού, Νεολαίας και Αθλητισμού, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ι), *PISA 2018 AND THE EU. Striving for social fairness through education*, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ια), *Digital Economy and Society Index (DESI) 2019, Country Profile Cyprus*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ιβ), *Flash Eurobarometer 482 «Businesses' attitudes towards corruption in the EU» Report*, Έρευνα που ζητήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Μετανάστευσης και Εσωτερικών

Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και συντονίστηκε από τη Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ιγ), *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Accompanying the document REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the assessment of the risk of money laundering and terrorist financing affecting the internal market and relating to cross-border activities*, SWD(2019) 650 final, 24.7.2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ιδ), *REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Investor Citizenship and Residence Schemes in the European Union*, SWD(2019) 5 final, 23.1.2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019ιε), *Study on invetsment needs in the waste sector and on the financing of municipal waste management in Member States*, Eunomia, COWI, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020α), *European Economic Forecast, Winter 2020*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Institutional Paper xx/2020, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, υπό έκδοση.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020β), *Eurobarometer Special Survey on Undeclared Work*, 498, υπό έκδοση.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020γ), *Joint Employment Report*, υπό έκδοση.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020δ), Digital Agenda Scoreboard (https://digital-agenda-data.eu/datasets/digital_agenda_scoreboard_key_indicators/visualizations)

European Environment Agency, (2016), *Landfill taxes and bans overview 2017*, European Environment Agency, 2016· and Confederation of European Waste-to-Energy Plants (CEWEP), http://www.cewep.eu/wp-content/uploads/2017/12/Landfill-taxes-and-bans-overview.pdf

GDC (2019), *Digital jobs*, Grow Digital Cyprus, http://www.digitaljobs.cyprus-digitalchampion.gov.cy/el/page/emplekomenoi-foreis

HRDA (2017), *Προβλέψεις Αναγκών Απασχόλησης στην Κυπριακή Οικονομία 2017-2027*, Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, http://www.anad.org.cy/easyconsole.cfm/page/project/p_id/404.

MARDE (2019), *Στρατηγική προσαρμογής της γεωργίας της Κύπρου στην κλιματική αλλαγή, συμπεριλαμβανόμενου σχεδίου παρακολούθησης της υλοποίησης,* Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος- Τμήμα Περιβάλλοντος, http://news.ari.gov.cy/content/ADAPTATION_STRATEGY.pdf

MOF (2018), *Σχέδιο δημοσιονομικού προγράμματος 2019 της Κύπρου*, Υπουργείο Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία.

MOF (2019α), *Κυπριακό Επενδυτικό Πρόγραμμα*, Υπουργείο Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία.

MOF (2019β), *Διαχείριση Χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης: Επισκόπηση συναλλαγών, 3ο τρίμηνο 2019*, Τριμηναίο Δελτίο Χρέους αριθ. 35: 3ο τρίμηνο 2019, Υπουργείο Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία,

https://www.mof.gov.cy/mof/pdmo/pdmo.nsf/All/1B1B731714499B6CC22584B800396105/$file/CY%20Qrt%20Bulletin%20Q3_2019%20GR.pdf?OpenElement

MOF (2019γ), *Stability Programme 2019-2022*, Υπουργείο Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία.

OECD (2019α), PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. https://doi.org/10.1787/5f07c754-en

OECD (2019b), *Report 2019: Ensuring an adequate LTC workforce*, OECD Publishing, Παρίσι.

OECD, European Observatory on Health Systems and Policies (2019), *Κύπρος: Προφίλ Υγείας 2019*, Κατάσταση της υγείας στην ΕΕ, OECD Publishing, Παρίσι/European Observatory on Health Systems and Policies, Βρυξέλλες.

Philipponet, N. and Turrini, A. (2017), *Assessing House Price Developments in the EU*, European Commission Discussion Paper 048/May 2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Turrini, A. and Zeugner, S. (2018), *Benchmarks for net international investment positions*, European Commission Discussion Paper, υπό έκδοση.

Vandeplas, A. and Thum-Thysen, A. (2019), *Skills Mismatch & Productivity in the EU*, European Economy, Discussion Paper 100, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

WEF (2019), *The Global Competitiveness Report 2019*, εκδ. Klaus Schwab· World Economic Forum, Γενεύη - στο κείμενο, ανατρέξτε στην έκδοση του 2018

World Bank (2019). *Doing Business 2020*, Economy profile Cyprus, World Bank Group, Ουάσινγκτον.

ZEW (2016), *The impact of Tax Planning on Forward-looking Effective Tax Rates*, Taxation Papers No. 64, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.